TIJDSCHRIFT VOOR
PARAPSYCHOLOGIE

ORGAAN VAN DE
STUDIEVEREENIGING VOOR
„PSYCHICAL RESEARCH"

*

16DE JAARGANG
1948

H. P. LEOPOLDS UITGEVERSMAATSCHAPPIJ N.V.
NOORDEINDE 23, DEN HAAG

TIJDSCHRIFT VOOR
PARAPSYCHOLOGIE

ORGAAN VAN DE
STUDIEVERENIGING VOOR
„PSYCHICAL RESEARCH"

*

16DE JAARGANG
1948

H. P. LEOPOLDS UITGEVERSMAATSCHAPPIJ N.V.
NOORDEINDE 23, DEN HAAG

Koninklijke
Bibliotheek

INHOUD

BESPROKEN BOEKEN

PERSONALIA

De met * gemerkte artikelen zijn onder het hoofd Casuïstiek ondergebracht.

BUITENZINTUIGELIJKE WAARNEMING EN DE QUANTITATIEVE METHODE

DOOR DR W. H. C. TENHAEFF

I. INLEIDING

De quantitatieve methode. Wanneer ik een vijftal kaarten (elk voorzien van een andere figuur) met de rugzijde naar boven op tafel leg en ik laat een pp. (die de vijf verschillende figuren kent) raden welke figuur zich op de voorzijde van elk dezer vijf kaarten bevindt, dan zal de wiskundige ons vertellen dat, *theoretisch*, de kans dat hij goed raadt 1 op 5 is (mits hij de kaarten pas te zien krijgt na afloop van het experiment). Dit beteekent dus dat wanneer ik een vijf-en-twintigtal (vijf van elke soort) van deze kaarten neem (welke ik voor den aanvang der proefneming geschud heb) het (*theoretisch*) te verwachten is dat mijn pp. vijf malen goed zal raden.

Wij nemen thans een tweetal pakken, elk inhoudende vijf en twintig kaarten (vijf van elke soort) en noemen deze pakken A en B. Pak A stelt voor de „gissingen" van een pp., pak B het door den proefleider gebruikte stel kaarten. Wij nemen nu telkens (in totaal dus vijf en twintig maal) één kaart van elk der beide (voor den aanvang van het experiment behoorlijk geschudde) pakken af en gaan daarbij na hoe vaak het gebeurt dat beide kaarten eenzelfde figuur vertoonen. Dit onderzoek wijst uit dat dit nu eens vijf maal, danweer vier maal, echter ook wel eens zes of zeven maal gebeurt. Wanneer wij deze proefneming echter honderden malen herhalen dan zal ons blijken, dat het bij dit experiment vrijwel nooit gebeurt dat men tot een aantal treffers komt waarvan het gemiddelde aantal de vijf en een half overschrijdt. Dit blijkt echter wel het geval te zijn wanneer ik een aantal willekeurig gekozen pp. (die bekend zijn met de teekeningen welke zich op de kaarten bevinden) laat raden naar de volgorde waarin zich de vijf en twintig (vijf maal vijf) kaarten in een (voor den aanvang van het experiment geschud) pak bevinden. De ervaring leert ons in dit geval dat er zich onder onze pp. blijken te bevinden die *gemiddeld* een zoo onwaarschijnlijk aantal malen goed raden, dat men tot de erkenning moet komen dat het wiskundig onmogelijk geacht moet worden dat hier alleen maar het toeval in het spel is.

Van toepassing der z.g. quantitatieve of statistische methode bij het onderzoek der paragnosie (buiten-zintuigelijke waarneming) vinden wij reeds kort na de oprichting der Engelsche Society for Psychical Research gewag gemaakt. Een der eersten die zich van deze methode

bediende was de Fransche fysioloog Ch. Richet (in 1913 werd hem de Nobelprijs toegekend op grond van zijn belangrijke onderzoekingen op het gebied der fysiologie) die zich steeds in hooge mate voor de parapsychologie geïnteresseerd heeft[1]). In 1884 begon hij met proeven te nemen waarbij zijn pp. opdracht kregen de kleuren van door hem getrokken kaarten te „raden". De verkregen resultaten werden statistisch verwerkt[2]). Sindsdien is in den loop der jaren deze methode door onderscheidene bestudeerders der paragnostische verschijnselen (ook in ons land[3])), met vaak zeer bevredigende resultaten, toegepast. Dat men zich hierbij geenszins steeds beperkte tot het „raden" van kaarten weet een ieder die kennis genomen heeft van het verslag dat in No. 1 der „Mededeelingen der S.P.R." (1921) van de hand van Prof. Heymans en zijn medewerkers verscheen.

Het onderzoek van de Duke-University. In 1934 verscheen J. B. Rhine's „Extra-Sensory Perception". Met de verschijning van dit boek werd een nieuwe phase ingeluid, daar het alle voor ± 1930 genomen en beschreven proeven met toepassing van de quantitatieve methode in de schaduw stelt.

Dr. J. B. Rhine is een leerling van William McDougall (1871–1938), die een der meest vooraanstaande psychologen van onzen tijd is geweest. McDougall was Engelschman van geboorte. Hij studeerde te Cambridge, waar hij in aanraking kwam met onderscheidene bekende Engelsche parapsychologen die zijn belangstelling voor het parapsychologisch onderzoek wisten te wekken. In 1901 werd hij lid van de Engelsche S.P.R. en in 1920 zien wij hem tot voorzitter van dit genootschap gekozen. Na een aantal jaren in Oxford te hebben gedoceerd werd hij in 1920 benoemd tot hoogleeraar aan de Harvard-University in Cambridge (Vereenigde Staten). In 1927 nam hij een benoeming tot hoogleeraar in de psychologie aan de Duke-University (Durham, N. C.) aan. Evenals elders wist hij ook aan deze universiteit bij onderscheidene zijner leerlingen belangstelling voor de parapsychologie te wekken.

In het jaar 1930 besloot Helge Lundholm, op initiatief van McDougall, een experimenteel onderzoek in te stellen naar de telepathie. Zijn proefpersonen waren studenten (Duke-University). Zij kregen tot opdracht getallen te „raden" welke Lundholm in gedachte nam. Een deel dezer pp. werd gehypnotiseerd[4]), een ander deel niet. Een

1) Zie N. M. Prins-Burgers: „Charles Richet", T.v.P., III (ook opgenomen in het verzamelwerk: „Parapsychologische Studiën", Amsterdam, 1936).

2) Ch. Richet: „La suggestion mentale et le calcul des probabilités", Revue Philosophique, Dec. 1884.

3) Zie P. A. Dietz: „Telepathie en helderziendheid", den Haag, 1936, pag. 119 en pag. 41.

4) Het feit dat onderscheidene „magnetiseurs" (mesmeristen) uit de eerste helft der vorige eeuw opmerkelijke gevallen van telepathie en helderziendheid van hun

vergelijking der met beide groepen studenten verkregen resultaten bracht aan het licht, dat de gehypnotiseerden volstrekt geen betere ontvangers waren dan de niet-gehypnotiseerden.

In de dagen waarin Lundholm zijn, hiervoor genoemde, proeven nam begon E. Zener zich te interesseeren voor paragnostische kaartproeven, zooals deze door mej. Ina Jephson [1]) genomen waren. Ook Rhine (die evenals Lundholm en Zener tot den kring van McDougall behoorde) bleek belangstelling voor dergelijke kaartproeven te vertoonen. Zener stelde nu Rhine voor om samen de kaartproeven van mej. Jephson te herhalen. Onderling overleg leidde er toe dat men besloot zich niet van gewone speelkaarten te bedienen (zooals mej. Jephson gedaan had) en ook nog eenige andere wijzigingen in de door haar toegepaste wijze van experimenteeren aan te brengen.

Wat de figuren, waarvan de kaarten voorzien zouden worden, betreft: onderling overleg leidde er ten slotte toe dat Zener en Rhine tot overeenstemming kwamen en zij besloten kaarten te laten drukken die voorzien waren van een kruis, een ster, een cirkel, een rechthoek en een drietal golflijnen.

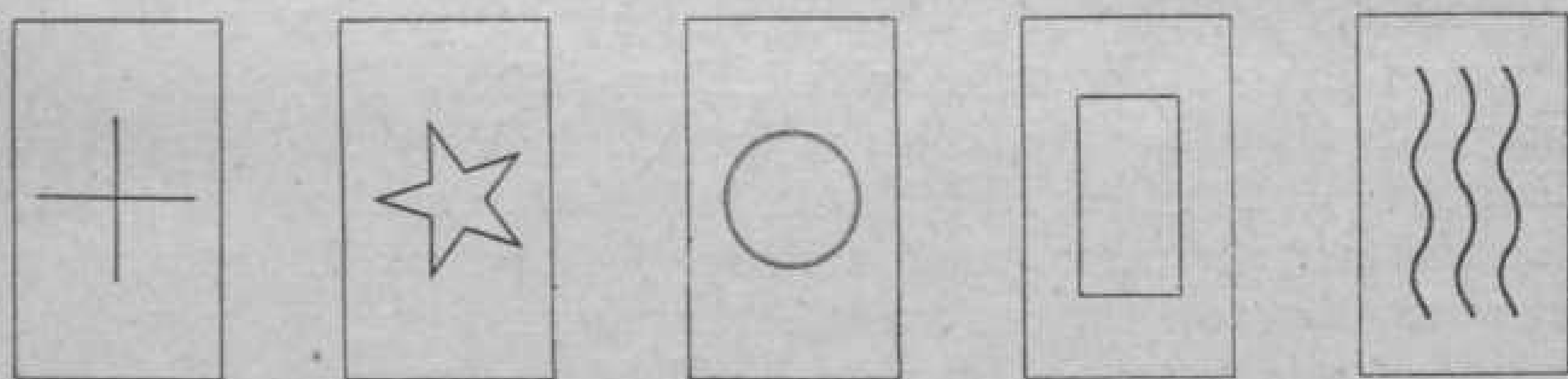

Fig. 1.

Naar den ontwerper dezer kaarten kregen zij den naam van Zenerkaarten.

Evenals Lundholm besloten zij hun proeven (aanvankelijk) op studenten te nemen, waarbij het een ieder vrij stond aan dit onderzoek deel te nemen (mits hij niet tegenwerkte) en er met de beide onderzoekers naar streefde een zoo prettig mogelijke sfeer te scheppen, daar het hun uit de litteratuur wel voldoende gebleken was, dat dit voor het welslagen der proeven van het grootste belang was.

Dat hun onderzoekingen (die geenszins uitsluitend ten doel hadden om met toepassing van de quantitatieve methode opnieuw het

somnambules bericht hebben gaf (vooral in de eerste jaren van het bestaan der Engelsche S.P.R.) een aantal onderzoekers aanleiding hun paragnostische experimenten op gehypnotiseerde pp. te nemen. Deze wetenschap leidde Lundholm en zijn medewerkers er toe een deel der pp. te hypnotiseeren en daarbij een vergelijkend onderzoek in te stellen.

1) Ina Jephson: „Evidence for clairvoyance in card-guessing", Proc. S.P.R., Vol. XXXVIII, pag. 223. Zie ook P. A. Dietz: „Telepathie en helderziendheid", pag. 115.

bestaan van paragnostische vermogens bij den mensch aan te toonen doch tevens – zooals nog nader zal blijken – een nader onderzoek naar het wezen van telepathie [1]) en helderziendheid (in de ruimte) [2]) beoogden), met alleszins opmerkelijke resultaten bekroond werden, blijkt uit het hiervoor reeds genoemde, in 1934 verschenen, boek van Rhine [3]). De schrijver bespreekt daarin de resultaten van meer dan 90.000 proeven met Zener-kaarten, door hem en zijn medewerkers in het psychologisch laboratorium verricht (in hoofdzaak op studenten aan de Duke-University, die na een voor-onderzoek blijk hadden gegeven een bijzondere geschiktheid voor dergelijke proeven te vertoonen).

In 1937 stichtten McDougall en Rhine „The Journal of Parapsychology", waarbij een zijner assistenten (Ch. E. Stuart, wiens naam wij reeds in „Extra-Sensory Perception" als die van een van Rhine's pp. vermeld vinden) als secretaris der Redactie optrad. De eerste aflevering van dit tijdschrift (waarvan in Maart 1947 No. 1 van den elfden jaargang verscheen [4])) kwam in Maart 1937 van de pers. Een jaar later zag Rhine's „New Frontiers of the Mind" [5]) het licht. Dit boek, dat tot op zekere hoogte als een tweede (aangevulde) druk van Rhine's eerste boek kan worden beschouwd, werd in 1940 gevolgd door het verzamelwerk „Extra-Sensory Perception after sixty Years" [6]). Behalve Rhine werkten ook de psychologen J. G. Pratt, Ch. E. Stuart en B. M. Smith, alsmede de mathematicus J. A. Greenwood, aan de tot stand koming van dit werk (dat niet alleen een volledig overzicht geeft van hetgeen tusschen 1930 en 1940 door Rhine en zijn medewerkers werd bereikt, maar tevens een beknopt historisch overzicht van hetgeen in de jaren voor 1930 door andere onderzoekers van de buitenzintuigelijke waarneming werd gepraesteerd) mede. Ook wordt in dit boek aandacht geschonken aan de wiskundige zijde van het onderzoek met toepassing van de quantitatieve methode, terwijl ook een overzicht wordt gegeven van de critiek, in den loop der jaren op het werk van een aantal onderzoekers

1) Onder telepathie verstaat Rhine „extra-sensory perception of the mental activities of another person". Wij vinden bij hem geen onderscheid gemaakt tusschen telepathie (in den zin van overdracht van bewustzijnsinhouden langs anderen weg dan dien der normale zintuigelijke kanalen) en gedachtenlezen (= „abzapfen fremdseelischer Seeleninhalte" (H. Driesch: „Parapsychologie", München, 1932, pag. 63)).

2) Onder helderziendheid (in de ruimte) of, zooals hij schrijft, „clairvoyance" verstaat Rhine: „extra-sensory perception of objective events as distinguished from telepathic perception (of the mental or subjective events of another person)".

3) Zeer tot zijn leedwezen zag Dr. Zener zich op den duur verplicht het experimenteele deel van het werk aan Rhine en anderen over te laten daar andere werkzaamheden hem vrijwel volkomen in beslag namen.

4) Adres van de administratie Dorothy H. Pope, College Station, Durham, N.C.

5) Londen, Faber & Faber Ltd.

6) Henry Holt & Company, New York.

verschenen, waarbij nagegaan wordt in hoeverre deze critische opmerkingen steekhoudend geacht dienen te worden.

„Het is," zoo schrijft Whately Carington in zijn belangrijk geschrift over „Telepathy" [1]), „naar mijn meening geenszins de geringste (ofschoon ik niet zou willen zeggen de grootste) van de vele en waardevolle diensten, die Rhine aan ons onderwerp heeft bewezen, dat hij de critiek uit haar tent heeft weten te lokken. En de critici hebben dan ook niet geschroomd zijn werk aan te vallen. Zij hebben dit niet alleen gedaan op alle mogelijke gronden die men zich denken kan, maar ook op een aantal gronden, die slechts aan hun ziekelijke verbeelding ontsproten kunnen zijn. De onzin die sommigen hebben neergeschreven moet men lezen om te kunnen gelooven dat een verstandig mensch zooiets inderdaad in ernst kan neerschrijven..."

„De meeste critici richtten hun aanvallen op de statistische flank (dat wil dus zeggen op de waarschijnlijkheidsberekening) en hier werd de zwaarste strijd gestreden. Deze strategie was buitengewoon onoordeelkundig, want onder de critici waren er slechts enkelen – en dat waren niet de grootste schreeuwers – die iets van het onderwerp schenen af te weten; en het was van den aanvang af duidelijk dat, waaraan Rhine's resultaten ook mochten zijn toe te schrijven, dit vrijwel zeker niet aan het toeval zou kunnen zijn. En evenmin aan foutieve berekeningen, tendentieuze groepeeringen van cijfers, verloren geraken van aanteekeningen of iets anders van dien aard. De critici, die op dit front aanvielen, zijn nu voor het meerendeel teruggeslagen naar hun punt van uitgang om er hun wonden te verzorgen en (naar wij hopen) hun onbezonnenheid te betreuren. De toestand is in hoofdzaak gebleven zooals Prof. Camp (directeur van het bureau voor de statistiek) dezen in 1937 schetste: „Indien men de onderzoekingen van Rhine werkelijk wil aanvallen, dan zal dit op andere dan wiskundige gronden dienen te geschieden".

Dit wil niet zeggen dat de wiskundige verwerking van de gegevens altijd eenvoudig en onfeilbaar is, of dat Rhine nooit fouten zou hebben gemaakt. Integendeel: op weinig terreinen liggen er zoovele voetangels en klemmen, voor wie niet op zijn hoede is, als juist op dat van de statistiek, zoodra men zich buiten het gebied der elementaire toepassingen waagt. Wie zou het beter weten dan schrijver dezes, die er reeds in zoovele heeft getrapt!? En het is zeer goed mogelijk dat ook Rhine, evenals

1) Whately Carington: „Telepathy. An outline of its facts, theory and implications", Londen, Methuen & Co.

Een Nederlandsche vertaling van dit geschrift, waarvan reeds een bespreking in dit tijdschrift (XIV, pag. 31) verscheen, is in voorbereiding.

ieder ander, hier en daar in zijn berekeningen op punten van ondergeschikt belang weleens een paar fouten heeft gemaakt. Moge hij er in een lang en werkzaam leven nog vele maken! Maar op de algemeene, fundamenteele vraag, of de betreffende verschijnselen zich al dan niet voordoen, kan maar één verstandig antwoord gegeven worden".

Waar het tot op heden in ons land aan een algemeen overzicht van hetgeen in den loop der laatste zeventien jaren door Rhine en zijn medewerkers werd verricht ontbreekt[1]), wil ik trachten met het geven van het navolgende overzicht in deze leemte te voorzien. Bij het schrijven van dit overzicht heb ik niet alleen gebruik gemaakt van Rhine's hiervoor genoemde, in 1940 verschenen, boek, maar tevens van een aantal publicaties in de jaren na 1940 verschenen in zoowel „The Journal of Parapsychology" als in „The Journal of the American Society for Psychical Research"[2]) en de „Proceedings of the Society for Psychical Research"[3]).

II. TESTTECHNIEK

Zuivere helderziendheid. Bij zijn onderzoek naar de „zuivere helderziendheid" (waarvoor Rhine de afkorting P.C. (pure clairvoyance) gebruikt) past hij o.m. de volgende methode toe.

Een stapel van vijf en twintig Zener-kaarten (vijf van elke soort), willekeurig „blind" geschud, wordt, met de „blinde" zijde boven, voor den pp. gelegd[4]). Deze krijgt nu opdracht telkens de bovenste kaart van den stapel te noemen. Als de pp. hiermede gereed is en de pl. (die evenmin als de pp. op normale wijze kan weten welke der vijf teekeningen op de, aan de beurt zijnde, kaart voorkomt) de „gissing" van den pp. genoteerd heeft, wordt de bovenste kaart blind van den stapel geschoven en naast den stapel gelegd[5]), waarna de

1) In den zevenden jaargang van dit tijdschrift (pag. 100 e.v.) gaf Dr. Ir. J. M. J. Kooy een overzicht van Rhine's „Extra-sensory perception" (1934).

2) Adres der administratie: „The Am. Society for Psychical Research, 40 East 34th street, New York 16, N.Y."

3) Adres der administratie: „The Society for Psychical Research, 31 Tavistock Square, Londen, W.C. 1".

4) Onnoodig te zeggen dat wij ons bij dit experiment slechts mogen bedienen van kaarten die volkomen ondoorzichtig zijn. De achterzijde dezer kaarten dient volkomen blanco te zijn. Waar maar eenigen twijfel bestaat met betrekking tot de ondoorzichtigheid der kaarten behoort men zich van een scherm te bedienen of de kaarten in ondoorzichtige enveloppen te sluiten.

Persoonlijk geef ik hier steeds aan de D.T. methode (zie hierachter) de voorkeur en dek daarbij steeds de bovenste kaart af.

5) Het is noodzakelijk dat de tafel, waarop de kaarten zich bevinden, van een kleed voorzien is, ten einde te voorkomen dat de pp. het spiegelbeeld van de afgenomen kaart te zien krijgt.

thans bovenste kaart door den pp. „geraden" wordt. Na vijf (maar meestal na vijf en twintig keer „raden") worden door den pl. de gebruikte kaarten omgedraaid en teekent hij nauwkeurig aan welke kaarten de pp. goed en welke hij foutief genoemd heeft, om vervolgens het totale aantal treffers te noteeren. Wanneer de pl. hiermede gereed is wordt de stapel opnieuw blind geschud, waarna de pp. opnieuw begint te raden. Deze methode (waarbij de pl. dus telkens nadat de pp. „geraden" heeft een kaart van den stapel afneemt) heeft Rhine de B.T. (= before touching) methode genoemd.

Behalve de B.T. methode kent Rhine hier de D.T. (= down through) methode. Bij deze methode krijgt de pp. opdracht alle kaarten (van boven naar beneden gaande) achter elkaar te noemen. De stapel wordt daarbij dus (zoolang de pp. „raadt") intact gelaten. De pl. noteert de gissingen en de contrôle vindt eveneens eerst plaats nadat de pp. vijf (of vijf en twintig) maal achter elkaar „geraden" heeft.

Zuivere telepathie. Tegenover de „zuivere helderziendheid" (PC) stelt Rhine de „zuivere telepathie" (PT). Daarvan spreekt hij waar een pp. in staat blijkt te zijn langs paranormalen (of, zooals hij zegt, buitenzintuigelijken) weg kennis te nemen van *voorstellingen* (dus waar een pp. bij herhaling – en een grooter aantal malen dan volgens de kansrekening te verwachten valt – blijk geeft de Zener-kaart (of de teekening) waar de pl. aan denkt (maar *niet* voor zich heeft liggen) goed te kunnen „raden"). Zooals nog nader zal blijken hebben de uitkomsten der onderzoekingen op het gebied der proscopie Rhine en zijn medewerkers doen inzien, dat de oorspronkelijk toegepaste methode (waarbij de pl. steeds *na* elke „gissing" noteerde aan welke kaart hij „gedacht" had) hier niet afdoende is om het verschijnsel der PT te constateeren.

Ongedifferentieerde paragnosie. Tusschen de P.T. en de P.C. plaatst Rhine de G(eneral) E(xtra) S(ensory) P(erception). Daarvan spreekt hij wanneer een pp. bij herhaling (en een grooter aantal malen dan volgens de kansrekening te verwachten is) in staat blijkt te zijn de Zener-kaart, welke de pl. volkomen willekeurig uit een pak van b.v. 25 (5 × 5) kaarten heeft getrokken en *bekijkt*, goed te kunnen „raden". Deze wijze van experimenteeren moge (zooals ons uit de litteratuur blijkt) de oudere onderzoekers aanleiding hebben gegeven van telepathie te spreken: op grond van het feit dat Rhine (evenals zoovele andere onderzoekers) zoowel zijn PC als zijn PT proeven met succes bekroond zag, moge het duidelijk zijn dat wij hier met evenveel recht van helderziendheid kunnen spreken (of van een combinatie van telepathie en helderziendheid) reden waarom Rhine en zijn medewerkers hier het gebruik van beide woorden (telepathie en helderziendheid) vermijden en van GESP (generale of ongedifferen-

tieerde „extra-sensory perception" (buiten-zintuigelijke waarneming)) spreken.

Wijzen van reageeren. In het verslag betreffende het experimenteel onderzoek met betrekking tot de telepathische overdracht van motorische voorstellingen, door Heymans en zijn medewerkers gepubliceerd in No. 1 en No. 7 der Mededeelingen onzer S.P.R., lezen wij, dat de pp. zijn hand over een soort van dambord bewoog. Wanneer de pp. de zekerheid meende te hebben dat hij het door de proefleiders gekozen vak bereikt had, tikte hij twee keer op de plek in kwestie. Rhine spreekt hier van een manuale wijze van reageeren („manual response method") ter onderscheiding van de orale wijze van reageeren waarmede wij te doen hebben wanneer de pp. zijn keuzen mondeling aan den pl. mededeelt.

Dit brengt ons op hetgeen hij de „card matching methods" noemt en waarvan wij hier de voornaamste de revue zullen laten passeeren.

Het Engelsche woord match beteekent o.m. gelijke, evenbeeld, tegenhanger. Wie de „matching method" toepast zoekt naar het evenbeeld van de kaart welke hij voor zich heeft liggen. Dit kan nu op verschillende wijzen geschieden.

1. „*Open matching test*". Bij deze test heeft de pp. vijf verschillende Zener-kaarten voor zich liggen (figuur-zijde boven) benevens een stapel van vijf maal vijf behoorlijk geschudde Zener-kaarten met de rugzijde boven. Zijn opdracht luidt nu deze vijf en twintig kaarten stuk voor stuk van den stapel te nemen en ongezien bij een der vijf sleutelkaarten te leggen. Is hij daarmede gereed dan draait de pl. de vijf en twintig kaarten om ten einde na te gaan hoevele malen de pp. juist „gepaard" heeft.

2. „*Blind matching test*". Bij deze test gaat de pp. op dezelfde wijze te werk met dit verschil dat thans ook de sleutel-kaarten met de rugzijde boven liggen.

3. „*Touch matching test*". Bij deze test wordt, evenals bij de beide vorige, eveneens van sleutel-kaarten gebruik gemaakt maar de pp. mag thans geen der kaarten van het stapeltje aanraken. De pl. neemt de kaarten van het stapeltje af waarbij de pp. telkens een der vijf sleutel-kaarten aanwijst (of aanraakt) die, volgens hem, dezelfde teekening vertoont als de kaart welke de pl. van het stapeltje afneemt. Bij deze test kan men de sleutel-kaarten zoowel met de figuur-zijde boven als met de rug-zijde boven voor den pp. neerleggen.

4. „*Match piling test*". Deze test werd door de dames Price en Pegram uitgedacht bij haar onderzoek naar de paragnostische begaafdheid van kinderen en draagt min of meer het karakter van een spelletje. De pp. kijgt een stapeltje van vijf en twintig Zener-kaarten voor zich (rugzijde boven) waarbij de opdracht luidt daar vijf stapeltjes van (zooveel mogelijk) aan elkaar gelijke kaarten van te maken.

Is de pp. met zijn taak gereed, dan wordt het aantal treffers genoteerd, waarbij men gebruik kan maken van sleutel-kaarten waaromheen men de treffers groepeert.

5. *Morse-sleutel test.* Bij deze proef zijn pp. en pl. in twee verschillende vertrekken gezeten. De pp. heeft daarbij een houten bord voor zich waarop een vijftal Morse-sleutels bevestigd is. Elk dezer Morse-sleutels is voorzien van een Zener-kaart. Drukt de pp. een der sleutels omlaag dan verschijnt er een lichtje op de tafel van den pl. Aan de lampjes (op de tafel van den pl.) zijn Zener-kaarten bevestigd, zoodat de pl. kan zien welke kaart de pp. gekozen heeft.

De pl., die een stapel Zener-kaarten voor zich heeft, neemt daar nu telkens een kaart van af (de volgorde kan men daarbij door het lot laten bepalen) en de pp. (die er door een lichtsignaal van verwittigd wordt dat de pl. een nieuwe kaart voor zich heeft genomen) tracht te „raden" (= gewaar te worden) welke kaart de afzender voor zich heeft. Als hij een „indruk" gekregen heeft, geeft hij den pl. (afzender) hiervan kennis door een der Morse-sleutels neer te drukken. Desgewenscht (de pl. kan hier variatie in brengen) kan de pl. nu door middel van een lichtsignaal den pp. mededeelen of hij goed danwel fout „geraden" heeft [1]).

6. *„Deck matching test"*. Bij deze test hebben wij met variaties te doen van de hiervoor onder 1 en 2 genoemde tests. In plaats van vijf sleutel kaarten maakt men daarbij gebruik van vijf en twintig sleutel kaarten.

Algemeene voorzorgsmaatregelen

Ik wees er hiervoor reeds op dat de eerste eisch welke men aan de kaarten heeft te stellen deze is dat de figuur aan de achterzijde niet „door schemert" en voorts dat men er (bij het onderzoek van de P.C. met toepassing der B.T. methode) voor te zorgen heeft dat

1) Zooals bekend mag worden verondersteld is het bij het leerproces van belang dat men weet of men het goed of fout doet. Reeds lang geleden toonde Judd aan dat kinderen, die men een voor hen moeilijke taak laat verrichten, slechts dan een verbetering in hun praestaties vertoonen wanneer zij niet onkundig gelaten worden van het feit of hetgeen zij doen goed danwel fout is. Hetzelfde geldt, zooals Thorndike aantoonde, met betrekking tot volwassenen. Het weten dat wij iets goed doen werkt stimuleerend en bevordert het leerproces.

Bij een paragnost, die weet dat hetgeen hij als zoodanig praesteert goed is, werkt dit weten als een belooning en dus stimuleerend.

Weet een pp. dat hij faalt, dan kan dit weten als straf werken. Dit beteekent dus dat dit weten het verlangen kan doen ontstaan om het beter te doen en dus stimuleerend kan werken. Het kan er echter ook toe leiden dat de pp. ontmoedigd wordt en het opgeeft. Uit dien hoofde zal het niet onder alle omstandigheden aanbevelenswaardig zijn om den pp. steeds na elke proefneming te doen weten of hij juist danwel foutief „geraden" heeft.

Het spreekt wel vanzelf dat alleen daar waar de pl. zijn keuzen door het lot laat bepalen het hem mogelijk is *tijdens* de proefneming den pp. te doen weten of hij goed danwel fout „geraden" heeft.

er een kleed op tafel ligt, zoodat de pp. geen spiegelbeeld van de kaart, welke hij van het stapeltje afneemt, te zien krijgt. Er moeten echter nog veel meer voorzorgsmaatregelen genomen worden willen de proeven aan de eischen eener strenge wetenschappelijke critiek voldoen.

Gebruik van ondoorzichtige schermen. Ten einde te voorkomen dat de pp. bij de paar-tests (matching tests) „bij ongeluk" iets te zien krijgt van de door hem gehanteerde kaarten verdient het gebruik van ondoorzichtige schermen, waaronder de pp. de kaarten (ongezien) kan schikken, ten zeerste aanbeveling.

Ook bij de „touch matching test" verzuime men niet pl. en pp. door middel van een scherm van elkaar te scheiden.

Het ligt voor de hand dat de schermen (gelijk dit bij de proeven van Rhine c.s. het geval was (is)) van hout (triplex) vervaardigd zijn. De inrichting der proeven kan er echter soms toe leiden dat het gewenscht is zich van een ander materiaal te bedienen. Dit was b.v. bij de door Bender genomen, en in zijn „Zum Problem der aussersinnlichen Wahrnehmung" (Leipzig, 1936) beschreven, proeven het geval. Bij deze proeven (die een onderzoek naar de helderziendheid in de ruimte ten doel hadden en waarbij de pp. in cellophaan „verpakte" kaarten in handen kreeg) werd gebruik gemaakt van een ondoorzichtigen zwarten doek, welke de pp. als een mantel omgaf en waaronder zij de kaarten „betastte".

Scheiding van pp. en pl. door afstand. Reeds kort na de oprichting der Eng. S.P.R. kwam men tot het inzicht, dat het aanbeveling verdient om bij telepathische proeven pl. en pp. in twee verschillende vertrekken te plaatsen ten einde te voorkomen dat de pl. (zij het ook onbewust) den pp. „teekens" geeft [1]). Sindsdien hebben, zooals ons uit de vaklitteratuur blijkt, onderscheidene onderzoekers er zooveel mogelijk naar gestreefd aan dezen alleszins billijken eisch te voldoen, waarbij men er zich niet toe bepaald heeft pp. en pl. in twee verschillende vertrekken van hetzelfde gebouw onder te brengen, maar er ook toe over is gegaan hen in twee verschillende gebouwen te plaatsen. Deze twee gebouwen bevonden zich lang niet altijd in dezelfde stad. Reeds eenige tientallen jaren geleden werden er proeven genomen waarbij pp. en pl. ettelijke tientallen, ja soms zelfs ettelijke honderden kilometers van elkaar verwijderd waren [2]).

Ook Rhine en zijn medewerkers hebben dergelijke afstandsproeven genomen waarbij zij zich, zooals nog nader zal blijken, geenszins tot het onderzoek der „telepathie" beperkt hebben.

Gebruik van ondoorzichtige enveloppen enz. Het spreekt vanzelf dat

1) Zie P. A. Dietz: „Telepathie en helderziendheid", den Haag, 1936, pag. 47 en 158.
2) Zie P. A. Dietz: „Telepathie en helderziendheid", den Haag, 1936, pag. 47.

men bij een aantal „matching tests", zooals hiervoor beschreven, het gevaar loopt dat de pp. iets van den „onder"kant (figuurzijde) der kaarten te zien krijgt. Ten einde dat te voorkomen kan men de kaarten in ondoorzichtige houders steken, of gebruik maken van ondoorzichtige enveloppen welke gesloten worden nadat men de kaart er in gestoken heeft. Ook bij kaarten welker figuren iets doorgedrukt zijn zal men verplicht zijn zich van houders of enveloppen te bedienen.

Reeds tientallen jaren geleden maakte men bij het onderzoek van paragnosten gebruik van ondoorzichtige, verzegelde enveloppen [1]) en dat dit gebruik (naast dat van schermen) ook bij Rhine ingang heeft gevonden moge ons o.m. blijken uit zijn verhandeling over „ESP tests with enclosed cards" (J.o.P., Vol. II, pag. 199).

Wasschen der kaarten. Voor zoover men zich bij het kiezen der kaarten niet door het lot laat leiden dient het van groot belang geacht te worden dat de kaarten steeds na afloop van elke reeks behoorlijk gewasschen worden. Ten einde dit te vergemakkelijken (de Zener-kaarten missen de soepelheid van gewone speelkaarten) kan men zich bedienen van een wasch-machine („shuffling machine"), die de kaarten mechanisch wascht. Een beschrijving van zoo'n machine treft men op pag. 231 van Vol. II van het J.o.P. aan.

Nog eenige aanwijzingen van algemeenen aard

Proefpersoon en proefleider. Zooals nog nader zal blijken speelt de persoon van den pl. niet alleen bij het onderzoek met toepassing van de niet-quantitatieve (qualitatieve) methode een belangrijke rol, maar zeer zeker ook bij het onderzoek met toepassing der quantitatieve methode. Hij moet een prettige sfeer in het laboratorium weten te scheppen, de pp. op hun gemak stellen en er zooveel mogelijk toe bijdragen hun zelfvertrouwen te doen toenemen.

Bezoekers (belangstellenden) dienen zooveel mogelijk geweerd te worden, daar hun aanwezigheid in den regel storend zal werken.

Protocollen. De pl. dient er voor te zorgen dat deze steeds zoo volledig mogelijk zijn. Zij moeten niet alleen een nauwkeurig verslag bevatten van het verloop der proefnemingen (vermelding van het soort van onderzoek, verkregen aantal treffers enz.) maar tevens zooveel mogelijk bijzonderheden met betrekking tot den pp. vermelden (leeftijd, geslacht, lichamelijke en geestelijke gesteldheid, temperaments- en karaktertype enz.).

1) Zie o.m. A. von Schrenck Notzing: „Ein Hellsehexperiment mit Stephan Ossowiecki", „Gesammelte Aufsätze zur Parapsychologie", Stuttgart, 1929 alsmede Th. Besterman: „An experiment in „Clairvoyance" with M. Stefan Ossowiecki", Proc. S.P.R., Vol. XLI, pag. 345.

In een reeks artikelen, verschenen in het J.A.S.P.R. [1]), heeft Dr. G. R. Schmeidler (een der medewerksters van den bekenden Amerikaanschen psycholoog Gardner Murphy) er op gewezen, dat de pl. niet mag verzuimen in zijn protocollen te vermelden of de pp. al of niet verwachtte dat hij een behoorlijk aantal treffers zou produceeren. Ook de houding welke de pp. t.o.v. het onderzoek inneemt (en waarvan het vertrouwen in eigen paragnostische begaafdheid voor een deel afhankelijk is) dient genoteerd te worden. Sommige personen blijken een min of meer „vijandige" (althans afwijzende) houding t.o.v. het onderzoek in te nemen [2]). Hun praestaties blijken over het algemeen weinig of niets boven het kansgetal uit te komen (soms zelfs er onder te blijven).

Terecht hebben Taves en Dale er op gewezen [3]), dat deze afwerende houding vaak het gevolg is van angst voor de psychologische en wijsgeerige consequenties van het parapsychologisch onderzoek, voor den metaphysischen achtergrond der verschijnselen. Men vindt het „griezelig" dat denkbeelden uit een vreemd bewustzijn ons bewustzijn kunnen binnenvallen of dat de toekomst er reeds schijnt te zijn.

(„Zeg den gewonen mensch eens dat de drie-dimensionale ruimte een illusie is, dat hijzelf is waar de sterren zijn die hij waarneemt, dat ik en niet-ik één moeten worden, dat hij zich misschien eens zal herinneren wat een ander ondervonden heeft – en al dergelijke dingen die de rationalist als „mystiek" verwerpt, maar die het nadenken over „den wijsgeerigen achtergrond dezer verschijnselen „ons als waarschijnlijk doet inzien [4]) – dan zal hij misschien naar zijn voorhoofd wijzen en spreken van „nonsens" – en op zijn best zal hij zeggen dat dit alles hem te diep gaat" (van Eeden [5])).

Bij groep-tests verzuime men niet rekening te houden met

1) G. R. Schmeidler: „Predicting good and bad scores in clairvoyance experiments", J.A.S.P.R., Vol. XXXVII, pag. 103 en 210; „Separating the sheep from the goats", J.A.S.P.R., Vol. XXXIX, pag. 47 en Vol. XL, pag. 34.

2) Een zeer belangrijke beschouwing met betrekking tot dit onderwerp vindt men in G. N. M. Tyrrell's „Presidential address" (Proc. S.P.R., Vol XLVII, pag. 301 e.v.). Aan de hand van een reeks opmerkelijke voorbeelden toont Tyrrell aan dat wij het psychologisch feit hebben te aanvaarden dat er personen zijn die sterk negativistisch t.o.v. het parapsychologisch onderzoek zijn ingesteld. Dit opmerkelijk psychologisch verschijnsel, dat elke parapsycholoog uit ervaring kent, brengt Tyrrell in verband met Bergson's beschouwingen over de functie der hersenen die onze aandacht op dit aardsche leven richten („notre attention à la vie").

3) E. Taves en L. A. Dale: „The Midas touch in psychical research", J.A.S.P.R., Vol. XXXVII, pag. 80.

4) Zie H. Driesch: „Parapsychologie und Philosophie", Z.f.P., 1927, pag. 589; P. A. Dietz: „Wereldzicht der parapsychologie", Amsterdam, Meulenhoff, alsmede J. J. Poortman: „Tweeërlei subjectiviteit", Haarlem, 1929.

5) F. van Eeden: „Paul's ontwaken", Amsterdam, 1916, pag. 56.

het percentage negativistisch ingestelden onder de deelnemers, daar zij een nivelleerenden invloed uitoefenen. Juister acht Dr. Schmeidler het echter om hier de „bokken" van de „schapen" te scheiden.

Ook zal het aanbeveling verdienen gegevens van meteorologischen aard op het protocol te vermelden.

E. P. Gibson en Ch. E. Stuart („Atmospheric pressure and ESP score averages", J.o.P., Vol. VI, pag. 95) vonden dat bij de door hen onderzochte pp. de barometerstand geen merkbaren invloed uitoefende.

Er dient hier nochtans op gewezen te worden dat sommige pp. wel degelijk van meening zijn dat het weer van invloed is op hun praestaties.

De telepaath Ninoff, wien Krall (zie Zeitschr. f. Parapsychologie, 1926, pag. 597) de vraag stelde of hij bij zijn werk door het weder, door den barometerstand, beïnvloed werd antwoordde hem op deze vraag: „De weersgesteldheid, hetzij het koud danwel warm is, oefent grooten invloed op mij uit. Storm en een sterke electrische lading van de lucht maken het mij onmogelijk mijn werk naar behooren te verrichten. Bij gelegenheid van een onweer, dat in 1900, toen ik in Ems, in Hotel de Russie, optrad, losbarstte, moest ik de voorstelling afbreken. Te Berlijn trad ik in Hotel de Rome met veel succes op. Maar toen het in December erg koud werd, ben ik zes weken lang op mijn kamer gebleven, omdat ik niet tegen de koude kan. Zooals ik echter nu in de wintermaanden werk is U uit eigen ervaring bekend. Gaat het niet voortreffelijk? Maar dat is niets vergeleken bij hetgeen ik in den zomer, als het erg warm is, kan praesteeren. Gij moet mij 's zomers, als het erg warm is, zien werken! Zonder een enkele fout te maken. Ik werk dan als een engel en ben tevreden. Dan doe ik honderd proeven in het uur... Koude en vocht – daar kan ik niet tegen".

De gegevens waarover wij tot op heden met betrekking tot dit onderwerp te beschikken hebben zijn spaarzaam en hier en daar in de litteratuur verspreid. Systematisch is hier nog vrijwel niets onderzocht hetgeen te betreuren valt. Laten wij hopen dat hierin spoedig verandering komt.

Ten slotte zij er hier op gewezen dat de protocollen zorgvuldig bewaard dienen te blijven. Onderscheidene bijkomstigheden, die voor een bepaald onderzoek niet van belang zijn, kunnen later, voor een ander onderzoek, van zeer veel gewicht blijken te zijn.

III. DE RESULTATEN

Zooals op grond van het door hun voorgangers verrichte experimenteele onderzoek [1]) te verwachten viel, bleek Rhine en zijn medewerkers dat het paragnostisch vermogen van algemeen-menschelijken aard is. Daarmede is echter niet gezegd dat alle menschen in gelijke mate deze begaafdheid vertoonen. Evenmin dat iemand die onder bepaalde omstandigheden van zijn supernormale paragnostische begaafdheid heeft blijk gegeven dit nu ook onder andere omstandigheden zal kunnen. De ervaring leerde reeds tientallen jaren geleden den onderzoekers dat de paranormale vermogens aan een vrijwel onberekenbare „eb en vloed" zijn onderworpen [2]) en dat (zooals nog nader zal blijken) de persoon van den proefleider, de aanwezigheid van bezoekers, de lichamelijke en psychologische gesteldheid van den pp. benevens nog een aantal andere factoren van invloed zijn op hetgeen de pp. vermag te praesteeren [3]).

Op grond van dit laatste dient men geen al te groote waarde te hechten aan de hier door enkele onderzoekers gegeven cijfers met betrekking tot de grootte van het percentage der bevolking dat (bij het onderzoek met toepassing der quantitatieve methode) paragnostisch begaafd blijkt te zijn en behoeven wij (gelet op het feit dat de persoon van den proefleider hier van invloed is) er ons geenszins over te verbazen dat deze cijfers onderling verschillen [4]).

Volgens de opvattingen van Rhine e.a. berust het feit, dat een pp. volstrekt niet altijd hetzelfde vermag te praesteeren (dat zijn „vermogen" aan een onberekenbare „eb en vloed" onderworpen is)

1) Een beknopt overzicht daarvan treffen wij in het hier reeds genoemde verzamelwerk („Extra-sensory perception after sixty years") aan. Ook in zijn „New frontiers of the mind" (en enkele andere zijner publicaties) heeft Rhine aandacht aan het werk zijner voorgangers geschonken.

2) Zoo lezen wij b.v. bij A. von Schrenck Notzing (in zijn verhandeling getiteld „Experimental studies in thought-transference" opgenomen in Vol. VII (1891–1892) van de Proceedings of the Society for Psychical Research): „...het (paragnostisch) vermogen doet zich volstrekt niet zoo zelden voor als sommigen meenen; men moet echter het oogenblik weten te benutten waarop de proefpersonen gedisponeerd zijn en dat is vaak verre van gemakkelijk. De psychologische verschijnselen waarmede wij hier te doen hebben kunnen vergeleken worden bij die waarmede wij bij kunstenaars te doen hebben..."

„...Van tijd tot tijd blijken personen van een bijzondere geaardheid tot zeer opmerkelijke (paragnostische) praestaties in staat te zijn. Zij blijken daartoe echter niet blijvend in staat te zijn. Men kan dergelijke momenten echter niet voorzien..."

3) Zie Gardner Murphy: „Removal of impediments to the paranormal", J.A.S.P.R., Vol. XXXVIII, pag. 2.

4) Volgens Rhine leverden ongeveer 20 % der studenten der Duke-University min of meer significante aantallen treffers. E. T. Adams (J.o.P., Vol. II, pag. 232 e.v.) kwam hier (op grond van een door hem verricht onderzoek (Colgate University) tot een geringer percentage. Anderen zijn geneigd te meenen dat een grooter percentage der bevolking bruikbare pp. levert.

op z.g. remmings-verschijnselen, die zich nu eens sterker, dan weer minder sterk voordoen [1]). In deze lijn doordenkend komen wij er toe de vraag te stellen of het feit, dat de uitkomsten van het paragnostisch onderzoek (met toepassing van de quantitatieve methode) aanleiding geeft om (evenals wij dit ook met betrekking tot b.v. de emotionaliteit doen [2])) te spreken van een ondernormale, normale en supernormale paragnostische begaafdheid mogelijk alleen maar een quaestie van remming is.

Wij zullen op deze uiterst belangrijke vraag hier voorloopig niet verder ingaan, maar volstaan met het feit te constateeren dat Rhine c.s. (evenals alle andere parapsychologen die onderzoekingen hebben ingesteld met toepassing der quantitatieve methode) hun pp., naar hun praestaties, onderscheiden in minder en meer belangrijke („begaafde") pp.

Als een voorbeeld van een paragnostisch zeer „begaafde" pp. noem ik hier in de eerste plaats de heer H. E. Pearce jr. [3]), die in de jaren waarin Rhine met zijn onderzoek een aanvang maakte aan de Duke-University, theologie studeerde. Ofschoon hij afkomstig was uit een familie waarvan onderscheidene leden bij herhaling spontane paragnostische verschijnselen hadden vertoond, kon hij zelf, toen hij (met een aantal andere studenten) werd uitgenoodigd aan het onderzoek deel te nemen, geen redenen vinden om aan te nemen, dat hij een bijzonder goede pp. zou blijken te zijn.

Rhine begon met hem op zijn P.C. te testen. Bij de eerste reeksen proeven vertoonde hij geen surplus van eenige beteekenis, maar het duurde niet lang of daar kwam verandering in en na een instelperiode rees zijn „niveau" tot een aantal van 9 à 10 treffers per 25 proefnemingen (reeks). Sindsdien bleek hij dat „niveau" te kunnen handhaven (15.000 proefnemingen over ongeveer een jaar verdeeld). Op 1 April 1933 beschikte Rhine reeds over de resultaten van 11.250 proefnemingen met gemiddeld 8 à 9 treffers per reeks van 25 proefnemingen, hetgeen, volgens de kansrekening, een hoogst onwaarschijnlijk en zeer significant aantal is (hetgeen dus zeggen wil dat het wiskundig onmogelijk geacht moet worden de verkregen resultaten zonder meer op rekening van het toeval te stellen).

Interessant is de tabel welke wij op pag. 76 van Rhine's „Extra-

1) Onder „psychische remming" (inhibitie) verstaan wij in de psychologie het feit, dat de eene psychische inhoud invloed van een anderen ondergaat, zoodat het sterker worden van den een een verzwakking van den anderen met zich meebrengt.

Een onbewuste voorkeur voor een bepaalde figuur (zooals ik deze eenige malen bij pp. opmerkte) werkt reeds remmend op de paragnostische praestaties van den pp. in.

2) Zie G. Heymans: „Inleiding tot de speciale psychologie", 2 deelen, Haarlem, F. Bohn, V.U.B.

3) Zie J. B. Rhine: „Extra-sensory perception" (1934) en „New frontiers of the mind" (1938).

Sensory Perception" aantreffen[1]). In deze tabel heeft de onderzoeker ons een beeld gegeven van den (vaak voorbijgaanden) storenden invloed welke bezoekers op Pearce uitoefenden. De daarin voorkomende getallen leeren ons niet alleen dat het binnentreden (en bij herhaling ook de aanwezigheid) van een bezoeker het aantal treffers tijdelijk (tot de pp. zich aan de aanwezigheid van den bezoeker had aangepast) deed dalen, maar ook dat de persoon van den bezoeker hier van invloed is. Bezoekers die Pearce sympathiek waren, bleken over het algemeen minder storend te werken dan anderen, wier aanwezigheid (om onverschillig welke reden) hem min of meer irriteerden.

Soms herstelde (na de aanpassing) de pp. zich volledig (een enkele maal bleek het aantal treffers na de aanpassing zelfs toe te nemen). Het gebeurde echter ook wel, dat er aanleiding bestond om van een gedeeltelijk herstel te spreken.

Op 23 Februari 1933 gevoelde Pearce zich een weinig ongesteld, vandaar dat hij dien dag een geringer aantal treffers produceerde dan gewoonlijk. De komst en de aanwezigheid van den bezoeker Wallace Lee deed dit aantal opnieuw dalen.

Veranderingen in de wijze van experimenteeren stichtten in den regel aanvankelijk eenige verwarring bij hem, hetgeen een daling van zijn „niveau" met zich meebracht[2]). Had hij zich eenmaal aan de verandering aangepast, dan steeg zijn „niveau" opnieuw. Hij bleek steeds echter eenigen tijd noodig te hebben om zich aan de nieuwe methode aan te passen. Ging de verandering echter van hem uit dan deed in den regel deze storende invloed zich niet gelden.

Evenals bij zoovele andere pp. merkte men ook bij Pearce op dat mislukkingen hem zeer ontmoedigden (ondermijning van het zelfvertrouwen) en hem beletten „op gang" te komen.

Belangrijk is ook het feit dat zijn grootste aantallen treffers meestal in het begin en in het einde van een reeks (van 25 proefnemingen) lagen[3]).

Ook de heer A. J. Linzmayer behoorde geruimen tijd tot Rhine's

1) Zie T.v.P., VII, pag. 108.

2) Voorbeeld. Op zekeren dag stelde Rhine Pearce voor een aantal reeksen B.T.-proeven te nemen met gebruikmaking van een scherm dat de kaarten geheel afdekte. Het gevolg (bij deze voor Pearce ongewone wijze van experimenteeren) was dat er aanvankelijk slechts zes treffers per vijf en twintig proefnemingen kwamen. Na verloop van eenigen tijd steeg dit aantal echter wederom tot dertien.

3) Hetzelfde verschijnsel werd ook bij een aantal andere pp. opgemerkt. Zie o.m. M. H. Pegram: „Some psychological relations of extra-sensory perception", J.o.P., Vol. I, pag. 191 en G. R. Schmeidler: „Position effects as psychological phenomena", J.o.P., Vol. VIII, pag. 110.

Terecht heeft men er op gewezen dat men iets dergelijks bij het leerproces opmerken kan (het midden van een reeks zinledige woorden prent zich minder goed in dan de beide uiteinden). Deze overeenstemming is maar niet toevallig maar berust bij beide groepen verschijnselen op aandachtsschommelingen.

„major subjects". Op zekeren dag, zoo bericht Rhine in zijn „New Frontiers of the Mind" (pag. 87) (Linzmayer was toen nog student in de psychologie en Rhine had toen nog niet zoo heel lang geleden een aanvang gemaakt met zijn onderzoekingen), verscheen hij bij Rhine en deze maakte dadelijk van die gelegenheid gebruik om hem op zijn paragnostische begaafdheid te onderzoeken. Al dadelijk bleek hem dat hij in Linzmayer een zeer goeden pp. gevonden had, daar hij reeds bij dit eerste onderzoek (G.E.S.P.) negen malen (van de vijf en twintig) goed „raadde". Het spreekt wel vanzelf dat Rhine hem als pp. „vasthield", te meer toen ook de volgende dagen bleek dat Linzmayer zeer significante aantallen treffers vermocht te produceeren[1]).

Als een der opmerkelijkste praestaties van dezen pp. vermeldt Rhine het feit dat hij op zekeren dag in een reeks van vijf en twintig „trekkingen" één en twintig malen goed „raadde". Van deze één en twintig treffers bleken er vijftien achter elkaar gegeven te zijn en dus een aaneen gesloten geheel te vormen. De kans dat dit feit (t.w. dat hij vijftien malen achter elkaar goed raadde) aan het toeval moet worden toegeschreven is, volgens Rhine, 1 op 30.000.000.000; die dat hij in totaal op vijf en twintig „trekkingen" één en twintig maal goed raadde nog geringer[2]).

Evenals bij Pearce (en zoovele anderen) constateerde Rhine ook bij Linzmayer dat successen hem aanmoedigden en falen hem ontmoedigde. Op 3 Juni 1933, toen Rhine geruimen tijd lang achter elkaar met Linzmayer geëxperimenteerd had, hij (L.) vermoeid en verveeld geraakte en het getal zijner treffers (door de samenwerking dezer factoren) terugliep tot zes en vijf (dus geen surplus vertoonde), welk falen een ontmoediging met zich meebracht, besloot Rhine na te gaan wat er zou gebeuren indien hij voortging met experimenteeren. Het resultaat van dit experiment was verrassend, daar het aantal treffers thans onder het kansgetal begon te geraken. Op de eerste honderd (tegen L.'s wil genomen) proefnemingen kwamen slechts veertien treffers voor (zijn normale aantal was veertig), hetgeen beteekent dat hij zes treffers onder het kansgetal bleef. Bij de tweede honderd trekkingen bleef hij opnieuw zes treffers onder het kansgetal. De derde honderd trekkingen leverden een twintigtal treffers op (precies

1) G.E.S.P.-proeven bleken bij L. geen grootere aantallen treffers op te leveren dan P.C.-proeven.

2) Pearce bleek eenmaal in staat te zijn (bij een P.C.-experiment) vijf en twintig maal achter elkaar goed te raden. Tijdens deze reeks van vijf en twintig proefnemingen (waarbij Rhine steeds de „getrokken" kaart wederom tusschen de anderen inschoof en daarna opnieuw schudde, hetgeen het hem mogelijk maakte zijn pp. steeds na elke „gissing" van de uitkomst daarvan op de hoogte te brengen) geraakte de pp. steeds meer in spanning. Ofschoon hij na afloop uiterst voldaan was over deze „phenomenale" praestatie bleek hij niet voor een tweede maal op deze wijze te willen experimenteeren, daar dit hem te veel opwond en te zeer vermoeide.

zooveel dus als volgens de kansrekening te verwachten viel. De vierde honderd trekkingen leverden zeventien treffers op, terwijl bij de vijfde honderd dit aantal opnieuw veertien werd. Maar daarna begon L. (die zich, zooals hij zeide, ongemeen ergerde aan zoovele „slechte" resultaten) zich opnieuw te concentreeren, hetgeen ten gevolge had, dat het zesde honderdtal trekkingen zeven en twintig treffers opleverde...

Het zal den lezer duidelijk zijn dat hetgeen Linzmayer aanvankelijk voor ongemeen „slechte" resultaten aanzag dit (voor een deel) in werkelijkheid niet waren. Het moge immers duidelijk zijn dat een pp. die bij het onderzoek met toepassing van de quantitatieve methode langdurig gemiddeld twee of meer treffers onder het kansgetal blijft, iets praesteert dat minstens even interessant (en wiskundig even onwaarschijnlijk) is als de pp. doet, die voortdurend gemiddeld twee of meer treffers boven het kansgetal uitkomt. Deze erkenning heeft Rhine er toe geleid niet alleen het „high scoring" zijner pp. te bestudeeren, maar ook het „low scoring". Daarbij bleek hem dat pp. (als gevolg van een negativistische instelling) niet alleen soms (gelijk Linzmayer) onbewust en onwillekeurig het verschijnsel van het „low scoring" gaan vertoonen, maar dat er zich onder hen ook bevinden die dit bewust en willekeurig vermogen te doen. Onder hen nam de hiervoor reeds genoemde H. Pearce ongetwijfeld een zeer belangrijke plaats in. „Hij (Pearce)", schrijft Rhine op pag. 129 van zijn „New Frontiers of the Mind", „gaat alleen *op verzoek* onder het kansgetal. Wanneer hem het verzoek gedaan wordt opzettelijk mis te „raden" blijkt hij hiertoe in staat te zijn en het is hem daarbij meer dan eens gelukt zijn proefleider geen enkelen treffer te laten boeken."

Ook de in Maart 1947 overleden Dr. Ch. E. Stuart (die later een van Rhine's naaste medewerkers is geworden en zoo'n belangrijk aandeel heeft gehad in de samenstelling van „Extra-sensory perception after sixty years") vinden wij in „Extra-Sensory Perception" en „New Frontiers of the Mind" als een van Rhine's „major subjects" genoemd. Dr. Stuart was van Schotsche afkomst en ofschoon hij, toen hij zich destijds als student in de psychologie aan de Duke-University liet inschrijven (en nog niet door Rhine op zijn paragnostische begaafdheid onderzocht was) zich nog vrijwel niet van zijn supernormale paragnostische begaafdheid bewust was geworden, bestond er bij hem reeds belangstelling voor verschijnselen van parapsychologischen aard, daar zijn moeder en zijn tante eenige malen opmerkelijke geloofwaardige (pseudo-)hallucinaties hadden gehad.

Wat ons bij de bestudeering der rapporten, betrekking hebbend op het onderzoek (met toepassing der quantitatieve methode) naar de paragnostische begaafdheid van Dr. Stuart opvalt, is, dat bij hem

zoo duidelijk het nadeel naar voren kwam verbonden aan het te langdurig toepassen van dezelfde methode. Na verloop van eenigen tijd werd het onderzoek hem te eentonig, hetgeen zich openbaarde in een langzame doch geleidelijke daling van zijn „niveau" tot aan (en soms ook tot onder) het kansgetal. Een kleine verandering in de wijze van werken was in den regel echter voldoende om zijn belangstelling opnieuw te doen toenemen (zijn verveling tegen te gaan) hetgeen een stijging van zijn „niveau" met zich medebracht, welke echter eveneens van tijdelijken aard bleek te zijn. Van al zijn pp. is bij Dr. Stuart Rhine wel het duidelijkst gebleken dat de onderzoeker nimmer verzuimen mag „er eens variatie in te brengen" opdat zijn pp. zich op hun „niveau" zullen handhaven.

De vierde naam welke wij in „Extra-Sensory Perception" (1934) als die van een van Rhine's „major subjects" aantreffen is die van George Zirkle. Zijn supernormale paragnostische begaafdheid werd ontdekt door een van Rhine's vrouwelijke assistenten, mej. Ownbey (op wie hij zeer gesteld was). In de meeste gevallen bleek hij gemiddeld acht à negen treffers te kunnen behalen. Het kwam echter ook wel voor dat hij zeventien of achttien malen (per reeks van vijf en twintig proefnemingen) goed „raadde" en één maal heeft men bij hem kunnen waarnemen dat hij (evenals Pearce) vijf en twintig maal achter elkaar goed raadde. Zeer duidelijk bleek bij hem van hoe 'n groote beteekenis de persoon van den proefleider (de proefleidster) voor het welslagen van het experiment is en hoe een „binding" aan de persoon van de(n) afzend(st)er bij telepathische experimenten als een zeer begunstigende omstandigheid voor het welslagen der proeven dient te worden aangemerkt.

Nadat mej. Ownbey met den heer Zirkle in het huwelijk was getreden, bleek (bij voortgezet onderzoek) dat haar echtgenoot (bij telepathische proeven waarbij zij als „afzendster" optrad) niet langer in staat was zich op zijn niveau van ongeveer veertien treffers (per vijf en twintig proefnemingen) te handhaven en dit te dalen tot het (altijd nog zeer significante) aantal van negen à tien treffers. Het is wel zeer waarschijnlijk te achten dat wij in deze daling het bewijs hebben te zien dat in zijn bijzondere praestaties (voor hun huwelijk) een der vele uitingen gezien moet worden van zijn streven zijn verloofde zooveel mogelijk te behagen.

Zirkle is ook een der pp. geweest bij wien men den invloed van amytal natrium op de praestaties der pp. heeft nagegaan. Voorts heeft hij (evenals Pearce e.a.) aan afstandsproeven deelgenomen. Waar hij steeds moeite had zich aan nieuwe situaties aan te passen [1])

1) Zirkle (die een volkomen irrationeele voorkeur voor telepathie scheen te hebben en zich daarbij moeilijk aan nieuwe situaties aanpaste) heeft ongeveer zes maanden noodig gehad om zich aan de eischen van het P.C.-experiment aan te passen. Hij „ge-

leidde vergrooting van den afstand bij hem bij herhaling tot een tijdelijke daling van zijn „niveau".

In totaal vond Rhine in de periode gelegen tusschen het tijdstip waarop hij met zijn proeven een begin maakte en dat waarop hij zijn (in 1934 verschenen) „Extra-Sensory Perception" begon te schrijven, een achttal „major subjects" daarnaast echter tientallen „minor subjects" (een aantal dat in den loop der jaren na 1934 tot honderdtallen – die niet alleen door Rhine maar ook door onderscheidene zijner medewerkers getest zijn – is aangegroeid) wier praestaties slechts gradueel van die der „major subjects" verschillen.

De verschijning van Rhine's geschriften heeft stimuleerend op een aantal onderzoekers buiten de Duke-University gewerkt [1]) en momenteel zijn onderscheidene parapsychologen doende om naast hun andere onderzoekingen min of meer uitgebreide onderzoekingen met toepassing der quantitatieve methode toe te passen. Ook in ons land geschiedt dit [2]) en wij hopen binnen afzienbaren tijd de resultaten daarvan in dit tijdschrift te kunnen publiceeren. Hetgeen wij tot dusverre gevonden hebben houdt slechts een bevestiging in van hetgeen door Rhine en zijn medewerkers in den loop der jaren naar voren is gebracht en dat wij – na deze algemeene inleiding – thans nader zullen gaan bezien.

IV. SPECIALE PSYCHOLOGISCHE BESCHOUWINGEN OVER HET VOORKOMEN VAN PARAGNOSTISCHE VERSCHIJNSELEN IN VERBAND MET DE TOEPASSING DER QUANTITATIEVE METHODE

In het voorgaande hebben wij er op gewezen dat bij toepassing der quantitatieve methode blijkt dat ongeveer $^1/_5$ (of 20 %) der bevolking (volgens Rhine e.a.) bruikbare pp. levert, maar dat wij dit getal niet zonder voorbehoud hebben te accepteeren.

Rhine en zijn medewerkers hebben nu een aantal vragen van speciaal-psychologischen [3]) aard, die zich naar aanleiding van deze

loofde" aan zichzelf als „telepaath" en moest leeren in zichzelf als „helderziende" te gelooven. Bij anderen constateerde Rhine het omgekeerde.

1) Zie o.m. D. R. Martin en F. P. Stribic: „Studies in extra-sensory perception. III. A review of all University of Colorado experiments", J.o.P., Vol. IV, pag. 159.

2) Reeds in de jaren 1916 en 1917 werden in ons land door Dr. P. A. Dietz paragnostische proeven met toepassing der quantitatieve methode genomen. In 1919 vond aan de Rijks-Universiteit te Groningen, onder leiding van Prof. G. Heymans, een onderzoek naar de telepathische begaafdheid van een student (met toepassing van de quantitatieve methode) plaats. Zie P. A. Dietz: „Telepathie en helderziendheid", den Haag, 1936.

3) Ik gebruik het woord „speciale psychologie" hier in de beteekenis welke Heymans daaraan gehecht heeft in zijn „Inleiding tot de speciale psychologie" (2 deelen, Haarlem, F. Bohn, V.U.B.) De speciale psychologie staat tegenover de algemeene psychologie.

„vaststelling" aan ons opdringen, getracht te beantwoorden, zooals uit het navolgende moge blijken. Ongetwijfeld dragen een aantal antwoorden, op de gestelde vragen gegeven, een voorloopig karakter en dient voortgezet onderzoek uit te maken in hoeverre de gegeven antwoorden hier en daar herziening behoeven. Dit neemt echter niet weg dat wij Rhine en zijn medewerkers dankbaar moeten zijn voor het omvangrijke baanbrekende werk dat zij hier (voortbordurende op het door hun voorgangers aangevangen stramien) verricht hebben.

Geslachtelijke verschillen. Bij onze experimenten met psychoscopisten e.d. valt het ons op dat het meerendeel van hen vrouwen zijn. Vele onderzoekers achten dit zeer begrijpelijk. Zij wijzen er op dat (om hier met Klages te spreken) de vrouwen over het algemeen meer „seelisch" en minder „geistig" zijn dan mannen en dat wij op grond hiervan meer paragnostisch begaafde vrouwen dan mannen zullen aantreffen, daar de Geest (welke Klages vereenzelvigt met het bewust zich een doel stellend verstand) een remmenden invloed uitoefent op de paranormale begaafdheid.

Anderen vestigen er de aandacht op dat, volgens Heymans [1]) e.a., personen die over paragnostische vermogens beschikken zich veelal kenmerken door een hysterischen aanleg, hetgeen waar, naar veler meening, de vrouw van nature meer voor de hysterie gepraedisponeerd is dan de man, mede doet verwachten dat wij meer paranormaal begaafde vrouwen dan mannen zullen vinden.

Wij zullen op dit alles hier niet nader in gaan, maar volstaan met er op te wijzen dat de uitkomsten van de onderzoekingen van Rhine en zijn medewerkers tot dusverre weinig aanleiding hebben gegeven om te zeggen dat de vrouwen hier meer praesteeren dan de mannen. Onder beide geslachten werden zeer goede pp. aangetroffen.

Leeftijden. Dr. L. E. Rhine (de echtgenoote van Dr. J. B. Rhine) was de eerste die een aantal (zeventien in totaal) kinderen, wier leeftijden varieerden tusschen drie en vijftien jaar, aan een systematisch quantitatief onderzoek naar hun paragnostische begaafdheid onderwierp [2]). In totaal nam zij 14.200 proeven. De opmerkelijkste resultaten werden verkregen met kinderen, wier leeftijden varieerden van drie tot zeven jaar [3]).

A. A. Forster onderzocht een aantal (vijftig) Indiaansche (Canada) schoolkinderen op hun paragnostische begaafdheid [4]) met toepassing

1) G. Heymans: „Over de verklaring der telepathische verschijnselen", Med. der S.P.R., No. 10 (1925).

2) L. E. Rhine: „Some stimulus variations in extra-sensory perception with child subjects", J.o.P., Vol. I, pag. 102.

3) De proeven werden (bij de jonge kinderen) in den vorm van een spelletje (met belooningen) gedaan. Het spreekt wel vanzelf dat dergelijke onderzoekingen bijzondere eischen aan de proefneemster (den proefnemer) stellen.

4) A. A. Foster: „E.S.P. tests with American Indian Children", J.o.P., Vol. VII, pag. 94.

der quantitatieve methode. Zij bleken geen betere praestaties te leveren dan blanke kinderen en evenmin als dat van mevr. Rhine gaf dit onderzoek hem aanleiding om te concludeeren dat de praestaties van kinderen die van volwassenen te boven gaan [1]). Dit neemt niet weg dat het een enkele maal blijkt voor te komen dat men bij het quantitatief onderzoek van kinderen er één ontdekt die tot zeer bijzondere praestaties in staat blijkt te zijn. Dat was b.v. het geval bij Lillian, een (ten tijde van het onderzoek) negenjarig intelligent meisje, dat in 1936 door Margaret Pegram Reeves (met medewerking van Rhine) [2]) te samen met een aantal andere kinderen op haar paragnostische begaafdheid getest werd, waarbij zij eenige malen tot zeer uitzonderlijke praestaties (die echter ook wel bij volwassenen zijn opgemerkt) in staat bleek te zijn.

Zooals ons uit de rapporten blijkt varieerden de leeftijden van het meerendeel der door Rhine en zijn medewerkers (met toepassing der quantitatieve methode) onderzochte personen van zeventien tot vijf en dertig jaar. Men heeft echter ook wel oudere personen onderzocht. Daaronder bevonden zich een tweetal (ongeveer) zestigjarigen. Zij bleken, wat hun paragnostische praestaties betreft, niet voor jongere pp. onder te doen [3]).

Op grond van de uitkomsten zijner onderzoekingen (en die van zijn medewerkers) is Rhine tot de (voorloopige) conclusie gekomen dat (althans wat het onderzoek met toepassing van de quantitatieve methode betreft) de leeftijd geen domineerende factor is voor het welslagen der proefnemingen. Zoowel onder kinderen als onder volwassenen blijkt een vrij groot aantal individuen te worden aangetroffen dat (bij het onderzoek met toepassing der quantitatieve methode) significante resultaten oplevert. Onder beide groepen treft men individuen aan die (tijdelijk) tot zeer bijzondere praestaties in staat blijken te zijn.

Blinde proefpersonen. De dames Pegram en Price [4]) testten zes en zestig blinden, wier leeftijden varieerden van 8 tot 35 jaar, op hun paragnostische begaafdheid. Haar bedoeling was niet alleen na te gaan of er zich onder hen ook paragnostisch begaafden bevonden,

1) Althans niet belangrijk. In zijn verhandeling „Are Psi phenomena paranormal or normal?" (J.o.P., Vol. X, pag. 149) schrijft Rhine dat groeptests met kinderen over het algemeen een grooter percentage treffers opleverden dan groeptests met volwassenen. Dit is, aldus Rhine, begrijpelijk, daar kinderen „natuurlijker" en minder geremd zijn dan volwassenen waardoor hun volkomen normale paragnostische vermogens zich gemakkelijker („ongeremder") openbaren kunnen.

2) M. Pegram Reeves en J. B. Rhine: „Exceptional scores in E.S.P. tests and the conditions. I. The case of Lillian", J.o.P., Vol. VI, pag. 164.

3) J. G. Pratt: „The work of Dr. C. Hilton Rice in extra-sensory perception", J.o.P., Vol. I, pag. 239; „A scientist tests his own E.S.P. ability", J.o.P., Vol. II, pag. 65.

4) M. M. Price en M. H. Pegram: „Extra-sensory perception among the blind", J.o.P., Vol. I, pag. 143.

maar tevens of er een correlatie bestond tusschen den graad hunner blindheid (onder hun pp. bevonden er zich enkelen die niet volkomen blind waren) en die van hun paragnostische begaafdheid. Ook wenschten zij uitgemaakt te zien of er hier verschil bestond tusschen personen die blind geboren waren en anderen die hun gezichtsvermogen op lateren leeftijd verloren hadden.

Acht en twintig harer pp. gaven op onmiskenbare wijze blijk van hun paragnostische begaafdheid. Het onderzoek gaf echter geen aanleiding om te besluiten dat er een correlatie bestaat tusschen den graad waarin de blindheid zich voordoet en paragnostische begaafdheid. De personen die blind geboren waren bleken geen betere (of slechtere) paragnosten te zijn dan zij die op lateren leeftijd blind geworden waren. Ook gaf dit onderzoek geen aanleiding om verband te leggen tusschen leeftijd en praestatievermogen.

Later heeft mej. Price [1]) nog een vergelijkend onderzoek ingesteld ten doel hebbend na te gaan of een aantal blinde jongens mogelijk een grooter aantal treffers opleverde dan een aantal ziende jongens (beide groepen pp. waren gestichtskinderen (blindeninstituut en weeshuis)). Zij werden allen op gelijke wijze door mej. Price getest. Onder beide groepen kwamen jongens voor die een significant aantal treffers produceerden. De blinde jongens praesteerden iets meer dan de zienden, maar het verschil bleek niet groot te zijn.

Patiënten in inrichtingen voor ziels- en geesteszieken. R. Shulman [2]) vond bij een onderzoek in het Hudson River State Hospital te Poughkeepsee, N.Y., dat enkele psychotische patiënten opmerkelijke resultaten vertoonden, toen hij met behulp van Zener-kaarten zocht na te gaan, of er zich onder de verpleegden in dat gesticht ook paragnostisch begaafden bevonden. De beste resultaten werden verkregen bij manisch-depressieven.

Ook Margaret Price [3]) onderzocht (eveneens met toepassing van de quantitatieve methode) patiënten uit een inrichting voor ziels- en geesteszieken (Ohio State Hospital). Onder de door haar geteste patiënten leverden eveneens de manisch-depressieven de opmerkelijkste resultaten, ofschoon deze resultaten die van normale pp. geenszins overtroffen.

Zooals uit de paragraaf over „intelligentie en paragnostische begaafdheid" blijken zal komt het ook een enkele maal voor dat men onder debielen e.d. personen aantreft die, wanneer zij (met toepassing der quantitatieve methode) op hun paragnostische praestaties getest

1) M. H. Price: „A comparison of blind and seeing subjects in E.S.P. tests", J.o.P., Vol. II, pag. 273.

2) R. Shulman: „A study of card-guessing in psychotic subjects", J.o.P., Vol. II, pag. 95.

3) M. Price: „An experimental study of E.S.P. capacity in psychopathic patients", zie J. B. Rhine: „Extra-sensory perception after sixty years", pag. 260.

worden, significante aantallen treffers blijken te kunnen produceeren.

T.z.t. hoop ik in dit tijdschrift in een afzonderlijke verhandeling over paragnostische verschijnselen bij ziels- en geesteszieken op het zoo belangrijke onderwerp dezer paragraaf nader terug te komen.

Hypnotiseerbaarheid. Onder de voorloopers der latere parapsychologen nemen ongetwijfeld de „magnetiseurs" (mesmeristen) uit het laatste kwartaal der 18de en de eerste helft der 19de eeuw een voorname plaats in en er bestaat dus alle aanleiding om met Rhine te zeggen, dat er historische gronden zijn om bij het hooren van het woord helderziendheid aan somnambulisme en hypnotisme te denken. Ook onder de pioniers van het parapsychologisch onderzoek uit het laatste kwartaal der vorige eeuw bevonden er zich verschillenden [1]) die door hun studie van de hypnose (waarvoor in die dagen in medische kringen nogal wat belangstelling bestond) met parapsychologische verschijnselen in aanraking kwamen, hetgeen ons geen verwondering kan baren, wanneer wij bedenken, dat de „magnetiseurs" (mesmeristen) als de voorloopers der latere hypnotiseurs dienen te worden beschouwd [2]).

Het feit dat er zich onder de parapsychologen uit het laatst der 19de en het begin der 20ste eeuw onderscheidene bevonden die hun pp. in hypnose brachten, daar zij de meening waren toegedaan dat deze (als paragnosten) dan meer konden praesteeren dan in waaktoestand, beteekent wel dat zij geneigd waren te meenen, dat er een positieve correlatie bestaat tusschen hypnotiseerbaarheid [3]) en de geschiktheid om als pp. voor paragnostische experimenten dienst te doen. Volgens Rhine bestaat deze correlatie echter niet. H. Pearce en A. J. Linzmayer (twee studenten die zeer significante aantallen treffers bleken te kunnen produceeren) bleken vrijwel niet te hypnotiseeren te zijn en ook het onderzoek van een aantal andere pp. op hun hypnotiseerbaarheid gaf geen aanleiding om tot het bestaan van zoo'n correlatie te besluiten.

Wij zullen op dit onderwerp hier niet verder in gaan. De vraag of de hypnotische toestand als een begunstigende omstandigheid voor het welslagen van paragnostische experimenten dient te worden aangemerkt komt in een afzonderlijke paragraaf aan de orde.

Proefnemingen met z.g. trance media, psychoscopisten e.d. In het voorjaar van 1934 bezocht het bekende Engelsche medium mevr. Eileen Garrett [4]) de Vereenigde Staten en Rhine maakte van deze gelegenheid gebruik het verzoek tot haar te richten zich voor een aantal

1) Ik denk hier b.v. aan von Schrenck Notzing. Zie zijn „Gesammelte Aufsätze zur Parapsychologie", Berlijn. 1929.

2) Zie o.m. S. Koster: „Leerboek der hypnose", tweede dr., Amsterdam, 1947.

3) Zie over het begrip hypnotiseerbaarheid het hier boven genoemde werk van Koster.

4) Zie over haar pag. 211 e.v. van mijn „Het spiritisme", den Haag, 1936.

proefnemingen met toepassing van de quantitatieve methode beschikbaar te stellen. Ofschoon mevr. Garrett, die gewoon was op een geheel andere wijze van haar paranormale begaafdheid blijk te geven, bezwaren had zich op een dergelijke „gemechaniseerde" wijze te laten testen, ging zij nochtans daartoe over.

Rhine en zijn medewerkers [1]) begonnen met telepathische proeven met haar te nemen, waarbij verschillende personen als afzenders optraden. Bij een deel dezer proefnemingen bevonden afzender en pp. zich in hetzelfde vertrek. Bij een ander deel echter waren zij in twee verschillende vertrekken gezeten. Vervolgens werden helderziendheidsproeven (P.C.) met haar genomen. Deze P.C.-proeven bleken reeds dadelijk een aanmerkelijk geringer aantal treffers op te leveren dan de telepathieproeven, die den onderzoekers in de gelegenheid stelden een zeer significant aantal treffers te boeken. Langzamerhand trad echter een verbetering in haar praestaties in, hetgeen niet wegneemt dat zij op dit gebied (P.C.) nimmer in staat bleek de praestaties van Rhine's beste pp. te evenaren (bij de telepathieproeven bleek dit wel het geval te zijn). Rhine schrijft dit alleszins opmerkelijke feit toe aan haar afkeer van de kaartproeven.

Evenals zoovele andere spiritistische media heeft ook mevr. Garrett een z.g. contrôle („geestelijke" helper). Mevr. Garrett's contrôle noemt zich „Uvani" en beweert tijdens zijn aardsch bestaan een Arabier te zijn geweest [2]). Deze contrôle manifesteert zich in haar trancetoestand. Het is alsof een andere wezenheid dan bezit van haar genomen heeft (z.g. bezetenheid). De contrôle („tweede persoonlijkheid") spreekt met een andere stem dan het medium, gedraagt zich anders dan het medium en beweert van allerlei zaken op de hoogte te zijn die het medium onbekend zijn.

Rhine heeft nu ook dezen „Uvani" aan een onderzoek met toepassing der quantitatieve methode onderworpen. Daarbij bleek dat deze „secondaire persoonlijkheid" over even merkwaardige telepathische vermogens beschikte als mevr. Garrett (in waaktoestand) maar dat zijn helderziende praestaties (evenals die van mevr. Garrett in waaktoestand) beduidend geringer (ofschoon nochtans significant) waren. Tusschen de praestaties van mevr. Garrett in haar waaktoestand en die van Uvani (haar zich in haar trance-toestand openbarende secundaire persoonlijkheid) bleek geen opmerkelijk verschil te bestaan.

Vergelijken wij de curven van mevr. Garrett met die van Uvani

1) W. R. Birge en J. B. Rhine: „Unusual types of persons tested for E.S.P. I. A professional medium", J.o.P., Vol. VI, pag. 85.

2) Met betrekking tot de vraag of wij in hem het product der z.g. dramatische splitsing der persoonlijkheid hebben te zien danwel een onafhankelijk van het medium bestaande wezenheid (dus een geest in den zin van het spiritisme) verschilt men van meening. Zie mijn „Het spiritisme", pag. 218 e.v.

dan zien wij dat deze bij beiden (en dit geldt zoowel de telepathie als de helderziendheid) eerst gestadig omhoog gaan om daarna wederom gestadig omlaag te gaan (de „niveaux" bleven niet constant).

Rhine en zijn medewerkers hebben ook een aantal zittingen met mevr. Garrett gehouden, waarbij zij haar gewone wijze van werken kon demonstreeren. Zoodra het medium, dat in een gemakkelijke stoel gezeten was, in trance was geraakt, werd een (door de proefnemers willekeurig daarvoor aangewezen) persoon bij haar toegelaten, die even voor het „ontwaken" het vertrek wederom verliet.

Bij een tweede reeks zittingen (in 1935 gehouden) wist men het daarheen te leiden, dat het medium haar consultant in het geheel niet te zien kreeg, daar deze in een aangrenzend vertrek plaats nam. Evenals bij de eerste reeks zittingen noteerde ook bij de tweede reeks een stenograaf de woorden van het medium (of juister: van „Uvani"). Ik kan hier op deze onderzoekingen (waarvan de resultaten eveneens aan een statistische bewerking werden onderworpen) niet nader ingaan, maar moet volstaan met er op te wijzen, dat ook de uitkomsten van dit onderzoek onmiskenbaar blijk gaven van de „telepathische" begaafdheid van het medium. Op de vraag of er aanleiding bestaat om bij de uitkomsten van deze tweede groep onderzoekingen aan verschijnselen van spiritistischen aard te denken, is Rhine het antwoord schuldig gebleven, daar hij de meening is toegedaan, dat voor de beantwoording van deze vraag een langduriger onderzoek van het medium vereischt wordt dan waartoe hem en zijn medewerkers de gelegenheid geschonken werd.

Zooals uit het bovenstaande blijkt bezocht mevr. Garrett in 1935 opnieuw het psychologisch laboratorium der Duke-University en men heeft van dit tweede bezoek opnieuw gebruik gemaakt om haar (en Uvani) aan een onderzoek met toepassing der quantitatieve methode te onderwerpen. Ditmaal gold het onderzoek haar proscopisch vermogen. De uitkomsten van dit onderzoek waren volkomen negatief. Zij bleek geen enkele maal in staat te zijn een surplus van eenige beteekenis te produceeren. Ook in 1937, toen zij door Soal[1]) aan een soortgelijk onderzoek werd onderworpen, bleek zij daarbij niet in staat te zijn een aantal treffers van eenige beteekenis te produceeren.

Persoonlijk heb ik er ook eenige malen naar gestreefd om zoowel beroepshelderzienden als personen die, ofschoon geen beroepshelderzienden, in hun leven nochtans opmerkelijke paragnostische praestaties geleverd hadden met toepassing der quantitatieve methode op hun paragnostische begaafdheid te onderzoeken. Evenals Rhine bij mevr. Garrett stuitte ik ook bij hen op bezwaren. Zij bleken weinig

1) S. G. Soal: „A repetition of Dr. J. B. Rhine's work with Mrs. Eileen Garrett", Proc. S.P.R., Vol. XLV, pag. 69.

of geen belangstelling voor deze wijze van experimenteeren te bezitten, hetgeen zich m.i. duidelijk demonstreerde in de uitkomsten der onderzoekingen.

Ofschoon voortgezet onderzoek hier zeer gewenscht is, en wij ons hebben te hoeden voor voorbarig generaliseeren, zoo ben ik nochtans bereid hier Rhine's *voorloopige* conclusie te onderschrijven volgens welke het niet aannemelijk te achten is dat wij onder de beroepshelderzienden velen zullen aantreffen die (bij het onderzoek met toepassing der quantitatieve methode) tot uitzonderlijke praestaties in staat zullen blijken te zijn.

Intelligentie en paragnostische begaafdheid. Rhine begon (zooals wij gezien hebben) zijn onderzoekingen met toepassing der quantitatieve methode op studenten der Duke-University en onder zijn beste pp. bevonden er zich enkelen van wie hij zegt dat zij verstandelijk zeer begaafd waren. Onder de medewerkers van Rhine is het vooral Betty Humphrey [1]) die bijzondere aandacht heeft geschonken aan het probleem van buitenzintuigelijke waarneming en intelligentie. In haar hieronder genoemde verhandeling wijst zij er op dat onder de pp., die zeer significante resultaten opleverden, zich onderscheidene bevonden die een hooge I(ntelligentie) Q(uotient) vertoonden [2]).

Dat echter ook personen met een middelmatige I.Q. bij herhaling tot opmerkelijke paragnostische praestaties in staat blijken te zijn heeft zoowel het quantitatieve als het niet-quantitatieve onderzoek aan het licht gebracht. Bij mijn proefnemingen met psychoscopisten ben ik zoowel met intelligente als met weinig intelligente pp. in aanraking gekomen.

Een enkele maal komt het voor dat men onder verstandelijk onvolwaardigen personen aantreft, die tot opmerkelijke paragnostische praestaties in staat blijken te zijn. Zoo bericht b.v. Raleigh Drake [3]) van een elf-jarigen, lichamelijk achtergebleven jongen met een I.Q. van 55 (Stanford Revision, 1915) die door zijn telepathische verschijnselen (die een sterke moederbinding verraadden) de aandacht trok [4]).

Esther Bond [5]), een van Rhine's medewerksters, onderzocht twee

1) B. M. Humphrey: „E.S.P. and intelligence", J.o.P., Vol. IX, pag. 7.

2) Ook bij het onderzoek met toepassing der qualitatieve methode komen wij wel in aanraking met zeer intelligente pp. Ik denk hier b.v. aan den Poolschen ingenieur Stefan Ossowiecki (met wie Geley, Osty e.a. experimenteerden) alsmede aan den Franschen romanschrijver, musicus en schilder Georges Cochet (pseudoniem: Pascal Forthuny) over wiens opmerkelijke paragnostische praestaties Osty ons bericht heeft (E. Osty: „Pascal Forthuny", Parijs, 1926).

3) R. M. Drake: „An unusual case of extra-sensory perception", J.o.P., Vol. II, pag. 184.

4) De jongen was lijdende aan hyperthyreoidismus.

5) E. M. Bond: „General extra-sensory perception with a group of fourth and fifth grade retarded children", J.o.P., Vol. I, pag. 114.

en twintig achterlijke schoolkinderen op hun telepathisch vermogen. Vier van deze kinderen bleken tot vrij significante praestaties in staat te zijn, die echter die van normale (supernormaal paragnostisch begaafde) schoolkinderen niet te boven gingen, zoodat de uitkomsten van dit onderzoek haar geen aanleiding gaven verband te leggen tusschen intelligentie en paragnostische begaafdheid.

Lichamelijke gesteldheid en paragnostische praestaties. Verschillende onderzoekers zeggen opgemerkt te hebben dat lichamelijke en geestelijke vermoeidheid het praestatievermogen hunner pp. negatief beinvloedde. Rhine en Bender [1]) behooren tot hen. Beide onderzoekers wijzen er bij herhaling op, dat hun pp. over het algemeen slechts dan in staat waren iets te praesteeren, wanneer zij zich in elk opzicht (lichamelijk zoowel als geestelijk) wel gevoelden. Wij zagen hiervoor reeds dat een lichte ongesteldheid bij Pearce een daling van zijn „niveau" met zich meebracht. Mej. Turner, een van Rhine's pp., gevoelde zich tijdens een lichte ongesteldheid, welke met een weinig koorts gepaard ging, niet in staat zich met eenige kans op succes aan de kaartproeven te onderwerpen en zij was waarlijk niet de eenige onder zijn pp., wier paranormale praestaties als gevolg van een lichte ongesteldheid verminderden. George Zirkle zag zijn opmerkelijk hoog „niveau" tijdens een influenza-aanval dalen. Toen hij zich wederom beter gevoelde steeg zijn „niveau" opnieuw.

E. Taves [2]) heeft er op gewezen, dat men een aantal gevallen kent van lijders aan hyperthyreoidismus, die over opmerkelijke paragnostische vermogens beschikten en hij acht het (op psychoanalytische gronden) zeer wel mogelijk, dat voortgezet onderzoek aan het licht zal brengen dat dit geenszins toevallig is en dat er inderdaad verband bestaat tusschen deze ziekte en paragnostische begaafdheid. Ook G. H. Hyslop [3]) maakt melding van een geval, waarbij hyperthyreoidismus gepaard ging met opmerkelijke telepathische praestaties. Toen patiënte genezen was deden er zich bij haar geen telepathische verschijnselen meer voor [4]).

Persoonlijk merkte ik bij mijn proefnemingen met psychoscopisten meer dan eens op dat hoofdpijn, verkoudheid, influenza hun praestaties negatief beïnvloedden. Dit neemt echter niet weg dat er ook gevallen bekend zijn van personen die in „uitputtingstoestanden" tot opmerkelijke paragnostische praestaties in staat bleken te zijn. Een

1) H. Bender: „Zum Problem der aussersinnlichen Wahrnehmung", Leipzig, 1936.

2) E. Taves: „Some paranormal experiences of hyperthyroid subjects", J. Am. S.P.R., Vol. XXXVIII, pag. 123.

3) G. H. Hyslop: „The biological approach to psychic phenomena", J. Am. S.P.R., Vol. XXXVI, pag. 50.

4) Moge dit voor sommigen een bewijs zijn dat er inderdaad verband bestaat tusschen hyperthyreoidismus en paragnostische begaafdheid, anderen zullen er op wijzen dat het paragnostisch vermogen aan een onberekenbare eb en vloed is onderworpen en dat het zeer wel mogelijk te achten is dat de genezing in een „eb"-periode viel.

klassiek voorbeeld is hier wel de door J. Kerner beschreven zieneres van Prevorst [1]).

Ofschoon het een verheugend feit dient te worden genoemd dat men meer en meer aandacht gaat schenken aan den lichamelijken toestand der paranormaal begaafden, zoo past ons voorloopig nog slechts de erkenning, dat het beschikbare feitenmateriaal te gering is om hier iets met zekerheid te kunnen zeggen. Een vaste relatie tusschen bepaalde ziekten en paranormale begaafdheid is tot op heden niet aangetoond.

V. BESCHOUWINGEN OVER DEN „PASSIEVEN TOESTAND"

Wanneer wij de rapporten der onderzoekers der paragnostische verschijnselen, in den loop der jaren sinds 1882 (het jaar waarin de Engelsche S.P.R. werd opgericht) verschenen, bestudeeren, zal ons blijken, dat zij langzamerhand een aantal factoren leerden kennen die eensdeels de praestaties der pp. gunstig, anderdeels ongunstig beinvloedden [2]). Zoo lezen wij b.v. bij Barrett [3]), dat hij een meisje observeerde die „in the state of trance or profound hypnosis" over opmerkelijke paragnostische vermogens beschikte (die zich in haar waaktoestand niet schenen te openbaren). Von Schrenck Notzing [4]) schreef reeds omstreeks 1890, dat hij opgemerkt had dat personen die een lichten hysterischen inslag vertoonen over het algemeen betere pp. (telepathie) blijken te zijn dan zij, die dezen inslag niet vertoonen. Uit hetgeen Guthrie in Vol. II der Proc. S.P.R. schrijft [5]) blijkt dat hij bij zijn pp. reeds den storenden invloed van toeschouwers leerde kennen, terwijl zijn „further report" [6]) ons leert, dat hij ook reeds bekend was met het feit, dat eentonigheid (het brengen van te weinig afwisseling in de experimenten) de praestaties der pp. ongunstig beïnvloedt.

Rhine en zijn medewerkers hebben dit alles, zoo als uit het navolgende moge blijken, bij hun uitgebreide onderzoekingen met toepassing der quantitatieve methode nader onderzocht, waarbij veel van

1) J. Kerner: „Die Seherin von Prevorst", herdruk, Ph. Reclam, Leipzig.
2) Zie de door B. M. Smith en E. P. Gibson samengestelde bloemlezing („Conditions affecting E.S.P. performance"), verschenen in J.o.P., Vol. V, pag. 58 e.v.
3) W. F. Barrett: „On some phenomena associated with abnormal conditions of mind", Proc. S.P.R., Vol. I, pag. 242.
4) A. v. Schrenck Notzing: „Experimental studies in thought-transference", Proc. S.P.R., Vol. VII, pag. 21.
5) M. Guthrie: „An account of some experiments in thought-transference", Proc. S.P.R., Vol. II, pag. 27.
6) M. Guthrie: „Further report on experiments in thought-transference at Liverpool", Proc. S.P.R., Vol. III, pag. 425.

hetgeen de oudere onderzoekers reeds naar voren brachten bevestigd is geworden op een wijze, die den mathematicus bevrediging schenkt.

Hypnose. Zooals ik hiervoor reeds opmerkte zijn er onder de pioniers van het parapsychologisch onderzoek uit het laatste kwartaal der vorige en het begin van deze eeuw verschillenden geweest die de meening waren toegedaan dat men de ontvankelijkheid van een pp. voor telepathische beïnvloeding verhoogt door hem te hypnotiseeren [1]) en het is derhalve begrijpelijk dat wij verschillende rapporten kennen van onderzoekers, betrekking hebbende op hun onderzoekingen met gehypnotiseerde pp. [2]). Ook Lundholm nam, zooals wij hiervoor reeds zagen, een deel zijner proeven op gehypnotiseerde pp. Vergelijkend onderzoek (iets wat wij bij de oudere onderzoekers missen, reden waarom wij bij hen niet na kunnen gaan of hun pp. inderdaad in hypnose ontvankelijker waren dan in waaktoestand) leidde hem en Rhine echter al spoedig tot de erkenning dat althans hun pp. in hypnose volstrekt niet zooveel meer praesteerden dan in waaktoestand, reden waarom zij er van afzagen hun pp. voor den aanvang van het experimenteeren te hypnotiseeren.

Trance. De Fransche mesmeristen uit den aanvang der vorige eeuw plachten den toestand, waarin hun paragnosten tijdens de zittingen bij herhaling (spontaan) geraakten, een „état second" te noemen. Later voerden Amerikaansche en Engelsche spiritisten hier het woord trance in, dat letterlijk bezwijming beteekent. Osty [3]) heeft zich hier van het woord transe bediend, dat, zooals hij zegt, geen verfransching is van het Engelsche woord trance, maar afgeleid van het Latijnsche werkwoord transire (= overgaan van den eenen toestand in den anderen). Volgens van Essen's „Woordenboek der psychologie" [4]) zou ook het Engelsche woord trance hiervan afkomstig zijn.

De leek is in den regel geneigd om onderscheid te maken tusschen paragnosten welke in trance geraken en anderen die („volkomen") wakker blijven. Ofschoon deze onderscheiding niet de mijne is, zoo acht ik het nochtans zeer begrijpelijk dat men geneigd is haar te maken. Wij behoeven slechts twee pp. (t.w. mevr. Maria Reyes de

1) Onder hypnose hebben wij, zooals nog nader zal blijken, te verstaan een toestand die den particelen slaap nabij komt en die door verschillende kunstgrepen of maatregelen ontstaat. Zie o.m. S. Koster: „Leerboek der hypnose", Amsterdam. 1947, 2de dr.

2) Zie o.m. H. Sidgwick (echtpaar) en G. Smith: „Experiments in thought-transference", Proc. S.P.R., Vol. VI, pag. 128; Mrs. H. Sidgwick en Miss A. Johnson: „Experiments in thought-transference", Proc. S.P.R., Vol. VIII, pag. 536; A. Backman: „Experiments in clairvoyance", Proc. S.P.R., Vol. VII, pag. 199; R. Tischner: „Ueber Telepathie und Hellsehen", München, 1921 en C. Bruck: „Experimentelle Telepathie", Stuttgart, 1925.

3) Zie E. Osty: „La connaissance supra-normale", Parijs, 1925, 2de dr., pag. 190 alsmede zijn verhandeling over „Comment déceler, développer et ne pas pervertir la faculté de connaissance supra-normale", R. M. 1931, pag. 93 (100).

4) Haarlem, 1938.

Z.[1]) en mevr. Lotte Mahlstedt[2])) met elkaar te vergelijken om tot deze erkenning te komen. Immers terwijl mevr. Reyes de Z. (volgens Pagenstecher) reeds bij den aanvang harer zittingen in een hypnotischen toestand geraakte (waarin zij zichzelf bracht door op een blinkend voorwerp te staren[3])) waaruit zij eerst na afloop der zitting (wanneer haar proefleider haar bevolen had wakker te worden) ontwaakte, scheen mevr. Mahlstedt tijdens de zittingen volkomen „wakker" te blijven.

De meeste deskundigen zijn nochtans, op grond van hun ervaringen, de meening toegedaan, dat ook bij die paragnosten, van wie men in den regel geneigd is te zeggen dat zij niet in trance gaan, zich wel degelijk psychophysische veranderingen tijdens de zittingen voordoen. Volgens hen past het ons slechts onderscheid te maken tusschen een lichte en een diepe trance. Tot hen die deze meening verkondigen behoort de in 1938 overleden eminente Fransche parapsycholoog Dr. E. Osty[4]).

Volgens den Franschen paragnost „Pascal Forthuny"[5]), met wien Osty zulke opmerkelijke resultaten bereikte[6]), gaan alle paragnosten „in trance". Bij zichzelf constateerde hij echter nooit veel meer dan een geringe bewustzijnsinzinking („diminuation de la conscience") maar hij was er zich volkomen van bewust dat er in dezen tusschen hem en een pp. als de hiervoor genoemde mevr. Reyes de Z. slechts een verschil in graad bestond.

Enkele pp. hebben ons belangrijke gegevens van introspectieven aard met betrekking tot hun trance-toestand verschaft, zoo b.v. Raoul de Fleurière, eveneens een Fransche paragnost met wien Osty bij herhaling proeven heeft genomen[7]) en die, volgens hem, daarbij nimmer in een diepen trance-toestand geraakte.

> „Zoodra ik begin te „zien"" – aldus de Fleurière – „kan ik zeer goed aan mijzelf merken dat ik een ander mensch geworden ben. Ik ben dan in een anderen toestand, een soort van tweeden toestand, geraakt, waarin ik niet meer dezelfde mensch ben, die ik nog zooeven was. Ik zie en gevoel dan op een geheel andere wijze. Het is alsof mijn persoonlijkheid verdubbeld is, of liever,

1) Zie G. Pagenstecher: „Die Geheimnisse der Psychometrie oder Hellsehen in die Vergangenheit", Leipzig, 1928.

2) Zie P. Sünner: „Die psychometrische Begabung der Frau Lotte Plaat &c.", Leipzig, 1929 alsmede mijn verhandeling over „Mevr. Lotte Plaat-Mahlstedt en haar kryptaesthetische begaafdheid", T.v.P., II, pag. 1.

3) Zie mijn verhandeling over „De magische spiegel", T.v.P., IX, pag. 205.

4) Zie E. Osty: „Comment déceler, développer et ne pas pervertir la faculté de connaissance supra-normale", R.M., 1931, pag. 100.

5) Pascal Forthuny: „Je lis dans les destinées", Parijs, 1937.

6) E. Osty: „Pascal Forthuny (Une faculté de connaissance supra-normale)", Parijs, 1926.

7) Zie E. Osty: „La connaissance supra-normale", Parijs, 1925, 2de dr., pag. 190.

het is alsof een persoonlijkheid, die in het diepste van mijn wezen verborgen was, eensklaps te voorschijn is getreden en zich aan mijn gewone persoonlijkheid toevoegt. Ik zeg toevoegt, omdat er geen sprake van is dat mijn normale persoonlijkheid in dezen toestand volkomen uitgeschakeld is. Achter mijn normale persoonlijkheid staat in dezen toestand echter een tweede, die tot meer in staat is dan de eerste en haar onderwijst, aanvult."

De ziener deelde verder nog aan Dr. Osty mede, dat hij zeer gemakkelijk zoowel in als uit dezen „tweeden toestand" geraakte en dat het hem toescheen dat voortdurende herhaling hier een invloed ten goede uitoefende.

Wat mijn eigen ervaringen in dezen betreft: deze loopen voor een belangrijk deel parallel aan die van Osty. Onder de psychoscopisten waarmede ik in den loop der jaren geëxperimenteerd heb, bevonden er zich zoowel die tijdens de proefnemingen in een diepe trance geraakten, als anderen, bij wie slechts van een uiterst geringe bewustzijnsinzinking sprake was. Het meerendeel der psychoscopisten waarmede ik geëxperimenteerd heb, behoorde tot de laatste categorie.

Vaak viel het mij op dat onderscheidene paragnosten, van wie men pleegt te zeggen dat zij *niet* in trance gaan, vertellen dat zij na afloop der zitting in den regel vergeten zijn, wat zij tijdens de zitting gezegd hebben. Dit wettigt (naast eenige andere verschijnselen welke zij vertoonen [1])) het vermoeden, dat zij zich tijdens de zitting in een lichte trance bevinden. Wij kunnen hier een parallel trekken met hetgeen wij bij onszelf waarnemen, als wij uit den slaap ontwaken. Kort na het ontwaken herinneren wij ons een droom, dien wij echter niet lang daarna niet meer blijken te kunnen reproduceeren. Dit sluit ook volkomen aan bij hetgeen mevr. Reyes de Z. en andere „somnambules" ons weten te berichten met betrekking tot haar hypnotische amnesie [2]).

Zeer kenmerkend zijn de schokkende bewegingen welke wij zoo vaak bij onze pp. kunnen waarnemen. Wij mogen daar een duidelijk bewijs in zien, dat het verschijnsel der bewustzijnsinzinking zich bij hen voordoet, daar de ervaring ons immers geleerd heeft, dat de

1) „Knippen" met de oogen, versnelling van de ademhaling, „beven".

2) „Ik ontwaak", zoo zeide mevr. M. Reyes de Z. tegen Pagenstecher, „lichtelijk vermoeid. In den waaktoestand kan ik mij steeds alleen maar datgene herinneren wat ik mij, krachtens het bevel dat ge mij gegeven hebt, herinneren moet. Al het overige is radicaal vergeten, althans in waaktoestand. Zoodra ik mij echter wederom in mijn trance-toestand bevind ben ik in staat, ook zonder dat ik daar bevel toe gekregen heb, mij al datgene te herinneren, dat zich bij gelegenheid van vorige zittingen heeft voorgedaan. Het is alsof ik twee geheugens heb, welke onafhankelijk van elkaar functionneeren". Zie voorts hetgeen Osty over het geheugen van psychoscopisten e.d. schrijft in R.M., 1935, pag. 352 e.v.

verlaging van het bewustzijnsniveau zich kenmerkt door motorische verschijnselen. Vele menschen hebben vlak voor het inslapen, in den overgang tusschen slapen en waken, allerlei spiertrekkingen, schokken in armen en beenen of ook wel door het geheele lichaam. E. D. Wiersma [1]) heeft er op gewezen dat wij in de motorische verschijnselen (convulsies), welke wij bij epileptici kunnen waarnemen, pathologische exageraties hebben te zien van de „normale" spiertrekkingen welke het meerendeel onzer bij zichzelf in den toestand tusschen slapen en waken heeft waargenomen en het gevolg zijn van de diepe bewustzijnsinzinking welke wij bij epileptische patiënten kunnen waarnemen.

Dat ook Heymans en zijn beide medewerkers bij gelegenheid van hun onderzoek (met toepassing der quantitatieve methode) naar de telepathische begaafdheid van den heer van Dam constateerden dat bij hem een toestand van passiviteit verwezenlijkt scheen te moeten zijn, wilde het hem mogelijk zijn van zijn paragnostische begaafdheid blijk te geven, weten wij uit het verslag hunner proefnemingen, dat wij in No. 1 der Mededeelingen onzer Studievereeniging aantreffen. Het intreden van dezen lichten trance-toestand bleek grootendeels afhankelijk te zijn van den wil van den pp.. „Bij ons experimenteel onderzoek", aldus Brugmans [2]), „was het althans een toestand, die telkens weer door den pp. bereikt werd op willekeurige wijze. Toch trad de toestand den eenen dag gemakkelijker in dan op den anderen, tegen het einde van een séance gemakkelijker dan in het begin, of omgekeerd. Soms scheen de wil geheel machteloos, en dan bleven positieve resultaten bij de proeven ook uit. De passieve toestand, als noodzakelijke voorwaarde voor het tot stand komen van de telepathische overdracht, zal van vele factoren afhankelijk zijn; de goede wil van den pp. is daarbij echter een constante factor."

Het gelukte Brugmans den passieven toestand van den heer van Dam met behulp van het psychogalvanisch phenomeen te controleeren [3]), waarbij aan het licht kwam dat bij dezen pp. deze toestand zich kenmerkte door een verminderde productie van electriciteit. Daarmede was niet alleen aangetoond dat het intreden van den passieven toestand geenszins alleen maar in de verbeelding van den heer van Dam bestond, doch tevens dat deze toestand een zekere overeenstemming met den slaaptoestand (die zich eveneens kenmerkt door een verminderde productie van electriciteit) vertoont [4]).

1) E. D. Wiersma: „Capita psychopathologica", Groningen, 1931.

2) H. J. F. W. Brugmans: „De „passieve toestand" van een telepaath, door het psychogalvanisch phenomeen gecontroleerd", Med. S.P.R., No. 7.

3) Zie ook L. J. Franke: „Trance en hersenfunctie", T.v.P., X, pag. 111.

4) In aansluiting hieraan zij er hier op gewezen dat vele spontane paragnostische verschijnselen zich tijdens den slaaptoestand voordoen.

Ook Rhine constateerde bij enkele zijner pp. dat zij tijdens de proefnemingen in een passieven toestand (toestand van introversie) geraakten [1]). Bij het meerendeel zijner pp. bleek dit echter, volgens hem, *niet* het geval te zijn. Zij concentreerden zich op hun taak. In geval van vermoeidheid bleek (bij een aantal hunner) het gebruik van caffeïne (zooals nog nader zal blijken) een verbetering van hun praestaties met zich mede te brengen. Ook Bender [2]) constateerde bij zijn pp. (de studente mej. D.) dat concentratie bij haar de noodzakelijke voorwaarde scheen voor het welslagen der proefnemingen. Zelf heb ik bij de toepassing der quantitatieve methode bij het meerendeel mijner pp. hetzelfde opgemerkt. Slechts een enkele van hen staarde, tijdens het onderzoek, „afwezig" (toestand van introversie) voor zich uit.

Deze waarnemingen schijnen (voor zoover zij ons spreken van concentratie) in tegenspraak te zijn met de observaties van die onderzoekers, die alleen maar spreken van een toestand van verlaagd bewustzijnsniveau, daar bij de concentratie immers sprake is van een verhooging van het bewustzijnsniveau. Toch is dit slechts in schijn het geval. Laten wij toch niet uit het oog verliezen dat ook in de hypnose zich concentratie voordoet. Er is bij de hypnose nimmer sprake van een bewustzijnsdaling over de geheele linie. „De hypnose", aldus Prof. Wiersma [3]), „kenmerkt zich door een aandachtsconcentratie op de woorden van den hypnotiseur (rapport). Er is dus een bewustzijnsvernauwing, een hooge bewustzijnsgraad van een klein deel met een diepe inzinking van het overige gedeelte." Dit beteekent dat men, volgens hem, bij de hypnose kan spreken van een partieelen slaap („Teilschlaf") hetgeen sommige onderzoekers dan ook doen. Ook andere onderzoekers (waaronder Koster) hebben er op gewezen, dat men bij de hypnose niet volstaan mag te spreken van bewustzijnsvernauwing en verlaging van het bewustzijnsniveau, maar dat er zich bij het gehypnotiseerde sujet wel degelijk ook een *gedeeltelijke* verhooging van het bewustzijnsniveau voordoet.

Het feit, dat er zich bij het gehypnotiseerde sujet een „ontspanning" (verslapping van den voorstellingssamenhang) voordoet, beteekent naar alle waarschijnlijkheid niets anders dan dat het gelegenheid krijgt zijn volle aandacht te schenken aan de taak, welke het door den pl. (hypnotiseur) wordt opgedragen en niet afgeleid wordt door gedachten welke het onder normale omstandigheden (waaktoestand) in beslag nemen. Immers in de hypnose, die zich o.m. kenmerkt door een verhoogde suggestibiliteit, doet „de storende werking

1) J. B. Rhine: „Extra-sensory perception", Boston, 1934, pag. 132. Zie ook P. A. Dietz: „Telepathie en helderziendheid", den Haag, 1936, pag. 170.
2) H. Bender: „Zum Problem der aussersinnlichen Wahrnehmung", Leipzig, 1936.
3) E. D. Wiersma: „Capita psychopathologica", Groningen, 1931.

van het Ik met zijn, naar een overtuiging strevende oordeelskracht en zijn critiek" (Carp [1])) zich minder sterk gevoelen. Het bewustzijn is in dezen toestand „vereenvoudigd", bevrijd van het zelfbewustzijn (verzwakking der individuatie) en gericht op den experimentator (op de taak welke de hypnotiseur zijn sujet voorschrijft).

Dat Rhine (evenals Bender e.a.) bij een aantal zijner pp. alleen maar een verheffing van het bewustzijnsniveau (concentratie) constateerde (hetgeen de mogelijkheid niet uitsluit dat bij een uiterst nauwkeurig onderzoek aan het licht kon gekomen zijn, dat ook bij deze pp. zich een (zij het ook uiterst geringe) inzinking voordeed) dient m.i. toegeschreven te worden aan het feit, dat zij zich voor een uiterst eenvoudige taak (het „raden" van kaarten) gesteld zagen en zij er tevens van overtuigd waren, dat het mogelijk zou zijn op paranormale wijze beïnvloed te worden (telepathie) of waar te nemen (helderziendheid).

Waar de opdrachten, welke wij bij toepassing van de qualitatieve methode aan onze pp. geven, over het algemeen zwaarder zijn dan die welke wij onze pp. geven wanneer wij de quantitatieve methode toepassen, bevreemdt het ons, op grond van het voorgaande, niet, dat vele psychoscopisten naast een bewustzijnsverheffing een meer of minder diepe bewustzijnsinzinking vertoonen, daar anders de storende werking van het „ik" ((zelf)bewustzijn), van het „verstand" of den „geest" (in den zin van Klages [2])) zich te veel doet gelden [3]).

Hier betreden wij het gebied der ontwikkelingspsychologie, die ons leert, dat (om ons hier van de terminologie van Klages te bedienen), naar mate de acosmische macht welke „Geest" heet zich steeds meer ontwikkelde en de „ziel" verminkt werd en verdorde de (evenals de instincten tot het gebied van de ziel behoorende) paragnostische vermogens (waardoor naar veler meening in een ver verleden de mensch zich kenmerkte [4])) steeds meer degenereerden. Daarbij komt dan nog, dat de op de wereld der zintuigelijkheid ingestelde „verintellectualiseerde" mensch zich verzet tegen de paragnostische waarneming (omdat zij hem als iets onnatuurlijks schijnt voor te komen). Zoowel om dit verzet te breken, als gronden van ontwikkelingspsychologischen aard, dienen wij derhalve (om hier in de termen van een Veda-vers te spreken, dat kennelijk op de telepathie en het ge-

1) E. A. D. E. Carp: „De suggestieve behandelingsmethodes en het suggestieve element in de psychotherapie", Lochem, 1939.

2) Zie L. Klages: „Vom Wesen des Bewusztseins", Leipzig, 1921; „Vom kosmogonischen Eros", München, 1922 en „Der Geist als Widersacher der Seele", Barth, Leipzig.

3) Een vrijwel zelfde meening blijken Gardner Murphy en L. A. Dale te zijn toegedaan in hun verhandeling over „Concentration versus relaxation in relation to telepathy", verschenen in Vol. XXXVII, pag. 2 van het J. Am. S.P.R.

4) Zie mijn verhandeling over „Parapsychologie en ontwikkelingspsychologie", T.v.P., XIV, pag. 14 en 41.

dachtenlezen doelt), wanneer wij in het vertrek van een ander willen zien, het licht in onze eigen kamer te dooven.

VI. WIJZEN WAAROP DE PP. ANTWOORDT

Gissen en paren. Terecht heeft Myers [1]) er op gewezen dat de z.g. geloofwaardige (pseudo-)hallucinaties van het gezicht, het gehoor enz. beschouwd dienen te worden als boodschappen van het subliminale zelf aan het supraliminale zelf. Myers noemt deze boodschappen sensorische automatismen. Behalve sensorische automatismen blijken er nu ook motorische automatismen voor te komen. Wij spreken (met Myers) van motorische automatismen wanneer een paragnost (in plaats van te „hallucineeren") automatisch schrijft [2]). Ook bij hen die zich van het z.g. ouija bord [3]), de tafel [4]) of de wichelroede [5]) bedienen hebben wij in den regel met motorische automatismen te doen.

Het feit dat wij in de psychologie wel onderscheid plegen te maken tusschen visueele, auditieve en motorische personen heeft aanleiding gegeven tot het stellen der vraag of „sensorische" (visueele, auditieve) paragnosten (zoo niet uitsluitend dan toch overwegend) visioenen en daaraan verwante verschijnselen (geloofwaardige (pseudo-)hallucinaties van het gehoor enz.) vertoonen en of zij die tot het motorische type behooren (zoo niet uitsluitend dan toch overwegend) automatisch schrift en daaraan verwante verschijnselen „produceeren". Waar tot op heden een uitgebreid typologisch onderzoek (ten doel hebbend deze vraag tot oplossing te brengen) ontbreekt, moeten wij voorshands het antwoord op de gestelde vraag schuldig blijven. Er zij hier echter op gewezen dat men bij herhaling heeft opgemerkt, dat bij eenzelfde pp. zoowel sensorische als motorische automatismen voorkomen. Hieraan hebben wij het (het feit in aanmerking genomen dat men bij het „gissen" op het zich voordoen van sensorische, bij het „paren" op het zich voordoen van motorische automatismen „speculeert") wel toe te schrijven dat een groot deel van Rhine's pp. niet alleen in staat bleek te zijn om met goed gevolg te „gissen" (P.C.-, P.T.- en G.E.S.P.-tests) maar tevens om met goed gevolg te „paren" („matching"-tests). Een vergelijkend onderzoek bracht

1) F. W. H. Myers: „Human personality and its survival of bodily death", 2 deelen, Londen, 1904.
2) Een voorbeeld van een automatisch schrijvende telepathe is mevr. Newnham. Zie E. Gurney, F. W. H. Myers en F. Podmore: „Phantasms of the Living", Londen, 1886, deel I, pag. 63.
3) Zie P. A. Dietz: „Telepathie en helderziendheid", den Haag, 1936, pag. 60.
4) Zie Ch. Richet: „Traité de Métapsychique", Parijs, 2de dr., pag. 206.
5) Zie W. Barrett en Th. Besterman: „The divining rod", Londen, 1926.

aan het licht dat bij een belangrijk aantal pp. de „niveaux" elkaar niet veel ontliepen. Pp. die succes hadden bij het „gissen" (significante aantallen treffers) bleken vaak ook succes te hebben bij het „paren".

Rhine en zijn medewerkers hebben hier ook nog andere vergelijkende onderzoekingen ingesteld. Deze brachten o.m. aan het licht dat over het algemeen de D.T. (gissen) en de B.M. (paren) methoden een geringer (zij het immer nog significant) aantal treffers opleverden dan de B.T. (gissen) en O.M. (paren) methoden [1]). Volgens Rhine is het waarschijnlijk te achten dat dit een gevolg is van het feit dat de B.T.- en de O.M.-methoden den pp. beter in de gelegenheid stellen zich op de kaarten in te stellen dan de D.T.- en de B.M.-methoden. Met zekerheid valt hier echter nog niets te zeggen en voortgezet onderzoek zal hebben uit te maken in hoeverre deze hypothese houdbaar is.

VII. SOCIALE OMGEVING

Groep tests met volwassenen. Zooals uit het voorgaande reeds gebleken is, verdient het over het algemeen geen aanbeveling om tijdens de proefnemingen bezoekers toe te laten. Dit wetende zullen wij verwachten dat volwassenen, die in groepsverband op hun paragnostische begaafdheid worden getest, over het algemeen minder zullen praesteeren dan wanneer zij elk afzonderlijk worden getest. Dat dit (althans in een aantal gevallen) inderdaad het geval is, werd reeds in 1934 door Rhine („Extra-Sensory Perception") aan de hand van een door hem ingesteld onderzoek aangetoond. Ook Sharp en Clark [2]) en later Rothera [3]) toonden aan dat een aantal pp. meer praesteert wanneer zij elk afzonderlijk getest worden dan in een groep.

Ofschoon ik er (het feit in aanmerking genomen dat de aanwezigheid van derden meestal storend werkt) van overtuigd ben dat de individueele test in den regel betere resultaten op zal leveren dan de gemeenschappelijke, zoo ben ik er nochtans geenszins zeker van dat de verschillen in uitkomsten steeds zoo groot zullen zijn als Rhine, Sharp, Clark e.a. op grond van hun hiervoor genoemde publicaties beweren, daar het mij voorkomt dat zij daarin geen rekening hebben gehouden met het verschijnsel der „verplaatsing". In aansluiting hieraan het navolgende:

1) D.T. = down through; B.M. = blind matching; B.T. = before touching; O.M. = open matching.

2) V. Sharp en C. C. Clark: „Group tests for extra-sensory perception", J.o.P., Vol. I, pag. 123.

3) R. E. Rothera: „A study in extra-sensory perception". Zie J.o.P., Vol. II, pag. 325.

In het J.o.P. (Vol. IX, pag. 92) treffen wij een artikel aan van de hand van C. E. Stuart[1]), waarin de schrijver melding maakt van een G.E.S.P. experiment waarbij studenten als pp. optraden. De pl. bediende zich bij deze proefneming van een achttal eenvoudige teekeningen, welke hij achtereenvolgens bekeek, waarbij de pp. (die zich gezamenlijk met den pl. in een collegezaal bevonden) opdracht kregen te „raden" wat de teekening, welke de pl. voor zich had en bekeek, voorstelde[2]). De uitkomsten van dit onderzoek bleken negatief te zijn.

In het J.o.P. van Maart 1947 komt Dr. Stuart nu op dit artikel terug[3]) en maakt daarin melding van een tweede, soortgelijk experiment, dat aanvankelijk eveneens negatieve resultaten scheen te hebben opgeleverd. Toen men echter (rekening houdend met het feit dat er zich wel z.g. verplaatsingen[4]) voordoen) naging of het verschijnsel der verplaatsing zich ook mogelijk bij één of meerdere der pp. had voorgedaan, bleek dit inderdaad het geval te zijn. Enkele der pp. bleken bij dit onderzoek van hun proscopische begaafdheid (precognitieve telepathie) blijk te hebben gegeven, zoodat ten slotte bleek dat de uitkomsten van dit gemeenschappelijk onderzoek minder onbevredigend waren dan men aanvankelijk gemeend had.

Waar nu (voor zoover ik dit na heb kunnen gaan) noch Rhine, noch Sharp, Clark en Rothera bij de berekeningen van de uitkomsten hunner groeptests rekening hebben gehouden met het verschijnsel der verplaatsing, daar bestaat m.i. de mogelijkheid dat de uitkomsten dezer onderzoekingen een minder negatief karakter hebben gedragen dan de onderzoekers doen voorkomen. Zooals uit het bovenstaande echter gebleken moge zijn beteekent dit echter geenszins, dat ik niet geneigd ben te meenen dat individueele tests over het algemeen de voorkeur verdienen boven groeptests.

Groep tests met kinderen. Blijkens de onderzoekingen van de dames Rhine[5]), Bond[6]), Price en Pegram[7]) e.a. blijken groeptests bij kinderen over het algemeen minder onbevredigend te verloopen dan bij volwassenen. Men bedenke hierbij dat de proeven het karakter van spelletjes droegen. Bovendien blijken kinderen (vooral kinderen die gewend zijn met elkaar en in elkaars tegenwoordigheid te spelen)

1) C. E. Stuart: „A classroom E.S.P. experiment with the free response method".
2) Zie Hoofdstuk XII.
3) C. E. Stuart: „A second classroom E.S.P. experiment with the free response method".
4) Zie Whately Carington: „Telepathy", Londen, Methuen & Co.
5) L. E. Rhine: „Some stimulus variations in extra-sensory perception with child subjects", J.o.P., Vol. I, pag. 102.
6) E. M. Bond: „General extra-sensory perception with a group of fourth and fifth grade retarded children", J.o.P., Vol. I, pag. 114.
7) M. M. Price en M. H. Pegram: „Extra-sensory perception among the blind" J.o.P., Vol. I, pag. 143.

in den regel minder door elkaars tegenwoordigheid geremd te worden dan volwassenen.

Bezoekers (*toeschouwers*). Reeds in 1884 wees Lodge[1]) op den storenden invloed, die de aanwezigheid van bezoekers (toeschouwers) vaak op pp. uitoefent en in den loop der jaren hebben onderscheidene onderzoekers mede gelegenheid gehad op te merken, dat hoe minder personen zich in de nabijheid van den pp. bevinden, hoe beter dit voor het welslagen der proefnemingen geacht dient te worden[2]). Ook Rhine merkte de storende werking van toeschouwers bij zijn pp. op en toonde deze experimenteel aan. (Bij zijn pp. H. Pearce b.v. daalde, zooals wij gezien hebben, het „niveau" onmiddellijk wanneer een toeschouwer bij hem toegelaten werd en eerst wanneer hij aan diens tegenwoordigheid gewend was, steeg het wederom tot zijn (voor hem) normale hoogte).

Dat ook de aanwezigheid van den proefleider (die dan behalve pl. ook toeschouwer is) soms storend kan werken is mede bekend. Het feit b.v. dat Heymans en zijn beide medewerkers bij hun telepathische experimenten met den heer van Dam opmerkten dat de afstandsproeven (waarbij pp. en pl. (afzender) zich in twee verschillende vertrekken bevonden) betere resultaten opleverden dan nabijheidsproeven (waarbij de pl. (afzender) zich in tegenwoordigheid van den pp. bevond) dient zeer waarschijnlijk hieraan te worden toegeschreven.

Ook de persoon van den toeschouwer speelt een rol. De aanwezigheid van toeschouwers die weinig of geen belangstelling voor het onderzoek hebben zullen in den regel storender werken dan toeschouwers met belangstelling voor het onderzoek. Nog storender zullen zij werken die een aanslag op het zelfvertrouwen van den pp. hebben gepleegd door hem te doen blijken dat zij weinig vertrouwen in zijn kunnen stellen[3]).

Een enkele maal blijkt het echter voor te komen dat een toeschouwer een activeerenden invloed op een pp. uitoefent. Zoo merkte ik eenmaal bij een mijner vrouwelijke psychoscopisten (met sterke sym- en antipathieën) op, dat zij door de tegenwoordigheid van den

1) O. J. Lodge: „An account of some experiments in thought-transference", Proc., S.P.R., Vol. II, pag. 189.

2) B. M. Smith en E. P. Gibson: „Conditions affecting E.S.P. performance", J.o.P., Vol. V, pag. 58.

3) Een klassiek voorbeeld van den storenden invloed van ongeloovige toeschouwers treffen wij bij Tertullianus aan, die de vraag stelde waarom in tegenwoordigheid van een Christen de profetessen der orakels zwegen.

Tertullianus was geneigd daar een bewijs in te zien dat de goden (die hij als helsche wezens beschouwde en, volgens hem, de profetessen inspireerden) een afschuw der Christenen hadden. Wij zijn hier echter een andere meening toegedaan en trekken een parallel tusschen het zwijgen der priesteressen en de onmacht, welke zoovele onzer paragnosten zeggen te ervaren, wanneer zij zich in tegenwoordigheid van hun antipathieke personen bevinden.

heer D. R. (die min of meer toevallig aanwezig was bij gelegenheid van een paar proeven welke ik met haar nam) gestimuleerd werd. Het is zeer waarschijnlijk te achten dat zij zich geslachtelijk tot den heer D.R. aangetrokken gevoelde en dat hij hierdoor, zonder dit te willen, een activeerenden invloed op haar uitoefende (animus-projectie). Deze zelfde pp. bleek in tegenwoordigheid van een mijner vrouwelijke familieleden zoo sterk geremd te worden, dat zij haar verzocht de kamer te verlaten. Achteraf is mij gebleken dat deze antipathie zeer waarschijnlijk samenhing met het feit dat de bezoekster beter gekleed was dan zijzelf.

De verhouding van den pp. tot den pl.. Zooals ik hiervoor reeds opmerkte kan ook de pl. een storenden invloed op den pp. uitoefenen en het is derhalve geenszins onverschillig wie hij is en hoe hij zich t.o.v. den pp. gedraagt.

Sharp en Clark [1]) toonden aan dat verschillende pl. verschillende resultaten verkrijgen bij denzelfden pp. Eén pl. kreeg bij zijn pp. nimmer significante aantallen treffers, terwijl een andere bij dezelfde pp. bevredigende aantallen treffers bleek te verkrijgen. Merkwaardig is ook het feit dat een goede pl. constateerde dat zijn pp. minder bleken te praesteeren toen de echtgenoote van dezen pl. eenigen tijd lang ernstig ziek in een ziekenhuis verpleegd werd.

Ook Pratt en Price [2]) alsmede eenige andere onderzoekers schonken aandacht aan den persoon van den pl. en kwamen daarbij mede tot de erkenning, dat deze van groote beteekenis dient te worden geacht voor het welslagen der proeven.

Van de hand van MacFarland [3]) verscheen een artikel waarin deze er op wijst dat het welslagen van een pl. volstrekt niet alleen bepaald wordt door zijn uiterlijke verschijning en zijn optreden, maar dat ook daar waar de pl. (zooals dit bij afstandsproeven (G.E.S.P.) het geval is) voor den pp. onzichtbaar is zijn „persoonlijkheid" van invloed blijkt te zijn op het welslagen der proeven (men herinnere zich hier het hiervoor vermelde geval Ownbey-Zirkle).

Nieuw is dit alles geenszins. Het houdt slechts een bevestiging in van hetgeen, reeds lang voor Rhine en zijn medewerkers hun uitgebreide onderzoekingen met toepassing der quantitatieve methode begonnen, bekend was.

1) V. Sharp en C. C. Clark: „Group tests for extra-sensory perception", J.o.P., Vol. I, pag. 123.
2) J. G. Pratt en M. M. Price: „The experimenter-subject relationship in tests for E.S.P.". J.o.P., Vol. II, pag. 84.
3) J. D. MacFarland: „Discrimination shown between experimenters by subjects", J.o.P., Vol. II, pag. 160.

VIII. FACTOREN DIE EEN AANZETTENDEN INVLOED UITOEFENEN

Afwisseling. In haar verslag betreffende paragnostische proefnemingen, opgenomen in Vol. XI der Proc. S.P.R. [1]), merkt mevr. Verrall op dat deze proefnemingen uiterst eentonig zijn, op den duur gaan vervelen en dat een deel der mislukkingen ongetwijfeld met dit vervelende (eentonige) karakter der proefnemingen samenhangt. Ook andere onderzoekers (Guthrie, Proc. S.P.R., Vol. III, pag. 425) hebben bij hun paragnostische experimenten opgemerkt dat (vooral als men deze proeven lang achter elkaar neemt) de verveling zich op den duur doet gelden en de uitkomsten negatief beïnvloedt en men kan derhalve verwachten dat ook Rhine en zijn medewerkers hier aandacht aan geschonken hebben, hetgeen het geval blijkt te zijn.

Als een uitstekend middel om de verveling tegen te gaan beveelt Rhine aan zooveel mogelijk afwisseling in de proeven aan te brengen, hetgeen men reeds doet wanneer men den pp. niet steeds aan dezelfde soort van test onderwerpt, maar nu eens deze, dan weer gene methode toepast. G. A. Zirkle die een (tot op heden niet gepubliceerd [2])) artikel schreef over „The effect of novelty of test procedure upon success scoring in E.S.P. tests" merkte (volgens Rhine) bij een pp. op, dat telkens, wanneer deze onder *zijn* maat geraakte, het hem (Zirkle) gelukte dien pp. wederom op zijn „niveau" terug te voeren door een verandering in de wijze van experimenteeren in te voeren. Deze veranderingen bestonden niet alleen hierin dat hij met zijn pp. nu eens P.T., dan weer P.C. proeven nam, om daarna over te gaan tot het onderzoek van diens algemeene paragnostische begaafdheid (G.E.S.P.); neen, hij bracht nog veel meer wijzigingen in de methoden van onderzoek aan, hetgeen hem (zooals den lezer op grond van het voorgaande duidelijk zal zijn) niet moeilijk viel. Ten slotte ging hij er toe over den pp. nu eens opdracht te geven om tijdens de proefnemingen op een glazen bol te staren, dan weer om zijn zitplaats te verlaten en al loopende door het vertrek waarin de proeven genomen werden, naar de volgorde der kaarten te „raden".

Hoezeer afwisseling ook gewenscht is en in vele gevallen de uitkomsten van het onderzoek ten goede blijkt te komen, het zou onjuist zijn te meenen dat zij nimmer tot een tegenovergesteld resultaat voert. Bij de bespreking van de afstandsproeven kom ik hier nog nader op terug.

1) A. W. Verrall: „Some experiments on the supernormal acquisition of knowledge", Proc. S.P.R., Vol. XI, pag. 174.

2) Zie J. B. Rhine: „Extra-sensory perception after sixty years", pag. 281.

Beloonìngen. Bij het onderzoek naar de paragnostische begaafdheid van kinderen gaven de onderzoekers uit de school van Rhine in den regel de kinderen, die de grootste aantallen treffers behaalden, beloningen (bonbons en andere versnaperingen). Al dra brachten de uitkomsten van onderzoekingen, waarbij belooningen in het uitzicht gesteld werden, aan het licht, dat dit de praestaties der kinderen verhoogde, hetgeen trouwens te verwachten viel[1]).

Enkele van Rhine's medewerkers hebben nu nagegaan of het geven van belooningen (in den vorm van bioscoopkaartjes, kleine bedragen in geld) ook van invloed is op de praestaties van volwassen pp. Dit bleek nu inderdaad het geval te zijn[2]).

In de mij ten dienste staande litteratuur vond ik één geval waarbij een bestraffing (negatieve belooning) een stimuleerenden invloed bleek uit te oefenen. Het wordt medegedeeld door R. M. Drake[3]) en betreft een elf-jarigen (hiervoor reeds genoemden) imbecielen jongen die met zijn moeder in telepathisch contact bleek te staan. Toen hij (als gevolg van onoplettendheid) verschillende malen achtereen niet in staat bleek te zijn het woord uit te spreken dat zijn moeder in gedachten had genomen, gaf zij hem een paar tikken met een rietje. Onmiddellijk daarop volgden enkele treffers. Daarna volgden echter wederom mislukkingen. Het is derhalve waarschijnlijk te achten dat de bestraffing tot een tijdelijke verbetering der praestaties van dezen zwakzinnige leidde.

Wedstrijd. Enkele van Rhine's medewerkers hebben ook nagegaan wat er gebeurde indien men kinderen de gelegenheid gaf elkaar bij het onderzoek naar hun paragnostische begaafdheid te overtroeven (zien wie het beste kan „raden"). Margaret Price behoort tot hen. In een harer verhandelingen[4]) wijst zij er (aan de hand van een onderzoek, dat zich over een vijf en twintigtal kinderen uitstrekte) op, dat geïsoleerd „radende" kinderen minder praesteeren dan wanneer dezelfde kinderen in de gelegenheid gesteld worden om samen met een kameraadje te „raden" en elkaar daarbij te overtroeven.

Het moge (op grond van het voorgaande) duidelijk zijn dat het gewenscht is dergelijke onderzoekingen slechts te laten verrichten door personen, die gewend zijn met kinderen om te gaan.

1) L. E. Rhine: „Some stimulus variations in extra-sensory perception with child subjects", J.o.P., Vol. I, pag. 102; M. M. Price en M. H. Pegram: „Extra-sensory perception among the blind", J.o.P., Vol. I, pag. 143.

2) J. L. Woodruff en R. W. George: „Experiments in extra-sensory perception", J.o.P., Vol. I, pag. 18; J. L. Woodruff en Gardner Murphy: „Effect of incentives on E.S.P. and visual perception", J.o.P., Vol. VII, pag. 144.

3) R. M. Drake: „An unusual case of extra-sensory perception", J.o.P., Vol. II, pag. 184.

4) M. M. Price: „An investigation of the effect of competition in E.S.P. tests with children" (niet gepubliceerd, door Rhine geciteerd, artikel).

IX. FACTOREN DIE EEN REMMENDEN INVLOED UITOEFENEN

Lange reeksen. Reeds Richet heeft er op gewezen dat een reeks niet uit een te groot aantal „gissingen" mag bestaan, daar dit het aantal treffers per reeks ongunstig beïnvloedt. De waarnemingen van Rhine en zijn medewerkers hebben mede tot deze erkenning geleid. Rhine vond [1]) dat reeksen van 50 en 100 „gissingen" achter elkaar over het algemeen een relatief geringer aantal treffers opleveren dan reeksen die uit 25 „gissingen" bestaan. Tot eenzelfde erkenning kwamen Sharp en Clark [2]) die DT reeksen van 25, 75 en 125 „gissingen" met elkaar vergeleken hebben.

Over de wenschelijkheid de pp. niet te lang in het onzekere te laten inzake de uitkomsten der proefnemingen. Lodge vertelt in zijn „account of some experiments in thought-transference" [3]) dat hij bij zijn pp., mej. E., opmerkte dat mislukkingen haar schenen te ontmoedigen en dat een succes bij herhaling door meerdere gevolgd werd. Ook andere onderzoekers zijn tot deze erkenning gekomen [4]) die wij mede bij Rhine en zijn medewerkers in hun publicaties aantreffen. Zoo merkte Rhine [5]) b.v. bij zijn proeven met verzegelde enveloppen op dat de praestaties der pp. minder werden naar mate zij langer op den uitslag dezer proefnemingen moesten wachten. Dit alles is volkomen begrijpelijk wanneer wij bedenken van hoe 'n groote beteekenis het zelfvertrouwen der pp. voor het welslagen der proeven blijkt te zijn.

De pl. moet bij zijn proeven niet te formeel te werk gaan. Ik heb er hiervoor reeds op gewezen dat men bij het onderzoek naar de paragnostische begaafdheid van kinderen het experiment in den vorm van een spelletje behoort in te kleeden (hetgeen geenszins een verslapping van de contrôlemaatregelen met zich mee behoeft te brengen). De dames Price en Pegram, die, zooals wij hier reeds zagen, een aantal blinden (wier leeftijden varieerden van 8 tot 35 jaar) op hun paragnostische begaafdheid onderzochten, schrijven in hun rapport dat „the atmosphere during the whole experiment was kept as informal as possible. The subjects viewed the experiment as a game in which each wished to do as well as he could", hetgeen dus be-

1) J. B. Rhine: „Extra-sensory perception", Boston, 1934.

2) V. Sharp en C. C. Clark: „Group tests for extra-sensory perception", J.o.P., Vol. I, pag. 123.

3) Proc. S.P.R., Vol. II, pag. 200.

4) Bij herhaling merkte ik bij mijn proefnemingen met psychoscopisten op, dat het geenszins onverschillig is of men hun eerst na afloop van de „behandeling" van een reeks inductoren de uitkomsten van het onderzoek mededeelt, danwel na afloop van de behandeling van elken inductor afzonderlijk.

5) J. B. Rhine: „Tests with enclosed cards", J.o.P., Vol. II, pag. 199.

teekent, dat zij voor hun volwassen pp. het experiment den spelvorm lieten behouden.

Van den aanvang af hebben verschillende onderzoekers tegen een al te formeel optreden voor en tijdens de experimenten gewaarschuwd en ook Rhine heeft er aan de hand van de uitkomsten der onderzoekingen met toepassing der quantitatieve methode op gewezen dat wie, om hier met Huizinga [1]) te spreken, vergeet dat de mensch een spelend wezen is, inhibiteerend op zijn paragnostische vermogens inwerkt. Het feit dat (zooals wij zagen) meer dan eens blijkt dat een onderzoek van eenzelfden pp. door verschillende onderzoekers verschillende resultaten oplevert, vindt ongetwijfeld voor een deel zijn verklaring hierin, dat sommige onderzoekers te formeel te werk gaan (te weinig soepel zijn) [2]).

Dwarsboomen. Wie geregeld met psychoscopisten e.d. experimenteert weet dat het aanbeveling verdient hen zooveel mogelijk zelf het tijdstip te laten bepalen waarop de proeven genomen kunnen worden en er bij hen niet op aan te dringen nog een of meer voorwerpen te „behandelen" wanneer zij het oogenblik gekomen achten de zitting te beëindigen.

Ook dienen wij rekening te houden met hun verlangens inzake het al of niet toelaten van derden, het gebruik van inductoren [3]) enz. Wie in strijd met deze „voorschriften" handelt (en zijn pp. „dwarsboomt") beïnvloedt de uitkomsten zijner onderzoekingen negatief.

Hetzelfde merken wij nu op bij de toepassing van de quantitatieve methode. Daarom zal de onderzoeker die deze methode toepast er goed aan doen zooveel mogelijk overleg met zijn pp. te plegen. Gevoelt deze zich op zeker tijdstip niet gedisponeerd om aan het onderzoek deel te nemen, dan mag hij hem (op straffe van teleurstellende uitkomsten van zijn geforceerd onderzoek) er niet toe trachten over te halen nochtans aan het onderzoek deel te nemen. Evenmin verdient het aanbeveling het onderzoek voort te zetten op een tijdstip waarop de pp. het oogenblik gekomen acht om de kaarten op te bergen, tenzij de pl. zich (zooals dit bij Rhine het geval was toen hij met Linzmayer experimenteerde) tot taak gesteld heeft na te gaan hoe de pp. onder dergelijke omstandigheden reageert.

Over het algemeen is gebleken dat de pl. die een pp. dwarsboomt, remmingen bij dezen pp. oproept die meestentijds tot negatieve uitkomsten leiden. Slechts een enkele maal komt het voor (en het schijnt mij toe dat dit slechts bij toepassing van de quantitatieve methode

1) J. Huizinga: „Homo ludens", Haarlem, 1938.

2) J. G. Pratt: „Approaches to the investigation of E.S.P.", J. Am. S.P.R., Vol. XXXVI, pag. 122.

3) Sommige psychoscopisten blijken een speciale (zeer subjectieve) voorkeur voor bepaalde inductoren (b.v. handschriften („intuïtieve graphologie")) te bezitten.

aantoonbaar is) dat het dwarsboomen uiteindelijk tot waardevolle uitkomsten blijkt te leiden. Dit is dan (zooals ons uit het geval Linz mayer gebleken moge zijn) daar het geval waar de door het dwarsboomen opgeroepen „protesthouding" tot een opzettelijk misraden („low scoring") leidt.

Mechanisch vastgesteld tempo. Wanneer wij pp. observeeren bij b.v. het paren van kaarten dan zal ons blijken dat elk zijn eigen tempo heeft. Wat gebeurt er nu wanneer wij een pp. noodzaken in een ander tempo dan dat waarin hij gewoon is te werken, de kaarten te paren?

Een door Ch. E. Stuart [1]) ingesteld onderzoek bracht (zooals te verwachten viel) aan het licht dat dit een vermindering van het aantal treffers ten gevolge heeft. Bij zijn onderzoek maakte Stuart o.m. gebruik van een metronoom. Met behulp van dezen maatmeter kon hij zoowel vluggere als langzamere tempo's aangeven dan die waarin de pp. gewend waren te werken.

Ook Soal heeft er in zijn verhandeling over „precognitieve telepathie" [2]) op gewezen, dat het tempo van invloed kan zijn op de praestaties van een pp. (Zie G. Zorab: „Retro- en precognitieve effecten bij paragnostische kaart-experimenten", T.v.P., XIV, pag. 116).

Invloed van opwekkende en kalmeerende middelen

Alcohol. Bij gelegenheid van hun onderzoek naar de telepathische begaafdheid van den heer van Dam trachtten Heymans en zijn medewerkers o.m. na te gaan welke gevolgen het gebruik van alcohol en broomnatrium met zich meebracht. Enkele malen gaven zij den pp., voor het begin der proeven, een dosis hetzij van 30 ccM alcohol, hetzij van 1 gr. broomnatrium.

Terwijl (waar de broomnatrium slechts een enkele maal werd toegediend) het moeilijk is uit te maken of het toen opgetreden goede resultaat hieraan danwel aan iets anders moet worden toegeschreven kon de stimuleerende werking van alcohol duidelijk worden aangetoond, daar op de alcoholdagen 22 van de 29 proeven (76 %) slaagden [3]).

Deze waarneming is in overeenstemming met hetgeen een mijner pp. (een beroepshelderziende) mij eens vertelde, n.l. dat hij verschil-

1) Ch. E. Stuart: „The effect of rate of movement in card matching tests of extrasensory perception", J.o.P., Vol. II, pag. 171; Ch. E. Stuart en B. M. Smith: „A second study of the effect of tempo rates of matching", J.o.P., Vol. VI, pag. 220.

2) S. G. Soal en K. M. Goldney: „Experiments in precognitive telepathy", Proc. S.P.R., Vol. XLVII, pag. 23–150.

3) G. Heymans, H. J. F. W. Brugmans en A. A. Weinberg: „Een experimenteel onderzoek betreffende telepathie", Med. S.P.R., No. I (1921). De schrijvers verzuimden het percentage van den alcohol op te geven.

lende malen bij zichzelf opmerkte dat het gebruik van „een borrel" zijn praestaties ten goede kwam[1]).

Amytal natrium. Rhine heeft bij enkele zijner pp. den invloed van dit narcoticum trachten na te gaan, zooals hij ons in zijn „Extra-sensory perception" (1934) bericht. Bij H. Pearce bleek het gemiddelde van 14.5 treffer per 25 „gissingen" (voor het innemen) na het innemen van 5 gr. van het genoemde narcoticum tot 5 te dalen (soms zakte het zelfs af tot 4 en 3): Toen begon de pp. (hoe „slaperig" hij zich ook gevoelde) zich intens te concentreeren, hetgeen een verhooging van zijn niveau tot 10 treffers (per 25 gissingen) met zich meebracht. Lang bleek hij zich echter op dit (voor hem lage) niveau niet te kunnen handhaven en het zakte wederom af tot 5. Na een hernieuwde krampachtige poging bracht hij het tot 6 en 8 treffers. Daarna viel hij echter opnieuw terug tot een aantal van 5. Uit deze proeven bleek wel zeer duidelijk welk een groote beteekenis de concentratie voor het welslagen van dit soort proeven heeft.

Caffeïne. Een geheel andere werking bleek caffeïne bij dezen pp. te vertoonen, zooals ons uit onderstaande tabel[2]) blijken moge.

Effect of caffeïne on clairvoyant perception. Pearce.

Date	Conditions	Before Drug			After Drug			Rise in % of np
		Trials	Hits	Avge per 25	Trials	Hits	Avge per 25	
9.8	B.T.	125	42	8,4	175	75	10,7	46 %
9.10	D.T.	125	36	7,2	75	26	8,7	30 %
9.13	D.T.	50	8	4,0	150	42	7,0	60 %
9.13	B.T.	25	11	11,0	75	38	12,7	34 %
9.26	B.T.	50	15	7,5	175	76	10,9	68 %
10.30	B.T.	75	18	6,0	100	43	10,8	96 %
Totals . .		450	130	7,2	750	300	10,0	56 %

Het pharmacologisch parapsychologisch onderzoek staat nog vrijwel geheel in zijn kinderschoenen en het ziet er naar uit dat het nog wel geruimen tijd duren zal alvorens wij hier over een voldoende aantal gegevens zullen beschikken noodig om ons in staat te stellen een gefundeerd en wetenschappelijk verantwoord oordeel te vellen over de werking van onderscheidene opwekkende en kalmeerende (bedwelmende) middelen op de praestaties der pp.

1) Men mag hier niet generaliseeren. Mij zijn ook gevallen bekend van pp. die het tegenovergestelde bij zichzelf opmerkten. Wij weten dat de individuen verschillend op eenzelfde hoeveelheid alcohol reageeren.

2) J. B. Rhine: „Extra-sensory perception", Boston, 1934, pag. 79.

Overigens zij er hier op gewezen dat de middeleeuwsche „occultisten" op hun wijze reeds aandacht aan dit vraagstuk hebben geschonken. Na hetgeen ik over het gebruik van z.g. heksenzalven en heksendranken gelezen heb [1]) ben ik van meening dat wij rekening moeten houden met de mogelijkheid, dat sommige dezer dranken en zalven bestanddeelen bevatten, die op eenigerlei wijze ontremmend op de paragnostische vermogens der „heksen" en „toovenaars" inwerkten.

X. ENKELE BESCHOUWINGEN MET BETREKKING TOT DEN PRIKKEL

Zuivere telepathie (P.T.) en zuivere helderziendheid (P.C.) De verschijning van Richet's verhandeling, getiteld: „Relation de diverses expériences sur la transmission mentale, la lucidité, et autres phénomènes non explicables par les données scientifiques actuelles" (Proc. S.P.R., Vol. V (1888/89)), opende de oogen van een aantal onderzoekers niet alleen voor het feit, dat wij onderscheid moeten maken tusschen telepathie en helderziendheid, maar deed hen ook inzien dat zij bij herhaling van telepathie hadden gesproken, waar zij in werkelijkheid met een combinatie van beide paragnostische verschijnselen te doen hadden (aangenomen dat er inderdaad zooiets als *zuivere* telepathie (P.T.) bestaat en dat er een fenomenologisch verschil tusschen beide verschijnselen aantoonbaar is). Richet toonde in deze verhandeling immers aan, dat zijn pp. niet alleen in staat bleken te zijn langs paranormalen weg indrukken te verkrijgen van teekeningen, welke hij voor zich had liggen en tijdens de proefneming bekeek (proefnemingen die volgens de destijds geldende opvattingen van „zuiver" telepathischen aard waren), maar dat zij ook dan dergelijke indrukken vermochten te krijgen, wanneer hij zijn pp. ondoorzichtige, gesloten enveloppen voorlegde, waarin zich teekeningen bevonden die door een zijner vrienden gemaakt waren, die deze teekeningen daarna in de enveloppen had gesloten, waarna hij haar aan Richet (die de teekeningen dus niet gezien had) ter hand stelde met verzoek haar aan zijn pp. voor te leggen. Het feit dat zijn pp. ook onder deze omstandigheden in staat bleken te zijn een aantal vrij juiste gegevens met betrekking tot den inhoud dezer enveloppen te verstrekken, beteekende niet alleen dat het begrip paragnosie meer inhoudt dan alleen maar telepathie (gedachtenoverdracht) en gedachtenlezen, maar tevens dat (zooals reeds gezegd) op de wijze, waarop men tot dusverre *telepa-*

1) C. Kiesewetter: „Die Geheimwissenschaften", Leipzig, 1895.

thische proeven had genomen (waarbij men weinig of geen rekening had gehouden met den factor der helderziendheid), wel een en ander viel aan te merken.

Wanneer wij nu de verslagen der proefnemingen, door onderscheidene onderzoekers (uit verschillende landen) na de verschijning van Richet's genoemde verhandeling gepubliceerd, bestudeeren, dan zal het ons opvallen dat nog eenige tientallen jaren lang de onderzoekers zich (op een enkele uitzondering na [1])) weinig of geen moeite hebben gegeven telepathie en helderziendheid van elkaar te scheiden. Hun onderzoekingen waren over het algemeen slechts gericht op hetgeen Rhine later zou noemen de G(eneral E(xtra)-S(ensory) P(erception) en niet op de zuivere telepathie (P.T.) en de zuivere helderziendheid (P.C.). Zijdelings is hier enkele malen critiek op uitgeoefend. Zoo schrijft b.v. Richet in zijn (omstreeks 1930 bij Montaigne te Parijs verschenen) „Notre sixième sens", naar aanleiding van de publicaties van R. Warcollier over telepathie: „...D'ailleurs, M. Warcollier, croyant fermement à la télépathie, n'expérimente que lorsqu'il y a agent et percipient, c'est à dire un individu A (agent) qui transmet sa pensée à un individu B (percipient). Il complique ainsi singulièrement le problème qui me paraît, tout en étant pareillement mystérieux, comporter une explication autre. Si l'individu B fait un dessin plus ou moins analogue au dessin de A., ce n'est pas à cause de la vibration du cerveau de A [2]), mais bien parce que le dessin de A est une réalité. Le dessin de A est matériellement bien plus réel que la pensée de A. En effet, mes expériences nombreuses, et celles de M. Tischner, et celles de beaucoup d'autres, prouvent qu'un dessin est vu par un sensitif, même quand personne, *absolument personne*, ne peut savoir la nature de ce dessin" (pag. 134).

Dat het streven der onderzoekers (meestal zonder dat zij zich daar nauwkeurig rekenschap van gaven) tientallen jaren lang vrijwel uitsluitend gericht is geweest op het onderzoek der G.E.S.P. is zeer begrijpelijk, daar zij zich allereerst tot taak hadden gesteld het bestaan van paragnostische verschijnselen (der buitenzintuigelijke waarneming) aan te toonen in een wereld, die nog in hooge mate de nawerking van het negentiende-eeuwsche wijsgeerig materialisme (welks aanhangers over het algemeen het voorkomen van paragnostische verschijnselen a priori meenden te mogen ontkennen [3])) onderging. Eerst toen deze arbeid zijn voltooiing begon te naderen en

1) Zie o.m. M. E. Shield: „Experiments in thought-transference", Journal S.P.R., III (1887), pag. 179; A. S. Wiltse: „Experiments in thought-transference", Journal S.P.R., VII (1896), pag. 197.

2) Deze uitdrukking, waarin gezinspeeld wordt op een (thans wel geheel verouderde) physische verklaring van telepathische verschijnselen, komt geheel voor rekening van Richet.

3) Zie P. A. Dietz: „De strijd om de parapsychologie", T.v.P., V, pag. 1.

er in de wetenschappelijke wereld meer en meer belangstelling voor het parapsychologisch onderzoek begon te ontstaan, kon men zich „de weelde" van meer gedetailleerde onderzoekingen gaan veroorloven.

Tot hen, van wier hand na 1920 publicaties zijn verschenen, waaruit blijkt dat zij op het door Richet (en enkele anderen) in het laatst der vorige eeuw aangevangen stramien zijn gaan voortborduren, behooren Dr. R. Tischner [1]), mej. Ina Jephson [2]), Dr. J. B. Rhine [3]) en Dr. Hans Bender [4]). Zonder daarbij iets te kort te doen aan de waarde der drie overige genoemde onderzoekers past ons de erkenning dat het Rhine is geweest die zich hier de meeste moeite heeft gegeven om, met toepassing van de quantitatieve methode, onderzoekingen in te stellen naar het voorkomen van van helderziendheid vrije telepathie en van van telepathie vrije helderziendheid.

Zooals wij hiervoor reeds zagen stelde de pl. (zender) bij het onderzoek van de P.T. zich de Zener-kaarten alleen maar voor (telkens een andere). Eerst nadat de pp. „geraden" had teekende de pl. aan welke kaart hij in gedachten had genomen en aan welke kaart de pp. daarbij had moeten denken. Zoodoende werd de mogelijkheid dat de verkregen resultaten geheel of gedeeltelijk op rekening van de helderziendheid in de ruimte zouden moeten worden gesteld, uitgesloten [5]).

Naar te verwachten viel werden de uitkomsten van dit onderzoek bij een aantal pp. met significante aantallen treffers bekroond. Deze aantallen bleken echter over het algemeen niet hooger (of lager) te zijn dan die welke men (zoowel bij dezelfde pp. als bij anderen) verkreeg bij het onderzoek van de zuivere helderziendheid (P.C.) [6]).

Ongedifferentieerde buitenzintuigelijke waarneming (*G.E.S.P.*). Zooals wij hiervoor zagen was het onderzoek der oudere bestudeerders der telepathie (die weinig of geen rekening hielden met de helderziendheid) meer gericht op hetgeen Rhine G.E.S.P. [7]) noemt dan op de (zuivere) telepathie. Ook Rhine en zijn medewerkers hebben nu proeven in den trant der oudere onderzoekers genomen [8]) ten einde

1) R. Tischner: „Ueber Telepathie und Hellsehen", München, 1921.

2) Ina Jephson; „Evidence for clairvoyance in card-guessing", Proc. S.P.R., Vol. XXXVIII, pag. 223.

3) J. B. Rhine: „Extra-sensory perception", Boston, 1934; „New frontiers of the mind", Londen, 1938.

4) H. Bender: „Zum Problem der aussersinnlichen Wahrnehmung", Leipzig, 1936.

5) Zooals nog nader zal blijken werd bij deze proeven de mogelijkheid van proscopie echter niet uitgesloten.

6) Zie J. B. Rhine: „Extra-sensory perception", Boston, 1934 en „New frontiers of the mind", Londen, 1938.

7) G.E.S.P. = General (or undifferentiated) Extra-Sensory Perception. A technique designed to test the occurrence of extra-sensory perception, permitting either telepathy or clairvoyance or both to operate (Rhine).

8) Zie J. B. Rhine: „Extra-sensory perception", Boston, 1934; „New frontiers of the mind", Londen, 1938 en „Extra-sensory perception after sixty years", New York, 1940.

na te gaan of een combinatie van P.T. en P.C. bij een aantal pp. een verhooging van het niveau met zich medebrengt. Dit bleek over het algemeen niet het geval te zijn. Wel bleek een enkele maal dat een pp., die b.v. een sterke voorkeur voor telepathie bezat, een grooter aantal treffers produceerde wanneer men bij hem van het onderzoek der P.C. naar dat der G.E.S.P. overging. Maar de onderzoekers lieten zich hierdoor niet misleiden en zagen zeer goed in dat het waarschijnlijk te achten was, dat deze verhooging van het niveau eer op een versterking van het zelfvertrouwen van den pp. (die (zij het ook waarschijnlijk ten onrechte) meer vertrouwen in zijn telepathische ontvankelijkheid stelde dan in zijn helderziendheid) dan op de invoering van den telepathie-factor berustte [1]).

Het is begrijpelijk dat het bovenstaande Rhine en een aantal andere onderzoekers aanleiding heeft gegeven tot het stellen van de vraag of het nu nog wel zin heeft om onderscheid te maken tusschen telepathie en helderziendheid (in de ruimte). De uitkomsten van het onderzoek met toepassing van de quantitatieve methode rechtvaardigen over het algemeen het maken van een dergelijk onderscheid niet (anders gezegd: geven over het algemeen weinig of geen aanleiding om telepathie en helderziendheid (in de ruimte) als op zichzelf staande verschijnselen [2]) te beschouwen) en doen ons eer vermoeden dat zij uitingen zijn van een en hetzelfde vermogen, een vermoeden dat, jaren voor Rhine zijn uitgebreide onderzoekingen met toepassing van de quantitatieve methode begon, reeds door Osty [3]), Gruber [4]) en enkele andere onderzoekers werd uitgesproken.

Wij zullen op dit alles, waarover zekerlijk het laatste woord nog niet is gesproken, hier niet verder ingaan, maar volstaan met er op te wijzen, dat de toepassing der quantitatieve methode alleen niet voldoende is om dit vraagstuk tot een bevredigende oplossing te brengen.

Reacties op samengestelde prikkels. Het feit dat pp. in staat blijken

1) In aansluiting hieraan zij er hier op gewezen dat Rhine op pag. 175 van zijn „New frontiers of the mind" melding maakt van een zijner pp. (die een ongemotiveerde voorliefde voor „helderziendheid" had en daarbij in den „waan" leefde dat telepathische proeven bij hem tot mislukking gedoemd waren) wiens niveau onmiddellijk daalde wanneer hij bemerkte dat (bij het testen zijner helderziendheid) de pl. naar de kaarten keek.

2) „Op zichzelf staande verschijnselen". Driesch spreekt hier van „oerverschijnselen" („Urphänomene"). Zie H. Driesch: „Parapsychologie", München, 1932, pag. 57.

3) Zie E. Osty: „La connaissance supra-normale", Parijs, 2de dr., 1925, pag. 76 e.v.

4) „Telepathie, Hellsehen, Psychometrie sind willkürliche Unterscheidungen, dehnbare Begriffe und, wie schon Wasielewski betont, Teile eines Ganzen, für das ich nach dem Vorgang van Böhm den möglichst unbestimmten Ausdruck seelisches Erfühlen wählte". K. Gruber: „Parapsychologische Erkenntnisse", München, 1925, pag. 143.

Waar Gruber (in navolging van J. Böhm („Seelisches Erfühlen", Pfullingen, 1921)) van „seelisches Erfühlen" spreekt, spreekt Osty (in navolging van E. Boirac („L'avenir des sciences psychiques", Parijs, Alcan)) van métagnomie. Persoonlijk geef ik hier aan het verzamelbegrip paragnosie de voorkeur.

te zijn om met goed gevolg blind te paren („blind matching test") bewijst, dat zij onder bepaalde omstandigheden significant (een grooter aantal malen dan volgens de kansrekening verwacht mag worden) op samengestelde prikkels vermogen te antwoorden (reageeren).

Fijn onderscheidingsvermogen met betrekking tot de ligging. Zooals nog nader zal blijken speelt de afstand geen rol bij de paragnostische proefnemingen en maakt het voor een pp. (aangenomen dat een vergrooting van den afstand geen ondermijning van zijn zelfvertrouwen met zich medebrengt) geen verschil of het pak kaarten (welker volgorde hij „raden" moet (P.C. test)) voor hem op tafel gelegen is danwel zich op tientallen meters van hem verwijderd bevindt. Wij mogen hierin wel een bewijs zien dat de paragnost op eenigerlei wijze over een fijn onderscheidingsvermogen met betrekking tot de ligging der kaarten beschikt.

XI. PHYSISCHE KENMERKEN VAN DE PRIKKELS

Objectieve onzichtbaarheid van de proefvoorwerpen. Zooals uit het voorgaande gebleken moge zijn doet het er over het algemeen weinig toe of de pl. (danwel een controleur of bezoeker) tijdens de zitting de kaart (welke de pp. moet „raden") al dan niet bekijkt. Bij het onderzoek van de P.C. blijkt ons voorts dat de pp. met even veel gemak een kaart uit de onderste helft als een uit de bovenste helft van het pak vermag te „raden". Ook is gebleken dat pp. indrukken vermogen te krijgen van kaarten die zich in gesloten (ondoorzichtige) enveloppen bevinden[1]).

Dit alles is wel zeer opmerkelijk daar het ons niet alleen leert, dat voor het welslagen der proefnemingen een voor tweeden en derden zichtbaar opgesteld proefvoorwerp door hen niet waargenomen behoeft te worden om den pp. gelegenheid te geven van zijn paragnostische begaafdheid te doen blijken, maar ook dat hij indrukken vermag te krijgen met betrekking tot proefvoorwerpen die niet alleen aan zijn stoffelijk oog onttrokken zijn, maar ook aan dat van elk ander.

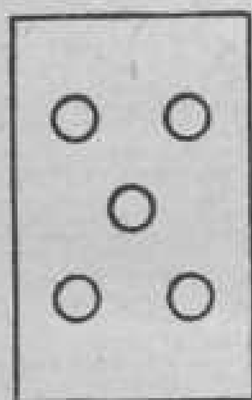
Grootte van de proefvoorwerpen. Zoowel mevr. Rhine[2]) als J. G. Pratt en J. L. Woodruff[3]) gingen na of de grootte der figuren mogelijk van invloed is op het welslagen der proefnemingen waarbij de grootten der door hen gebruikte figuren varieerden van $^1/_{16}$ tot $3^1/_2$ inches. De uitkomsten dezer onderzoekingen gaven allerminst aan-

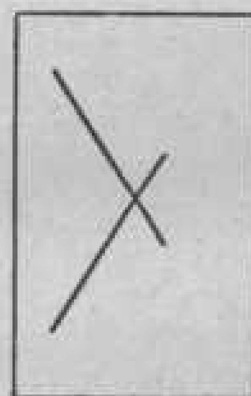
1) J. B. Rhine: „ESP tests with enclosed cards", J.o.P., Vol. II, pag. 199.
2) L. E. Rhine: „Some stimulus variations in extra-sensory perception with child subjects", J.o.P., Vol. I, pag. 102.
3) J. G. Pratt en J. L. Woodruff: „Size of stimulus symbols in extra-sensory perception", J.o.P., Vol. III, pag. 121.

leiding om te meenen dat de grootte hier eenig gewicht in de schaal legt[1]). Ook het gebruik van figuren welker lijnen aanmerkelijk dikker waren dan die der normale Zener-figuren bleek van geen invloed te zijn[2]).

Mevr. Rhine vergeleek ook de uitkomsten van onderzoekingen waarbij de normale Zener-kaarten gebruikt waren met die, waarbij zij zich van kaarten bediend had waarop steeds dezelfde figuur eenige malen voorkwam (zie Fig. II). Ook dit bleek van geen invloed op de uitkomsten van het onderzoek te zijn.

Proefnemingen met misteekende figuren. MacFarland en George[3]) gingen na of het gebruik van misteekende figuren (zie Fig. III) mogelijk tot een vermindering van het aantal treffers zou kunnen leiden. Zij achtten nl. de mogelijkheid niet uitgesloten dat deze figuren den pp. onaangenaam zouden aandoen en dat deze „beleediging zijner aesthetische gevoelens" een achteruitgang in het getal

Fig. II

Fig. III

zijner treffers met zich mede zou brengen. In deze verwachting werden zij beschaamd daar (bij de door voor dit onderzoek gebruikte pp.) van zoo'n daling geen sprake bleek te zijn.

Over ruimtelijke verhoudingen

Hoek van de kaart. Wanneer ik een kaart op een tafel plaats waaraan een pp. is gezeten en ik verzoek mijn pp. deze kaart, op *normale* wijze, waar te nemen, dan blijkt ons dat de hoek, welke de kaart met de tafel vormt, van beteekenis is voor de waarneming. Laat ik de kaart (nadat deze aanvankelijk een hoek van 90° met de tafel gevormd

1) Dat bij de normale (visueele) waarneming dergelijke wijzigingen wel degelijk van invloed zijn blijkt ons uit hetgeen wij in de leerboeken der fysiologie en der psychologie onder het hoofd gezichtshoek aantreffen.

2) Een enkele maal werd opgemerkt dat bij het gebruik van de kaarten met de dikkere lijnen kortstondig een geringe verhooging van het aantal treffers zich voordeed. Dergelijke verbeteringen berusten echter op het feit dat (zooals wij reeds zagen) de invoering van „nieuwigheden" vaak tot een tijdelijke verhooging van het niveau leiden.

3) J. D. MacFarland en R. W. George: „Extra-sensory perception of normal and distorted symbols", J.o.P., Vol. I, pag. 93.

heeft) langzaam voorover vallen, dan zal er een moment komen, waarop de pp. niet langer in staat is de figuur, welke zich op de kaart bevindt, waar te nemen.

Bij de helderziendheid in de ruimte blijkt de hoek, welke de kaart met de tafel vormt, van geen beteekenis te zijn daar de ervaring ons immers leert, dat een pp. in staat is (op paranormale wijze) de figuur waar te nemen welke is afgedrukt op een kaart welke, met de (blinde) rugzijde boven, op tafel is gelegd.

Kan men pp. afschermen? Voor zoover men dit tot op heden heeft nagegaan blijkt de hier gestelde vraag ontkennend te moeten worden beantwoord. Dit blijkt niet alleen uit de verslagen van hen die zooals ten onzent Heymans [1]) proeven namen waarbij pp. en pl. (afzender) zich in twee verschillende *gesloten* vertrekken (in hetzelfde gebouw gelegen) bevonden, maar ook (en dan nog overtuigender) uit de rapporten van hen, die in den loop der jaren paragnostische proeven hebben genomen waarbij pp. en pl. (afzender) zich in twee verschillende huizen [2]), twee verschillende steden [3]) en twee verschillende landen [4]) bevonden.

Ook de uitkomsten van het onderzoek naar het voorkomen van spontane telepathie en daaraan verwante verschijnselen kunnen ons leeren, dat steenen muren, houten deuren, bosschen, bergketens enz. geen beletselen vormen voor den paragnost.

In het rapport van Heymans en zijn beide medewerkers lezen wij, dat zij het voornemen hadden bij den heer van Dam na te gaan of physische hindernissen (b.v. een looden plaat) een storenden invloed vermochten uit te oefenen. Aan dit voornemen heeft men geen gevolg kunnen geven daar de pp. na verloop van eenigen tijd niet langer in staat bleek te zijn zijn „niveau" te handhaven. Kennelijk hield dit verband met het feit dat hij voor een examen zat. Andere onderzoekers (w.o. Rhine en zijn medewerkers) hebben echter proeven in deze richting genomen. Zooals, op grond van het bovenstaande, te verwachten viel, leverden deze echter negatieve resultaten op.

Afstand. Zoowel de uitkomsten van het onderzoek naar het voorkomen van spontane telepathie en helderziendheid als de uitkomsten van het onderzoek van hen die (al of niet met toepassing van de quantitatieve methode) paragnosten onder experimenteele omstandigheden hebben geobserveerd hebben aan het licht gebracht, dat het vergrooten van den afstand tusschen pp. en pl. (afzender) het aantal treffers geenszins doet verminderen.

1) G. Heymans (en medewerkers): „Een experimenteel onderzoek betreffende telepathie", Med. der S.P.R., No. 1.

2) Zie o.m. J. B. Rhine: „New frontiers of the mind", Londen, 1938.

3) Zie P. A. Dietz: „Telepathie en helderziendheid", den Haag, 1936. Voorts het hierboven genoemde werk van Rhine.

4) Zie P. A. Dietz: „Telepathie en helderziendheid".

Een van de pp. met wien men in het (para)psychologisch laboratorium der Duke-University den invloed van den afstand bij telepathische en telaesthetische experimenten heeft getracht na te gaan, was de heer H. Pearce. Aanvankelijk werden bij dezen pp. resultaten verkregen die den schijn verwekten dat de afstand wel degelijk van invloed is op het welslagen der proefnemingen zooals uit onderstaande tabel blijken moge.

Comparison P.T., B.T. and D.T. at short distances (Pearce)		Average per 25			
Conditions	Trials	Across table	8–12 feet away	28–30 feet away	40 feet away
P.T.	475	6,4	6,1	5,2	5,7
B.T.	950	6,3	5,1	5,6	5,3
D.T.	975	7,2	5,4	5,0	5,3

Rhine stelde zich nu de vraag, of deze vermindering van het aantal treffers met de vergrooting van den afstand werkelijk op rekening van deze vergrooting moest worden gesteld, of dat hier het geloof van den pp. (dat een vergrooting van den afstand de „ontvangst" zou bemoeilijken) hem (den pp.) hier parten speelde. Voortgezet onderzoek bracht aan het licht dat dit laatste het geval was daar de achteruitgang slechts van tijdelijken aard bleek te zijn. Ten slotte bleek de pp. het navolgende te kunnen praesteeren.

De heer J. G. Pratt (omstreeks 1934 een der assistenten van Rhine) nam plaats in een der vertrekken van het physisch laboratorium en Pearce in de bibliotheek van de Duke-University. De afstand tusschen hen bedroeg 100 yards. Waar zij ieder in een afzonderlijk vertrek zaten konden zij elkaar niet zien (ook niet door ramen heen). Pratt had nu een geschud pak kaarten voor zich liggen en nam telkens (elke minuut) een kaart *blind* op, waarna hij deze kaart, zonder haar te bekijken, met de blinde zijde boven, op een boek legde. In het begin van dezelfde minuut maakte Pearce (in de bibliotheek) zijn notitie. Aan het einde van de proefreeks werden de afgenomen kaarten (in de volgorde zooals zij daar lagen) in een envelop gedaan. Deze envelop werd verzegeld en vervolgens aan Rhine ter hand gesteld. Pearce deed iets dergelijks met zijn aanteekeningen. Bij contrôle bleek Rhine dat de 300 „trekkingen" (12 × 25) de volgende aantallen treffers hadden opgeleverd: 3, 8, 5, 9, 10, 12, 11, 12, 11, 13, 13, 12. Dit beteekent dus dat hij gemiddeld 9.9 keer per 25 trekkingen goed „geraden" had hetgeen een zeer significant aantal genoemd moet worden. Wanneer wij bedenken dat Pearce steeds een

„instelperiode" noodig had, waarin hij immer een gering aantal treffers produceerde, dan kan ons dit aanleiding geven om de eerste 75 trekkingen buiten beschouwing te laten, hetgeen het aantal treffers per (300 — 75 =) 225 (= 9 × 25) op gemiddeld 11,4 per 25 trekkingen brengt.

Waar Pearce, wanneer Pratt dezelfde proeven met hem nam, *maar daarbij met hem in dezelfde kamer was gezeten*, in den regel gemiddeld niet meer dan 7 malen goed raadde blijkt uit het bovenstaande, dat bij hem (bij dezen pl.) een vergrooting van den afstand een verhooging van het aantal treffers met zich meebracht, een verschijnsel waar hiervoor reeds op gewezen werd.

Ook bij een aantal andere pp. constateerden Rhine en zijn medewerkers dat „distance is not restrictive in its influence on ESP" en dit volstrekt niet alleen maar met betrekking tot de helderziendheid (telaesthesie) maar tevens met betrekking tot de telepathie [1]).

In 1939 kreeg Rhine bezoek van Dr. Karlo Marchesi, een fysicus uit Zagreb (Yougoslavië), die zich zeer voor zijn onderzoekingen op het gebied der buitenzintuigelijke waarneming bleek te interesseeren. Bij zijn terugkeer in Zagreb heeft deze fysicus, zooals hij met Rhine overeengekomen was, eenige honderden malen „indrukken" trachten te verkrijgen met betrekking tot kaarten die zich in Rhine's laboratorium bevonden (D.T. test). Ofschoon het aantal treffers, dat Dr. Marchesi bij gelegenheid van deze proeven produceerde, niet bijzonder groot kan worden genoemd, is Rhine nochtans van meening, dat het grooter is dan volgens de kansrekening mag worden verwacht. Proeven waarbij Marchesi als pl. optrad en een tiental personen te Durham als pp. leverden echter geen significante resultaten op [2]).

Is een physische verklaring van telepathie en helderziendheid aanvaardbaar? In zijn verhandeling over „Traum und Okkultismus" [3]), waarin hij enkele gevallen van (spontane) telepathie vermeldt die onder zijn aandacht zijn gekomen, schrijft Freud het navolgende:

> „. . .Als sie (bedoeld wordt: de telepathische verschijnselen) vor länger als zehn Jahren zuerst in meinen Gesichtskreis traten, verspürte auch ich die Angst vor einer Bedrohung unserer wissenschaftlichen Weltanschauung, die im Falle, als sich Stücke des Okkultismus bewahrheiten, dem Spiritismus oder der Mystik den Platz räumen müszte. Ich denke heute anders; ich meine, es zeugt von keiner groszen Zuversicht zur Wissenschaft, wenn

1) J. B. Rhine: „The effect of distance in ESP tests", J.o.P., Vol. I, pag. 172.
2) J. B. Rhine en Betty M. Humphrey: „A transoceanic ESP experiment", J.o.P., Vol. VI, pag. 52.
3) S. Freud: „Neue Folge zur Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse", Weenen, 1933, pag. 42.

man ihr nicht zutraut, dasz sie auch aufnehmen und verarbeiten kann, was sich etwa an den okkulten Behauptungen als wahr herausstellt. Und was besonders die Gedankenübertragung betrifft, so scheint sie die Ausdehnung der wissenschaftlichen – Gegner sagen: mechanistischen – Denkweise auf das so schwer faszbare Geistige geradezu zu begünstigen. Der telepathische Vorgang soll ja darin bestehen, dasz ein seelischer Akt der einen Person den nämlichen seelischen Akt bei einer anderen Person anregt. Was zwischen den beiden seelischen Akten liegt, kann leicht ein physikalischer Vorgang sein, in den sich das Psychische an einem Ende umsetzt und der sich am anderen Ende wieder in das gleiche Psychische umsetzt. Die Analogie mit anderen Umsetzungen wie beim Sprechen und Hören am Telephon wäre dann unverkennbar..."

Uit deze passage (waaruit zoo duidelijk blijkt dat – om hier met du Prel te spreken – vele geleerden meer verliefd blijken te zijn op hun stelsel dan op de waarheid) blijkt dat Freud (die zich nimmer heeft weten te ontworstelen aan den greep van het 19de eeuwsche wijsgeerig materialisme), evenals zoovele anderen uit het laatst der vorige en het begin van deze eeuw [1]), de meening was toegedaan, dat wij bij telepathie (en daaraan verwante verschijnselen) met zooiets als een „psycho-physische emanatie" te doen hebben (reden waarom hij zich niet langer verplicht achtte het bestaan van dit verschijnsel te negeeren, daar telepathische verschijnselen die op de een of andere wijze op „straling" berusten, niet in strijd geacht moeten worden met het energetisch-monistisch wereldbeeld van mannen als Haeckel en v. Bechterew).

Het feit, dat Freud nog in het jaar 1933 bij de telepathie aan „straling" dacht bewijst, dat hij zeer slecht op de hoogte was van hetgeen in den loop der laatste tientallen jaren over de verklaring der telepathische verschijnselen is geschreven, daar de onderzoekers in den loop der jaren op verschillende gronden meer en meer tot de erkenning zijn gekomen, dat wij bij de telepathie en daaraan verwante verschijnselen met een psychologisch en niet met een physisch verschijnsel te doen hebben [2]).

Ten onzent was het Heymans die er in zijn belangrijke rede „Over de verklaring der telepathische verschijnselen" [3]) op gewezen heeft, dat deze verschijnselen een krachtig pleidooi vormen ten gunste van die oude metaphysische leer van het Wereldbewustzijn en dat wij

1) Zie o.m. Naum Kotik: „Die Emanation der psychophysischen Energie", Wiesbaden, 1908.
2) Zie W. Carington: „Telepathy", Londen, 1945.
3) Mededeelingen der S.P.R., No. 10 (1925).

(omgekeerd) dank zij deze leer (volgens welke „de enkele bewustzijnen van menschen en dieren, óók die van den opdrachtgever en den opdrachtontvanger (telepathie), slechts tijdelijk afgezonderde deelen zijn, zonder dat zij daarbij evenwel hun samenhang met het geheel en met elkander ten volle zouden hebben verloren" (Heymans)) in staat zijn te begrijpen, hoe het (zooals het onderzoek aan het licht heeft gebracht) mogelijk is, dat wij bij telepathie en zich herinneren met een zelfde wetmatigheid te doen hebben (dat de telepathische verschijnselen bij invallende gedachten blijken te kunnen worden ondergebracht).

Dat ook H. Driesch (die ongetwijfeld als een der grootste natuurphilosofen van onzen tijd dient te worden aangemerkt) een dergelijke meening was toegedaan blijkt ons uit zijn in 1932 te München verschenen boek over „Parapsychologie", waarin hij op overtuigende wijze de onhoudbaarheid van de stralingshypothese ter verklaring van „paramentale" (paragnostische) verschijnselen aantoonde. Onderscheidene van zijn argumenten vinden wij bij Rhine terug. Het feit dat men (voor zoover men dit tot op heden na heeft kunnen gaan) het onmogelijk is een pp. afdoende af te schermen, dat vergrooting van den afstand geen verzwakking in de „ontvangst" met zich mee blijkt te brengen en nog een aantal andere argumenten (ontleend aan het hiervoor behandelde) hebben bij hem (evenals bij Driesch e.a.) de overtuiging gevestigd, dat geen enkele physische hypothese in staat is om het geheel der onder het hoofd buitenzintuigelijke waarneming vallende verschijnselen te verklaren. „Finally", zoo schrijft Rhine op pag. 310 van zijn in 1940 verschenen verzamelwerk, „it must be concluded that no positive physical relations of limiting character have been found up to the present time, and no known energy can be offered as the hypothetical intermediating causal link between stimulus and percipient".

(*Wordt vervolgd.*)

EEN IDENTITEITSBEWIJS?

DOOR A. J. A. KOELENSMID, arts

Onder deze titel bespreken Dr. *W. H. C. Tenhaeff* en de heer *Zorab* in het Tijdschrift voor Parapsychologie (XV, pag. 212 e.v.) de paranormale verschijnselen, door mijn vrouw in haar boek *Claaranneke* beschreven. Het zij mij vergund op een paar kleine onjuistheden bij de bespreking der verschijnselen te mogen wijzen, die echter voor de waardering en waardebepaling van belang zijn. Tevens vermeld ik enige, niet in het boek opgenomen, ervaringen met het medium N.R. opgedaan.

Waar Dr. *Tenhaeff* geneigd is met de mogelijkheid van een spiritistisch contact rekening te houden, meent de heer *Zorab* alles animistisch te moeten verklaren en ziet hij in mijn vrouw een medium voor physische verschijnselen. Hij grijpt daarbij ook terug op een geheimzinnig kloppen, dat wij ruim 25 jaar geleden op een nacht waarnamen. Het is slechts bij één waarneming gebleven en mocht dit inderdaad een poltergeist geweest zijn, het kloppen heeft zich nimmer meer herhaald, zoals bij de poltergeistmediums wel het geval pleegt te zijn. Ik heb vroeger nooit iets van mediamieke verschijnselen bij mijn vrouw waargenomen. Het is echter aannemelijk, dat latente mediamieke vermogens, bij alle mensen aanwezig, na zo'n groot psychisch trauma als het sterven van een geliefd kind, tijdelijk manifest worden. Enige der beschreven wonderlijke ervaringen zijn ook volgens mijn mening waarschijnlijk uit dit gezichtspunt te verklaren; maar niet alle.

Ik breng nog even in herinnering, dat in de nacht van 27 op 28 Juli 1939 mijn vrouw en ik wakker werden door het aflopen van mijn wekker, op een ongewoon uur midden in de nacht, om kwart voor drie, precies op het tijdstip dat onze dochter overleed. Mijn vrouw werd gewekt uit een droom of een visioen, waarbij zij in een wonderschone omgeving bij ons kind vertoefde, dat de indruk maakte van absolute tevredenheid.

Nu zegt Dr. *Tenhaeff* in een noot op pagina 221: „Men kan hier de vraag stellen of de wekker inderdaad, zoals gewoonlijk, op half acht was afgesteld. Het bewijs, dat dit het geval was, kan niet meer geleverd worden."

Ik kan deze vraag met stelligheid bevestigend beantwoorden. Ik heb er mij onmiddellijk van overtuigd, dat de wekker zoals gewoonlijk op half acht stond afgesteld. Dit blijkt ten overvloede hieruit, dat de wekker merkwaardigerwijze voor de tweede keer en nu op het afgestelde uur met een kort durend gerinkel afliep. Ik had de wekker met geen vinger aangeraakt. Niet lang daarna is dezelfde wekker nog eens midden in de nacht afgelopen, doch nu op een

ander uur dan op het stervensuur van ons kind. Moge dit als een verzwakking van het bovenstaande worden aangemerkt, een bevestiging dat hier iets paranormaals moet worden aangenomen kregen wij door een electrische wekkerklok, die in gebruik was genomen toen de vorige defect was geworden. Voor de tweede keer liep laatstgenoemde wekker om kwart vóór drie 's nachts af. Dit beschreef mijn vrouw in haar boek, waarbij zij ook mededeelde, dat onze hond, beneden in de keuken, begon te blaffen. Wat niet in het boek beschreven is, is dat de wekker nog een derde maal op die tijd afliep, toen mijn vrouw afwezig was en ik alleen in de slaapkamer sliep. Er ging geen droom aan vooraf, evenmin als dit de tweede keer het geval was. Ik zette de wekker af, zag dat het kwart vóor drie was en controleerde dat deze nog steeds op half acht stond afgesteld. Om hier een werking op afstand uitgaande van mijn vrouw aan te nemen, wil er niet bij mij in.

Ik ben er mij niet van bewust mediumiek te zijn aangelegd, heb slechts één maal helderhorend op de grens van slapen en ontwaken, duidelijk de stem van mijn dochter gehoord, die mij een vertrouwelijke mededeling deed, in één volzin vervat, te intiem om hier te vermelden. Daar het medegedeelde mij niet geheel onbekend was, moet men met de mogelijkheid rekening houden, dat mijn eigen onderbewustzijn aan het dramatiseren is geweest. Toch maakte het op mij een diepe indruk.

Thans nog iets over de séance met den heer N.R., waar het woord „Amen" in trance werd neergeschreven, in de vorm van een versierde Gothische letter A, die hij tevoren helderziende had beschreven, en waarin nog „men" geschreven stond, aldus A (men). Kort voor haar ziekte had Claaran aan haar moeder over de juiste betekenis van dit woord inlichtingen gevraagd. Nu zegt mijn vrouw op pagina 145 van haar boek: „Als *Claaran* een gedicht heel mooi vond, schreef zij het begincouplet met een versierde Gothische letter. Als voorbeeld nam ze dan een boek dat ik in mijn bezit had, het enige boek in huis, waar Gothische letters in voorkwamen, de Engelse uitgave van „*La Vita Nuova*" van *Dante*." Het is dus niet juist wat de heer *Zorab* schrijft: „Het verwijst bovendien naar een boek, dat *Claaranneke* waarschijnlijk nimmer in handen heeft gehad." Ik heb de schriften waarin zij met piëteit de *Beatrijs* van *Boutens* overschreef en die door haar zelf geïllustreerd zijn, nog eens ter hand genomen, het werk waarop zij zo trots was, omdat *Boutens* er zelf zijn handtekening onder zette. De verschillende hoofdstukken begint zij met een versierde en gekleurde letter naar Gothische motieven. Ik vind dit woord „Amen" op de wijze zoals dit doorkwam juist karakteristiek voor ons kind, dat veel van symbolen en van monogrammen

hield. Haar tekeningen en schilderstukjes signeerde zij ook altijd op deze wijze K. Ik wil er de nadruk op leggen, dat wij het medium toen nog niet kenden en hij niets van *Claaran* afwist.

Later kregen wij van het zelfde medium nog enkele berichten, in trance neergeschreven, die van *Claaran* afkomstig heetten te zijn. Deze onderscheidden zich echter in niets van de gewone boodschappen der geloofsspiritisten en waren veel minder persoonlijk; o.a. „Heb geen verdriet over mij, ik ben heel gelukkig, ben veel bij jullie en wij zien elkaar weer." Ook meer persoonlijke boodschappen: „Wat doe je met mijn schilderdoos, die nieuwe" en het doorkomen van een paar liefkozingsnamen, die alleen door ons gebezigd werden, zijn voor ons niet overtuigend, omdat het mogelijk is, dat wij er eens met het medium – waarmede wij intussen bevriend waren geworden – over gesproken hebben, zonder ons dit te herinneren.

Ik betwijfel, of in laatst genoemde gevallen een spiritistisch contact mag worden aangenomen, hoezeer ik ook overtuigd ben van de betrouwbaarheid en van de grote paranormale gaven van dit medium.

Zelfs bij het grote medium Mrs. *Piper*, kwamen naast verschijnselen, waarbij een spiritistische verklaring zeker gerechtvaardigd is, ook mededelingen door, die òf animistisch òf uit haar onbewuste fantasieleven verklaard moeten worden. In de *Proceedings* der *Society for Psychical Research*, waarin o.a. Dr. *Richard Hodgson* in een lijvig boekdeel verslag geeft van zijn zittingen met dit beroemde medium, vindt men daarvan zeker voorbeelden.

Het wekkerverschijnsel, dat voor zover mij bekend is, in de vakliteratuur niet vermeld wordt, in tegenstelling met het stilstaan van klokken en horloges op het stervensuur; het op bijzondere wijze mediumiek ontvangen „Amen" en de door meerdere personen waargenomen bloemengeur op *Claaran's* kamertje na haar heengaan, zijn volgens mijn mening aanwijzingen dat wij waarschijnlijk contact hebben gehad met ons kind of met de onzienlijke wereld.

> In een zitting met het medium N.R., waarbij behalve wij beiden ook mijn schoonmoeder en zoon en de vrouw van het medium tegenwoordig waren, beschreef hij helderziende en in lichte trance den vader van mijn vrouw, die als jong genie-officier in Lombok sneuvelde. Hij gaf een levendige en gedetailleerde beschrijving van de overval, gaf het uur van zijn overlijden op en noemde tal van namen. Daarbij beschreef hij intieme bijzonderheden bij het afscheidnemen van zijn vrouw, voordat hij op zijn laatste expeditie ging. Volgens mijn schoonmoeder was het een goed identiteitsbewijs van haar man.

Het medium zag hem niet alleen, maar nam hem ook helderhorend waar en bracht zo zijn woorden over. Hij zei o.a.: „Wat ik op aarde niet zijn kon voor de kinderen, dat ben ik hier voor hen. Ik ben vader, nu en altijd ,ook voor de kinderen van mijn kinderen." Meerdere malen werd ons door het medium medegedeeld, dat Claaran in zijn nabijheid vertoeft en van hem en enkele anderen steun en hulp ontvangt.

Door mijn jarenlange studie over het mysterie van de dood, had ik al een vast geloof in het persoonlijk voortbestaan gekregen en in de mogelijkheid van contact met hen die ons voorgingen, al zijn deze gevallen dan ook betrekkelijk zeldzaam. Dat daarbij 's mensen persoonlijke instelling tegenover het onsterfelijkheidsgeloof niet onderschat mag worden, is mij in de loop der jaren duidelijk geworden.

Hoe men dan ook over onze ervaringen moge oordelen, paranormaal zijn zij zeker en ik verklaar, dat mijn vrouw en ik alles naar waarheid en volgens ons beste weten hebben weergegeven.

Van mej. *Thies Bouwmeester* te Amsterdam ontvingen wij een schrijven waaraan wij het volgende ontleenen:

„. . . Waar ik het voorrecht had een vriendin van Claaran Koelensmid te zijn bleef ik ook na haar overlijden in het middaguur mijn boterhammen ten huize der familie K. eten. Zoowel de bloemengeur in C.'s kamertje als het klokkenverschijnsel deden zich onafhankelijk van de aanwezigheid van mevr. K. voor. Bij herhaling heb ik opgemerkt dat wanneer mevr. K. uitstedig was en ik alleen in de kamer zat te werken (waarbij ik veel aan Claaran dacht, wier heengaan mij diep geschokt heeft) de gewichten der klokken in beweging geraakten. Dit lijkt mij in strijd met de bewering van den heer Zorab die van meening is dat deze telekinetische verschijnselen zich slechts in tegenwoordigheid van mevr. K. voordeden en animistisch verklaard moeten worden.

In tegenstelling met den heer Zorab ben ik van meening dat de door mevr. K. en anderen waargenomen verschijnselen – die in mijn oogen zeer ongewoon, romantisch en lieflijk waren – volkomen bij de persoonlijkheid van mijn overleden vriendin pasten. Gedurende haar laatste levensjaren had zij geen belangstelling voor alledaagsche dingen".

REDACTIE

PARAPSYCHOLOGIE EN CHRISTELIJK GELOOF

Uit de bespreking van mijn boekje, voorkomende in Tijdschr. v. Parapsychologie, XV, pag. 271 is mij gebleken, dat verduidelijking van het geschrevene nodig is, welke in beknopte vorm hieronder geboden wordt.

Verschillende figuren uit de H. Schrift waren paranormaal begaafd en er is in dezen geen onderscheid tussen hen en anderen met dezelfde begaafdheid. Er is dus geen verschil tussen Jozef, die in zijn beker ziet en anderen die met resultaat staren op een „kristallen" bol. Evenmin tussen Samuel, die weet aan te duiden waar de zoekgeraakte ezelinnen zijn en psychoscopisten, die met een gelijksoortig doel en hetzelfde resultaat van hun gaven gebruik maken. God heeft van mensen met een sensitieve innerlijke structuur gebruik gemaakt om zich te openbaren, Zijn wil, Zijn wezen bekend te maken en werkte daartoe met Zijn Geest in hun psyche en hetgeen deze geïnspireerde figuren dan spreken, zien, doen is niet meer paranormaal doch supernormaal van aard. Niet supranatureel, want het supranaturalisme van vroeger tijden is niet meer aanvaardbaar. Profeten b.v. zijn dus mensen met supranormale gaven: er is een metaphysische achtergrond: religieus genomen een Goddelijke achtergrond.

De souvereiniteit van het openbaringskarakter der H. Schrift ligt in de Openbaring zelf en niet in haar oorkonde, beschrijving, de Bijbel, welke een omhulsel, een kleed is met een tijdelijk karakter. Aan de Bijbel mag dus geen souvereiniteit worden toegekend wat betreft astronomie, geologie, biologie enz., dus ook niet wat aangaat parapsychologie. Het wereldbeeld van de auteurs der Bijbelboeken (aarde een plat vlak, waarom de zon zich beweegt enz.); hun wetenschappelijke inzichten conform de inzichten hunner dagen, dit alles is verouderd. Galileï is nog immer een waarschuwend exempel.

Openbaring is het wezen der Christelijke Religie; zij is voor de Christen souverein; haar wezen is mystiek; zij groeit in de loop der eeuwen, culmineert in de Incarnatie, het Woord, dat vlees wordt.

De parapsychologie mag zich niet in een geborneerd rationalisme isoleren van andere wetenschappen, dus ook niet van religie en mystiek. „De mening, dat er zoiets bestaat als een zuivere onbevooroordeelde wetenschap behoort tot de grote dwalingen der 18de eeuw. De uitspraken der wetenschap, zelfs de meest exacte, zijn in laatste instantie geloofsuitspraken" (Walter Schubart in „Geestelijke Omwenteling"). Van Bergson is de verklaring, dat het verstand een natuurlijk onvermogen vertoont om het leven te begrijpen, dat als bestaansvorm een irrationele factor bevat. Dr. H. Groot in „Kosmologische Theorieën" constateert, „dat onze hedendaagse wetenschap en de daarmede nauw verbonden positivistische wijsbegeerte

uitlopers zijn van het starre rationalisme, waaraan het Westen sedert de 17de eeuw hoe langer hoe meer vervallen is. De natuurwetenschap dient zich duidelijk te realiseren dat de wortels van de ratio in het irrationele liggen; elke metaphysische uitspraak behoort aan de strengste logische en experimentele kritiek onderworpen te worden. Het scheppende intuïtieve denken en het zuiverende controlerende intellect doen elkaar niet te niet. Zij vormen een polariteit, werken samen aan hun taak: het steeds dichter benaderen van de zin der levende werkelijkheid."

In de komende decenniën, nu Oosten en Westen elkaar steeds meer naderen, zal God's Openbaring, geboren in het Oosten, de haar toekomende plaats meer en meer gaan innemen. Maar de gangen der Wetenschap zijn moeizaam en zwaar.

O. W. C. VAN WILLIGEN VAN DER VEEN

Uit het bovenstaande moge weer eens duidelijk gebleken zijn van hoe 'n groot belang het is dat men nauwkeurig definiëert. Ds. van Willigen van der Veen blijkt nl. onder supernormaal geheel iets anders te verstaan dan het meerendeel der psychologen.

Persoonlijk versta ik onder supernormaal het tegenovergestelde van subnormaal. De intelligentie van debielen en imbecielen b.v. noem ik *subnormaal*. De ervaring heeft mij (en anderen) echter geleerd dat sommige personen met een *subnormale* intelligentie-quotiënt tot *supernormale* geheugenpraestaties in staat blijken te zijn.

De woorden sub- en supernormaal treft men niet alleen in de psychologische vaklitteratuur maar ook in die van andere wetenschappen aan. Zoo zal een meteoroloog b.v. spreken van een subnormale, een normale en een supernormale regenval.

Sommige auteurs (Osty, de Jong e.a.) bedienen zich van het woord supernormaal waar ik het woord paranormaal gebruik. Vroeger heb ik dit ook wel gedaan. Ik ben in den loop der jaren echter tot het inzicht gekomen dat dit ongewenscht is. De parapsychologie is niet de wetenschap der supernormale (psychologische) verschijnselen, maar die der paranormale (psychologische) fenomenen.

Bij Ds. van Willigen v. d. Veen vinden wij weer een andere beteekenis aan het woord supernormaal gehecht. Waar Ds. v. W. v. d. V. het woord supernormaal gebruikt, zou ik mij van het woord bovennatuurlijk (supernaturaal) bedienen.

Wij zullen op dit alles hier niet verder ingaan daar ik met deze redactioneele noot slechts beoogde er nog eens met nadruk op te wijzen van hoe 'n groote beteekenis het is dat een lezer nauwkeurig weet welke beteekenis een auteur aan de door hem gebezigde woor-

den toekent en er zich daarbij tevens van bewust is, dat inhoud en omvang van een bepaald begrip geenszins bij alle auteurs met elkaar in overeenstemming zijn.

TENHAEFF

BOEKBESPREKING

Rico Bulthuis: Het andere verleden, Born, Assen, 1947.

Jaren geleden kreeg Dr. P. A. Dietz, naar hij mij destijds mededeelde, een patiënt onder behandeling die als gevolg van een psychisch trauma zijn geheele verleden vergeten was („verdrongen" had). Tijdens de psycho-analytische behandeling begon de patiënt zich hoe langer hoe meer uit zijn verleden te herinneren. Ten slotte herstelde hij volkomen.

Dit geval vormt nu, sterk gecamoufleerd, de grondslag van bovengenoemden roman. De schrijver (schoonzoon van Dr. P. A. Dietz), die reeds bij herhaling van zijn litteraire begaafdheid blijk heeft gegeven, mag er ongetwijfeld in geslaagd genoemd worden ons in dit boek een boeiende en leerrijke psychologische (psychoanalytische) roman te hebben geschonken van een geheel ander genre dan hetgeen men gemeenlijk onder het hoofd psychoanalytische roman aantreft.

Voor zoover mij bekend is dit onderwerp nimmer te voren in de romanlitteratuur behandeld. Wel kent men verhalen en romans, op de z.g. dramatische splitsing der persoonlijkheid betrekking hebbend. Vergis ik mij niet dan is R. L. Stevenson's „The strange case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde" (waarvan de eerste druk in 1886 verscheen [1])) de eerste „roman" waarin dit onderwerp behandeld wordt [2]). Maar gevallen van „geheugenverlies" (zooals wij deze in de psychiatrische litteratuur vermeld vinden en waaraan de hoofdfiguur van Bulthuis lijdende is) werden – voor zoover mij bekend – in de roman-litteratuur nog niet behandeld.

Ofschoon geen parapsychologische roman meenden wij nochtans in dit tijdschrift de aandacht op dit alleszins lezenswaardige boek van een onzer leden de aandacht te moeten vestigen.

T.

1) Een Nederlandsche vertaling van de hand van S. Vestdijk, „De zonderlinge geschiedenis van Dr Jekyll en Mr Hyde" getiteld, verscheen, na den oorlog, bij de uitgeverij Contact te Amsterdam.

2) Ook in Frankrijk verscheen, eenige tientallen jaren geleden, een dergelijke roman. (Jules Claretie: „L'obsession (moi et l'autre))", Lafitte & Cie, Parijs.

DE HADES-REIS

DOOR G. ZORAB

Onder *Hades-reis* of *Hades-vaart* wordt doorgaans verstaan het al dan niet vermeende gaan van stervelingen nog tijdens hun aards bestaan naar het geestenrijk, de onderwereld, de hemelse regionen, of naar al die contrijen waar men zich de verblijfplaatsen der afgestorvenen denkt. Zulk een nog levende reiziger naar de Hades kan de tocht ondernemen in zijn volle lichamelijkheid (*in corpore*), of wel zijn „ziel", zijn eigenlijke „ego" of „psychisch principe" verlaat daarbij tijdelijk het lichaam, dat in die toestand meestentijds bewusteloos of voor dood ter neer ligt, en begeeft zich als een lichaamloze „geest" (*in spiritu*) naar het doden- of zielenrijk. Na een zekere tijd keert de aldus op reis gegane „ziel" terug, de desbetreffende persoon komt weer tot bewustzijn en herinnert zich dan al hetgeen hij of zij op de Hades-vaart heeft ervaren en aanschouwd.

Het *in corpore* afdalen ter Helle vinden wij in hoofdzaak slechts vermeld van allerlei mythologische figuren, half-goden, helden e.d.m. (b.v. Ulysses, Theseus, Orpheus, Heracles, Aeneas enz.), die om welke reden dan ook de gevaarlijke en moeizame tocht naar het dodenrijk ondernamen, en later na allerlei avonturen te hebben beleefd en het gestelde doel te hebben verwezenlijkt naar de wereld der levenden terugkeerden. Deze soort mythen beperkt zich niet alleen tot de Indo-Germaanse mythologie, maar kan wijd en zijd over de gehele wereld verspreid worden aangetroffen.

Hetzelfde kan gezegd worden van die andere groep Hades-reizen, welke nl. a.h.w. in de geest geschieden (*in spiritu*), en waarbij het grof-stoffelijk lichaam van de reiziger in een meer of minder bewusteloze toestand te midden der levenden achterblijft. Deze wijze van „afdaling ter Helle" blijft voorbehouden aan de „man in the street", aan de gewone man van alle dag, en schijnt een ervaring te zijn, die we niet alleen in de klassieke oudheid beschreven vinden, maar waarvan heden ten dage even goed melding wordt gemaakt in de moderne Westerse wereld als bij onderscheidene meer of minder z.g. primitieve volkeren.

Het is nu in hoofdzaak met deze tweede groep (*de afdaling in spiritu*), dat wij ons in dit artikel gaan bezighouden. Feitelijk ligt zulks voor de hand, daar het verschijnsel in kwestie zich a.h.w. op het levende materiaal zelf laat bestuderen, en, zoals later zal blijken, vrijwel geheel binnen de ons bekende psychologische en parapsychologische wetmatigheden is te vatten. De eerste groep daarentegen (*de afdaling in corpore*) speelt zich zo kennelijk af in een zuiver mythologische wereld, dat zij zich daardoor als van zelf buiten ons onderzoek plaatst.

Als prototype van een dergelijke Hades-vaart *in spiritu* zou kunnen

gelden het ons door Plutarchus (± 100 n.Chr.) medegedeelde geval, hetwelk bekend is geworden als de „Mythe van Thespesius”.

Vrijwel alle elementen, welke men ook kan aantreffen in de vele andere dergelijke verhalen en ervaringen bij onderscheidene volkeren, komen in bedoelde „mythe” voor, zodat deze ons zeer geschikt voorkomt om als een typisch voorbeeld van een Hades-reis te worden gebruikt. De uitstekende vertaling van de bekende classicus Prof. J. J. Hartman [1]) zullen wij bij de hieronder volgende korte samenvatting tot gids nemen.

„Hij, die later als Thespesius van Soli bekend zou staan, had een zeer losbandig leven geleid, zijn vermogen spoedig geheel verloren, en gedroeg zich toen, ook al uit noodzakelijkheid, een tijdlang als een gemene schurk. Hij ontzag zich voor niets, hoe schandelijk ook, wat hem voordeel of winst kon aanbrengen, en zo verschafte hij zich in korte tijd een vermogen, dat niet zo heel groot, maar een kwade naam, die geducht was. Het allermeest bracht hem in opspraak een orakel, dat hij kreeg uit de tempel van Amphilochus. Hij had nl., zegt men, laten vragen of 't hem in zijn verdere leven beter zou *gaan*. Amphilochus had hem ten antwoord gegeven dat hij beter *leven* zou, wanneer hij gestorven was.

Nu, en korte tijd daarna overkwam hem dat ook nagenoeg. Hij viel nl. van een hoogte op zijn hals, gewond was hij niet, maar door de schok aan een dode gelijk; eerst drie dagen later, juist toen men hem wou gaan begraven, kwam hij weer bij. Weldra was hij weer hersteld en weer de oude, maar van die tijd af aan veranderde hij zijn levenswijze op een ongelofelijke manier. Geen mens heeft er, volgens het oordeel der Ciliciërs toen ter tijde geleefd, die stipter was in geldzaken, vromer jegens de goden, lastiger voor vijanden, trouwer voor vrienden. Dit was niet zo maar ontstaan. Want, gelijk hij zelf aan Protogenes en al wie hem even na stonden vertelde, had hij, toen zijn ziel uit zijn lichaam was gegaan, door die verandering een gevoel gekregen als van een stuurman, die plotseling van zijn schip in de diepte stort. Maar na een tijdje kwam hij a.h.w. weer op adem en kon hij om zich heen zien, daar zijn ziel geopend was als ware zij een en al oog. Wat hij daar nu had waargenomen, daarvan liet hij het merendeel varen, maar vertelde dat de zielen der gestorvenen, van beneden opstijgend, een vlam-achtige blaas maken in de wijkende lucht, en dat zij, als die blaas barst, er langzaam uit te voorschijn komen in de vorm van mensen, maar gering van gewicht en zich niet allen op dezelfde manier be-

1) J. J. Hartman, De Avondzon des Heidendoms, Leiden 1910; dl. II, p. 428–439.

wegend: sommige springen met een wonderbaarlijke vlugheid op en vliegen nu naar boven, andere draaien als weversspoelen rond, en maken verwarde bewegingen, ook door elkaar heen, totdat deze langzaam en met moeite tot bedaren en tot regelmaat komen."

En vervolgens geeft Thespesius ons een uitgebreide verhandeling over de toestanden door hem in het hiernamaals aangetroffen en welke vanzelfsprekend een weergave zijn van de opvattingen, welke in Plutarchus' tijd gangbaar moeten zijn geweest, of althans in bepaalde kringen, waartoe de schrijver zich in het bijzonder aangetrokken gevoelde, werden gehuldigd. Zo kan men daarin lezen hoe de verschillende menselijke zonden en ondeugden, waarmede de zielen waren behept tijdens hun aards bestaan, zich in het hiernamaals kenbaar maken door viezige verkleuringen, vlekken of strepingen, zodat het driemanschap der onderwereldse rechters met één oogopslag kon zien, hoe goed of hoe slecht de zo juist ontslapenen gedurende hun aardse loopbaan zijn geweest, en op welke wijze zij dan dienovereenkomstig dienen te worden beloond of bestraft. Het einddoel is, dat de zielen na een grondige purificatie, tenslotte als een puur wit licht zich zullen vertonen. Nadat dan Thespesius, onder de geleide van een „hoge geest" een rondvaart heeft gemaakt door de verschillende hellen en van nabij de martelingen en onaangenaamheden heeft aanschouwd, die ook hem in het hiernamaals ten deel zouden vallen, indien hij zijn leven niet radicaal verbeterde, was het „alsof hij plotseling met een touw werd opgetrokken, door een krachtige, geweldige wind weer bij zijn lichaam terecht kwam en hij had, terwijl hij reeds vlak bij zijn graftombe was, de ogen geopend."

In hoeverre dit verhaal van Thespesius' hellevaart grotendeels als een werkelijke ervaring dient te worden beschouwd en door een zekere heer T. aldus eens werd beleefd, valt vanzelfsprekend moeilijk uit te maken. Maar al is het niet onwaarschijnlijk te achten, dat Plutarchus dit relaas met de daarin vermelde details wel zal hebben bedacht om de door hem gehuldigde voorstellingen betreffende het wezen der menselijke ziel en haar mogelijke lotgevallen na de dood op een passende en aannemelijke wijze ingang te doen vinden, zo kan het ook niet worden ontkend, dat voorvallen veel gelijkende op het geval Thespesius zich inderdaad kunnen voordoen en zich ook nu nog hebben voorgedaan.

In dit verband zouden wij het geval willen aanhalen ons door *A. B. Brewster* [1]) medegedeeld, die wat hij vertelt vrijwel uit de eerste

1) A. B. Brewster, The Hill Tribes of Fiji, Londen, 1922, p. 219–220.

hand heeft. Het gaat hierbij om een Hades-reis ener inlandse vrouw der Fiji-eilanden, van wie toch moeilijk kan worden gezegd, dat zij op de een of andere wijze door het verhaal van Thespesius zou zijn beïnvloed. Brewster dan verhaalt het navolgende:

„Toen ik mij slechts enkele maanden te Tholo bevond, werd er onder de bevolking grote opwinding veroorzaakt door een vrouw, die uit het dodenrijk terugkeerde. Zij stierf te Nasongo en werd in een lijkkleed van „masi" gewikkeld, waaromheen weer matten werden vastgebonden, op de manier dus van lijken, die voor de begrafenis worden gereedgemaakt. Haar vriendinnen en vrouwelijke verwanten bleven bij haar waken en zongen lijkgezangen in de woning waar zij lag opgebaard gedurende de nacht voorafgaande aan de dag, waarop zij ter aarde zou worden besteld. Terwijl zij dit deden tijdens de lange en stille uren voor het aanbreken van de dag, begon op een gegeven ogenblik het opgebaarde lichaam te bewegen en pogingen aan te wenden te spreken. Luid gillend van angst holden de hevig geschrokken vrouwen naar het marktplein van het dorp, waardoor de ganse goe-gemeente werd opgeschrikt. De dorpelingen begaven zich hierop naar de *Vavavuvuli*, de inlandse onderwijzer behorende tot de Wesleyaanse sekte, en droegen hem op de brutale en eigenzinnige geest tot rust te brengen. Vol angst en beven begaf deze zich voetje voor voetje naar de woning waar het lijk lag, en verzocht met zwakke stem te worden ingelicht wat er feitelijk aan de hand was. Het lijk eiste terstond te worden losgebonden en van haar lijkkleding te worden ontdaan. Aan dit verlangen werd gevolg gegeven, waarna zij overeind ging zitten en het navolgende relaas vertelde:

„Ik stierf en bevond mij op een prachtige, boven het omringende landschap verhoogde weg. De weg was breed en recht, met mollig groen gras bedekt, terwijl de wegranden aan weerszijden met schitterende croton- en dracaena-planten waren begroeid. Na een tijdje kwam ik op een plaats waar twee politieagenten stonden opgesteld; degene, die rechts stond was in het wit gekleed, terwijl hij, die zich ter linkerzijde bevond in het zwart was uitgedost. Achter deze twee, naar links en naar rechts en ongeveer een 2 m. van elkaar verwijderd, stonden nog meerdere agenten, en ook hierbij waren de links opgestelde agenten in het zwart en de rechts opgestelde in het wit gekleed. Toen ik nu daar aankwam vroegen de mannen mij, waar ik heen wilde, en ik zeide: „Naar de hemel". „Dat is best", zeiden ze „volg het pad maar steeds rechtuit". Ik ging hierop verder totdat ik een groot dorp bereikte, dat door hoge muren was

omgeven, die geleken op de spiegels der *vavalang-i*. En daar bij de toegangspoort zat een man met witte kleren aan, die voor zich een groot, dik boek hield en in de hand een gouden potlood had. Hij vroeg mij wat ik daar kwam doen, en ik zeide hem, dat ik naar de hemel wilde gaan. Daarop ondervroeg hij mij: „Bent u altijd een trouwe echtgenote geweest?" Ik antwoordde bevestigend. Vervolgens keek hij het boek in en zeide: „Wat zie ik hier staan? Hellevuur is uw deel!" Voordat ik nog wat anders kon doen, werd ik door een der in zwart geklede politieagenten vastgegrepen en als een sinaasappel naar de volgende in het zwart geklede man aan de linkerzijde van de weg gesmeten. En aldus werd ik van de ene zwartjas naar de andere gegooid totdat ik bij een gapende diepte kwam, waarin zich een meer van gloeiend vuur bevond. In deze vuurpoel zwommen mensen rond, die daar werden gepijnigd, terwijl andere om hun middel een touw gebonden hadden, waarmede zij in de vlammenzee werden gedompeld. De laatste zwartgeklede agent aan de rand van de vuurpoel greep een touw en zeide: „Dit is jouw touw, waaraan je in de hel zult worden gegooid. Ga nu naar huis, vertel je mensen van dit alles en zorg er voor aanstaande Donderdag hier weer terug te zijn."

Ik kan me de juiste dag, waarop de vrouw weer tot leven werd gewekt, niet meer herinneren, maar zij gehoorzaamde aan het bevel van de in het zwart gekleden bewaker van de onderwereld en ging heen uit dit leven op de Donderdag, gelijk haar was bevolen. Druk werd dit wonder door de gehele streek besproken en ik werd er zeer spoedig van op de hoogte gesteld door mijn weleerwaarde vriend Ratu Jona Uluinathena, de inlandse predikant te Nairukuruku."

Het bovenstaande vertoont, naar ons voorkomt, verschillende overeenkomsten met de Hades-reis van Thespesius. Verschillende overeenstemmende elementen kunnen worden aangewezen. Gaf de mythe van T. de voorstellingen weer, welke in bepaalde kringen in Plutarchus' tijd in omloop waren – en we denken daarbij vooral aan hen, die in zekere mysteriën waren ingewijd – bij de Hades-vaart van de Fiji-vrouw valt het op, dat deze belevenis eveneens op een merkwaardige wijze werd gekleurd door zowel inheemse (heidense) als populair-Christelijke hiernamaalsvoorstellingen van een bepaald genre. Het geheel is dan bovendien nog overgoten met een modern sausje van spiegels, wit- en zwartgeklede politie-agenten (klaarblijkelijk engelen en duivelen), gouden potlood enz.

Het schijnt wel vast te staan, dat de voorstellingen door een individu aangaande het dodenrijk gehuldigd, of die hem eigen zijn

geworden door de in zijn dagen heersende tijdgeest, beslissend mogen heten voor hetgeen een dergelijke persoon tijdens zijn vermeende Hades-reis te aanschouwen en te beleven zal krijgen. Dit gaat ook op voor de enkele moderne westerse gevallen, die ons bekend zijn, b.v. het geval *Dr. Wiltse* [1]).

Ook zijn ervaringen „op de grenzen van twee werelden" vertoonden duidelijk de invloed van zijn occultistische lectuur en zijn zienswijze in zake het wezen der dingen, die theosophisch getint was. Vandaar dat b.v. de engelen en duiveltjes, die Dr. W. op zijn tocht tegenkwam, schijn-wezens bleken te zijn, welke Dr. W. door zijn eigen gedachten kon produceren of tot oplossing brengen, geheel gelijk aan sommige oosterse voorstellingen op dit gebied [2]). Nog een andere overeenstemming tussen de door ons aangehaalde gevallen is, dat de vermeende Hades-tocht zich voordoet tijdens een toestand van schijndood of gedurende een periode, dat de levensfuncties zeer sterk zijn verlaagd. Dat zulk een toestand van schijndood of sterk verlaagde levensfunctie in het bijzonder geschikt schijnt te zijn voor het optreden van het hier behandelde verschijnsel, kan nog ten overvloede blijken uit een mededeling van C. Hose en W. McDougall [3]) betreffende zodanige voorstellingen bij bepaalde Dajak-stammen in Borneo. Deze volksstammen hadden weinig of geen contact gehad met het Christelijk gedachtenleven, zodat zij vanuit deze kant niet kunnen zijn beïnvloed wat het verschijnsel van de Hades-reis zelf betreft. Genoemde onderzoekers dan berichten:

> „In vele dorpen der Kayans zijn verhalen in omloop betreffende personen, die naar men meende waren gestorven en daarna weer aan het leven werden teruggegeven. In ieder afzonderlijk geval schijnt dit geloof zijn ontstaan te danken te hebben aan het feit, dat zulk een persoon gedurende enkele

1) Zie Proc. S.P.R., dl. VIII (1892), p. 180 ev.; ook Myers, Human Personality, dl. 2, p. 315–22. De arts Dr. W. ondervond tijdens een toestand van schijndood (na een aanval van typhus) een soort Hades-vaart (hij had althans het gevoel dat hij zich buiten zijn lichaam bevond en gestorven was, waarbij een wandeling over een uitstekend gebouwde verhoogde weg hem voerde tot aan de toegangspoorten van het land aan gene zijde.)
Hoewel het geval Dr. W., vooral wat het eerste deel zijner ervaring betreft, ook kan gelden als een voorbeeld van z.g. „uittreding" of „projectie", is het evenzeer te beschouwen als een typische Hades-reis in wezen niet te onderscheiden van die van de Fiji-vrouw.

2) Hetzelfde geldt voor de door hem waargenomen „fluïdieke band" of „zilveren koorde des levens", welke als een soort navelstreng zijn voor dood terneerliggend lichaam zou hebben verbonden met het ter Hadesvaart getogen „ego" (meta-organisme, ziel enz.). Dr. W. geeft zelf toe, dat hij met het begrip van de fluïdieke band vertrouwd was geraakt door het lezen van allerlei werken over occultisme.

3) Charles Hose & William MacDougall, The pagan tribes of Borneo, Londen, 1912, dl. II, pag. 42–43.

dagen in een trance lag, tijdens welke toestand de bewuste persoon als overleden werd beschouwd. De Kayans houden het er voor, dat het ophouden der ademhaling het bewijs inhoudt, dat de dood is ingetreden, en zij beweren nu, dat zulke personen inderdaad ophouden met ademhalen.

In een van deze gevallen lag het lichaam in de voorgalerij van het huis opgebaard, en de voorbereidingen voor de begrafenis waren reeds vergevorderd, toen een van ons (C.H.) ter plaatse arriveerde. Toevallig viel zijn oog op het vermeende lijk en het vermoeden kwam daarbij bij hem op, dat het leven nog niet geheel was geweken. Door het houden van ammoniak onder de neus van het „lijk" slaagde hij er in de levensgeesten weer op te wekken en de man zijn gezondheid weer te geven.

Het schijnt dat, dergelijke personen doorgaans een of ander verslag uitbrengen betreffende hun ervaringen gedurende de tijd, dat zij hun lichamen in de steek lieten. Gewoonlijk beweren zij, dat zij een deel van de weg hebben afgelegd, welke leidt naar het schimmenrijk, en zij beschrijven dan deze tocht op een wijze, die zo ongeveer in overeenstemming is met de traditionele opvattingen daaromtrent door de Kayans gehuldigd. Aangezien de Kayans in deze soort gevallen de mening zijn toegedaan, dat de schijndode werkelijk is gestorven, worden door de Dayong (priester of medicijn-man) geen pogingen aangewend om zijn heengaande ziel weer naar het land der levenden terug te voeren, en de terugkomst tot het leven moet op een andere wijze worden verklaard. In sommige gevallen vertellen de wedergekeerde zielen, dat zij zijn teruggestuurd door Maligang, dat schrikwekkend wezen, dat de brug over de rivier des doods bewaakt. De schijndode, die door C.H. weer tot leven was gewekt, heeft aan de Dayong – ongetwijfeld daartoe aangezet door allerlei suggestief-vragen van de kant des priesters – een gedetailleerd verslag gegeven van zijn avonturen tijdens zijn Hades-reis, alvorens wij de gelegenheid kregen na een tijdsverloop van 10 dagen om hem daarover te ondervragen. Hij gaf toen echter toe, dat hij zich niets met duidelijkheid meer kon herinneren."

Ofschoon wij gaarne rekening houden met de mogelijkheid dat de door Hose tot nieuw leven gewekte schijndode Kayan zijn verhaal slechts onder invloed van de priester, die hem ondervroeg, gedaan heeft en dit dus geheel op rekening van zijn fantasie moet worden gesteld, zo valt nochtans niet te ontkennen dat de mogelijkheid ook bestaat dat de Kayan inderdaad zoiets als een Hades-reis beleefd heeft, daar (zoals het ons ter beschikking staande materiaal ons leert) de toestand van schijndood tot de begunstigende omstandigheden

dient te worden gerekend, waaronder de hier besproken beleving zich wel voordoet.

Om nu eens een vrij recent Westers voorbeeld te vermelden, vragen wij de aandacht van de lezer voor het volgende geval:

„Op 9–2–1930 heeft de zeer uitzonderlijke ervaring van de heer E. F. Edwards, koopman in uithangborden, beleefd in de behandelkamer van een tandarts te San-Franscisco in de Californische pers sterk de aandacht getrokken en tot allerlei discussies aanleiding gegeven.

De Heer E., die zich onder lachgas-narcose een tand had laten trekken, werd door verschillende medici gedurende een kwartier als overleden beschouwd. Met de stethoscoop kon zelfs niet meer de geringste hartslag worden vernomen. De oogballen waren omhoog gericht en het lichaam van de patiënt vertoonde in alle opzichten een cadavereus voorkomen. Na herhaalde toediening van zuurstof gelukte het eindelijk na tien minuten van ingespannen arbeid het hart weer aan het kloppen te krijgen. Dat dit voor de behandelende tandarts een zeer grote opluchting betekende, laat zich denken.

Terstond na zijn „herrijzenis" deed E. aan de omstanders het navolgende relaas: „In overeenstemming met de instructies, welke ik had ontvangen alvorens het lachgas in te ademen, stak ik mijn duim bij iedere tel van de tandarts omhoog. Bij de zevende tel evenwel onderging mijn lichaam een hevige schok, vervolgens zweefden mijn voeten in de lucht en ik bemerkte aan mijn zijde een menigte wezens in een lichtblauwe kleding gehuld, die tezamen met mij naar boven zweefden en daarbij mijn vlucht naar omhoog ondersteunden, zoals dat wel bij kinderen wordt gedaan om hen te leren zwemmen. Om een indruk te geven van de luister van mijn geleide vermag ik het slechts te vergelijken met een flonkerend sterrenbeeld, zo schitterden de ogen en de gouden lokken van deze mysterieuze wezens."

Juist op het ogenblik, dat de stoet de ingang van het paradijs naderde, dat de „overledene" een afgrond van azuur toescheen, kwam het hem voor naar beneden te vallen. Dit was de terugkeer tot het leven."

(Gecit. uit Revue Métapsychique, 1931, pag. 84–85).

Heel duidelijk komt bij het zo juist aangehaalde geval naar voren, dat de gewaarwordingen, dat men op een Hades-reis is, zich naar het schijnt bij voorkeur plegen te koppelen aan toestanden, waarbij het desbetreffende organisme zich bevindt op die smalle grens tussen

leven en dood. Ook bij drenkelingen, die op het nippertje af aan de verdrinkingsdood zijn ontsnapt, schijnt de Hades-reis zich voor te doen. Zo verhaalt ons *Dr. Fr. Groos* in een scherpzinnig geschreven boekje: „Die geistige Natur des Menschen, Mannheim, 1834, p. 82:

> „dat hij, in zijne jeugd uit het water gered zijnde, bij het eerste ontwaken van zijn bewustzijn een gevoel had als of hij zalig van de kusten van het Paradijs kwam. De onbeschrijfelijk schoone droom verflauwde naar mate zijn bewustzijn terugkeerde. In lateren tijd hierover nadenkend kon hij dezen schoonen droom niet beter verklaren, dan als een middeltoestand van zijn Ik in den schijndood, en den zinnelijken toestand van hetzelve in het ontwaakt zijn, even als de overgang uit den diepen slaap tot waken door eenen middeltoestand, welken droomen aanvullen, is aangeduid." [1])

Uit de gegeven voorbeelden schijnt te kunnen worden opgemaakt, dat onder bepaalde omstandigheden (schijndood, diepe bewusteloosheid e.d.m.) zekere personen ervaringen opdoen, waarbij het hun toeschijnt, dat zij zich op weg begeven naar het dodenrijk, paradijs of andere verblijfplaatsen der afgestorvenen. De verschillende belevenissen en waarnemingen, die zij tijdens deze vermeende tocht menen (op) te doen, staan duidelijk onder de invloed van de voorstellingen, die zij zich in het leven van een hiernamaals hebben eigen gemaakt, of die in hun omgeving gangbaar zijn of waren. Bij de door ons aangehaalde ervaring van de Fiji-vrouw komt zulks duidelijk naar voren, terwijl wij, wat het geval van de heer Edwards betreft, sterk het vermoeden koesteren, dat zijn „hemelvaart", waarbij hij, naar het hem toescheen, ondersteund werd door een groep engelachtige wezens, werd ingegeven door afbeeldingen van heiligen, die ten hemel stijgen begeleid en ondersteund door serafijnen en andere dergelijke lieftallige hemelse wezens, welke in onderscheidene kerken te zien zijn.

De vraag doet zich nu voor, hoe wij de besproken verschijnselen der Hades-reis moeten duiden.

Zijn ze op te vatten als werkelijke buiten-lichamelijke ervaringen van het „ik" [2]) dat zich op de een of andere wijze van het grofstoffelijk organisme heeft afgescheiden en nu geheel onafhankelijk bepaalde belevenissen ondergaat op de grenzen van twee werelden? Hebben we dus bij de Hades-vaart te maken met een bijzondere soort

1) Gecit. uit „Belangrijke verschijnselen van het zieleleven", Deventer 1836, pag. 172.

2) Wij zijn ons hier volkomen bewust van de onvolkomenheid onzer terminologie en van de aanvechtbaarheid van het gebruik van het (al dan niet tussen aanhalingstekens geplaatste) woord ik.

„uittreding" of projectie van het z.g. meta-organisme (astraallichaam, etherisch dubbel enz.), die zich van de werkelijke dood slechts onderscheidt door haar tijdelijk karakter en door het feit dat een terugkeer tot het aardse leven met behoud der herinnering van hetgeen werd beleefd op de provisorische dodenreis nog mogelijk is?

Of moeten wij deze gevallen van Hades-reizen zien als het optreden van een bijzonder soort dromen, welke hun ontstaan in hoofdzaak te danken hebben aan de speciale omstandigheden, waarin het lichaam van de betrokkene op dat moment verkeerde?

In het eerste geval zou het verschijnsel van de Hades-reis een uitgesproken parapsychologisch karakter bezitten, zodat wij bij dergelijke ervaringen zouden moeten spreken van een bij uitstek paranormaal phenomeen. In het tweede geval daarentegen zou het (min of meer patho-)psychologische karakter sterk de overhand hebben, hoewel het kan voorkomen, dat zulke Hadesreis-dromen enkele elementen bevatten, die van paranormale herkomst zijn. Dit komt immers bij vele „alledaagse" dromen ook voor. De ervaring heeft ons geleerd dat het bij herhaling gebeurt dat het onderzoek naar de inhoud van een droom aan het licht brengt dat deze zowel door „normale" factoren (gelijk physiologische prikkels, bepaalde gebeurtenissen uit het verleden e.d.) als door paranormale factoren (b.v. bepaalde gebeurtenissen uit de nabije toekomst) bepaald werd.

Wij persoonlijk zijn de mening toegedaan dat tegen de eerste door ons genoemde hypothese (t.w. die waarbij sprake is van een daadwerkelijk bezoek van het „uit het lichaam getreden „ik"" aan het dodenrijk) verschillende bezwaren kunnen worden ingebracht. Deze hypothese impliceert verschillende factoren, welke nog een hypothetisch karakter dragen en waarvan het reële bestaan nog geenszins vaststaat. Daar komt nog bij dat de sterk uiteenlopende en in hoge mate persoonlijk gekleurde mededelingen der Hades-vaarders aangaande de toestanden en verhoudingen door hen in het hiernamaals aangetroffen o.i. veel meer ten gunste van de tweede of droom-hypothese pleiten dan voor de opvatting van een daadwerkelijk uitstapje van het „ego" naar de Hades of dergelijke regionen. Wat o.i. tevens pleit voor de veronderstelling, dat de Hades-reis – althans wat de quintessens van het verschijnsel zelf aangaat – in wezen een soort droom zou zijn en opgebouwd uit het doorgaans zo irreële materiaal waaruit onze dromen plegen te worden geweven, is de omstandigheid dat er een grote overeenkomst valt op te merken tussen de Hades-reizen van schijndoden en dergelijke meer en die welke zich in de vorm van gewone dromen of nachtgezichten in de normale slaaptoestand voordoen. Vergelijken we b.v. de hieronder vermelde droom met een o.i. duidelijk Hades-vaart karakter met het relaas van de uit de schijndood opgewekte Fiji-vrouw, dan zullen de treffende overeenstemmingen

zich als vanzelf aan ons opdringen, al bezit de droom van de Papoea Jan een uitgesproken bekeringsmotief. Zelfs het gebod zich na een tijdsverloop van enkele dagen weer opnieuw in het zielenrijk te melden is bij beide Hades-vaarten te vinden.

„Een droom, die invloed had op de beweging naar het Christendom, wordt door zendeling van Balen verhaald [1]).

Onder de zeven pleegjongens van zendeling Blink was er een, met name Jan, die den zendeling veel leed had berokkend, doordat hij brutaal en ongezeggelijk was. Hij was Christen geworden, maar hij was meer een aanfluiting dan een aanbeveling voor het Christendom. Ook op zijn vrouw viel veel aan te merken. Zij hadden goed onderwijs genoten en hij vooral kende de Christelijke waarheden uitnemend. Hij was er zich wel van bewust tegen beter weten in te handelen. Toch zou God juist dezen man gebruiken als middel tot uitbreiding van zijn Koninkrijk. In Dec. 1907 was Jan bezig een prauw voor een handelaar te maken. Om een plank in de gewenschte bocht te krijgen spande hij die met een liaan. Onverwachts brak die liaan en Jan kreeg een vreeselijken slag met de plank tegen zijn buik, aan de gevolgen waarvan hij is overleden.

Drie dagen voor zijn heengaan vertelde hij het volgende te hebben gedroomd. Hij liep in een zeer groot huis. Daar zag hij een ijzeren deur. Hij ging er door en kwam in een groote ruimte. Daarin zag hij eerst een zilveren en vervolgens een gouden deur; en deze bracht hem in een groote kamer van blinkend goud. Verbaasd liep hij daar rond, toen een andere deur werd geopend, waardoor een man binnentrad in witte kleeren, gevolgd door ontelbare kleine meisjes in lange, witte slepende gewaden, het fraaie haar met kleurige zijden linten opgehouden. Deze man vroeg hem wat hij hier deed. Op zijn antwoord: ik kijk hier maar eens rond, zeide de man: gij behoort hier niet. Toen Jan wilde weggaan, gebood de man hem even te wachten. Na even in een zeer groot, dik boek gebladerd te hebben, voegde hij Jan toe, dat hij daar nog niet was ingeschreven en dat hij moest teruggaan om afscheid te nemen van zijn vrouw en kinderen. Over drie dagen moest hij terugkomen. Hierop werd een luik in de vloer geopend, en Jan daalde langs een gouden ladder af en werd wakker. Na dit verhaal verzekerde hij, dat hij binnen drie dagen zou sterven. Dit is ook geschied. Den 1sten Januari 1908 ontsliep hij. Tot allen, die hem bezochten, zeide hij, dat zij het heidendom moesten verlaten en den

1) Zie: Berichten Utr. Zend. Vereen., 1908, p. 50; naverteld door zendeling Van der Roest: Lief en Leed uit de zending op Nieuw Guinea.

Heer volgen, indien zij ook langs dien gouden ladder naar Boven wilden als zij stierven. Enz."

(Joh. Rauws, Nieuw-Guinea, den Haag, 1919; p. 124–127).

Verschillende factoren kunnen tot het ontstaan van de zo juist weergegeven droom van Jan hebben bijgedragen.

Het is b.v. mogelijk, dat we hierbij te doen hebben met een soort proscopische droom, waarbij in allegorische vorm de dromer wordt aangekondigd, dat hij op een zeker tijdstip dit aards bestaan zal gaan verlaten. Maar gezien het blijkbaar zeer ernstige ongeval, dat Jan overkwam en hem het leven zou kosten, en waarover ons in het hierboven aangehaalde relaas geen nadere bijzonderheden worden medegedeeld betreffende de aard en omvang van het hem toegebrachte lichamelijk letsel, komt het ons echter waarschijnlijker voor dat Jans lichamelijke toestand op het moment van zijn droom (de in zijn lichaam circulerende toxinen, de sterke vermindering eventueel van de functies van bepaalde vitale organen, of beschadigingen daarvan enz.) in hoofdzaak als de voornaamste oorzaak moet worden beschouwd voor het ontstaan van zijn droombeeld. Werkelijke proscopie zou dan in Jans geval niet in het spel zijn geweest, en veeleer zou men dan in deze omstandigheden moeten spreken van pseudoproscopie, waarbij de doodsvoorspelling in de droom niet op zuiver paranormale factoren berustte. Verder is eveneens rekening te houden met de mogelijkheid, dat het in de droom beleefde sterk suggestief heeft gewerkt, waardoor het sterven op de derde dag juist op die dag door zelfdoding tengevolge van auto-suggestie plaats vond.

Ook het geval van de Fiji-vrouw kan naar analogie van dat van de Papoea Jan verklaard worden. Bij de Fiji-vrouw immers wordt ons niet medegedeeld, waaraan de toestand van schijndood, welke zich bij haar heeft voorgedaan, moet worden toegeschreven. Zij kan, evenals de hiervoor genoemde Dr. Wiltse, aan een ernstige ziekte lijdende zijn geweest, waardoor haar comateuze toestand, welke haar overlijden voorspiegelde, werd teweeggebracht. Ook bij haar kunnen physiologische processen (kan de lichamelijke uitputtingstoestand) Hadesreis-droomaanleiding zijn geweest (kan haar lichamelijke toestand zich in haar droom weerspiegeld hebben). Ook in haar geval is het niet uitgesloten te achten, dat de sterk suggestieve werking, uitgaande van de bedoelde Hadesreis ervaring, er toe heeft bijgedragen het sterven op een bepaalde dag te doen plaats vinden. Ook bij de Fiji-vrouw dus misschien geen echte proscopie wat betreft haar verscheiden op een bepaalde, te voren aangegeven dag, maar pseudo-proscopie.

Het is verre van ons te zeggen, dat bij deze twee gevallen het optreden van echte proscopische elementen uitgesloten dient te wor-

den geacht. De mogelijkheid, dat proscopie in het spel is doet zich inderdaad voor. Maar aangezien in beide gevallen ons geen voldoende gegevens ter beschikking zijn gesteld om met een hoge mate van waarschijnlijkheid tot echte proscopie te kunnen concluderen, doen we o.i. beter het aangeven van de juiste stervensdatum niet zo zonder meer aan een daadwerkelijke voorschouw toe te schrijven. Al zullen zich, gelijk zulks bij iedere droom kan geschieden, bij de Hadesreisdromen ongetwijfeld ook meerdere malen paragnostische gegevens voordoen.

Bij de Hades-reis van Jan menen wij dus tot de conclusie te moeten komen, dat deze in wezen als een soort droom tijdens de normale slaaptoestand moet worden beschouwd, die in zijn droom-elementen weinig of geen verschil laat zien met allerlei andere ons bekende dromen, al dan niet doorspekt met een groter of kleiner aantal gegevens van paragnostische aard. Ook bij de overige Hades-vaarten, en vooral die welke worden ervaren door personen bij wie de levensverrichtingen daarbij op een gegeven ogenblik vrijwel tot nul zijn gedaald, neigen wij er toe bij zulke belevenissen aan een soort droom te denken, al zal het droomkarakter van deze groep Hades-reizen niet zo evident zijn als bij het geval van de Papoea Jan, en al zullen zich daarbij diverse factoren doen gelden, welke bij Jans Hadesreisdroom niet in aanmerking kunnen worden genomen.

De Hades-reis zou dus feitelijk – althans wanneer onze zienswijze niet geheel onjuist is te noemen – de physiologische toestand van het grof-stoffelijk organisme van de dromer ter Hades-vaart uitbeelden. En dit wel meer of min op dezelfde wijze waarop ook bepaalde dromen, ons welbekend, plegen te ontstaan bij b.v. een gevulde blaas, een pijnlijke kies e.d.m. Een ieder van ons zal wel eens een dergelijke droom-ervaring hebben meegemaakt en zich er over hebben verwonderd hoe rijk-gevarieerd en gedetailleerd zulke dromen zich kunnen ontwikkelen naar aanleiding van een bepaald gegeven van physiologische aard.

Dat de droom-belevenissen, welke wij als een Hades-reis hebben aangeduid, vrijwel geheel zullen overeenkomen met de voorstellingen aangaande een leven na de dood en de in het hiernamaals heersende toestanden, die de dromer zich heeft eigen gemaakt of op een gegeven tijdstip indruk op hem hebben gemaakt, behoeft geen verwondering te baren. Zulk een gang van zaken is feitelijk vanzelfsprekend. En dit zou dan een verklaring kunnen geven van het feit, dat de ondervindingen, welke de Hades-vaarders op hun tochten menen te ondergaan, zo sterk uiteenlopen en volkomen overeenstemmen met hetgeen daaromtrent wordt geleerd in de gemeenschap, waartoe de Hades-vaarder behoort.

Verder vermoeden wij, dat zulke Hadesreis-dromen, die op de

personen in kwestie doorgaans een diepe en blijvende indruk maken, zich meestentijds voordoen in de betrekkelijk zeer korte ogenblikken van het weder tot bewustzijn komen der in een comateuze of daaraan verwante toestand verkerende personen. Het zou dus kunnen zijn, dat de bedoelde droomachtige toestanden te vergelijken zouden zijn met de z.g. *wekdromen* [1]), al zullen de Hadesreis-dromen hun ontstaan, naar wij vermoeden, meer te danken hebben aan endogene (van binnen uit komende) prikkels, dan aan exogene (van buiten af komende) prikkels, waardoor de meeste wekdromen worden veroorzaakt. Met zekerheid valt hier wel niets te zeggen, maar gezien de vele ons bekende voorbeelden van droom-belevenissen, die de dromer de schijn gaven een lange tijdsduur in beslag te nemen, doch feitelijk naar de klok slechts enkele fracties van een minuut duurden, lijkt het ons niet onmogelijk, dat ook de Hades-vaart een dergelijk wekdroom-achtig karakter bezit. Wij willen hierop niet te veel de nadruk leggen, daar verschillende uitzonderingen wellicht voorkomen, terwijl bedoelde zienswijze misschien wel in strijd is met hetgeen wij hierboven opperden aangaande het mogelijke wezen van de Hadesreis, nl. dat deze gezien moet worden als een allegorische voorstelling van de toestand waarin het lichaam van de Hades-vaarder zich bevindt (een toestand welke van dien aard is dat de dood elk ogenblik kan intreden).

Indien de Hades-reis inderdaad als een soort wekdroom moet worden beschouwd, dan zou deze „reis" dus feitelijk iets uitbeelden dat op het ogenblik waarop de droom zich voordeed niet meer bestond. Het feit immers dat het individu uit deze droom ontwaakt (tot het leven terugkeert) bewijst dat het lichaam de crisis heeft overwonnen en dat de „ziel" niet langer huiverend verwijlt aan de oever van de rivier des doods.

Kan deze erkenning aan de ene zijde als een argument tegen de wekdroom-hypothese worden aangevoerd, aan de andere kant kan ook in het midden worden gebracht dat de droom (Hades-reis) mogelijk gezien moet worden als een korte samenvatting van hetgeen men zo juist beleefd heeft (het gaan naar en de terugkeer van de poorten van het dodenrijk).

Verder is het mogelijk, dat in zulk een Hades-reis allerlei motieven en complexen tot uitdrukking worden gebracht. Zo vermoeden wij, dat de Hades-reis van de Fiji-vrouw mede uiting gaf aan een sterk schuldbesef, dat haar ter Helle verwees [2]). Ook op dit punt onderscheidt de Hades-reis zich niet wezenlijk van andere, meer gewone

1) Zie W. H. C. Tenhaeff, Merkwaardige Droomen: De Wekdroom, T.v.P., 10de jg. (1938), p. 49 e.v.

2) Wat moet die arme vrouw de enkele levensdagen vóór haar uiteindelijk verscheiden al niet hebben geleden met steeds het flakkerend hellevuur voor ogen, dat haar eeuwig deel zou zijn!

dromen, en een ontleding van dergelijke Hadesvaart-dromen zou de psycho-analyticus evenzeer een inzicht kunnen verschaffen in de psychische toestand van de betrokkene, gelijk zulks vaak uit de gewone dromen kan worden afgeleid.

Tot slot zouden wij de volgende opmerking willen maken. Indien onze voorstellingen betreffende de Hades-reis en aanverwante verschijnselen niet geheel bezijden de waarheid mogen heten, en wel dat deze als een bijzondere droom-ervaring dienen te worden opgevat, dan zou het o.i. evenmin ongerijmd zijn om bedoelde zienswijze tevens te doen gelden voor die bijzondere soort ervaringen van sommige mensen tijdens comateuze toestanden (narcose, schijndood, flauwvallen enz.), die in de parapsychologie bekend staan als *„uittreding"* of *projectie van het meta-organisme* en die in het Engels op typische wijze worden aangeduid als *„out of the body experiences"*.

Zoals wij bekend mogen veronderstellen, kenmerken zich de bedoelde uittredingsverschijnselen door de eigenaardigheid, dat het degene, die de ervaring ondergaat, toeschijnt alsof hij buiten zijn lichaam is getreden en daarbij doorgaans zijn verlaten lichaam als een soort afgelegd kleed op zijn rustplaats voor dood terneer ziet liggen. Het heeft daarbij geheel de schijn of het blikpunt van het waarnemend bewustzijn zich buiten het lichaam bevindt en vanuit een punt buiten dit lichaam de omgeving observeert. (Geval Hijmans, tijdens de lachgas-narcose en idem tijdens een aanval van hartzwakte; geval Mme Annenkof tijdens flauwte op het kerkhof en lezend in bed; geval Varley tijdens chloroform-narcose, enz.)[1]).

Evenals zulks bij de Hades-reis het geval is, doen zich bij dit soort uittredingsgevallen ook een enkele maal paragnostische ervaringen voor, hoewel bij de laatstgenoemde deze zich meestentijds bepalen tot paranormale waarneming in de ruimte.

Het is waar, dat bij de uittredingen in bovenvermelde zin het droom-karakter lang niet zo evident is als bij de Hades-reizen. Maar niettemin menen wij verschillende overeenstemmende factoren te kunnen opmerken tussen de twee groepen, waardoor een zekere samenhang niet geheel is te ontkennen[2]). Vooral ook het feit, dat beide soorten verschijnselen zich bij voorkeur tijdens comateuze toestanden plegen voor te doen, geeft o.i. te denken. Het is dan ook o.i. niet onmogelijk, dat de beide bedoelde groepen een gemeenschappelijke onderlaag zullen blijken te bezitten, waarbij de uittreding misschien wel als een moderne versie dienst doet van de Hades-reis. Met het oog hierop zou het zeker interessant zijn eens na te gaan in

1) Zie b.v. E. Osty, La vision de soi, Revue Métapsychique, 1930, pag. 185 alsmede C. P. van Rossem, Twee occulte problemen, de mensch buiten zijn lichaam, den Haag, 1933.

2) Een mengvorm met eigenaardigheden, zowel de Hades-reis als de „uittreding" eigen, kan men vinden bij het hiervoor reeds vermelde geval Dr. Wiltse.

hoeverre ook bij de primitieve volkeren dergelijke gevallen van uittreding voorkomen, gelijk aan die waarmede wij in de laatste zestig jaren vertrouwd zijn geraakt in de Westerse wereld. Een dergelijk onderzoek zou licht kunnen werpen op het vraagstuk in hoeverre Hades-vaart en uittreding (behorende tot de door ons hier behandelde categorie) beide inderdaad slechts variaties zijn op hetzelfde thema, nl. dat het individu in kwestie buitengewoon dicht de poorten des doods is genaderd. De parapsychologen die (gelijk Osty) menen dat deze categorie van uittredingen moet worden opgevat als een soort van hallucinatie of illusie, zullen door dit onderzoek mogelijk in het gelijk worden gesteld.

Om misverstand te voorkomen, willen wij hierbij opmerken, dat het geenszins in onze bedoeling ligt alle onder de naam van „projecties" „uittredingen" enz. bekend staande verschijnselen over één kam te scheren en als een homogene groep met de Hades-reiservaringen te beschouwen. Deze voorstelling van zaken zou anders gemakkelijk kunnen postvatten, daar in de parapsychologische literatuur over het algemeen tot nu toe weinig onderscheid wordt gemaakt ten aanzien van de diverse gevallen van „projectie" enz. onderling. Te veel nog worden o.i. onder het hoofd „uittredingen" momenteel nog allerlei uiteenlopende verschijnselen ondergebracht, waarbij weliswaar *schijnbaar* het „meta-organisme" of „astraal-lichaam" zich buiten het grof-stoffelijk cellenlichaam projecteert, maar die waarschijnlijk wat hun wezen betreft tot geheel andere categoriën dienen te worden gerekend [1]).

Zo zouden wij b.v. gevallen van „projectie" (spontane zowel als experimentele), waarbij zich voor anderen waarneembare phantoomvorming voordoet of een soort ver-werking (telekinese) optreedt, al terstond willen uitsluiten van de groep phenomenen die niet onmogelijk als een soort droom-ervaring zijn op te vatten en misschien op dezelfde grond zijn geworteld als de Hades-reiservaringen. De groep uittredings-verschijnselen, die wij hierboven speciaal op het oog hadden en die mogelijk beter als pseudo-uittredingen of pseudo-projecties kunnen worden aangeduid, is die waarbij tijdens doorgaans comateuze toestanden het het slachtoffer toeschijnt, dat hij zich buiten zijn lichaam bevindt en dit vanuit een bepaald punt in de ruimte waarneemt. Deze gevallen vormen een typische samenhangende groep, evenals die waarbij het individu niet zijn grof-stoffelijk lichaam „ziet", maar zijn dubbelganger. Bij de laatste groep heeft het „zien" meestal plaats terwijl het individu zich in zijn normale bewustzijns-

1) Zie Osty, l.c., pag. 196–197. De schrijver wijst hier ook op het onmiskenbare verband tussen de door ons bedoelde uittredingen en de verschijnselen welke hier het tegendeel van zijn, nl. de gevallen van autoscopie of zelfverschijning, waarbij men – in waaktoestand – zichzelf ziet.

toestand bevindt. Het is mogelijk dat de twee hier door ons genoemde groepen, die duidelijk elkaars tegenhangers zijn, hun ontstaan aan dezelfde (psychische) factoren te danken hebben, misschien met een soort depersonalisatie-proces samenhangen.

Het is hier niet de plaats dieper op dit onderwerp in te gaan; wij wilden slechts volstaan met op mogelijke samenhangen te wijzen, waardoor anderen eventueel zouden kunnen worden aangespoord bepaalde onderdelen van het hier gestelde probleem in studie te nemen en verder uit te werken.

CASUÏSTIEK

Een geslaagde proefneming voor politioneele doeleinden. Van den burgemeester van een der gemeenten in het Oosten van ons land ontvingen wij het navolgende rapport. Op verzoek van dien burgemeester hebben wij nagelaten de plaatsnamen voluit te vermelden.

„Op 5 December 1946, des namiddags om ongeveer 17.45, werd onder de gemeente A. een meisje van 21 jaar op een stillen landweg aangehouden door een manspersoon. Deze gaf haar met een hamer twee slagen op het hoofd.

Tijdens de daarop volgende worsteling wist het meisje den dader den hamer afhandig te maken. De dader vluchtte daarop weg.

Het slachtoffer had twee slagen bekomen, ongeveer midden op het hoofd. De eene slag boven op het voorhoofd, de andere meer boven op het hoofd. Volgens den geneeskundige hadden deze slagen – waren zij iets anders neergekomen – zeer goed doodelijk kunnen zijn.

Behalve de hamer, die door de politie in beslag werd genomen, ontbrak van den dader ieder spoor. Wel werden binnenskamers enkele namen genoemd, doch aanwijzingen, voldoende om tot arrestatie over te gaan, waren niet aanwezig.

Tot de namen die genoemd werden behoorde die van B., oud 28 jaar, gehuwd, één kind, arbeider op een ijzerfabriek in een naburige gemeente. Het feit, dat de hamer een smidshamer was, had tot de verdenking bijgedragen. B. maakte geen bijzonder gunstigen indruk, maar er waren geen redenen om tot verhoor of arrestatie over te gaan.

Om aanwijzingen te verkrijgen werd de hamer in een winkel in de gemeente A. ten toon gesteld. Er meldde zich niemand aan die in staat was eenige aanwijzingen te geven.

Een kennis van het slachtoffer vroeg den hamer voor korten tijd te leen. Aan zijn verzoek werd voldaan en de kennis begaf zich nu met den hamer naar den heer G. Croiset te Enschede.

Deze „helderziende" verklaarde aanvankelijk dat de hamer hem geen „indrukken" gaf daar deze door te veel handen was gegaan.

Hem werd toen medegedeeld dat er een moordaanslag met den hamer gepleegd was. Hierop deelde de heer Croiset het volgende mede.

> De aanslag is geschied buiten het dorp A. ten Noorden van den weg welke van A. naar C. loopt. (Dit laatste is onjuist, daar de plaats van den aanslag ten Zuiden van dien weg ligt.)
>
> De dader is een man van 30 tot 35 jaar oud. Hij is lang, donker van uiterlijk en heeft een eenigszins misvormd, „ingedeukt" linker oor. Verder draagt hij een ring met een blauwe steen.
>
> Het slachtoffer heeft twee slagen ontvangen. Die slagen werden op het hoofd (pp. gaf de plaatsen vrij nauwkeurig aan) toegebracht. De hamer is niet het eigendom van den dader. De werkelijke eigenaar is een man van ongeveer 55-jarigen leeftijd. Pp. zag hem in gedachten achter zijn huis staan, bij een ouderwetsche regenput. Zijn huis is er een van een drietal huisjes die bij elkaar staan. Het zijn huisjes met lage afdaken.
>
> De heer Croiset zag voorts nog dat de hamer in een winkel gehangen had en dat de winkelier (of de dader, de heer C. kon dat niet nauwkeurig aangeven) bronchitis had. (Inderdaad heeft de eigenaar van den winkel een storing van zijn ademhalingsorganen, welke hem veel last veroorzaakt.)

Op grond van hetgeen de heer C. over de drie huisjes gezegd had, werd de aandacht op den hiervoor reeds genoemden B. gevestigd, daar de beschrijving van den heer C. op diens woning van toepassing is.

Bij gelegenheid van een tweede bezoek dat men aan den heer C. bracht hield deze vol dat de dader een afwijking aan zijn linker oor vertoont. Ook zag hij ook thans weer de drie huisjes met de lage afdaken, ten Noorden van den weg naar C. Vervolgens kreeg pp. wederom het beeld van den winkel te zien waarin de hamer tentoongesteld was geworden. De heer C. wist er thans bij te vertellen dat de hamer voor het rechterraam had gehangen, hetgeen juist is.

Op 2 Juni 1947 werd de hiervoor genoemde 28-jarige arbeider B. wegens een zedendelict gearresteerd. Hij werd te A. verhoord. Na langdurig aan een verhoor onderworpen te zijn geweest bekende hij ten slotte ook dat hij het was geweest die op 5 December 1946 onder de gemeente A. het 21-jarige meisje met een hamer verwondingen had toegebracht.

Vele gegevens, door den heer C. verstrekt, bleken nu te kloppen. De hamer, waarmede de dader, wiens linkeroor inderdaad een kleine „indeuking" vertoont, geslagen heeft behoorde toe aan een man, met wien de dader in nauwe relatie staat. Deze eigenaar woonde in

een der drie door den heer C., beschreven huisjes. Achter diens huis bevindt zich een regenput. De omstreeks 30-jarige dader is ook lang en donker van uiterlijk. De politie heeft echter geen aanwijzingen gevonden dat de dader in het bezit is van een ring met een blauwe steen.

Er dient hier nog op gewezen te worden dat degene, die voor de eerste maal met den hamer naar den heer C. ging, den dader niet kende. Aan den tweeden consultant deelde de heer C. nog mede dat hij ervan overtuigd was dat deze zaak succes zou hebben. Dit in tegenstelling met een ander geval dat hem werd voorgelegd. C. had hierbij het „gevoel" dat deze zaak onopgelost zou blijven. Inderdaad is er tot op heden (Januari 1948) geen klaarheid in deze tweede zaak gekomen.

Resumeerend kan worden gezegd dat de heer Croiset, aan de hand van een voorwerp, dat bij het plegen van het misdrijf gebruikt is, aanwijzingen heeft kunnen geven die voor de politie van waarde zijn geweest."

BINNEN- EN BUITENLANDSE KRONIEK

DOOR G. ZORAB

Revue Métapsychique. Nouvelle Serie No. 1: Janvier/Mars 1948.

Na acht jaren van gedwongen stilzwijgen tengevolge der achter ons liggende oorlogshandelingen, is dit bekende Franse parapsychologische tijdschrift opnieuw op onze leestafel verschenen. Voor de oorlog een twee-maandelijks periodiek, verschijnt het thans slechts ieder kwartaal. Een speciale, met name genoemde redacteur of redactie vinden wij niet vermeld, en wij vermoeden dat het bestuur van het „*Institut Métapsychique International*", met als voorzitter Dr F. Moutier, ook de leiding van het tijdschrift op zich heeft genomen.

Wat ons vooral in de inhoud van dit eerste nummer heeft getroffen is dat, waarschijnlijk onder de invloed der heersende Amerikaanse parapsychologische terminologie, het in Frankrijk gebruikelijke woord „métapsychique" ter aanduiding van het gehele gebied der „psychical research" vrijwel geheel blijkt te zijn verdrongen door de uitdrukking „parapsychologie" met haar onderscheidene afleidingen. Het woord „métapsychique" komt feitelijk als een soort fossiel nog maar alleen op het titelblad voor. Een dergelijke voortschrijdende internationalisatie van een gelijkvormige parapsychologische nomenclatuur kan slechts worden toegejuicht. Reeds te lang ging men in ieder belangrijk taalgebied in dit opzicht zijn eigen weg, waarbij een zeker chauvinisme helaas niet te miskennen was. Ook in Engeland, waar men de terminologie der S.P.R.-pioniers vaak door dik en dun wenste te handhaven, is een kentering merkbaar en begint het woord „parapsychology" meer en meer de term „psychical research" te verdringen.

Een belangrijk deel van dit eerste nummer van de nieuwe R.M. bestaat uit vertalingen. Zo krijgt het Franse publiek *in extenso* het zo bekende en opzienbarende artikel van het echtpaar Rhine over de z.g. psychokinetische dobbelsteen-effecten te lezen, dat het eerst verscheen in het „Journal of Parapsychology" van 1943.

Van de oorspronkelijke artikelen noemen wij dat van *Dr F. Moutier* (*L'orientation rationelle de la métapsychique actuelle*), waarin hij er op wijst, dat in de laatste jaren in de parapsychologie de quantitatieve methode hoogtij viert en maat en getal de voornaamste toetsstenen vormen bij de beoordeling der verkregen resultaten. Verder schrijft R. *Khérumian* over „*Introduction à l'étude de la connaissance parapsychologique*", waarbij hij de paragnosie wil onderscheiden in „telepathie", „métagnomie" en „rhabdomancie" (telepathie, helderziendheid en wichelroedelopen). Al deze uiteenlopende verschijnselen tracht hij onder een overkoepelende verklaringstheorie te brengen en grijpt

daarbij terug op Myers' „metetherial environment". K. stelt zich daarbij op het standpunt, dat ieder wezen, ieder ding een soort van „halo métaethérique" bezit, en het zijn de werkingen in bedoeld „metetherisch" veld van bepaalde „metetherische energieën", die de paragnost in staat stellen direct of indirect paranormale waarnemingen enz. te verrichten. Bij gevallen van proscopie b.v. zou de paragnost, evenals wij dat wel zien gebeuren bij kalenderaars en bij het z.g. schokdenken (levens-panorama bij verdrinkenden e.d.m.!), bliksemsnel het verloop der in de „halo métaethérique" aanwezige energieën kunnen berekenen en daardoor vooruit voorspellen hoe deze zich in het physische leven, in de stoffelijke, „aetherische" wereld zullen verwerkelijken.

Persoonlijk geloven wij niet, dat Khérumian de ons nog onbekende factoren, die in de paragnosie werkzaam zijn, duidelijker heeft gemaakt door ze een andere naam te geven en ze van de factor X naar de factor „métaethérique" over te brengen.

Belangstellenden wijzen wij er op, dat de R.M. besteld kan worden bij het hierboven aangegeven „Institut" (89, Avenue Niel, Paris) en dat een abonnement Frs. 500.– per jaar kost.

CASUÏSTIEK

Een verschijning van een levende. De heer K. L. van S. te Amsterdam, een lid onzer Vereeniging, bericht het navolgende:

„Op 6 Nov. 1947, 1 u. 05 n.m., gaande vanuit de Oude Brugsteeg naar het Damrak, dacht ik in verband met een bepaalde aangelegenheid een oogenblik intensief aan mijn aan het Damrak gelegen kantoor.

Toen ik daar ongeveer 5 minuten later aankwam en op de gang mijn jas uitdeed, zag ik door een glazen deur, waarmede mijn afdeeling met de gang verbonden is, dat een mijner collega's, de heer H. J. B., mij met belangstelling opnam.

De afdeeling binnen komende was zijn eerste vraag: „Komt U daar nu weer aan?" Op mijn vraag wat hij daarmede bedoelde, deelde hij mij mede, dat hij in de vaste veronderstelling was, dat ik korten tijd te voren ook reeds was binnen gekomen.

Daar ik mij van mijn intensief denken aan het kantoor bewust was, werd ik nu opmerkzaam en vroeg hem, hoe lang mijn eerste binnenkomst dan wel geleden was. De heer B. taxeerde dit op 5 minuten, hetgeen ten naaste bij overeenkwam met den tijd, die sedert mijn „intensieve denken" verloopen was.

Typeerend voor de schijnbare realiteit van mijn „eerste binnenkomst" en in dit verband belangrijk is m.i. wel de omstandigheid dat de heer B., die juist bezig was met papieren van zeer particulieren aard, deze haastig in een naast zijn schrijftafel staande tasch opborg ten einde te voorkomen, dat ik daar inzage van zou krijgen. Ook in die gebukte houding had de heer B. den indruk, dat ik achter hem om naar mijn eigen bureau liep.

Amsterdam, 30 Nov. 1947.

(w.g.) K. L. van S...."

Bovenstaand schrijven ging vergezeld van een verklaring van den heer H. J. B., volgens welke het bovenstaande (voor zoover hem betreft) volkomen juist is.

Het valt niet te ontkennen dat dit geval overeenkomst vertoont met het opmerkelijke, goed gewaarmerkte, Noorsche geval van „dubbelgang" dat Dr. H. A. A. van der Lek op pag. 122 e.v. van den vijfden jaargang van dit tijdschrift heeft vermeld[1]) terwijl het

1) Het betreft den heer S.E. te Stavanger wiens „dubbelganger" op Zaterdag 28 Febr. 1931 door een drietal personen, die zich in eenzelfde vertrek bevonden, werd „waargenomen". De heer S.E. bevond zich op dat oogenblik in de kamer van den heer M.E., maar zijn gedachten dwaalden (tijdens het onderhoud met den heer M.E.) naar zijn kantoorvertrek af (in verband met een vraag welke de heer M.E. hem stelde). Het is waarschijnlijk te achten dat dit moment samenviel met dat waarop de drie getuigen zijn „dubbelganger" zagen. Toen S.E. eenigen tijd later het vertrek van den heer M.E. verliet waren de drie getuigen ten hoogste verbaasd hem „ten tweeden male" te zien vertrekken. Volgens een verklaring van den heer M.E. moet het uitgesloten worden geacht dat de heer S.E. tusschentijds zijn privé-kantoor heeft verlaten.

tevens onze gedachten doet uitgaan naar het op pag. 133 e.v. van den vorigen jaargang door mij medegedeelde en besproken geval van de „verschijning" van den student X. aan zijn verloofde, mej. Y.

Volgens de klassieke opvatting hebben wij bij het hiervoor vermelde geval (K. L. van S.) met telepathie te doen, hetgeen dus beteekent dat mijn berichtgever zijn collega (den heer H. J. B.) door mentale suggestie met betrekking tot zijn persoon heeft doen „hallucineeren". Er dient hier echter op gewezen te worden, dat de heer K. L. van S. (op het oogenblik waarop de heer H. J. B. hem „zag" binnenkomen) *niet* intensief aan zijn collega, maar *wel* intensief aan zijn kantoor[1]) dacht.

Voor mij is dit een aanleiding (en dit te meer waar dit geval geenszins op zichzelf staat) om de vraag te stellen of het nog wel langer verantwoord is om ons bij dergelijke gevallen van de hypothese der mentale suggestie te bedienen.

Volgens enkele theosofische schrijvers, die het bestaan van z.g. gedachtevormen aannemen, ligt het vermoeden voor de hand dat wij bij het geval K. L. van S., alsmede bij dat hetwelk zich op 28 Febr. 1931 te Stavanger voorgedaan heeft, met een z.g. gedachtebeeld te doen hebben, terwijl, zooals ik op pag. 139 van den vorigen jaargang van dit tijdschrift schreef, volgens de theosofen ook bij het geval van den student X. (zij het ook in mindere mate) met deze mogelijkheid rekening dient te worden gehouden.

Zooals ik op pag. 139 van den vorigen jaargang van dit tijdschrift reeds schreef is het onderwerp „gedachtevormen" nog steeds een onderwerp waarvan men nog slechts sporadisch in de parapsychologische litteratuur gewag gemaakt vindt en het is dan ook niet zonder schroom dat ik het hier waag op deze mogelijkheid te wijzen. Ik doe dit echter omdat ik ten zeerste betwijfel of het nog wel langer verantwoord is om ons bij een geval als dat van den heer K. L. van S. van de hypothese der mentale (telepathische) suggestie te bedienen en de ervaring mij en anderen geleerd heeft (zie T.v.P., XV, pag. 140), dat de overgeleverde „occultistische" beschouwingen, waarvan wij in de geschriften van auteurs als Leadbeater, Arundale e.a. gewag gemaakt vinden, een zekere heuristische (= leiding gevend aan het onderzoek) beteekenis niet ontzegd kan worden.

Ofschoon ik de mogelijkheid eener z.g. uittreding (astrale projectie) niet verwerp, zoo ben ik nochtans van meening, dat het wel zeer onwaarschijnlijk te achten is dat wij bij het ons door den heer K. L. van S. berichte geval met zoo'n projectie te doen hebben.

Een voorspelling van den dichter Mr. H. Marsman. Na de bevrijding

1) Men lette hier op de overeenstemming met het hier boven vermelde geval S.E. Zooals de heer S.E. *in gedachte* het kantoorvertrek van zijn chef (M.E.) verliet, zoo begaf de heer K. L. v. S. zich *in gedachte* naar zijn kantoor.

heb ik er in mijn lezingen (aan de hand van Marsman's „Porta Nigra" [1])) bij herhaling op gewezen, dat het wel zeer waarschijnlijk te achten is dat de dichter Marsman een z.g. voorweten heeft gehad met betrekking tot de wijze waarop hij eenmaal den dood zou vinden.

Dat ook zijn echtgenoote deze meening is toegedaan moge blijken uit een artikel van haar hand, dat ik op pag. 11 van No. 9 van den veertienden jaargang van „Bijleveld's Literair Maandblad" (Oct. 1947) aantref en waaraan ik het volgende ontleen.

„Voor den oorlog woonden wij in Frankrijk. En door de bezetting waren wij afgesneden van de bron van inkomsten. Daarom brachten Jan Greshoff en verschillende schrijvers in Zuid Afrika gelden bijeen en stelden een huis voor ons beschikbaar. Wij gingen op weg naar het Zuidelijk halfrond, maar werden op de tocht naar het tusschenstation Engeland, getorpedeerd. Mijn man verdronk. Hij heeft deze dood in het water voorvoeld en zelfs tien jaren voordien in het gedicht „Maannacht" onze twee nachten aan boord beschreven:

Ik lig in het ruim naast een vrouw.
Haar borsten rijzen en dalen;
zij slaapt, zij denkt nu alleen
in haar droomen aan het geluk;
hoe vredig haar ademhalen:
zij weet niets van den nood
van ons schip, zij hoort
de seinen niet gillen,
noch het angstige fluiten
driemaal, als een signaal
van den dood.

De passagiers lagen werkelijk in het ruim. En de torpedo kwam dáár terecht. Ik hielp boven in een kombuis den kok, vandaar mijn redding. Alle andere passagiers zijn verdronken..."

Wij hebben hier met een van die vele (maar nochtans relatief zeldzame) gevallen van voorspellingen van eigen dood te doen waarop door onderscheidene onderzoekers de aandacht is gevestigd en die hun aanleiding hebben gegeven het vermoeden uit te spreken, dat wij in „ons diepste wezen" onze eigen toekomst kennen. Dat wij daar over het algemeen zoo weinig van bemerken zou, volgens Bergson, aan de remmende werking onzer hersenen moeten worden toegeschreven [2]).

Op de vraag of Marsman's paragnostische „begaafdheid" met zijn

1) H. Marsman: „Porta Nigra", Utrecht, 1934.
2) Zie mijn „Oorlogsvoorspellingen", den Haag, 1948, pag. 37 e.v.

dichterschap samenhing ben ik geneigd een bevestigend antwoord te geven. Reeds de Ouden schijnen er zich van bewust te zijn geweest dat zienerschap en dichterschap heel vaak samengaan, getuige het feit dat Apollo bij hen zoowel als de god der dichters als die der zieners gold. Evenals in de oudheid [1]) heeft men ook in onze dagen bij herhaling opgemerkt dat paragnosten de tendentie vertoonden om in verzen te spreken. Zoo maakt b.v. J. Böhm in zijn „Seelisches Erfühlen" [2]) melding van een psychoscopiste (Helene Schnelle) die meer dan eens haar „indrukken" op rijm gaf. Iets dergelijks merkte ik op bij den Rotterdamschen „profeet" S., wiens opmerkelijke visioenen ik in mijn „Oorlogsvoorspellingen" (pag. 95) besproken heb.

De ervaring leert ons voorts dat onderscheidene dichters bij herhaling blijk gegeven hebben van hun paragnostische begaafdheid. Het geval Marsman staat hier geenszins op zichzelf.

H. Wolf wijdde in zijn „Goethe's wereldbeschouwing en levenswijsheid" [3]) een afzonderlijk hoofdstuk aan Goethe en „het Occulte", C. G. Carus heeft in zijn bekende „Vorlesungen über Psychologie, gehalten im Winter 1829/30 zu Dresden" [4]) op de paragnostische begaafdheid van Schiller gewezen, terwijl van de bekende Westfaalsche dichteres Annette Droste-Hülshoff bekend is dat zij het „tweede gezicht" bezat en daar zeer onder geleden heeft [5]).

Ten onzent kunnen W. Bilderdijk [6]), Frederik van Eeden [7]) en Hélène Swarth [8]) als voorbeelden van dichters genoemd worden die de paragnostische verschijnselen uit eigen ervaring kenden.

Ook Kloos heeft in zijn verhandeling „Over het supernormale" [9]), welke een bespreking bevat van een mijner eerste geschriften, op de verwantschap tusschen den dichter en den ziener gewezen.

Veel dient hier nog nader onderzocht en uitgewerkt te worden. Laten wij hopen dat de tijd niet meer veraf is waarop een parapsychologisch geschoolde letterkundige deze taak op zich neemt.

Tot slot zij er hier op gewezen dat wij Marsman's voorspelling

1) Van de priesteressen (pythia's) van het orakel van Delphi vernemen wij, dat zij in haar trance-toestanden bij herhaling in verzen gesproken hebben en het is waarschijnlijk te achten dat zij in deze toestanden herhaaldelijk van haar paragnostische begaafdheid blijk gegeven hebben.

2) J. Böhm: „Seelisches Erfühlen", Pfullingen in Württ., 1921.

3) Amsterdam, 1932.

4) Herdruk, Rotapfel Verlag, pag. 354.

5) Zie Zeitschrift f. Parapsychologie, 1927, pag. 538; 1928, pag. 754; 1930, pag. 265.

6) Zie J. S. Göbel: „Bilderdijk", Het Toekomstig Leven, X (1906), pag. 265.

7) Zie mijn verhandeling over „Frederik van Eeden als parapsycholoog" in Tijdschrift v. Parapsychologie, II, pag. 131 alsmede mijn lezing over „De parapsychologische achtergrond van Frederik van Eeden's „De Nachtbruid"", in Mededeelingen van het Frederik van Eeden-Genootschap, No. V (Juli, 1938).

8) Zie Tijdschrift v. Parapsychologie, II, pag. 116; III, pag. 37; IV, pag. 287.

6) De Nieuwe Gids, XXXVIII (April 1923).

met betrekking tot de wijze waarop hij eenmaal den dood zou vinden tot de oorlogsvoorspellingen kunnen rekenen. In zijn toekomstig lot reflecteerde zich de tweede wereldoorlog.

Een voorspelling met betrekking tot het einde van den tweeden wereldoorlog. Op 20 Februari 1948 schreef de heer A. Cornelus te Gent (België) aan den heer Zorab:

„Met mijn besten dank voor de inlichtingen, die Uw laatste schrijven bevatte, stuur ik U hierbij een zeer interessante voorspelling van den juisten datum van het einde van den oorlog door kapitein Charloteaux bij middel van een pendel. Er bij gevoegd een fotocopie met de getuigenissen van zeven en twintig officieren. Spijtig dat ik de voorspelling van kapitein Charloteaux niet intijds inzond om ze door Dr. Tenhaeff in zijn boek over de „oorlogsvoorspellingen" te laten bespreken..."

Het door kapitein Jean Charloteaux, Bacchuslaan 78, Borgerhout-Antwerpen, opgestelde rapport luidt als volgt:

„Het was in Februari 1941. Sinds Juni 1940 bevonden we ons in een krijgsgevangenenkamp in Beieren (Duitschland). Het was de elfde van de maand en mijn vrienden hadden mij een eere-rutabaga aangeboden om mijn verjaardag te vieren. In ruil daarvoor werd ik uitgenoodigd den datum van het einde van den oorlog vast te stellen[1]). Ik had wel te zeggen dat dit een dwaze opzoeking was, ik moest ze doen.

Ik begon na te denken welke methode ik zou kunnen gebruiken en maakte een kleine schets, die mijn vriend Lemaire, architect in het burgerlijk leven, in Chineesche inkt op karton teekende. Een uur nadien lag voor mij de teekening voorstellende verscheidene in elkaar geplaatste cirkels. De twee grootste cirkels verdeeld in 31 gelijke deelen, genummerd van 1 tot en met 31. Tusschen den tweeden en derden cirkel, eveneens evenredig verdeeld, staan de twaalf maanden van het jaar vermeld. Op dezelfde manier tusschen den derden en vierden cirkel de jaren van 1940 af tot aan 1947.

Ik deed mijn pendel draaien boven het middelpunt van de teekening en enkele oogenblikken slingert hij in de richting der tegenover elkaar staande cijfers 1941–1945. Welke dezer twee getallen is het goede? De pendel geplaatst boven 1941 bleef bewegingloos, terwijl hij boven 1945 sterk draaide. Ik kondigde aan: „Mijne Heeren, de oorlog zal in het jaar 1945 eindigen."

1) Er zij hierop gewezen dat de heer Charloteaux in België van zich heeft doen spreken door zijn belangstelling voor het wichelroedevraagstuk. In 1939 verscheen in „La Belgique Militaire" een aantal artikels van zijn hand over het gebruik van de wichelroede, terwijl hij een jaar te voren te Antwerpen een „studiekring voor wichelroede- en pendelleer" had gesticht.

Waar een en ander zijn kameraden bekend was, was dit voor hen een aanleiding het verzoek tot hem te richten met behulp van zijn pendel te weten te komen wanneer het einde van den oorlog daar zou zijn. Redactie.

De maand werd door dezelfde methode gezocht. De slingering gaf Mei–November en daarna een draaien boven Mei.

Eindelijk voor den dag, den achtsten of vier en twintigsten en ten slotte den achtsten.

„Mijne Heeren, de oorlog zal op 8 Mei 1945 eindigen," zoo besloot ik mijn opzoeking.

Tusschen 11 Februari 1941 en Mei 1945 heb ik dezelfde proef verscheidene malen herhaald op aanvraag mijner vrienden en vooral wanneer een of andere militaire of diplomatieke gebeurtenis de voorspelling van den pendel scheen te zullen wijzigen. De uitslag bleef steeds dezelfde.

De zevende Mei 1945 kwam. Wij waren toen de gasten van het Roode Leger, dat ons bevrijd had. De radio kondigde aan dat het Duitsche leger gecapituleerd had. Mijn vrienden wenschten mij geluk, omdat mijn voorspelling op één dag na juist was... maar 's anderendaags (8 Mei 1945) kondigde de radio aan dat die dag als de officieele datum van het eindigen van den oorlog werd aangenomen. De zege van den pendel was totaal.

De officieren die nota hadden genomen van den uitslag mijner opzoeking in de jaren 1941–1945 hebben mij een bewijsschrift genaamteekend, waar naast elke handteekening de naam, het adres, de graad en de datum der kennisneming der voorspelling vermeld staat [1])."

Tot zoover de kapitein Charloteaux.

Het komt mij voor dat wij hier van een goed gewaarmerkte, in vervulling gegane voorspelling mogen spreken, welke vooral daarom onze aandacht trekt omdat de heer C. met behulp van zijn pendel (motorisch automatisme) [2]) in staat bleek te zijn het einde van den oorlog tot op den dag toe nauwkeurig te voorspellen. Wij weten, dat dergelijke (juist gedateerde) voorspellingen zeer zeldzaam zijn en dat wij er derhalve slechts een enkele maal in de parapsychologische litteratuur melding van gemaakt vinden [3]).

1) De fotocopie van het „bewijsschrift" bevindt zich in mijn bezit. Bovendien hebben negen der onderteekenaars, zooals ons blijkt uit het Journal van de Eng. S.P.R. (Oct.-Nov. 1947), hun handteekening met een nadere verklaring bekrachtigd. T.

2) Zie Tijdschr. v. Parapsychologie, XVI, pag. 36.

3) Zie mijn „Oorlogsvoorspellingen", den Haag, 1948, pag. 201.

KORTE AANVULLING BIJ HET ARTIKEL VAN WIJLEN DR HERMAN WOLF OVER ZIJN ZITTINGEN MET HET „MEDIUM" N. R.[1])

DOOR IR. J. F. CARRIÈRE

Daar ik indertijd, geheel tegen mijn verwachtingen, zijdelings betrokken ben geweest bij de bovengenoemde zittingen, meen ik het volgende te moeten publiceeren.

Op 12 April 1940 bezocht ik den Heer en Mevrouw N. R., die mij welwillend een onderhoud hadden toegestaan. Het toen gevoerde gesprek en het door den Heer N. R. in trance geschrevene (in spiegelschrift) hebben geen betrekking op het onderwerp van dit artikel. Op het eind van den avond vroeg ik echter om een mededeeling over mijn voorvaderen. Ik wist n.l. vrij veel van hen af, zoodat een mij onbekend feit, dat slechts door een archiefonderzoek bevestigd zou kunnen worden, parapsychologisch van waarde kon zijn. Het antwoord op mijn vraag was een vage aanwijzing over naamgenoten die in België geleefd zouden hebben.

Eenige dagen later ontving ik een bericht van Mevr. N. R. met een bijgevoegde tekst in spiegelschrift van 16 April 1940, welke ik hier grootendeels letterlijk weergeef:

> ...daar ik onlangs, naar ik nu verneem, een onjuiste mededeeling heb gegeven aan hem, die mij gevraagd heeft, bericht te geven, wie wel de dragers waren van den naam, die ook de zijne in dit leven is, zoo meen ik goed te doen, dit te herstellen, opdat men U, mijn vriend, dit niet verkeerdelijk aanrekene.
>
> (Hierna wordt gezegd, dat de naam verkeerd verstaan was).
>
> Om nu echter uw gast te kunnen bevredigen, vermoght mijn zegsman dit te ontwarren, waar hij nu wel uit mij vernomen heeft, hoe hij diens naam te zien heeft.
>
> Daar leefde dan te Giebel in het Duitsche land een Julius Carrière. Hij had het ambt van rentmeester bij den vorst van Solms-Braunhage. Diens zoon, geheeten Moritz en in den echt verbonden met eene Agnes, schonk hem twee kinderen, Elizabeth en Julius geheeten. Deez Moritz was een wijsgeer, een denker van zijn tijd. Zijn werken zijn nog goed bewaard en over dezen kunt ge lezen in het naslawerk bij uwen goeden vader. Daarin kunt ge wel niet vernemen, dat, wat ik U omtrent de namen hier gegeven heb. Ook zult ge daarin te vergeefs wel zoeken, dat hij een oogenlijden had en eene poos zelfs met blindheid te kampen zoude hebben. Zijn ega Agnes verliet hem in

1) Zie T. v. P., XV, pag. 197 e.v.

het aardsche leven, nadat zij tezaam een tiental jaren in den echt verbonden waren en zijne beide kinderen werden hem nog voor zijn eigen heengaan ontnomen in de stof. Ook leefden eerder van dezen naam nog lieden te Toulouse. Zij voerden groote stasie, doch waren arm van geest. Wel anders was dit wel met Moritz, waarvan ik hem, uw gast verhaal, opdat hij zich eens kan verdiepen in de geestelijke vruchten, die hij de wereld nagelaten heeft.

Ach, lieve vrienden, namen zijn zoo moeilijk voor ons te spellen. Zoo wij deze door U gedacht en dan gesproken hooren, dan eerst bemerken wij onze onjuistheden.

Zoo is de plaatsnaam niet Giebel, doch Griebel en niet Braunlage, doch Braunfels, niet Julles, doch Justus.

Hoe wonderlijk mag het voor U wel schijnen, dat deze Moritz zoo veel getroost is door het weten van een Eeuwig voortbestaan der ziel, dat hij naast zooveel wijsgeerige werken ook schoone dichten schreef, dat hij een dichtwerk schreef, gewijd aan eene vrouw, die leefde en vriendin ook was van Karolina, zij, waarvan ik Uw geleerde vriend zooveel kon verhalen. Nog een bijzonderheid: het einde van hem was plotseling, het hart stond plots wel stil en henen vlood de geest, de ziel tot hen, die hem zoo dierbaar waren.

Mevrouw N. R. schrijft hierover in haar brief:

De „Karolina" waarover zij het heeft, was Karoline von Günderode, één van de 6 dichters, waarover Dr Wolf (de geleerde vriend) bijzonderheden ontving. Het „nasla werk" bij mijn Vader is de Brockhaus Encyclopaedie.

In Brockhaus vond ik het volgende:

Carriere. Moriz. Philosoph. * Griedel (Oberhessen) 5. März 1817, † München 19. Jan. 1895. 1842 Privatdozent der Philosophie Univ. Giessen; seit 1853 Prof. a. d. Universität München. (Hierna nog eenige bijzonderheden en titels van zijn werk.)

Ten overvloede raadpleegde ik ook Meyers Konversationslexikon, waarin dezelfde data staan, doch bovendien:

Als Dichter ist er mit einer, seiner Frau, einer Tochter von J. von Liebig, gewidmeten Sammlung u.d.T.: „Agnes, Liebeslieder und Gedankendichtungen" (Leipzig 1883) aufgetreten.

Nu was ik sinds jaren in correspondentie met een kleinzoon van Moriz C., daar deze, evenals ik, belangstelling had voor genealogisch onderzoek. Hierdoor bezit ik zeer veel gegevens over de familie van

Moriz C. Ter vergelijking met bovenstaande mediumiek geschreven tekst kan ik het volgende mededeelen:

De vader van Moriz C. heette Wilhelm Gottlieb (*niet* Justus) en is geboren te Griedel (*niet* Griebel). Hij was inderdaad „Rentbeambter" van den vorst van Solms-Braunfels. Moriz huwde 28.5.1853 met Agnes von Liebig (gest. 29.12.1862), dus de duur van dit huwelijk was ongeveer tien jaar. Zij hadden twee kinderen: Justus (gest. 1893) en Elisabeth (gest. 1864); beiden stierven dus vóór hun vader.

Verder is mij nog bekend, dat er veel eerder in Toulouse C.'s leefden, die zitting hadden in het stadsbestuur, dus misschien „voerden zij groote stasie", doch ik weet niet of zij „arm van geest" waren.

Tot zoover kon ik het bovenstaande bevestigen (op de twee betrekkelijk geringe onjuistheden na). Ook wist ik, dat M. C. naast philosophische werken gedichten geschreven heeft. Ik bezit zijn memoires [1]), die ik lang geleden slechts voor genealogische studie raadpleegde. Na bovenstaande ervaring vond ik na lang zoeken in dit boek, dat Moriz C. eens een sonnet zond aan Bettina von Arnim. Deze Bettina von A. *was bevriend met Karoline von Günderode* en schreef in 1840: „Die Günderode" [2]), ter nagedachtenis aan deze dichteres. *Moriz C. heeft een studie* [3]) *gewijd aan dit werk.*

Er is nog een tweede gedicht van M. C. aan Bettina von A., afgedrukt in zijn „Lebenserinnerungen" [4]).

Tot zoover kon ik met veel moeite de meergenoemde mededeeling van het medium N. R. bevestigen. Een en ander deelde ik mede aan Dr Wolf met het verzoek om na te gaan of Moriz C. inderdaad een ooglijden had en of hij plotseling gestorven was. Uit zijn antwoord van 20 April 1940 citeer ik het volgende:

> Ik vond in de „Allgemeine Deutsche Biographie" 47. Band een necrologie van M. C. waarin woordelijk staat:
> „Von dem Augenleiden brachte ihm die kundige Hand seines

1) „Lebenserinnerungen" von Moriz Carrière. Herausgegeben von Wilhelm Diel, Darmstadt 1914. Im Verlage des Historischen Vereins für das Groszherzogtum Hessen. Sonderabdruk aus dem Archiv für Hessische Geschichte und Altertumskunde, neue Folge, Band 10.

2) In verband met hetgeen Herman Wolf op pag. 208 van zijn artikel schrijft, geef ik hier den tekst van „Anmerkung 302" op pag. 147 uit de „Lebenserinnerungen" van Moriz C.:

> Karoline von Günderode, geboren 1780 zu Karlsruhe, gestorben 1806 in Winkel am Rhein, wo sie in folge einer unglücklichen Liebe zu Creuzer den Tod in den Wellen gesucht hatte. Zu Ehren der Dichterin liesz Bettina von Arnim 1840 die Schrift „Die Günderode" erscheinen.

„Neudruck" van „Die Günderode" in 1890 te Berlijn bij W. Hertz.

3) Moriz C. „Studien für eine Geschichte des Deutschen Geistes", Erstes Heft, 1841. Het tweede opstel in dit werk heet „Die Günderode".

4) Iets gewijzigd staat het ook in zijn dichtbundel: „Agnes, Liebeslieder und Gedankendichtungen". Leipzig 1883.

Freundes und Collegen Rothmund Heilung... ...ein Herzschlag machte unerwartet und plötzlich seinem Leben ein Ende".

Je ziet dus, het klopt. Wat je verder schreef over C. en B. von Arnim en die Günderode, ik vind het buitengewoon merkwaardig. Ga maar na: wie in Nederland zou in staat zijn dit verband te kunnen leggen, dat de naam C. en die van Karoline v. Günderode met elkaar te maken hebben en dat C. belang stelde in deze vrouw, dat ik door R. zooveel over haar hoorde en dat jij er ook bij betrokken wordt... Ik hoop dat opstel over K. v. G. van M. C. nog eens te lezen en zou ook gaarne die „levensherinneringen" van je te leen hebben. –

Tot zoover de feiten.

Wanneer men nu over het voorgaande een oordeel wil vellen, moet men zich eerst afvragen, wat N. R. bewust of onbewust van deze feiten geweten kan hebben. Ik ben het geheel eens met Dr Wolf, waar hij de literaire ontwikkeling en de betrouwbaarheid van het medium beschrijft. Bovendien zou het buitengewoon vernuftig, zooal niet onmogelijk geweest zijn, een dergelijke literaire puzzle in elkaar te zetten tusschen den 12den en 16den April. Zelfs wanneer vóór den 12den het plan voor een mystificatie ontworpen was, moet de constructeur een enorme literaire kennis gehad hebben, hetgeen in dit geval niet aangenomen kan worden. De bedroghypothese moet m.i. als uiterst onwaarschijnlijk terzijde worden gezet.

Is het een geval van kryptomnesie? Het eenig mogelijke is, dat N. R. in een encyclopaedie wel eens iets gelezen heeft over Moriz C., doch de daarin voorkomende schaarsche data dekken volstrekt niet de feiten, die hij in spiegelschrift gaf. De meeste bijzonderheden over deze familie waren slechts in mijn bezit, de literaire gegevens vondikmet veel moeite in de „Lebenserinnerungen", terwijl het ooglijden en het plotseling sterven van M. C. pas door Dr Wolf bevestigd konden worden na onderzoek in vakliteratuur.

Het meest merkwaardige van hetgeen N. R. schreef is het verband: Moriz Carrière – Bettina von Arnim – Karoline von Günderode. Dit verband was een vakman als Wolf onbekend, maar is te vinden in de „Lebenserinnerungen". Bij onderzoek is mij gebleken, dat dit boek aanwezig is in de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage, terwijl het tijdschrift „Archiv für Hessische Geschichte und Altertumskunde" (waarvan het een „Sonderabdruck" is) voorkomt in de Universiteits-Bibliotheek te Utrecht. Tenslotte zijn dan nog de „Gesammelte Werke" van C. in de Bibliotheek der Theologische Hoogeschool te Kampen. Zou N. R. ooit inzage gehad hebben in de „Lebenserinnerungen", die slechts op drie plaatsen in Nederland

aanwezig zijn (behalve dan mijn persoonlijk exemplaar)? Ik betwijfel het. Kryptomnesie van de kant van N. R. kan dus gevoegelijk uitgesloten worden geacht.

Rest dus mijn persoonlijke, onbewuste invloed op N. R. Ik wil op den voorgrond stellen, dat ik geen uitgebreide kennis heb van de buitenlandsche literatuur en speciaal wat het Duitsch betreft heb ik op de H.B.S. op zóódanige wijze onderwijs „genoten", dat tot op heden alles wat zweemt naar Duitsche classieken mij een gruwel is. Indertijd heb ik zitten snuffelen in de „Lebenserinnerungen", op zoek naar de genealogie van Moriz C.; bij het doorbladeren kan mijn oog gevallen zijn op de namen Bettina von Arnim en Karoline von Günderode, maar met stelligheid kan ik ontkennen, dat ik uit belangstelling hierover meer gelezen zou hebben. Het *verband* tusschen haar en Moriz C. heb ik dan ook zeer zeker nooit bewust of onbewust geweten.

Dan wijs ik er op, dat N. R. het bericht van 16 April opschreef, terwijl ik er niet bij was. Bovendien had ik gevraagd naar mijn voorvaders en hiermee niet M. C. bedoeld, van wien ik reeds zooveel wist en die slechts in zeer ver verwijderd verband met mijn familie staat.

Wil men nu toch kryptomnesie van mijn kant aannemen, dan moet daarnaast ook aan telepathie gedacht worden op een tijdstip, dat ik ver verwijderd was van N. R. (hoewel afstand hier een zeer ondergeschikte rol speelt of geen invloed heeft) en ik niet meer aan hem dacht, daar de eerste zitting zeer weinig indruk op mij gemaakt had.

Bovendien blijven dan nog de mededeelingen over het ooglijden en plotseling sterven van M. C. onverklaard, daar ik hiervan nooit iets gelezen of geweten had.

Gaarne laat ik aan meerbevoegden over naar een verklaring te zoeken.

Ik heb de feiten letterlijk weergegeven en voeg hieraan nog toe, dat Moriz C. veel religieus-philosophische studiën nagelaten heeft en daarom behoort tot de groep personen, waarover Dr Wolf mededeelingen heeft ontvangen en die, zooals hij schreef: „zich bijna hun geheele leven bezighielden met de problemen van dood, voortbestaan en onsterfelijkheid."

Het voorgaande is niet alleen bedoeld als aanvulling van het onderzoek van Herman Wolf, maar tevens als herinnering aan onze vroegere groote vriendschap.

PROSCOPISCHE PROEFNEMINGEN MET G. CROISET

DOOR G. ZORAB

In verband met een demonstratie, welke de heer G. Croiset uit Enschede op Woensdag 14 Januari l.l. in de grote zaal van Hotel Pomona voor de afdeling den Haag van de S.P.R. zou houden, ontving ik (enkele dagen voor de demonstratie) een schrijven van zijn hand waarin hij mij mededeelde, dat hij de laatste tijd bij herhaling spontaan indrukken had gekregen met betrekking tot personen die hij enkele dagen later in een bepaalde zaal op een bepaalde plaats zou zien zitten.

Zoals bekend mag worden verondersteld werd, bij gelegenheid van de bijeenkomst, welke op Zondagavond 12 October 1947 te Amsterdam in Café de la Paix gehouden werd, voor de eerste maal nagegaan in hoeverre Croiset in staat was om – evenals Pascal Forthuny [1]) – enkele uren voor het begin van een bijeenkomst (waarvan verwacht mocht worden dat zij druk bezocht zou worden) een beschrijving te geven van de persoon die, bij gelegenheid van de bijeenkomst, op een bepaalde (door het lot aangewezen) stoel zou zitten. Dit onderzoek werd met enkele niet geheel onbevredigende resultaten bekroond [2]).

De Amsterdamse proefneming gaf Croiset aanleiding dit „nummer" op zijn „repertoire" te plaatsen, waarbij hij (volgens de rapporten welke hij ons toezond) enkele malen opmerkelijke resultaten geboekt zou hebben. Volgens bovengenoemd, door hem aan mij gericht schrijven zou hij nu de laatste tijd bij herhaling spontaan indrukken hebben verkregen met betrekking tot personen, die hij op toekomstige demonstratie-avonden (op bepaalde plaatsen) zou zien zitten.

Hoewel ik mij voorgesteld had de bijeenkomst, welke op 14 Januari in den Haag gehouden zou worden, op soortgelijke wijze te laten verlopen als die welke op 12 October in Amsterdam gehouden werd (hetgeen inhoudt dat ik besloot Croiset enkele uren voor de bijeenkomst te vragen beschrijvingen te geven van een drietal personen die, volgens hem, op een drietal – door het lot aangewezen – in de zaal aanwezige stoelen zouden komen te zitten) berichtte ik hem dat ik er geen bezwaar tegen had indien hij mij enkele dagen voor 14 Januari zou berichten wie (volgens zijn spontaan ontvangen in-

1) Zie E. Osty: Pascal Forthuny, Parijs, 1926.

2) Zo wist de heer C. b.v. enkele uren voor de aanvang van de bijeenkomst met betrekking tot een bepaalde (door het lot aangewezen) stoel te zeggen dat daarop een oudere heer met een *wit* baardje zou komen te zitten. Tijdens de bijeenkomst bleek dat de in Alkmaar woonachtige Dr. C. K. (de enige der in de zaal aanwezige heren die een *wit* baardje draagt) op deze stoel was gaan zitten.

drukken) dien avond op bepaalde (door hem aangegeven) stoelen gezeten zouden zijn.

Op 12 Januari 1948 ontving ik (met de eerste bestelling) een brief van den heer Croiset, waarin hij melding maakte van een tweetal „visioenen en indrukken", welke hij op 10 Januari, om 18 uur, had opgetekend, waarna hij deze aantekeningen in een aan mij geadresseerde envelop had gedaan.

De kans dat eventuele treffers op rekening van bedrog zouden moeten worden gesteld, leek mij hier vrijwel uitgesloten, daar ik zelf de uitnodigingen tot het bijwonen der bijeenkomst had verzonden, de bijeenkomst (evenals die welke te Amsterdam gehouden werd) het karakter van een gesloten bijeenkomst droeg (alleen toegankelijk voor genodigden) en elk bewijs van toegang mijn speciaal stempel droeg. Het hing dus slechts van mij af wie tot de bijeenkomst zou worden toegelaten.

Persoonlijk ben ik er van overtuigd dat er geen enkele „afspraak" tussen Croiset c.s. en een of meer aanwezigen heeft bestaan en ook bij mijn onderzoek (na afloop der zitting) in hoeverre de door Croiset verstrekte gegevens juist bleken te zijn is mij dat ten overvloede gebleken.

Er zij hier ten slotte nog op gewezen dat op het „uur", waarop de genodigden de zaal betraden (en hun zitplaatsen kozen) noch de heer Croiset, noch een zijner medewerkers zich in (of in de nabijheid) van de zaal ophielden. Zij bevonden zich in een afzonderlijk vertrek onder de hoede van enkele bestuursleden en pas toen een ieder gezeten was werd hun de gelegenheid geschonken de zaal te betreden.

Geval No. 1. „De dame in het groen". Op een blaadje, dat de heer C. mij op 10 Januari toezond (en dat ik dus 12 Januari in mijn bezit had) lees ik:

„Vierde rij, zesde stoel van achter af links.

Een dame, hoog opgekapt blond haar (1), groene blouse (2), laag uitgesneden hals (3); zeer kunstzinnig (4), slanke handen (5).

Zij is zeer humoristisch aangelegd (6), maar kan scherp critisch zijn (7).

Ik zie twee kinderen steeds in haar omgeving (8). Was zij met drie personen thuis (kinderen) (9)?

Heeft Jopie een enkelfractuur gehad (10)? Kon Liesje zo ontzettend phantaseren, (zo) dat het veel op jokken leek (11)?

Wie is die oude heer, die zeer veel pijn in rechter heup had en met een stok liep en een zilveren horloge-ketting met medaillon bezat (12)?

Euterpe (13).

Persoon is angstig in de maand Augustus, doch zulks is in het geheel niet nodig (14).

Fiets met paaltjes (15).

Enschede, 10.1.1948: 18 uur."

Tot zover het verslag van de „indrukken", door de heer C. vermeld. De nummers in dit verslag zijn door mij aangebracht, ten einde de behandeling van het verslag te vergemakkelijken.

De heer Nanning en ik bevestigden een afschrift van dit verslag onder de zitting van de stoel, welke daarvoor, naar onze mening, in aanmerking kwam. Deze bevestiging was zo onopvallend dat niemand, die de zaal betrad, kon zien dat deze stoel van een merkteken was voorzien.

De in het groen geklede dame, waarvan hieronder sprake zal zijn, is niet op de stoel gaan zitten die aldus gemerkt was maar op de stoel, welke daar naast stond. Wie het navolgende gelezen heeft zal het met mij eens zijn dat dit (in dit speciale geval) van weinig betekenis dient te worden geacht.

Nog voordat nagegaan werd in hoeverre deze proscopische proef geslaagd was, herkende Croiset (staande op het podium voor in de zaal) deze (geheel achter in de zaal gezeten) dame op grond van het visioen, dat hij vier dagen te vòren met betrekking tot haar had gehad. De dame in kwestie had n.l. (daar het in de zaal zeer warm was) haar mantel uitgetrokken, waardoor een ieder haar kledij (die een uitgesproken en in het oog vallende groene kleur vertoonde) kon waarnemen. Na voorlezing van het hiervoor vermelde verslag van het visioen bleek ons reeds dat vele punten van dit verslag klopten met het uiterlijk en de persoonlijkheid van bedoelde dame (mevr. L. uit Voorburg).

In een persoonlijk onderhoud, dat ik met mevr. L. mocht hebben, en waarbij mij de gelegenheid geschonken werd de door Croiset verstrekte gegevens onder de loupe te nemen, kon ik het navolgende vaststellen:

(1) *„dame met hoog opgekapt blond haar"*. Het geslacht van deze persoon werd juist gezien, evenals het kapsel. Mevr. L. is uitgesproken blond, en draagt het haar op een wijze, die, volgens haar eigen zeggen en dat van enkele vriendinnen, als „hoog opgekapt" mag gelden.

(2) *„groene blouse"*. Weliswaar droeg Mevr. L. die avond geen groene *blouse*, maar een groene japon, doch indien men in aanmerking wil nemen, dat Croiset haar te voren zittend waarnam, zodat zij hem slechts „en buste" zichtbaar was, dan is het zeer begrijpelijk te achten, dat Croiset de indruk kreeg dat het groene kledingstuk een blouse

was. De kleur was van een brillant groen, die, zo ver was na te gaan, enig was in de ganse zaal en zeer opvallend mocht heten.

Op mijn vraag, waarom zij juist deze groene japon die dag had aangetrokken, deelde Mevr. L. mij mede, dat zij 's-middags voor het zich kleden haar garderobe, die japonnen van verschillende kleur bevatte, de revue had laten passeren en plotseling besloot de groene aan te doen, hoewel deze mogelijk voor het bezoek aan de bijeenkomst van die avond niet zo geëigend kon worden genoemd.

(3) „*laag uitgesneden hals*". Een coupeuse of modiste zou deze uitdrukking in verband met de snit van de japon wellicht niet geheel juist achten, daar slechts de hals geheel bloot was en de dames onder „laag uitgesneden" doorgaans een nog lagere sluiting plegen te verstaan. Waar we hier echter te doen hebben met een door een man gegeven beschrijving van een vrouwelijk kledingstuk en Croiset zich nooit in het mode-vak heeft verdiept, mag worden aangenomen dat de proscopische indruk wat dit onderdeel betreft, toch ook juist is te achten. Een blote hals kan op een man de indruk maken van een „laag uitgesneden hals".

(4) „*zeer kunstzinnig*". Volgens het zeggen van enkele van haar vrienden is Mevr. L. ongetwijfeld als kunstzinnig, en wel als zeer muzikaal, te kwalificeren. Er dient hier echter op gewezen te worden dat andere goede bekenden van mevr. L. niet zo ver wensten te gaan om mevr. L. „zeer kunstzinnig" te noemen, hoewel zij haar een zekere mate van muzikaliteit en kunstgevoel niet meenden te mogen ontzeggen. Iets dergelijks geldt met betrekking tot punt 7.

(5) „*slanke handen*". Na eigen aanschouwing kan ik verklaren, dat op Mevr. L.'s handen inderdaad de benaming „slank" past.

(6) „*Zij is zeer humoristisch aangelegd*". Zij, die haar kennen, bevestigen dit volkomen. Zichzelf en anderen vermag zij op vermakelijke wijze in het zonnetje te zetten.

(7) „*maar kan scherp critisch zijn*". Naar algemeen bevinden harer bekenden is ook deze uitspraak juist. Ook zijzelf acht dit tekenend.

(8) „*Ik zie twee kinderen steeds in haar omgeving*". Niet thuis te brengen. Zij heeft zelf geen kinderen.

(9) „*Was zij met 3 personen thuis (kinderen)?*" Indien wij het woord kinderen hier wegdenken, dan klopt dit gegeven wel. Mevr. L. was met drieën thuis (vader, moeder en zij zelf).

(10) „*Heeft Jopie een enkelfractuur gehad?*" In geval dit gegeven op Mevr. L. zelf betrekking heeft klopt het wel grotendeels. Haar voornaam is Johanna, ofschoon de afkorting „Jopie" in betrekking tot haarzelf niet werd gebruikt. Haar gehele jeugd heeft zij gesukkeld aan een zwakke enkel, die zij geregeld verstuikte, zodat zij vele keren, als haar vriendinnen naar danspartijen enz. gingen, met een verbonden enkel en haar been hoog op een stoel dagen achtereen rust moest

houden. Verzwikte enkels en al de daaraan verbonden narigheid vormden de plaag van haar jeugd.

(11) „*Kon Liesje zo ontzettend phantaseren, dat het veel op jokken leek?*" Hoewel de naam „Liesje" niet klopte, moest Mevr. L. bij het oplezen van dit gegeven terstond denken aan de hartsvriendin uit haar jeugd, die bekend stond door de meest phantastische verhalen die zij verzon. Zo vertelde deze vriendin b.v. eenmaal in de grootste ernst, dat zij thuis een ijsbeertje had, dat eens in de week in de badkuip een bad nam enz. enz. Bedoelde vriendin heette Ina en niet Liesje.

(12) „*Wie is die oude heer, die zeer veel pijn in de rechter heup had en met een stok liep en een zilveren horlogeketting met medaillon bezat?*" Dit gegeven kon in het geheel niet worden thuisgebracht.

(13) „*Euterpe*". Croiset drukt zich wel meer uit in bewoordingen, die een allegorische betekenis bezitten, zonder dàt hij daarbij in staat is om de betekenis der door hem gebezigde uitdrukkingen te duiden. Euterpe – als de Muze der lyrische poëzie (toonkunst) – zou met betrekking tot Mevr. L. de indruk moeten vestigen dat zij muzikaal is. Is deze opvatting juist, dan hebben wij het recht hier van een kloppend gegeven te spreken. (Er dient hierbij nog te worden opgemerkt, dat Mevr. L. niet onverdienstelijk accordeon speelt.)

Bij het voorlezen der gegevens aan de aanwezigen bleek Croiset niet te weten wat het woord Euterpe beduidt. Van de zijde der aanwezigen moest hem dit verklaard worden.

(14) „*Persoon is angstig in de maand Augustus*, doch zulks is in het geheel niet nodig". Dit is een hoogst merkwaardig punt. Het was zo treffend, dat, naar de woorden van Mevr. L., zij zich als het ware tot op de ziel uitgekleed achtte, toen daar in de zaal dit bijzondere kenmerk opgelezen werd. Volgens mevr. L. wordt zij in de maand Augustus steeds door angstgevoelens aangegrepen. Zij heeft daar echter nooit met iemand (ook met haar man niet) over gesproken.

(15) „*Fiets met paaltjes*". De betekenis hiervan ontging mevr. L. volkomen.

Tot zover de analyse van het verslag van het proscopisch visioen, mij op 10 Januari 1948 door de heer Croiset toegezonden. Overzien wij het geheel der verstrekte gegevens, dan valt het ons terstond op dat ten aanzien van het uiterlijk en de persoonlijkheid van de door hem „geziene" dame het merendeel der door de heer Croiset verstrekte gegevens juist genoemd moeten worden. Van de vijftien punten, welke het verslag bevat, kan gezegd worden, dat de punten 1 tot en met 7, alsmede punt 14 als vrijwel geheel juist kunnen worden aangemerkt. Ook de plaats, welke „de dame in het groen" zich zou kiezen is vrij nauwkeurig aangegeven. De punten 8, 12 en 15 konden, voor zover Mevr. L.'s kennis reikte, niet op haar persoon betrokken

worden, en moeten – althans voorlopig – als foutief worden aangemerkt[1]). De punten 9, 10, 11 en 13 kunnen wij niet ten volle als juist aanmerken. Toch valt niet te ontkennen dat wij daarin te veel terugvinden dat als juist kan worden aangemerkt dat het in hoge mate onredelijk zou zijn wanneer wij deze punten als foutief aanmerkten.

Alles bij elkaar genomen (en het feit in aanmerking genomen dat de zaal ongeveer twee honderd en vijftig zitplaatsen bevatte) gaan we zekerlijk niet te ver wanneer wij zeggen dat wij hier met een opmerkelijk geval van proscopie te doen hebben (tijdruimte vier dagen) en dat het wel zeer onwaarschijnlijk dient te worden geacht dat dit conglomeraat van juiste gegevens op rekening van het toeval dient te worden gesteld, al zijn wij dan niet in staat de geringheid van deze kans nauwkeurig in een cijfer uit te drukken.

Verschillende vrienden en bekenden van mevr. L., die op de zitting aanwezig waren, hebben mij verklaard, dat zij nimmer enig contact met de heer Croiset heeft gehad. Zelf heeft Mevr. L. mij dit schriftelijk verklaard.

Geval No. 2. „Slank persoon met blond of grijzend haar". Dit tweede geval imponeert ons in belangrijk mindere mate dan het eerste. Een der redenen waarom dit geval bij het eerste ten achter staat is wel hierin gelegen, dat de stoel, waarop betrokkene plaats zou nemen, zich op een andere plaats bevond als die welke door de heer Croiset was aangegeven. Merkwaardig is echter het feit dat voor de beide (door mij op 12 Januari ontvangen) verslagen in behandeling werden genomen, de heer Croiset in de heer Verbeek de persoon herkende, die hij op 10 Januari „gezien" had. Vele gegevens, door de heer C. op 10 Januari neergeschreven, blijken op de heer V. te slaan en het valt moeilijk te ontkennen dat wij bij het doorlezen van het rapport van de heer C. en van het daarop door de heer V. geleverde commentaar de neiging in ons voelen opkomen om te erkennen dat de heer C. op 10 Januari een „indruk" met betrekking tot de heer V. heeft gekregen.

Ik laat nu hieronder het door mij op 12 Januari 1948 ontvangen verslag (linker kolom) volgen. In de rechter kolom vindt men de daarbij door de heer V. gemaakte aantekeningen, welke hier en daar door mij (die reeds langer dan een jaar met de heer V. bekend is) zijn aangevuld.

1) De heer Zorab bewandelt hier de „veiligste" weg. Het komt mij nochtans voor dat *in principe* deze uitspraak voor bestrijding vatbaar is. Zie H. Szántó: „Pragmatische und nichtpragmatische Erklärungen der Psychometrie", Zeitschr. f. Parapsychologie, 1930, pag. 548. De schrijver wijst er in deze verhandeling op, dat wij bij proefnemingen als deze in een aantal gevallen juister doen om het woord „foutief" door „onuitgemaakt" („unentschieden") te vervangen. Red.

(1) Tweede rij, vijfde plaats links.	De heer V. nam in de zevende rij, op de vijfde plaats, rechts, plaats.
(2) Slank persoon	Meer gezet dan slank. (De heer V. zou men eigenlijk een forse man moeten noemen. G.Z.)
(3) donker gekleed	Klopt.
(4) met lichte blouse of overhemd	Klopt (licht overhemd).
(5) Blond of grijzend haar .	Grijzend; klopt. (De volle grijze haardos van de heer V. kan gemakkelijk de indruk van blond verwekken G. Z.)
(6) Veel omgaand met persoon, die grijs haar en een puntbaardje heeft.	Ik ken een graficus in Baarn, waarmede ik kort geleden in contact ben gekomen en voor wiens werk ik mij (sterk G.Z.) interesseer. Ik had het voornemen deze graficus de dag volgende op die van de bijeenkomst te gaan bezoeken, hetgeen ook is geschied. Bedoelde graficus heeft inderdaad grijs haar en een puntbaardje. Onjuist is „veel omgaand met”.
(7) Een type dat z'n antwoorden kort en krachtig formuleert.	Inderdaad streef ik steeds naar formuleringen, die slechts voor één uitleg vatbaar zijn. (Dit kan ik bevestigen, G.Z.)
(8) Heeft persoon ook met rechterringvinger een ongelukje gehad aan de top?	Ik herinner me iets dergelijks *niet*.
(9) Heeft hij omstreeks zesjarige leeftijd een hevige angst gehad, doordat hij achterna gezeten werd?	Inderdaad heb ik als kind (leeftijd weet ik niet meer) een hevige angst gehad, toen ik in de Haagse Maliebaan door een vreemde man ben nagezeten.
(10) Draagt hij veel een lorgnet?	Vele jaren lang heb ik een lorgnet gedragen, thans nog als reserve in mijn zak.
(11) Was moeder kleiner dan persoon zelf?	Ja, klopt.
(12) Had zij enigszins last van een dikke keel?	Ja, gauw benauwd, zwak hart.

(13) Naam Tony and Fikky . .	Mij niet bekend.
(14) Persoon is wet- en plichtmatig.	Inderdaad streef ik naar exactheid en prefereer, waar mogelijk, het concrete boven het abstracte.
(15) Ik zie een sterke arm . .	Klopt, ben nog niet zo lang geleden met de sterke arm in aanraking geweest.

Aan het slot van zijn commentaar op het verslag van het gezicht (10 Jan.) van de heer Croiset verklaart de heer V. nadrukkelijk, dat hij voor de bijeenkomst van 14 Januari 1948 nooit enig contact met de heer Croiset heeft gehad. Deze, door de heer V. ondertekende verklaring, bevindt zich in mijn bezit.

Persoonlijk ben ik er ten volle van overtuigd dat in beide gevallen bedrog (ten doel hebbende de schijn te verwekken als zou de heer Croiset over opmerkelijke paragnostische vermogens beschikken) is uitgesloten.

Wanneer wij de beide gevallen met elkaar vergelijken dan blijkt ons, zoals reeds gezegd, dat het eerste geval veel overtuigender is dan dat van de heer V. Wanneer men van een heer zegt dat hij een donker pak draagt en een licht overhemd, dan is de kans, dat men toevallig goed raadt veel groter, dan wanneer men van een dame zegt dat zij een groene blouse draagt.

Weinig overtuigend is ook de „mededeling" („vraag") dat de moeder kleiner is dan de zoon. Zoiets zal wel van de meeste moeders gezegd kunnen worden.

Toch geloof ik niet dat wij het gehele geval No. 2 op deze wijze „weg" kunnen „verklaren". Het bevat m.i. voldoende „positieve" gegevens om ons ook hier aanleiding te geven van proscopie te spreken.

EEN STERK SPREKEND ANGSTGEVOEL HEEFT BIJNA IEDER KIND GEKENT

Merkwaardig acht ik het feit dat in beide gevallen een juist gegeven voorkomt waarbij sprake is van angstgevoelens. Het is waarschijnlijk te achten dat bij Croiset een bijzondere belangstelling voor dergelijke gevoelens bestaat en dat zij juist daarom door hem worden opgemerkt. In hoeverre dit vermoeden juist is dient psychoanalytisch onderzoek uit te maken.

Tot slot zij er hier op gewezen dat de proefneming, waaraan de heer Croiset op 14 Januari door ons onderworpen werd en waarbij hem, gelijk op 12 October 1947 te Amsterdam, een drietal (door het lot aangewezen) stoelen (enkele uren voor de bijeenkomst) als „inductoren" werden aangewezen, geen positieve resultaten opleverden. Deze proefneming leverde slechts een drietal mislukkingen op.

In dit verband zij er hier op gewezen, dat men bij herhaling heeft opgemerkt dat de qualiteit der zich onder experimentele omstandigheden voordoende verschijnselen bij die der zich spontaan voordoende ten achter staat. Hetgeen in een aantal gevallen (op gronden van psychoanalytische aard) begrijpelijk is.

BUITENZINTUIGELIJKE WAARNEMING EN DE QUANTITATIEVE METHODE

(*vervolg van pag.* 57.)

DOOR DR W. H. C. TENHAEFF

XII. BUITENZINTUIGELIJKE WAARNEMING EN TIJD

Proscopie en de quantitatieve methode. Tot dusverre hebben wij geen aandacht geschonken aan de proscopie. Wij willen thans niet langer in gebreke blijven dit te doen.

In zijn verhandeling over „Experiments bearing on the precognition hypothesis" (J.o.P., Vol. II, pag. 38) bericht Rhine, dat hij in het laatst van 1933 zijn (hiervoor reeds genoemde) pp. Pearce verzocht de volgorde te voorspellen waarin vijf en twintig Zenerkaarten zouden liggen, nadat hij (Rhine) deze geschud zou hebben. Deze proef is het uitgangspunt geworden van een groot aantal soortgelijke proeven, waaraan niet alleen Pearce, maar ook eenige andere pp. medewerkten en die een niet onbevredigend aantal treffers bleken op te leveren. In totaal werden negen en veertig pp. door elf pl. op deze wijze op hun proscopisch vermogen onderzocht. Het aantal reeksen (een reeks is vijf en twintig „gissingen") bedroeg 4.523 (het aantal „gissingen" derhalve $25 \times 4.523 = 113.075$). Wiskundig onderzoek bracht aan het licht dat het aantal treffers zoo groot was, dat de kans, dat de verkregen resultaten op rekening van het toeval moesten worden gesteld, iets geringer was dan 1 op 400.000.

Ofschoon het volgens Rhine en zijn medewerkers volstrekt niet uitgesloten geacht moest worden, dat de pp. bij deze experimenten blijk hadden gegeven, dat zij in staat waren „iets" van de toekomstige volgorde der kaarten „gewaar te worden", achtten zij dit nochtans geenszins bewezen, daar de mogelijkheid immers bestond, dat de pl. (die de kaarten schudde) tijdens het schudden (zonder dat hij zich daar bewust van behoefde te zijn) langs „helderzienden" weg indrukken verkreeg van de (steeds wisselende) volgorde dezer kaarten en (onbewust) ophield met schudden, wanneer deze volgorde min of meer in overeenstemming was met de door den pp. gedane „voorspelling".

In dat geval zou men ten onrechte van proscopie kunnen gaan spreken waar men in werkelijkheid „slechts" met helderziendheid (in de ruimte, of – zoo men wil – in het heden) te doen had.

Een ingesteld onderzoek[1]), waarbij pp. opdracht kregen pakken

1) J. B. Rhine, B. M. Smith en J. L. Woodruff: „Experiments bearing on the precognition hypothesis: II. The role of ESP in the shuffling of cards", J.o.P., Vol. II, pag. 119.

van vijf en twintig Zener-kaarten net zoo lang te schudden tot de volgorde der zich in deze pakken bevindende kaarten zooveel mogelijk in overeenstemming was met die van „sleutel"pakken (waarvan een deel door schermen aan het gezicht der pp. onttrokken was) bracht aan het licht, dat deze hypothese geenszins uit de lucht gegrepen was. De twee honderd en drie pp., die aan dit onderzoek deel namen, leverden gezamenlijk (vanzelfsprekend niet allen in gelijke mate) een zoo hoog aantal treffers op, dat het wetenschappelijk niet verantwoord moest worden geacht bij de hiervoor beschreven proeven van een bewijs voor de proscopie te spreken.

Hierop heeft Rhine een derde onderzoek laten volgen [1]) waarbij hij (geleerd door de uitkomsten van het tweede) een aantal pp. Zenerkaarten liet plaatsen in ledige vakjes (ter grootte van een Zenerkaart). Wanneer de pp. aan deze opdracht voldaan had kwamen eenigen tijd later op deze (vijf en twintig) Zener-kaarten door het lot bepaalde Zener-kaarten te liggen, waarna het aantal treffers (overeenstemmingen) genoteerd werd [2]). De uitkomsten van dit onderzoek (waaraan negentien volwassenen benevens eenige kinderen meewerkten en waarin totaal 41.200 „gissingen" („voorspellingen") gedaan werden) waren statistisch voldoende significant om Rhine thans zonder bezwaar van een bevredigend quantitatief proscopisch onderzoek te doen spreken [3]).

Zooals bekend mag worden verondersteld zijn Rhine en zijn medewerkers geenszins de eenigen, die in de laatste vijftien jaren onderzoekingen op het gebied der proscopie (met toepassing van de quantitatieve methode) hebben ingesteld [4]) en dienen (zooals uit de in den XIVden jaargang van dit tijdschrift van de hand van de

1) J. B. Rhine: „Experiments bearing on the precognition hypothesis: III. Mechanically selected cards", J.o.P., Vol. V, pag. 1.

2) Het moge duidelijk zijn dat wij hier Osty's (zie E. Osty: „Pascal Forthuny", Parijs, 1926, pag. 109) bekende proef (die wij, zooals uit het hieraan voorafgaand artikel van den heer G. Zorab blijkt, met den heer G. Croiset herhaald hebben), waarbij Pascal Forthuny opdracht kreeg te voorspellen wie „over eenige uren" op een bepaalde (door het lot aangewezen) stoel in de gehoorzaal van het Institut Métapsychique zou komen te zitten (een opdracht waaraan de paragnost op overtuigende wijze bleek te kunnen voldoen), tot haar meest eenvoudigen vorm vinden teruggebracht.

3) Vanzelfsprekend verdient het aanbeveling om bij deze proeven den tijd, welke verloopt tusschen het moment waarop de pp. (door het plaatsen der kaarten in de vakjes) voorspelt en dat waarop de door het lot bepaalde kaarten op de door de pp. in de vakjes geplaatste kaarten gelegd worden, te varieeren ten einde na te gaan, of er hier verschil bestaat tusschen voorspellingen op „korten" en voorspellingen op „langen" termijn. Rhine heeft een dergelijk onderzoek ingesteld, waarbij hem gebleken is „that the longer time is not a limiting condition". Bij dit vergelijkend onderzoek bedroeg de korte periode twee, de lange tien dagen. Zie B. M. Humphrey en J. B. Rhine: „A confirmatory study of salience in precognition tests", J.o.P., Vol. VI, pag. 190.

4) In ons land is het Dr. P. A. Dietz geweest die een eerste poging aanwendde om *met toepassing der quantitatieve methode* een bijdrage tot het vraagstuk der proscopie te leveren. Zie zijn artikel over „Experimenteele prognosie" in T.v.P., X, pag. 166.

heeren Tyrrell [1]) en Zorab [2]) verschenen artikelen gebleken moge zijn) hier ook de namen van Whately Carington [3]) en Dr. S. G. Soal [4]) genoemd te worden. Zonder daarmede ook maar iets te kort te doen aan het voortreffelijke werk van Carington (zonder wiens „voorbereidend" werk Soal er wel nimmer toe gekomen zou zijn zijn aanvankelijk zoo teleurstellend *schijnende* protocollen opnieuw ter hand te nemen en daarbij verrassende ontdekkingen te doen, die den stoot gaven tot voortgezet onderzoek) dient er hier op gewezen te worden, dat het vooral Soal is geweest, die (met toepassing van de quantitatieve methode en voor zoover dit (na de voortreffelijke onderzoekingen van Richet [5]), Osty [6]) e.a. [7])) nog noodig mocht zijn [8])) het voorkomen van z.g. helderziendheid in de toekomst buiten elken redelijken twijfel heeft gesteld [9]).

Zuivere telepathie en proscopie. In September van het jaar 1945 publiceerde Rhine in het J.o.P. (Vol. IX, pag. 176) een artikel dat tot titel draagt „Telepathy and clairvoyance reconsidered", waarin hij er terecht op wijst dat in het licht der in de vorige paragraaf vermelde onderzoekingen de hiervoor (pag. 7) vermelde methode om het voorkomen van zuivere telepathie (P.T.) aan te toonen, niet langer als afdoende kan worden beschouwd. Gegeven de uitkomsten der onderzoekingen op het gebied der proscopie bestaat immers bij het toepassen van deze methode niet alleen de mogelijkheid dat de pp. een „indruk" verkrijgt van de kaart, waaraan de pl. tijdens het experiment „denkt", maar het is (bij de toepassing van deze methode) evenzeer mogelijk te achten dat zijn „indruk" betrekking heeft op

1) G. N. M. Tyrrell: „Het werk der Society for Psychical Research in oorlogstijd", T.v.P., XIV, pag. 8.

2) G. Zorab: „Retro- en precognitieve effecten bij paragnostische kaartexperimenten", T.v.P., XIV, pag. 116.

3) Whately Carington: „Telepathy", Londen, 1945. Een Nederlandsche vertaling van dit boek (waarvan op pag. 31 van den XIVden jrg. van dit tijdschrift een bespreking verscheen) is in voorbereiding.

4) S. G. Soal: „Fresh light on card guessing - some new effects", Proc. S.P.R., Vol. XLVI, pag. 152; S. G. Soal & K. M. Goldney: „Experiments in precognitive telepathy", Proc. S.P.R., Vol. XLVII, pag. 21.

5) Ch. Richet: „Traité de métapsychique", Parijs, 1923, 2de dr. Zie ook zijn „L'avenir et la prémonition", Montaigne, Parijs.

6) E. Osty: „La connaissance supra-normale", Parijs, 1925, 2de dr.

7) E. Lyttelton: „Some cases of prediction", Londen, 1937; H. F. Saltmarsh: „Foreknowledge", Londen, 1938.

8) Ofschoon Driesch (blijkens zijn in 1932 in München verschenen „Parapsychologie") geneigd was het voorkomen van proscopische verschijnselen te aanvaarden, achtte hij nochtans voortgezet onderzoek met betrekking tot dit verschijnsel (met het doel grootere zekerheid te verkrijgen) zeer gewenscht.

9) Zie R. H. Thouless: „The present position of experimental research into telepathy and related phenomena", Proc. S.P.R., Vol. XLVII.

het woord of de teekening welke de pl. na afloop van het experiment (als de pp. zijn „indruk" heeft medegedeeld) neerschrijft of maakt [1]).

Het manuscript van bovenstaand artikel werd door Rhine aan een aantal bekende onderzoekers toegezonden met verzoek er commentaar op te leveren. Zoo ontstond „A digest and discussion of some comments on „telepathy and clairvoyance reconsidered", dat wij in Vol. X, pag. 36 van het J.o.P. aantreffen.

Een uitvoerige bespreking van dit overzicht zou mij hier te ver voeren en ik moet derhalve volstaan met er hier op te wijzen dat Rhine in zijn slotwoord er op wijst dat vrijwel niemand der commentators in staat is gebleken het *absolute* bewijs voor de feitelijkheid der telepathie te leveren. („...No evidence for telepathy was found which could not at the same time be interpreted in terms of clairvoyance, either of present or future events...").

Terwijl het niet moeilijk valt aan de hand van het uitgebreide feitenmateriaal, waarover wij thans te beschikken hebben, het gebruik der termen helderziendheid (in de ruimte) en proscopie te rechtvaardigen, blijkt dit met betrekking tot het begrip telepathie veel moeilijker te vallen, daar veel van wat op het eerste gezicht telepathie lijkt te zijn, bij nader onderzoek „helderziendheid" blijkt te wezen (althans als „helderziendheid" kan worden aangemerkt).

In het begin dezer eeuw schreef T. J. Hudson in zijn „The law of psychic phenomena" (van welk boek in 1904 te Amsterdam een Nederlandsche vertaling verscheen onder den titel „De wet der psychische verschijnselen") dat het gebied der helderziendheid gestadig enger wordt en dat het terrein der telepathie zich gestadig (ten koste van dat der helderziendheid) uitbreidt (een meening, welke wij ruim twintig jaar geleden ook nog bij enkele Duitsche onderzoekers aantroffen, zooals ons bij het doorbladeren der onderscheidene jaargangen van het Z.f.P. blijkt).

In 1946 laat een zoo ervaren (maar tevens eenzijdig ingesteld) onderzoeker als Rhine hier een volkomen ander geluid hooren

1) Rhine spreekt hier van „precognitive sensory perception" (Pcg-SP) ter onderscheiding van de „precognitive telepathy" (Pcg-T), waarmede wij te doen hebben wanneer een pp. voorspelt, wat een ander (afzender) later zal „denken".

Het verschijnsel van de „sensation du déjà vu" berust, volgens Rhine, gedeeltelijk op Pcg-SP. Wij spreken van Pcg-SP wanneer iemand op eenigerlei wijze op paranormale wijze iets vooruit „ziet", dat hij later (wanneer de voorspelling in vervulling gaat) in werkelijkheid te zien krijgt.

Behalve Pcg-SP en Pcg-T kent Rhine ook nog de Pcg-C („precognitive clairvoyance"), waarmede wij ons hier niet verder bezig zullen houden.

Pcg-T, Pcg-SP en Pcg-C vallen onder het verzamelbegrip Pcg („Precognition"), op zijn beurt element van de totaliteit E.S.P. Zie J. B. Rhine: „Precognition reconsidered", J.o.P., Vol. IX, pag. 264.

en spreekt hij van een uitbreiding van het gebied der helderziendheid ten koste van dat der telepathie.

Uit het bovenstaande volgt dat wij naar een andere methode (d.w.z. een methode waarbij het uitgesloten dient te worden geacht dat de proscopie (en vanzelfsprekend ook de helderziendheid in de ruimte) ons parten kunnen spelen) hebben om te zien, om langs experimenteelen weg (met toepassing der quantitatieve methode) ons „geloof" in de juistheid der telepathie-hypothese te rechtvaardigen. Bij deze methode zal het (zooals Thouless en Rhine hebben opgemerkt) noodig zijn dat de pl. (afzender) zich van code-nummers bedient welke slechts hem (en een zijner *controleerende* medewerkers) bekend mogen zijn en zal de pl. (afzender) er steeds voor hebben te zorgen, dat hij niet alleen ten tijde van het experiment geen kaart of teekening voor zich heeft (maar volstaat met de zich (met behulp van een dobbelsteen en codenummers uitgekozen [1])) kaarten of teekeningen voor te stellen) maar het zal tevens tot zijn taak (en die van zijn medewerker behooren) dat zij er zich voor weten te wachten, om na het experiment ooit de gekozen kaarten of teekeningen in beeld te brengen of te beschrijven.

Blijkens een artikel, voorkomende in het J.o.P. (Vol. X, pag. 224), getiteld „An experiment in pure telepathy" en geschreven door mej. E. A. McMahan zou het haar nu gelukt zijn om (met toepassing der quantitatieve methode, gebruik makend van een code-systeem, dat slechts haar en haar controleerende medewerkster bekend was, en met vermijding van alles wat, volgens den huidigen stand van het onderzoek aanleiding zou kunnen geven om de verkregen, significante resultaten op rekening van helderziendheid (in de ruimte) of proscopie te schuiven) het voorkomen van zuivere telepathie aan te toonen.

Op grond van het zoo juist behandelde ligt de vraag voor de hand of hetgeen tot dusverre (d.w.z. zoolang de onderzoekers bij hun experimenten geen rekening hielden met de proscopie) als bewijsmateriaal voor het voorkomen van zuivere helderziendheid (in de ruimte) was aangemerkt, thans (nu wij verplicht zijn met de mogelijkheid van proscopie rekening te houden), nog wel als zoodanig kan worden aangemerkt.

Rhine heeft op deze vraag geantwoord (J.o.P., Vol. IX, pag. 176) met er op te wijzen, dat de onderzoekingen, waarbij men de pp. kaarten liet paren („matching techniques"), de (in de vorige paragraaf besproken) „wasch-tests" („ESP shuffle research"), Tyrrell's zoek-

1) Werpt men met behulp van een dobbelsteen een zeker aantal oogen, dan kan men daar een code-getal bij optellen. Komt men daarbij boven een bepaald getal, dan kan men de verkregen som met een te voren vastgesteld getal verminderen.

doozen proef (zie Hoofdstuk XIII), alsmede de uitkomsten der onderzoekingen op het gebied der „psychokinesis" [1]) geen enkele aanleiding geven om te meenen dat het gebied der helderziendheid (in de ruimte) een verenging moet ondergaan ten voordeele van dat der proscopie.

Ik zal hier op den inhoud der in deze (en de daaraan voorafgaande) paragraaf besproken artikelen niet verder in gaan. Rhine heeft zich daarin zoowel als een zeer scherpzinnig onderzoeker doen kennen, als een auteur wiens belangstelling te zeer beperkt is tot al datgene, dat door de toepassing der quantitatieve methode aan het licht is gebracht en te weinig oog heeft voor de uitkomsten der onderzoekingen van hen, die (zonder iets aan de waarde van de toepassing der quantitatieve methode te kort te doen) zich geheel of in hoofdzaak bij hun onderzoekingen bediend hebben van de qualitatieve methode [2]).

Het moge waar zijn dat het, bij een uitsluitende toepassing van de quantitatieve methode, op grond van het hiervoor behandelde uiterst moeilijk valt zijn telepathische proeven zoo in te richten, dat zelfs de meest spitsvondige criticus geen gelegenheid krijgt de verkregen resultaten op de een of andere wijze op rekening der proscopie te schuiven, zij, die jarenlang met psychoscopisten e.d. geexperimenteerd hebben weten, dat er zich bij hen verschijnselen voordoen, welke het gebruik der woorden telepathie (overdracht van bewustzijnsinhouden langs anderen weg dan dien der normale, zintuigelijke kanalen) en gedachtenlezen (het putten uit het psychisme van den „consultant") [3]) alleszins rechtvaardigen.

1) Onder „psychokinesis" (PK) verstaat Rhine de directe invloed die een pp. op paranormale wijze op een physisch systeem vermag uit te oefenen.

Tot voor kort bleek men het extra-somatisch ideoplastisch verschijnsel der telekinesie slechts met behulp van de qualitatieve methode te kunnen bestudeeren (zie o.m. H. Carrington: „Eusapia Palladino and her phenomena", Londen, Werner Laurie; Chr. Winther: „Experimentelle Untersuchungen über Telekinese", Z.f.P., 1930; H. Price: „Rudi Schneider", Londen, 1930 en E. Osty: „Les pouvoirs inconnus de l'esprit sur la matière", Parijs, 1932). Het behoort tot de verdiensten van Rhine en zijn medewerkers dat zij ook het onderzoek dezer psychokinetische verschijnselen met toepassing der quantitatieve methode ter hand hebben genomen (zie J. B. Rhine: „The psychokinetic effect: A review", J.o.P., Vol. X, pag. 5). Bij dit onderzoek is gebleken, dat beide verschijnselen (PK en ESP) nauw met elkaar samenhangen en dat de helderziendheid in de ruimte onmiskenbaar een rol speelt bij de psychokinetische verschijnselen.

T.z.t. zal in dit tijdschrift een overzicht verschijnen van hetgeen tot dusverre door Rhine en zijn medewerkers op het gebied der „psychokinesis" werd gevonden.

2) Ook G. N. M. Tyrrell heeft hierop gewezen in zijn verhandeling over „Perspective in Psychical Research", J.Am.S.P.R., Vol. XL, pag. 229.

3) Zie H. Driesch: „Parapsychologie", München, 1932, pag. 63 e.v. Driesch wijst er t. p. op, dat het verschil tusschen telepathie en gedachtenlezen („abzapfen fremdseelischer Seeleninhalte") hierin gelegen is, dat bij de telepathie de afzender actief en de ontvanger passief is, terwijl bij het gedachtenlezen het omgekeerde het geval is. Bij het experimenteel onderzoek hebben wij, volgens hem, met een combinatie van beide verschijnselen te doen.

„Gemeinsam aber ist nun doch allen diesen Geschehnissen, dasz es sich eben um

Ik denk hier b.v. aan het feit dat men bij Ossowiecki wel heeft opgemerkt dat hij niet alleen „indrukken" kreeg van hetgeen de proefnemer geschreven of geteekend had, maar ook, van hetgeen hij zich oorspronkelijk voorgenomen had te schrijven of te teekenen (zie T.v.P., XV, pag. 165). Wij spreken hier van telepathie van het voorbewuste, een verschijnsel dat wij algemeen bij psychoscopisten kunnen opmerken (zie T.v.P., XV, pag. 172) maar dat hun, die zich uitsluitend tot de toepassing der quantitatieve methode beperken, in den regel ontgaan zal.

Hier komt nog bij dat ook in de introspecties van onderscheidene pp. aanwijzingen zijn gelegen dat de begrippen telepathie en gedachtenlezen heel wat beter gefundeerd zijn dan zij, die zich vrijwel uitsluitend beperken tot een toepassing der quantitatieve methode, over het algemeen geneigd zullen zijn te meenen.

Zij die geregeld met Ossowiecki hebben geëxperimenteerd hebben daarbij gelegenheid gehad op te merken, dat de persoon van den proefnemer steeds van groote beteekenis voor het welslagen der proefneming voor hem was. Bij het „lezen" in gesloten enveloppen was het hem volstrekt niet onverschillig, wie het zich daarin bevindende papier beschreven had. Er bleken personen te zijn wier „brieven" hij niet vermocht te lezen en anderen bij wie hem dit zeer gemakkelijk gelukte.

Het feit, dat de persoon van den proefnemer bij dit soort van proefnemingen (die op het eerste gezicht aan helderziendheid doen denken) van belang is, wijst er ongetwijfeld op dat wij hier met telepathie en gedachtenlezen (en niet met helderziendheid in de ruimte) te doen hebben.

Ook de zelfwaarneming van den paragnost wijst hier in de richting der telepathie. Op een vraag van Dr. Osty (zie R.M. 1932, pag. 311) aan Ossowiecki welke, naar zijn meening, de envelop met inhoud bij de proefneming speelt, antwoordde deze: „Ik houd mij in het geheel niet met het papier bezig. Ik behoef daar heelemaal niet naar te kijken. Ik klem het in mijn hand, ik kneed het in mijn hand, met het doel mijzelf in contact te brengen met dengene, van wien het afkomstig is, onverschillig waar deze zich bevindt. Op een gegeven oogenblik krijg ik het gevoel dat ik de persoon, die de woorden op het papier heeft

Uebertragung seelischer Zustände von Seele zu Seele handelt, dasz auf paranormalem Wege von einer Seele Wissen erworben wird um Inhalte einer anderen Seele, oft geradezu um deren aktuellen Wissensinhalt, in anderen Fällen um ihren latenten.

Wir können also, wenn wir das Wort „Wissen" weit nehmen, Telepathie und Gedankenabzapfen jetzt unter dem gemeinsamen Namen Erwerb des Wissensinhaltes eines anderen ohne Vermittlung der Sinnesorgane zusammenfassen".

geschreven (de teekening heeft gemaakt), zelf ben[1]) en dan doemt hetgeen hij gedacht heeft (de zin welke hij geschreven heeft, de teekening welke hij heeft gemaakt) in mij op, zooals een herinnering in mij opdoemt. Het is alsof ik mij dat alles zelf herinner. Hetgeen hij gedacht heeft zie ik opnieuw voor mij. Het voornaamste voor mij is dat ik met dezen persoon in rapport kom. Gelukt mij dat niet, dan gebeurt er niets. Ik kom volstrekt niet met alle menschen even gemakkelijk in rapport. Met sommige personen kom ik gemakkelijk in contact, maar er zijn ook menschen, bij wie mij dit niet gelukt. Het papier alleen is niet voldoende voor mij. Ik moet met den schrijver zelf in contact komen. De envelop met inhoud is een hulpmiddel, dat mij de gelegenheid schenkt om met den proefnemer in rapport te komen".

XIII. BUITENZINTUIGELIJKE WAARNEMING ALS PSYCHOLOGISCH VERSCHIJNSEL

Met betrekking tot de vraag of de studie der telepathische en daaraan verwante verschijnselen tot het gebied der psychologie behoort heeft wel nimmer verschil van meening bestaan[2]), hetgeen echter niet inhoudt, dat alleen maar vak-psychologen (die zich op het gebied van die zijtak der psychologie, die wij onder den naam van parapsychologie kennen, gespecialiseerd hebben) zich met de bestudeering van de paragnostische verschijnselen bezighouden. Wie de geschiedenis van het parapsychologisch onderzoek sinds de oprichting der Engelsche S.P.R. (1882) kent weet, dat er aanvankelijk in de kringen van de vak-psychologen weinig belangstelling voor het parapsychologisch onderzoek heeft bestaan (William James vormde hier een zeer gunstige uitzondering) en dat het pionierswerk op dit gebied in hoofdzaak door niet-psychologen[3]) verricht werd[4]). Het

1) Dit verschijnsel werd reeds door de negentiende-eeuwsche mesmeristen opgemerkt en door hen als „toestand van rapport" beschreven. („Als Rapport bezeichneten die Magnetiseure die höchste Verbindung zwischen ihnen und ihren Somnambulen, durch die sie „mit dem Leib des Magnetiseurs denken, fühlen, empfinden und schmecken", also „ein Wahrnehmen durch seine Sinne, ein gänzliches Verfliessen mit seiner Seele..." (F. Moser: „Der Okkultismus", Zürich, 1935, I, pag. 301).

Zie voorts G. Pagenstecher: „Die Geheimnisse der Psychometrie", Leipzig, 1928 alsmede G. Walther: „Neuere Forschungen auf dem Gebiete der Telepathie (Innerseelische Begebenheit der Telepathie)", Z.f.P., 1932, pag. 535, alsmede haar verhandeling over „De intropsychische zijde van parapsychologische verschijnselen", T.v.P., IX, pag. 253.

2) J. B. Rhine: „Whose field is parapsychology?", J.o.P., Vol. VI, pag. 79.

3) F. W. H. Myers was classicus, Ch. Richet, G. Geley en Osty waren van huis uit medici, O. Lodge was fysicus. Zoo kunnen wij voortgaan met het noemen van namen van mannen, die de grondslagen legden van het parapsychologisch onderzoek en daarbij van beroep geen psychologen waren.

4) Verschillende redenen zijn hiervoor aan te wijzen. Wij zullen er hier niet toe

mag een alleszins verheugend feit worden genoemd, dat hierin de laatste decennia een zeer merkbare verandering ten goede is gekomen en dat in onze dagen in de kringen der psychologen zich het verlangen begint te openbaren, niet langer in gebreke te blijven zich met deze zoo hoogst belangrijke tak hunner wetenschap in te laten. De parapsychologie kan hiermede slechts gebaat zijn.

Enkele algemeene kenmerken

De buitenzintuigelijke waarneming vindt onbewust plaats. Wanneer men mij vraagt in welk jaar de Studievereeniging werd opgericht en wie haar eerste voorzitter was, dan zal ik daarop antwoorden met „in 1920" en daarbij den naam van Prof. Heymans noemen.

Hoe weet ik nu dat het jaartal en den naam die zich aan mij opdringen beide juist zijn?

G. E. Müller, die zoo'n belangrijk aandeel heeft gehad in den opbouw van de psychologie van het geheugen, heeft er op gewezen [1]), dat er een aantal kenteekenen (juistheidscriteriën) is welke het z.g. juistheidsbewustzijn doen ontstaan. Deze juistheidscriteriën (die wij door introspectie leeren kennen) zijn allereerst de „uitsluitendheid" en de „hardnekkigheid" waarmede deze datum en deze naam zich aan mij opdringen. Voorts de „prompte" wijze waarop dit geschiedt, alsmede de „duidelijkheid", „levendigheid" en hetgeen Müller heeft genoemd de „Fülle" [2]) der voorstellingen. Ten slotte dient ook de „herkenning van het gereproduceerde als zoodanig" tot de juistheidscriteriën gerekend te worden.

Wij weten dat het juistheidsbewustzijn (dat dus door de samenwerking van een aantal factoren (juistheidscriteriën) ontstaat) niet

overgaan deze hier alle op te sommen, maar volstaan met er op te wijzen, dat niemand die de geschiedenis der psychologie uit de laatste decennia der 19de eeuw (en het begin van deze eeuw) kent, zich over het gebrek aan belangstelling, dat in die dagen bij de psychologen voor de parapsychologische verschijnselen bestond, kan verbazen. „Um 1900 – zoo schrijft H. Prinzhorn in zijn „Leib-Seele-Einheit" (Potsdam/Zürich 1927) – ist der Mensch in der Psychologie ein anonymer Kreuzungspunkt von mechanischen, chemischen und biologischen Vorgängen, denen auf eine logisch unfaszliche Weise noch andere sogenannte seelische Vorgänge zugeordnet sind, die wahrscheinlich ebenfalls nach mechanischen Gesetzen verlaufen, – wenn man sie zu Ende erforschen würde –!"

De paranormale verschijnselen pasten niet in het beeld, dat de psychologen van dien tijd zich met betrekking tot den mensch gevormd hadden en zij hielden zich „*dus*" afzijdig van de studie dezer verschijnselen (autistisch denken).

1) Zie A. Messer: „Psychologie", Leipzig, 1934, 5de dr., pag. 272.

2) Hieronder verstaat Müller het feit dat de zich aan ons opdringende voorstelling verbonden is met andere voorstellingen. Bij het gekozen voorbeeld b.v. dringt zich niet alleen de naam Heymans en het jaartal 1920 aan mij op. Maar ik herinner mij voorts (associatie) o.m. dat de constitueerende vergadering op 1 April te Amsterdam plaats vond en dat Prof. Heymans bij die gelegenheid een rede hield over „Doel en middelen eener Studievereeniging voor „Psychical Research"" en dat deze rede in druk verschenen is en uitgegeven werd door de Maatschappij voor goede en goedkoope lectuur te Amsterdam.

altijd even sterk is. Ook is het niet altijd betrouwbaar, zooals de psychologie van het getuigenis ons geleerd heeft.

De vraag dringt zich nu aan ons op, of wij bij de telepathie en daaraan verwante verschijnselen ook zooiets als een juistheidsbewustzijn kennen. Dit nu blijkt inderdaad het geval te zijn [1]). Reeds bij de bestudeering van telepathische en andere paragnostische slaapgezichten valt het ons op, dat deze zich vaak door „levendigheid", „duidelijkheid" alsmede door den „indruk, welke zij bij den „droomer" na het ontwaken achterlaten", van gewone droomen onderscheiden (hetgeen bij herhaling de reden is, waarom de berichtgevers – meermalen tegen hun gewoonte in – den „droom" opteekenden of er met hun huisgenooten, vrienden of bekenden over spraken). In tegenstelling met „gewone" droomen (wenschdroomen, verwachtingsdroomen e.d.) dragen de paragnostische „droomen" voor den „droomer" vaak een „geloofwaardig" („veridical") karakter. Men is geneigd er „beteekenis" aan toe te kennen (juistheidsbewustzijn).

Maar ook bij het experimenteel onderzoek ontmoeten wij het juistheidsbewustzijn. Ik denk hier in de eerste plaats aan de psychoscopisten, die ons spreken van „een min of meer gemakkelijk contact krijgen met (het psychisme van) een persoon" en van „het gevoel er (al dan niet) te zijn".

De echtgenoote van den bekenden Amerikaanschen schrijver Upton Sinclair, een beschaafde en fijngevoelige vrouw die, nadat zij bij herhaling geconstateerd had dat zij met personen, die haar sympathiek waren, in spontaan telepathisch contact stond [2]), er toe overging haar telepathische begaafdheid onder experimenteele omstandigheden te bestudeeren [3]), bericht dat zij tijdens de proefnemingen (met toepassing van de qualitatieve (althans niet-quantitatieve) methode) soms allerlei figuren voor zich zag opdoemen. Daaronder bevond zich dan de figuur waarop de afzender zijn aandacht concentreerde. Zij moest dan uit deze figuren een keuze doen. Het was haar daarbij soms te moede als werd zij bij het doen dezer keuze door een innerlijke stem geleid. Bij herhaling trad bij haar bij het juiste beeld een soort van juistheidsbewustzijn op.

1) Men moge hier een argument te meer in zien ten gunste van de ons door Heymans (Bergson, Carington en Driesch) geschonken beschouwingen over de verklaring der telepathische verschijnselen (die, volgens hen, bij invallende gedachten kunnen worden ondergebracht).

2) In haar – vooral phenomenologisch zoo belangrijke – verhandeling over „De intropsychische zijde van parapsychologische verschijnselen" (T.v.P., IX, pag. 253) heeft Dr. Gerda Walther (die bij herhaling zelf met met haar bevriende personen in telepathische verbinding heeft gestaan) er op gewezen, dat (althans bij haar) een (spontaan) telepathisch contact in den regel met een „juistheidsbewustzijn" gepaard gaat. Zij was er zich bij herhaling niet alleen van bewust, dat haar gedachten vanuit een vreemd bewustzijn invielen, maar bleek daarbij in den regel ook te weten, van wien deze gedachten afkomstig waren.

3) Upton Sinclair: „Mental Radio", Londen, 1930.

Dat het juistheidsbewustzijn zich ook wel bij het onderzoek met toepassing van de quantitatieve methode voordoet, blijkt ons b.v. uit hetgeen Brugmans in No. 7 der Mededeelingen der S.P.R. over „De passieve toestand van een telepaath enz." geschreven heeft. Wij lezen daar dat de heer van Dam zich er tijdens de proefnemingen niet alleen van bewust werd dat hij in een toestand van passiviteit geraakte, maar dat hij ook van een „gevoel van contact" melding maakte, alsmede van een „gevoel dat aan de opdracht was voldaan". De beide laatstgenoemde „gevoelens" bleken echter minder betrouwbaar te zijn, dan het eerstgenoemde „gevoel". Het gevoel van contact ging lang niet altijd samen met een goed resultaat, terwijl ook weleens een goed resultaat verkregen werd, zonder dat er een duidelijk gevoel van contact geweest was. En wat het gevoel, dat aan de opdracht was voldaan betreft (zonder hetwelk, zooals Brugmans terecht opmerkt, het experimenteel onderzoek ten zeerste bemoeilijkt zou zijn geworden): dit gevoelen is voldoende betrouwbaar gebleken, om door zijn uiting (de pp. tikte twee keer op de bereikte plaats, indien dit gevoelen zich bij hem voordeed) den onderzoekers het materiaal te verschaffen, op grond waarvan zij bij den heer van Dam (met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid) tot de aanwezigheid van een telepathische begaafdheid hebben besloten, waaruit men echter niet concludeeren mag dat het steeds betrouwbaar was. Het feit, dat het aantal treffers wel significant was, maar nochtans belangrijk onder de 100 % bleef, wijst dit wel uit.

Ook Tyrrell[1]) heeft bij zijn onderzoek naar de paragnostische begaafdheid van zijn pp. G. J. het „juistheidsbewustzijn" opgemerkt.

De Engelsche onderzoeker G. N. M. Tyrrell ontdekte onder zijn bekenden een jonge dame, die meermalen blijk had gegeven van haar supernormale paragnostische begaafdheid en daarbij bijzonder geschikt bleek te zijn om (op paranormale wijze) verloren geraakte voorwerpen op te sporen en daar veel plezier in had. Dit gaf hem aanleiding om een experimenteel onderzoek met toepassing van de quantitatieve methode naar haar zoo sterk gespecialiseerde paragnostische begaafdheid in te stellen.

Hij begon met een eenvoudig apparaat te construeeren, dat uit vijf doosjes bestond, die alle een deksel met hengsel hadden en opgehangen waren achter een bord. In dat bord bevonden zich een aantal gaten, waardoor de proefleider een staafje in een der vijf doosjes kon werpen. De pp., die langs normalen weg niet te weten kon komen in welk dezer vijf doosjes het staafje

1) G. N. M. Tyrrell: „Science and psychical phenomena", New York, 1938. Zie ook B. M. Smith: „The Tyrrell experiments", J.o.P., Vol. I, pag. 63 alsmede G. N. M. Tyrrell: „The Tyrrell apparatus for testing extra-sensory perception", J.o.P., Vol. II, pag. 107.

zich bevond, moest nu het deksel optillen van dat doosje waarin, volgens haar meening, de heer Tyrrell het staafje geworpen had. De kans dat zij goed „raadde" was één op vijf.

Bij het experimenteeren met dit apparaat bleek al heel spoedig dat de pp. heel wat meer keeren goed „raadde", dan volgens de kansrekening te verwachten viel. Ook eenige andere pp. bleken bij dit onderzoek significante aantallen treffers te behalen, alhoewel deze aantallen niet zoo significant waren als die van mej. G. J.

Al spoedig ging de heer Tyrrell er toe over zijn apparaat belangrijk te herzien en te verbeteren. De vijf doosjes bleven behouden maar in plaats van het staafje kwam een in elk doosje aangebracht electrisch lampje, dat begon te branden wanneer de proefleider op het bij dit lampje behoorende knopje drukte. (In plaats van het doosje aan te wijzen, waarin het staafje was geworpen, moest pp. dus thans het doosje aanwijzen, waarin het lampje brandde.) Het aantal proeven en treffers werd automatisch vastgelegd op een papieren band, waardoor een volkomen objectief beeld van het verloop van de proefneming werd verkregen. Niemand zou nu meer kunnen zeggen dat de onderzoeker door onjuist te noteeren, het aantal treffers overdreven had voorgesteld.

Ook met behulp van dit verbeterde apparaat gaf mej. G. J. zeer significante aantallen treffers.

De heer Tyrrell liet het hier echter niet bij. Hij was er steeds op uit zijn apparaat te verbeteren, daarbij gebruik makende van de aanwijzingen welke critici hem gaven. Van deze verbeteringen waren de belangrijkste: 1. het gebruik van een speciaal soort schakelbord, waarbij de geleidingen van de knoppen naar de lampjes elkaar dusdanig kruisten, dat de proefleider wel wist op welk knopje hij drukte, maar niet welk lampje ging branden; 2. ten einde te voorkomen dat de pp. op den duur achter de z.g. nummer-gewoonte van den proefleider zou kunnen komen, construeerde de heer Tyrrell een zeer ingenieus bedacht apparaat, waardoor de knoppen niet langer door hem, maar automatisch bediend werden, waarbij er zorg voor werd gedragen, dat dit hulp-apparaat op een voor de pp. volkomen onberekenbare wijze de knopjes bediende; 3. het gebruik van een vertraagde-actie relais, die zoo werkte dat een lampje pas begon te branden als het deksel van het juist-gekozen doosje was opgelicht. Door het gebruik van deze vertraagde-actie relais voorkwam Tyrrell dat men zou kunnen zeggen dat het juiste doosje licht uitstraalde of iets warmer aanvoelde dan de overige.

Het is niet mijn bedoeling hier verder in te gaan op de be-

schrijving en de bespreking van de Tyrrell-doos, maar ik wil volstaan met er hier op te wijzen, dat ook toen de constructie van het apparaat het volmaakte nabij kwam, mej. G. J. in staat bleek te zijn een zoo groot aantal malen het juiste doosje aan te wijzen, dat het uitgesloten dient te worden geacht, dat de verkregen resultaten op rekening van het toeval moeten worden gesteld.

„Mej. G. J.", zoo schrijft Tyrrell in zijn „Science and psychic phenomena", „is er zich van bewust dat zij tijdens de proefnemingen in een toestand van bewustzijnsinzinking geraakt, waarin haar omgeving voor haar wegvalt. Zij zegt dat zij in een eigenaardigen toestand van geestvervoering geraakt, waarin zij het gevoel heeft dat hetgeen zij doet, juist is (ja eigenlijk niet falen kan). Zoo lang zij in dezen toestand verkeert, volgt de eene treffer op den anderen. Zij kan echter slechts korten tijd (enkele seconden) in dezen toestand blijven. Deze toestand is een toestand van mentale dissociatie, waarin haar paragnostische vermogens zich een oogenblik ongeremd kunnen uiten".

Dat echter geenszins alle onderzoekers bij hun toepassing van de quantitatieve methode een meer of minder betrouwbaar juistheidsbewustzijn bij hun pp. hebben opgemerkt, blijkt uit een aantal publicaties van Rhine en zijn medewerkers. „Buitenzintuigelijke waarneming", schrijft Rhine op pag. 311 van zijn „Extra-sensory perception after sixty years" is een in het onbewuste verloopend proces" en hij wijst er vervolgens op, dat hij bij zijn pp. zoo goed als nooit opmerkte, dat zij zich er op betrouwbare wijze van bewust waren, of zij al dan niet goed „geraden" hadden. Hij wijst hier vervolgens op de artikelen van J. L. Woodruff en R. W. George [1]), alsmede van L. Warner en M. Raible [2]) die tot eenzelfde erkenning kwamen.

Bij Bender's [3]) pp. werd het juistheidsbewustzijn daarentegen weer wel opgemerkt, maar het bleek in een aantal gevallen verre van betrouwbaar bij haar te zijn.

Over het grillig karakter der buitenzintuigelijke waarneming. Wie langdurig met psychoscopisten e.d. heeft geëxperimenteerd weet, dat zij niet alleen hun „goede" en „slechte" dagen hebben, maar dat ook de resultaten van één zitting (waarop wij hun een aantal (volgens onze meening) „gelijkwaardige" voorwerpen „ter behandeling" gaven) soms een zeer uiteenloopend karakter kunnen dragen. Ditzelfde merken wij nu op bij onze proefnemingen met toepassing der

1) J. L. Woodruff en R. W. George: „Experiments in extra-sensory perception", J.o.P., Vol. I, pag. 18.
2) L. Warner en M. Raible: „Summary of tests with miscellaneous subjects", J.o.P. Vol. II, pag. 149.
3) H. Bender: „Zum Problem der aussersinnlichen Wahrnehmung", Leipzig, 1936.

quantitatieve methode. Dagen waarop de pp. een hoog „niveau" bereiken worden afgewisseld door dagen, waarop dezelfde pp. weinig of geen significante aantallen treffers produceeren. Ook blijkt het voor te komen dat tijdens een zelfde zitting de „niveaux" geenszins aan elkaar gelijk blijven. Voorts valt het ons bij de bestudeering der lijsten bij herhaling op, dat er weinig of geen „lijn" zit in de wijze waarop het aantal treffers in de onderscheidene reeksen van 25 „gissingen" verdeeld is. Dit laatste is echter geenszins steeds het geval (zie pag. 16).

Toch valt niet te ontkennen dat er pp. zijn bij wie het grillig karakter der paragnostische verschijnselen minder in het oog valt, dan bij anderen (die dus langere perioden van „goede dagen" hebben dan anderen en wier „niveaux" een vrij standvastig karakter dragen).

Over het onstandvastig karakter der paragnostische begaafdheid. Nauw verwant aan de grilligheid, waaraan wij in de vorige paragraaf onze aandacht wijdden, is het onstandvastig karakter der paragnostische vermogens, de onberekenbare eb en vloed waaraan zij (evenals de overige paranormale vermogens welke de parapsychologie bestudeert) onderworpen zijn en die reeds door de pioniers van het parapsychologisch onderzoek werd opgemerkt.

Uit het verslag van Brugmans (Mededeelingen der S.P.R., No. 7) blijkt dat de heer van Dam na verloop van eenigen tijd zijn gave „verloor" (d.w.z. in een „eb-periode" geraakte, waarin het hem niet langer mogelijk bleek te zijn een significant aantal treffers te produceeren). Rhine en zijn medewerkers constateerden vele malen iets dergelijks bij hun pp. Zij merkten daarbij tevens bij meer dan een pp. op, dat zoo'n „eb-periode" wederom door een „vloed-periode" *kan* worden gevolgd [1]).

Zoowel het in de vorige als het in deze paragraaf behandelde verschijnsel dienen op rekening van remmingsverschijnselen te worden geschoven. En deze remmingsverschijnselen kunnen verschillende oorzaken hebben [2]). Bij den heer van Dam zal de vermindering zijner praestaties wel op rekening dienen te worden gesteld van het feit, dat hij zich voor een examen voorbereidde.

Kan een pp. door oefening zijn paragnostische praestaties verbeteren? Men spreekt in de psychologie van oefenen, wanneer, als gevolg van een opzettelijk herhaald doen bepaalde handelingen (vaardigheden) worden aangeleerd. Kinderen b.v. oefenen zich in het schrijven of schaatsenrijden.

Kan men nu in dezen zin zich ook als paragnost oefenen? Rhine ontkent dit, waarbij hij er op wijst dat de ervaring ons leert dat het

1) Het valt te betreuren dat men bij den heer van Dam niet nagegaan heeft, of zijn „eb-periode" opnieuw door een „vloed-periode" gevolgd werd. Hoogst waarschijnlijk is dit het geval geweest, daar deze „periodiciteit" een vrij algemeen verschijnsel is.

2) Zie mijn verhandeling over „Het tweede gezicht", T.v.P., XV, pag. 80 e.v.

bij herhaling gebeurt, dat pp., die langen tijd met toepassing der quantitatieve methode op hun paragnostische begaafdheid getest zijn, een achteruitgang in de aantallen hunner treffers begonnen te vertoonen [1]). „De geschiedenis van het onderzoek naar de paragnostische begaafdheid (met toepassing van de quantitatieve methode)", aldus Rhine op pag. 315 van zijn verzamelwerk (1940), „kent wel vele gevallen van personen wier paragnostische praestaties na een langdurig onderzoek verminderden, maar heeft tot op heden geen enkel geval opgeleverd van een pp., wiens praestaties verbeterden, naar mate hij zich langer als pp. ter beschikking stelde".

Ofschoon er tegen hetgeen Rhine hier naar voren brengt weinig of niets kan worden ingebracht (zooals uit het voorgaande gebleken moge zijn), zoo zou ik er hier nochtans op willen wijzen dat Rhine bij de beantwoording van de hierboven gestelde vraag te eenzijdig is geweest en slechts rekening heeft gehouden met hetgeen in zijn tabellen (en die zijner medewerkers) te vinden is.

Wie pp. heeft geobserveerd, bij wie zich het verschijnsel van het automatisch schrift begon voor te doen, kan daarbij opgemerkt hebben dat het schrijven allengs beter ging. Eerst komen er bij dergelijke pp. vaak alleen maar halen en krabbels. Daarna zien we – soms na verloop van een paar zittingen – dat er, min of meer moeizaam, woorden geschreven worden. Ten slotte merken wij, althans in een groot aantal gevallen, op dat de pp. woorden en zinnen (soms met groote snelheid) neerschrijft. De geregelde herhaling heeft hier kennelijk tot een verbetering der praestaties geleid.

Wij hebben hiervoor gezien dat de (gedeeltelijke) verlaging van het bewustzijnsniveau (zoo niet voor alle, dan toch zeker voor een groot deel der pp.) tot de begunstigende omstandigheden waaronder telepathische en andere paragnostische verschijnselen zich voordoen, moet worden gerekend. Het kan nu aan geen twijfel onderhevig worden geacht of de herhaling is van invloed geweest op de gemakkelijkheid, waarmede een aantal pp. in trance blijkt te gaan [2]).

Sommige pp. klagen er aanvankelijk over dat de beelden welke voor hen opdoemen (nog) onduidelijk zijn, de stem, welke zij „hooren" spreken, moeilijk te verstaan is. Na verloop van tijd blijkt hier echter verandering in te komen. De beelden (geloofwaardige pseudohallucinaties van het gezicht) worden duidelijker [3]), de woorden

1) Zie pag. 18 e.v.

2) Hetzelfde merken wij bij het hypnotiseeren op. Koster b.v. wijst er in zijn „Leerboek der hypnose" (Amsterdam, 2de dr., 1947) op, dat de gemiddelde tijd, benoodigd voor het intreden der hypnose, afneemt bij elke volgende hypnose, wanneer de patiënt (het sujet) vaak gehypnotiseerd wordt.

3) Geley maakt in een zijner geschriften melding van een paragnost, wiens geloofwaardige (pseudo-)hallucinaties ten slotte zoo duidelijk werden, dat zij het karakter van hallucinaties gingen aannemen. De pp. geraakte er (ten onrechte) van overtuigd, dat zijn visioenen gefotografeerd konden worden.

(geloofwaardige pseudo-hallucinaties van het gehoor) meer verstaanbaar. De geregelde herhaling schijnt ook hier tot een verbetering der resultaten te voeren.

De verbetering der praestaties hangt ook samen met de ervaring, die een pp. door de geregelde herhaling opdoet. Sommige pp. durven in het begin niet alles te zeggen wat zij „zien" of „hooren". De pl. moet hen aanmoedigen om, zonder eenig voorbehoud, over hun „hallucinaties" te spreken. Indien den pp. bij herhaling blijkt dat zijn visioenen e.d. juist zijn, zal zijn zelfvertrouwen (zoo onontbeerlijk voor het welslagen der proeven, zooals wij gezien hebben) toenemen. Dit zal er toe leiden dat hij steeds onbevangener daarover zal gaan spreken, hetgeen, op zijn beurt, tot een verbetering zijner praestaties kan leiden. De angst om fouten te maken, om „iets dwaas" te zeggen, leidt er ook toe, dat de pp. onvoldoende passief blijft (storende werking van het intellect). Zelfvertrouwen (geloof in zichzelf) is een der eerste voorwaarden voor het welslagen der proefnemingen.

> Pagenstecher [1]) deelt ons met betrekking tot Maria Reyes de Z. mede, dat zij aanvankelijk in haar visionnairen toestand weinig mededeelzaam was en dat hij haar in het begin allerlei vragen over haar visioenen moest stellen. Door deze vragen leerde zij haar visioenen nauwkeurig en systematisch beschrijven. Langzamerhand bleek zij zijn hulp steeds meer te kunnen ontberen en ten slotte kwam zij er toe haar visioenen nauwkeurig en systematisch te beschrijven, zonder dat de pl. haar ook maar één enkele vraag behoefde te stellen.

Vele pp. houden er een eigen „code" op na. De ervaring leert hun de beteekenis van zekere, steeds wederkeerende, „symbolische" (allegorische) voorstellingen verstaan. Zoo zag b.v. een pp. bij enkele voorwerpen (inductoren) een doodkist. De ervaring leerde haar dat dit beeld zich steeds voordeed, wanneer zij inductoren in handen kreeg waarvan de oorspronkelijke eigenaar overleden was en onderscheid te maken tusschen inductoren, waarvan de oorspronkelijke eigenaar overleden was, en andere, welke aan nog in leven zijnde personen toebehoorden.

Onbekendheid met het feit dat de gezichten der paragnosten vaak een „symbolisch" (allegorisch) karakter dragen [2]) kan er toe leiden, dat de pp. een verkeerden uitleg aan zijn visioenen geeft. Zoo „zag" b.v. (het was in de bezettingsjaren) een psychoscopiste iemand, die haar consulteerde, „aan handen en voeten gebonden" hetgeen haar

1) G. Pagenstecher: „Die Geheimnisse der Psychometrie oder Hellsehen in die Vergangenheit", Leipzig, 1928.

2) Zie mijn verhandeling over „Parapsychologie en ontwikkelingspsychologie" in Tijdschr. v. Parapsychologie, XIV, pag. 14.

deed zeggen dat hij groot gevaar liep in handen der Gestapo te geraken. Dit geschiedde echter niet. Hetgeen zij zag was in werkelijkheid een zinnebeeldige voorstelling van de onmacht, welke haar consultant in die dagen kwelde. Hij gevoelde zich ten tijde van het consult a.h.w. aan handen en voeten gebonden. Hij was zoo geremd (als gevolg van de Duitsche overheersching) dat hij zijn werk niet langer naar behooren kon verrichten. „Ik laat," zeide mevr. Klette eenmaal tegen Dr. Marcinowski" [1]), „de in mij opduikende invallen en symbolen nog immer niet voldoende vrij spel. Ik heb nog steeds niet voldoende geleerd om mijn critiek het zwijgen op te leggen. Elke poging, om hetgeen ik zie verstandelijk te verklaren en uit te leggen, moet ik onderdrukken en ik moet leeren rustig te wachten, tot de beteekenis van het geziene zich vanzelf, ongezocht, aan mij opdringt." Terecht teekent de onderzoeker hierbij aan, dat de paragnost, evenals de patiënt die een psychoanalytische behandeling ondergaat, de storende werking van zijn verstand (van zijn „Geest", zooals Klages hier zegt) moet leeren uitschakelen.

Ook Gardner Murphy heeft hierop gewezen in zijn verhandeling over „Removal of impediments to the paranormal" (J. Am. S.P.R., Vol. XXXVIII, pag. 2).

Zoo moge dan uit het bovenstaande gebleken zijn dat de voortdurende herhaling (oefening) van meer invloed is, dan een eenzijdige toepassing der quantitatieve methode aan het licht brengt.

Een opmerkelijk kenmerk van cognitieven aard

De buitenzintuigelijke waarneming is een „diametrische functie". Terecht heeft men bij de „blind matching" (en soortgelijke) tests de vraag gesteld of de pp. eerst de eene en daarna de andere kaart identificeert om ze vervolgens met elkaar te vergelijken, om ten slotte het oordeel gelijk of ongelijk uit te spreken, danwel of wij hier met een „een eenheid vormende „Akt"" te doen hebben. Een door A. Foster („Is ESP diametric?", J.o.P., Vol. IV, pag. 325) ingesteld vergelijkend onderzoek heeft het zeer waarschijnlijk gemaakt, dat het laatste het geval is. „The ESP process", aldus Rhine („Extra-sensory perception after sixty years", pag. 326), is diametric in its function, encompassing more than a single object in its scope and apprehending relations as a unitary act".

Buitenzintuigelijke waarneming en wil

Wanneer ik een stel Zenerkaarten op tafel leg (figuurzijde boven) en ik verzoek iemand (dien ik een tweede stel ter hand gesteld heb) zijn kaarten op normale wijze (waarbij hij de kaarten dus mag bekijken) te „paren", dan zal hij daartoe te allen tijde in staat blijken

1) J. Marcinowski: „Intuitive Charakterdiagnosen", Zeitschr. f. Parapsychologie", 1928, pag. 569 e.v.

te zijn. Vraag ik hem echter dit op paranormale wijze te doen („open matching test") dan zal ons blijken dat (hoe gaarne hij ook zal *willen* feilloos aan mijn opdracht te voldoen) hij slechts gedeeltelijk (met meer of minder succes) aan mijn opdracht kan voldoen. Wij zeggen op grond van dit feit dat hij zijn paragnostisch vermogen niet „in zijn hand" heeft, dat hij niet willekeurig op paranormale wijze vermag „waar te nemen".

De „onstandvastigheid" der paragnostische verschijnselen verwekt den schijn, dat zij volkomen buiten het bereik van onzen wil liggen. Toch is dit niet geheel juist. Indien dit zoo ware, zouden wij niet in staat zijn de paragnostische verschijnselen onder experimenteele omstandigheden te bestudeeren en alleen aangewezen zijn op het verzamelen van gevallen van spontane paragnosie. Het feit, dat wij telepathische, telaesthetische en proscopische proeven kunnen nemen, welke met succes bekroond worden (dat wij dus ons verlangen om langs paranormalen weg te weten te komen, aan welke kaart een afzender denkt, welke teekening een pl. (die zich eenige honderden meters of meer van ons verwijderd bevindt) in zijn kamer heeft opgehangen of (zooals Osty bij Pascal Forthuny constateerde [1])) wie in een toekomstig moment op een bepaalde (door het lot aangewezen) stoel (deel uitmakend van het meubilair van een gehoorzaal) zal komen te zitten, bevredigd kunnen zien) bewijst, dat wij onze paragnostische vermogens op bepaalde doelen kunnen richten, dat zij willekeurig richtbaar zijn.

Ook het feit, dat (zooals wij gezien hebben) een aantal pp. bij herhaling in staat blijkt te zijn om, naar willekeur, zoowel een hooger als een lager aantal treffers te produceeren dan volgens de kansrekening te verwachten is (dit laatste beteekent dus, dat hij opzettelijk mis vermag te raden) beteekent, dat onze wil van invloed is op onze paragnostische vermogens.

Verder dienen wij er hier met Rhine nog op te wijzen dat, blijkens de ervaring, de pp. in staat blijken te zijn zich aan te passen aan de verschillende eischen, die een pl. aan hem stelt (hetgeen b.v. geschiedt waar een pl. een pp. aan verschillende tests onderwerpt [2])) hetgeen er mede op wijst dat het vermogen om met bewustheid pogingen te doen tot het verrichten van bepaalde handelingen (onze wil) van invloed is op onze paragnostische praestaties. Men kan hier spreken van een bewuste en willekeurige aanpassing.

Hoe langer en hoe meer wij ons met de bestudeering der paragnostische verschijnselen bezighouden, des te normaler blijken zij ons te

1) E. Osty: „Pascal Forthuny", Parijs, 1926.
2) W. Russell en J. B. Rhine: „A single subject in a variety of ESP test conditions", J.o.P., Vol. VI, pag. 284.

zijn, hetgeen beteekent, dat het woord paranormaal slechts een betrekkelijke beteekenis heeft en dat het gebruik van het woord parapsychologie (evenals het gebruik van de woorden dierpsychologie, kinderpsychologie, forensische psychologie e.d.) alleen maar ten doel kan hebben om een bepaald onderdeel van de psychologie een naam te geven en te getuigen van den systematischen arbeid der psychologen, die specialiseering met zich medebrengt.

Van nature zijn wij allen paragnosten (zijn wij allen tot buitenzintuigelijk waarnemen in staat). Om dit te doen blijken dienen wij echter zekere voorwaarden te scheppen, welke de ervaring ons als gunstig voor het zich openbaren der paragnostische vermogens heeft doen kennen. Dit „scheppen van gunstige voorwaarden", dit „uit den weg ruimen van zekere beletselen", dit „zich gereed maken" (zooals Gardner Murphy [1]) het noemt) is nu iets dat (zooals uit het voorgaande genoegzaam gebleken moge zijn) wij naar willekeur tot stand vermogen te brengen. Dit geldt niet alleen met betrekking tot den pl. (die er o.m. voor te zorgen heeft dat het zelfvertrouwen zijner pp. zooveel mogelijk wordt gesterkt, dat een zitting niet te lang duurt, dat zoo zelden mogelijk toeschouwers tot den pp. worden toegelaten en dat bij het onderzoek rekening wordt gehouden met den aanleg en de belangstelling van den pp.) maar evenzeer met betrekking tot den pp. Zooals wij hiervoor gezien hebben dient (althans bij een aantal pp.) de „passieve toestand", waarin het meerendeel der pp. zich *naar willekeur* vermag te brengen, als een begunstigende omstandigheid te worden aangemerkt.

Dit alles betreft echter de *in*directe activeering der paragnostische vermogens. De directe blijken wij niet in onze hand te hebben. Hoe gaarne wij dit ook zouden willen, het is ons tot op heden niet mogelijk om in dier voege naar willekeur over onze paragnostische vermogens te beschikken, dat wij van een bewuste beheersching (een naar willekeur „helderziend" zijn) zouden kunnen spreken.

Mogen wij de „occultisten" gelooven, dan zijn er wegen om dit te bereiken en ik ben (na alles wat ik over de „Yoga" gelezen heb (en een enkele maal van deze zijde gezien heb [2])) geneigd te gelooven, dat zij in principe gelijk hebben en dat hier gebieden liggen, welke in de toekomst door de parapsychologen betreden en ontgonnen zullen worden.

(*Wordt vervolgd.*)

1) Zie Gardner Murphy: „Removal of impediments to the paranormal", J.Am. S.P.R., Vol. XXXVIII, pag. 2.

2) Zie W. H. C. Tenhaeff: „Raja Yoga, Parapsychologie en psychoanalyse", T.v.P., XI, pag. 24.

JAARVERSLAG VAN DE SECRETARIS

MEI 1947–MAART 1948

Het doet mij veel genoegen U te kunnen mededelen, dat in het afgelopen jaar het ledental onzer vereniging zich boven verwachting gunstig heeft ontwikkeld. Schreef ik in mijn vorig jaarverslag, dat wij alleszins tevreden dienden te zijn, wanneer het aantal leden zich op ± 700 zou kunnen handhaven, thans blijkt wel dat ik de situatie wat te somber heb ingezien, daar, ondanks de vele bedankjes aan het einde van 1947, bij het schrijven van deze regelen er ± 780 betalende leden en begunstigers op de ledenlijst staan genoteerd. Vergeleken met de 660 van verleden jaar mag de vooruitgang in het ledental in alle opzichten bevredigend worden genoemd.

Wij hopen van ganser harte, dat deze stijging van het ledenaantal onzer vereniging zich ook dit verenigingsjaar moge voortzetten en dat wij binnen afzienbare tijd de 1000 zullen hebben vol gemaakt. Een groot aantal contribuerende leden betekent een versterking onzer krappe financiële positie, en een ruime toevloeiing der geldmiddelen is een eerste vereiste, wil onze S.P.R. aan het door haar gestelde doel, nl. om op zo ruim mogelijke schaal onderzoekingen te verrichten op parapsychologisch gebied, beantwoorden.

Men verlieze vooral niet uit het oog, dat het geheel van de grond af opnieuw opbouwen onzer vereniging na de Duitse roof ons voor zeer grote financiële moeilijkheden heeft geplaatst, terwijl de zeer sterk verhoogde kosten voor de uitgave van het T.v.P., administratie, bibliotheek, zaalhuur enz. enz. ons vrijwel geheel in de onmogelijkheid heeft geplaatst een behoorlijke reservering toe te passen ten einde de uitgaven, welke het onderzoek van proefpersonen nu eenmaal met zich meebrengt, te kunnen bekostigen.

Er bestaat momenteel een wanverhouding tussen de in 1946 toegepaste contributie-verhoging (*f* 2.50) en de na de oorlog sterk gestegen kosten van allerlei, dat nu eenmaal voor het goed functionneren van een vereniging als de S.P.R. noodzakelijk is. Een wanverhouding, die elk jaar ernstiger wordt en slechts weinig in gunstige zin wordt beïnvloed door een steeds stijgend ledental. In hoeverre een contributie-verhoging genoemde wanverhouding eventueel zal vermogen op te heffen, valt op het ogenblik moeilijk te beoordelen, maar dient in de nabije toekomst met al de daarbij behorende pro's en contra's ernstig onder de ogen te worden gezien.

Het Tijdschrift voor Parapsychologie.

Tot onze spijt moeten wij wederom constateren, dat ook in de loop van 1947 bij herhaling vertraging is opgetreden wat betreft het regelmatig verschijnen van het T.v.P. Noch de Redactie, noch de

Uitgeefster treft hiervoor enige blaam. Voor een groot deel dient de schuld te worden gezocht bij de drukker, die overvoerd is met werk, en nog wel werk, dat gedeeltelijk „deviezen" moet opleveren, zodat het maar al te begrijpelijk is dat daarbij ons tijdschrift pas op de tweede plaats kwam. Waar het hier een Nederlandse uitgave betreft kunnen wij bij het aandringen op spoed geen gebruik maken van het moderne „Sesam open u", dat als bij toverslag vaak de zwaarste hinderpalen weet te overwinnen. Vanzelfsprekend hebben ook nog andere omstandigheden er toe medegewerkt, dat het T.v.P. verschillende keren vertraging onderging bij het verschijnen, maar het is hier niet de plaats hierop dieper in te gaan. Dezelfde minder bevredigende situatie dreigt zich ook in dit jaar voort te zetten. Nochtans is ons van drukkers zijde verzekerd, dat er verbetering in de toestand zal komen, en wij hebben dan ook goede hoop, dat het Mei-Juni-nummer op tijd bij ons in de bus zal worden gedeponeerd.

Ik geloof, dat ik mij tot uw aller tolk maak, indien ik op deze plaats onze redacteur Dr. W. H. C. Tenhaeff van ganser harte dank zeg voor de uitnemende wijze waarop hij de inhoud weet te verzorgen en het hoge wetenschappelijke peil, dat hij daarbij weet te handhaven. Menig lofuiting hieromtrent mochten wij reeds in ontvangst nemen van verschillende zijden.

De verstandhouding tussen de Redactie en de Uitgeefster, Leopold's U.M., laat niets te wensen over. Aan de laatstgenoemde komt ook een woord van welgemeende dank toe voor de vele moeiten en zorgen, die zij aan de uitgave van ons periodiek heeft besteed.

De plaatselijke afdelingen.

De vier bestaande afdelingen in de grootste vier steden van ons land betoonden zich in het afgelopen verenigingsjaar zeer actief door het organiseren van verschillende lezingen. Ook enkele z.g. experimentele bijeenkomsten werden op touw gezet, vooral door de afd. Amsterdam. In hoeverre dit soort bijeenkomsten, die alleen voor de leden toegankelijk waren gesteld, aan het gestelde doel hebben beantwoord, dient nog nader te worden nagegaan. Voor het slagen schijnt veel af te hangen van de juiste keuze der proefpersonen. Hier zit juist de grote moeilijkheid, aangezien niet alle goede proefpersonen geschikt zijn om in het openbaar op te treden. Van de ervaringen, in dit seizoen opgedaan, zal het afhangen of wij er toe zullen besluiten ook in het volgend seizoen dergelijke bijeenkomsten te organiseren.

De afdelingen Amsterdam en Rotterdam hebben het lofwaardige streven getoond te trachten zichzelf te bedruipen en geen beroep te doen voor de kosten hunner lezingen enz. op de algemene kas. Hiertoe werd van de afdelingsleden een kleine bijdrage gevraagd voor

het bijwonen der diverse lezingen. Deze proef, alle kosten in de afdelingen gemaakt door de afdelingen zelf te laten betalen, mag, meen ik, in het algemeen als geslaagd worden aangemerkt. De besturen der afdelingen Amsterdam en Rotterdam zeg ik hierbij dank voor het door hen betoonde initiatief.

Het stichten van nieuwe afdelingen heeft nog steeds onze bijzondere aandacht. Aanvragen werden tot het bestuur gericht om te komen tot het stichten van een afdeling in Twente, Arnhem en Haarlem. De toekomstige afdeling Groningen, die de oudste rechten bezit, verkeert nog steeds in *statu nascendi*, zonder dat het tijdstip van werkelijke geboorte dezer afdeling veel dichterbij is gekomen. Bij het stichten van nieuwe afdelingen doen zich nu eenmaal talrijke moeilijkheden voor. Zij zijn niet alleen van financiële aard. Het gaat er hier ook om of wij een voldoende aantal personen kunnen vinden die de geschiktheid bezitten een dergelijke afdeling te leiden.

Internationaal Parapsychologisch Congres 1949.

De internationale verhoudingen blijken nog zo onzeker te zijn, het internationale ruilverkeer is door allerlei beperkende bepalingen nog zo bemoeilijkt, dat het onmogelijk is gebleken een internationaal parapsychologisch congres dit jaar te organiseren. Misschien zou er een weg kunnen worden gevonden om dit congres het volgend jaar te doen plaats vinden.

Bibliotheek.

Van onze naar Duitsland weggevoerde bibliotheek is nog steeds geen spoor gevonden. Wij hebben dit bezit dan ook nu maar geheel afgeschreven en al onze aandacht besteed aan het weer opbouwen van een nieuwe boekerij. Met het oog op onze zeer beperkte geldmiddelen gaat dit nog uiterst langzaam. Schenkingen van de kant onzer leden komen practisch niet meer voor. De aankoop van boekwerken ondergaat sterk de invloed van de enorme prijsstijging, die voor tweedehandse boeken op ons gebied valt te constateren, waardoor wij vaak in de onmogelijkheid verkeren om boeken, die beslist in een parapsychologische bibliotheek aanwezig dienen te zijn, aan te schaffen. Hoe de bibliotheek moet worden verrijkt vormt een probleem op zichzelf, dat nog niet tot aller tevredenheid is opgelost.

De nieuwe catalogus zal weldra persklaar zijn. Afgezien van de tijdschriften die, naar men weet, niet naar Duitsland zijn weggevoerd en behouden bleven, moet men van de nieuwe catalogus geen al te hoge verwachtingen koesteren. Verschillende belangrijke boekwerken hebben wij daarin helaas nog niet kunnen vermelden en het zal jaren duren eer de inhoud van de catalogus weer in overeenstemming is met die van onze voor-oorlogse. Er zal naar worden gestreefd de

catalogus zo in te richten dat een ieder de nieuwe aanwinsten zelf zal kunnen bijschrijven. Het ligt nl. in onze bedoeling van deze aanwinsten geregeld melding te maken in het T.v.P. Mogelijk gaan we er ook toe over geregeld een aanvullend inlegblad te laten verschijnen.

Daarenboven hebben wij het plan een catalogus te doen verschijnen van alle op parapsychologisch (en aanverwant) gebied verschenen publicaties, voor zover deze in Nederlandse bibliotheken aanwezig zijn, opdat onderzoekers en studenten kunnen nagaan waar zij een bepaald boek, dat zij wensen te raadplegen, ter lezing kunnen verkrijgen. Op deze wijze wordt een goed overzicht verkregen van hetgeen er op parapsychologisch gebied in Nederlandse bibliotheken aanwezig is. Het behoeft wel geen betoog dat de samenstelling van een dergelijke catalogus zeer tijdrovend zal zijn. Het bestuur acht nochtans de samenstelling van een dergelijke catalogus van groot belang.

Wetenschappelijk onderzoek.

Voor een groot deel heeft in het afgelopen jaar het onderzoek betrekking gehad op de z.g. „magnetische" of „paranormale" geneeswijze, zoals deze door de heer Croiset uit Enschede in toepassing wordt gebracht. Een aantal artsen onzer medische commissie, met name de heren Haye, Musaph, Kat, Stokvis, en nog enkele andere medici, heeft zich met dit geval beziggehouden, dat inderdaad in velerlei opzicht merkwaardige aspecten vertoont.

De door Croiset toegepaste methode om de spieren van verlamde ledematen te doen contraheren heeft de belangstelling van verschillende neurologen opgewekt en tot bepaalde experimenten aanleiding gegeven. De tot nu toe verkregen algemene indruk is, dat men een merkwaardig verschijnsel op het spoor is gekomen, dat alleszins een verder onderzoek zal lonen. Het is nu maar te hopen, dat sommige dezer medici voldoende tijd zullen kunnen vrijmaken, ten einde dieper op het probleem dezer z.g. „magnetische" beïnvloeding in te gaan. Een samenwerking tussen onderscheidene specialisten zal noodzakelijk blijken om het onderzoek zo grondig en veelzijdig mogelijk te doen zijn. Wij hebben het geluk in de heer Croiset een proefpersoon te bezitten, die niet alleen over uitstekende paranormale vermogens beschikt, maar die zich tevens geheel openstelt voor ieder wetenschappelijk onderzoek en hieraan ten volle wenst mede te werken. Wij moeten deze ons geboden kans zo veel mogelijk uitbuiten en alles in het werk stellen om het geval Croiset in al zijn aspecten zo volledig mogelijk te onderzoeken.

Voor zijn geheel belangloze medewerking en voor de vele financiële offers, die hij zich heeft getroost ter bevordering van het onderzoek, wil ik op deze plaats de heer Croiset hartelijk dankzeggen en de hoop uitspreken, dat zijn voorbeeld vele paranormaal begaafden

hier te lande zal aanzetten zich ook voor ons onderzoek beschikbaar te stellen. Alleen op deze wijze zal het mogelijk zijn een steeds groter feitenmateriaal bijeen te brengen met behulp waarvan wij werkhypothesen hopen te kunnen opstellen die voor toekomstige onderzoekingen van belang zullen blijken te zijn.

In aansluiting aan het zo juist medegedeelde wil ik nog even memoreren, dat op initiatief van de heer Croiset en zijn medewerkers (voor Amsterdam denk ik hier in het bijzonder aan de heer Spee) een vereniging tot stand is gekomen, die tot doel heeft bona-fide personen, die menen over bepaalde paranormale vermogens te beschikken (op het gebied van genezing, diagnostiek, buitenzintuigelijke waarneming en zo meer) te testen, te controleren en op te leiden. De bedoeling is, dat de S.P.R. eventueel deze proefpersonen ter beschikking krijgt voor verder experimenteel onderzoek.

Op deze wijze zal een kern van paranormaal begaafden kunnen worden gevormd, die voor het parapsychologisch onderzoek van groot nut zal zijn. De schuwheid, die vele paranormaal begaafden er van weerhoudt zich voor wetenschappelijke experimenten beschikbaar te stellen en die vaak berust op een verkeerd begrip van wezen, doel en streven van de parapsychologie, zal mogelijk op deze manier verminderen.

De heren Oosterhuis en Vos zetten met medewerking van de paragnost Mekke hun proeven voort in verband met een eventuele inwerking van z.g. „magnetische" krachten op in *vitro* groeiende bacterie-cultures. Tot op heden met resultaten, welke niet voldoende significant kunnen heten. Zij zetten evenwel hun proefnemingen voort en hopen door een verbetering van de gebruikte apparatuur meer gelijkvormige voorwaarden te kunnen scheppen, waardoor een eventuele inwerking van paranormale aard gemakkelijker en met grotere zekerheid zal zijn te constateren.

De heer van Raalte zet zijn kaart-experimenten (quantitatief onderzoek met betrekking tot de paragnosie) nog steeds voort. Een tamelijk uitgebreid materiaal is reeds door hem verzameld.

Door zijn vertrek naar Caïro in Oct. 1947, waar hij tot hoogleraar in de geologie werd benoemd, moest Prof. Dr. S. W. Tromp zijn zo interessante wichelroede-proeven stop zetten. Er wordt momenteel naar een weg gezocht bedoelde experimenten door enige competente physici en andere vakgeleerden te doen herhalen en voort te zetten op de wijze reeds door Prof. Tromp aangegeven.

Naar aanleiding van de experimenten van Dr. Vasse, uit Amiens, waarbij het mogelijk zou zijn gebleken de groei van kiemplanten mentaal te beïnvloeden, proeven, die naar ons is gebleken ook in Amerika op grote schaal op touw zijn gezet, zal getracht worden deze soort proeven ook hier te herhalen, zo mogelijk te Wageningen.

BINNEN- EN BUITENLANDSE KRONIEK

Harry Price. Op de laatste dag van Maart 1948 stierf Harry Price aan een hartverlamming, terwijl hij na de lunch rustig een pijp rookte. Hij werd 67 jaar oud. Zo lezen wij in de Engelse kranten.

Dat Price op parapsychologisch gebied verdienstelijk werk heeft verricht zal wel niemand kunnen ontkennen. In 1925 stichtte hij het National Laboratory of Psychical Research te Londen dat enige jaren lang een twee-maandelijks tijdschrift („The British Journal of Psychical Research") uitgaf, alsmede de „Proceedings of the National Laboratory of Psychical Research". In dit laboratorium, dat later het laboratorium is geworden van de „University of London Council for Psychical Investigation", vond in de jaren 1929 en 1930 het onderzoek met Rudi Schneider plaats, waarvan het volledig verslag te vinden is in Price's boek: „Rudi Schneider. A scientific examination of his mediumship", in 1930 bij Methuen & Co., Ltd. te Londen verschenen. Door het onderzoek van dit medium voor telekinetische verschijnselen, waarbij hij zich van een electrisch contrôle-apparaat bediende, waarmede zowel het medium als alle aanwezigen gecontroleerd werden, heeft Price de parapsychologie zeer zeker aan zich verplicht.

Ongetwijfeld heeft hij ook nog andere onderzoekingen verricht (of althans aan hun tot stand koming medegewerkt) die voor het parapsychologisch onderzoek van belang geacht dienen te worden. Wij denken hier b.v. aan de onderzoekingen met Marion [1]) en Kuda Bux [2]) alsmede aan zijn belangrijke verhandeling over de „touwtruc" van Karachi [3]).

Dit alles neemt echter niet weg dat Price, die er steeds zeer op gesteld was zijn naam in de dagbladen vermeld te vinden, zich bij herhaling van een zijde heeft doen kennen die velen zich van hem hebben doen afkeren. Wij denken hier in de eerste plaats aan de zonderlinge houding welke hij later t.o.v. Rudi Schneider is gaan vertonen [4]) en die Osty aanleiding heeft gegeven tot het schrijven van zijn fel requisitoir [5]). Voorts aan zijn „sensationele" „experimenten" op de Brocken (Harz) [6]), alsmede aan zijn niet minder sensationele geschriften over spookhuizen.

1) Zie S. G. Soal: „Preliminary studies of a vaudeville telepathist", Londen, 1937 (ook opgenomen in H. Price: „Een parapsycholoog vertelt zijn ervaringen...", Ned. vert., Utrecht, 1936.)

2) H. Price: „Confessions of a ghost-hunter", Londen, 1936. In het Nederlands verschenen onder de titel „Een parapsycholoog vertelt zijn ervaringen..."

3) H. Price: „Een parapsycholoog vertelt zijn ervaringen..."

4) H. Price: „An account of some further experiments with Rudi Schneider", Londen, 1933. Zie ook zijn „Leaves from a psychist's case-book", Londen, 1933.

5) E. Osty: „L'étrange conduite de M. Harry Price", Revue Métapsychique, 1933.

6) H. Price: „Confessions of a ghost-hunter", pag. 322. In de Nederlandse vertaling is het artikel over deze dwaze vertoning op de Brocken, die niets met parapsychologie te maken heeft, terecht weggelaten.

Zijn grote fout was dat hij bij herhaling boven het streven naar waarheid, boven het streven om een juist inzicht in het wezen en de onderlinge samenhang der door hem bestudeerde verschijnselen te krijgen, het streven stelde zijn persoon op de voorgrond te plaatsen.

Hydesville 1848. Op 31 Maart 1848, nu juist honderd jaar geleden, riep het echtpaar Fox, dat met beide dochters, Margaret en Kate, een eenvoudig huisje te Hydesville in de staat New York ,U.S.A., bewoonde, enkele van hun buren binnen, ten einde getuigen te zijn van de hoogst merkwaardige gebeurtenissen, die zich in hun woning afspeelden [1]).

Wij weten thans dat de gebeurtenissen te Hydesville in belangrijke mate hebben bijgedragen tot de ontwikkeling van de z.g. moderne Amerikaanse spiritistische beweging. Vanuit dit nederige stulpje, dat nog steeds in Amerika als een soort van bedevaartsoord voor de gelovige spiritisten geldt [2]), begon het spiritualisme, zoals het toentertijd in Amerika en Engeland werd gedoopt [3]), met zijn „spirits", tafeldans, trance-verschijnselen enz. zijn zegetocht over de wereld [4]). Binnen enkele tientallen jaren was het op de een of andere wijze doorgedrongen tot in vrijwel alle beschaafde naties. En het is in Engeland geweest dat het een der grondslagen vormde, waarop in de laatste twee decennia der vorige eeuw de parapsychologie tot ontwikkeling is gekomen.

Hoewel het thans wel waarschijnlijk is te achten, dat de te Hydes-

1) Zie: De ontbrekende schakel in het modern spirit(ual)isme of het ontstaan en de opkomst van het verschijnsel – door de oudste getuigen zelve beschreven – door A. Leah Underhill geboren Fox. Ned. vert., Amsterdam, Cohen Zonen (1904).

2) Noot van den redacteur. In September 1939 kregen mijn vrouw en ik tijdens een reis door de Verenigde Sta.en) gelegenheid de plaats te bezoeken waar eenmaal het huis der familie Fox gestaan heeft. Er was op deze plaats een eenvoudig gedenkteken opgericht. Het (hoogst eenvoudige) houten huis was, naar men ons mededeelde, jaren geleden door een spiritistische vereniging aangekocht en naar een enige tientallen mijlen verder gelegen plaats (waar wel openlucht-samenkomsten door de spiritisten gehouden werden) overgebracht.

3) In Frankrijk voerde omstreeks 1850 Rivail, die onder het pseudoniem Allan Kardec schreef, het woord spiritisme in.

4) „Welk een uitgebreidheid", zo schrijft H. N. de Fremery op pag. 194 van zijn „Handleiding tot de kennis van het spiritisme" (Bussum, 1904) de beweging in korte tijd genomen had blijkt overtuigend uit het adres, dat drie jaren na het eerste optreden van de gezusters Fox aangeboden werd aan het Congres der Verenigde Staten van Amerika, waarop op een officieel onderzoek van de verschijnselen werd aangedrongen en dat door niet minder dan 40.000 personen, waaronder mannen van grote naam, ondertekend was".

Duizenden begonnen in die jaren spiritistische seances te houden, waarbij het voorbereidende werk der mesmeristen de ontwikkeling der spiritistische beweging in niet geringe mate ten goede kwam. Immers onder de somnambules der mesmeristen („magnetiseurs") bevonden er zich verschillende (men denke hier slechts aan J. Kerner en zijn zieneres van Prevorst) die in haar „magnetischen" toestand „geesten" zagen. Zonder het voorbereidende werk van Swedenborgianen, mesmeristen e.d. zou de „moderne Amerikaanse spiritistische beweging" wel nimmer die vlucht genomen kunnen hebben welke zij thans (na de gebeurtenissen te Hydesville) genomen heeft.

ville geconstateerde klopgeluiden tot de z.g. persoonlijke spookverschijnselen moeten worden gerekend, waarvoor o.i. in de eerste plaats een animistische verklaring dient te worden gezocht (men heeft wel meer opgemerkt dat dergelijke verschijnselen zich in de puberteitsjaren voordoen en daarbij aanleiding gevonden in deze z.g. poltergeist-verschijnselen neurotische symptomen van paranormale aard te zien), kan niet worden ontkend dat juist de neiging om de waargenomen verschijnselen (klopgeluiden e.d.) spiritistisch te verklaren, dus toe te schrijven aan de geesten van overleden mensen, in hoge mate heeft bijgedragen tot de opkomst van stromingen die het sterk gepanserde (wijsgerig) materialisme der vorige eeuw met enige kans op succes konden aanvallen.

De spiritisten waren overtuigd, dat zij het in hun macht hadden op een voor een ieder zintuiglijk waarneembare wijze, langs de weg van het herhaalbare experiment, de mensheid het bewijs te leveren van het bestaan van een geestenwereld, een wereld die op een bepaalde wijze met die der stervelingen in contact vermocht te treden. En het is dit stoute beweren geweest, dat mannen als Myers, Sidgwick, Gurney c.s. met goede hoop vervulde nog tijdens het leven van hun eigen generatie een definitief antwoord te kunnen geven op het hen zo beheersende vraagstuk van 's mensen voortbestaan na de dood. Dit was de drijfveer, die hen aanzette met volle kracht de weg op te gaan, die tenslotte zou leiden tot een ontsluiting met wetenschappelijke middelen van het gebied, dat wij thans onder de naam van parapsychologie hebben leren kennen.

Het is dan ook, zoals reeds gezegd, geenszins te ontkennen, dat de parapsychologie voor een belangrijk deel haar ontstaan te danken heeft aan de spiritistische beweging. Men denke hier slechts aan William Crookes. Zijn onderzoekingen met het z.g. spiritistische medium D. D. Home [1]) hebben, tezamen met die van enige andere onderzoekers [2]), in belangrijke mate er toe bijgedragen dat in 1882 het initiatief werd genomen tot de stichting van de Society for Psychical Research.

De systematische wetenschappelijke arbeid van de pioniers van het parapsychologisch onderzoek bracht al vrij spoedig aan het licht, dat een belangrijk deel van de verschijnselen die de naïef-realistisch ingestelde „geloofs"- of openbaringsspiritisten aan geesten meenden te moeten toeschrijven animistisch verklaard kan worden. Wat in de jeugd van de spiritistische beweging vrij eenvoudig leek, blijkt nu, na diepergaande studie, van een geweldige gecompliceerdheid te zijn en wanneer wij thans de geschriften eens doorbladeren die tussen

1) Zie W. Crookes: „Researches in the phenomena of spiritualism", Londen, 1874.
2) Zie F. W. H. Myers: „Human personality and its survival of bodily death", 2 delen, Londen, 1904.

de jaren 1850 en 1880 van de hand van vooraanstaande pioniers der spiritistische beweging verschenen zijn, dan blijkt ons telkens weer hoe „kinderlijk” zij t.o.v. de verschijnselen, waarmede zij door hun „mediums” in aanraking gebracht werden, ingesteld waren.

Dit alles neemt echter niet weg dat ook zij hun verdiensten gehad hebben en met hun voorlopers, de mesmeristen, het hunne hebben bijgedragen tot de ontwikkeling van die zijtak der empirische (experimentele) psychologie die in onze dagen onder de naam van parapsychologie aan verschillende Universiteiten gedoceerd wordt.

G. Z.

HOE ZAL MEN NA EEN ZELFDE TIJDSVERLOOP OVER DE PARAPSYCHOLOGEN SPREKEN?!

BOEKBESPREKING

C. Diegenbach: Astro-technica, uitg.: „De Tijdstroom" (Lochem).

De astrologen beweren dat o.a. het menselijk karakter wordt bepaald door de tekens van den dierenriem, den stand van zon, maan en planeten en hun onderlinge positie, beschouwd vanuit de geboorteplaats ten tijde van den eersten schreeuw.

Uitgaande van de twee gegevens, tijd en plaats, wordt de zg. horoscoop berekend. Deze laatste is op te vatten als een hemelfiguur waaruit volgens den astroloog het menselijk karakter benevens zijn „lot" is te beschrijven en te voorspellen. Dit laatste noemt men het „duiden van den horoscoop".

De astroloog kent aan de diverse hemellichamen of tekens van den dierenriem bepaalde betekenissen, „invloeden", toe, naar aanleiding waarvan dit duiden plaats vindt. Aan de betekenissen nu, welke aan zon, maan, planeten, enz. worden toegekend, liggen nog de elementen van Aristoteles en mythologische begrippen ten grondslag. Men komt bij de bestudering van deze betekenissen spoedig tot de slotsom dat zij niet meer passen in het moderne weten en denken.

Reeds lang dringt zich dan ook de vraag op of aan de sterrenwichelarij enige waarde mag worden toegekend. Is het mogelijk uit slechts twee gegevens, geboorte-moment en -plaats, het menselijk karakter en lot af te leiden? Is hiertoe de gebruikelijke hemelfiguur nodig en wie staat in voor de juistheid van de aan de hemellichamen toegeschreven betekenissen?

Zeker is dat de horoscoop op verschillende wijzen wordt berekend en dat de betekenissen ook niet strikt „eenduidig" zijn te noemen, terwijl voor het „duiden" een psychologische scholing of tenminste intuïtie vereist is.

Wanneer aan de genoemde hemellichamen en „tekens" een zekere invloed zou zijn toe te kennen, zou de psychologie een direct verband krijgen met de astronomie (of in ruimeren zin: de physica). Het zou dan voor de (para-)psychologie van de grootste waarde kunnen blijken, wanneer een exacte, physische basis voor de verklaring van astrologische verschijnselen werd gegeven.

Destijds heeft Mr. C. P. van Rossem in zijn bekende boek, „Twee occulte problemen" (den Haag, 1934), de waarschijnlijkheid naar voren gebracht, dat aan horoscoop-duiding waarde mag worden toegekend.

Thans, nu door middel van een enquête onder toepassing van de kansberekening een weg geopend wordt de eventuele „invloeden" vast te stellen, en de S.P.R. hiertoe een commissie heeft ingesteld, zal geen poging onbeproefd mogen blijven.

„Astro-technica" is een boek dat geschreven is voor aanstaande

astrologen. De bedoeling is om hen door zelfstudie een horoscoop te leren berekenen. Niet wordt dus uiteengezet welke betekenissen de astroloog aan diverse hemellichamen of tekens van den dierenriem toeschrijft, noch over het duiden kon uiteraard iets gezegd worden, omdat dit weer gegrond is op de kennis dezer betekenissen.

Het boek wijdt echter zeer veel aandacht aan de horoscoopberekening zelf, welke voorwaar niet zo eenvoudig is als de leek doorgaans vermoedt. De inhoud betreft de wiskundige en astronomische zijde der astrologie.

Ofschoon praktisch alle astrologen het voor de meest fundamentele punten met elkaar eens zijn, wijken hun systemen in bijzonderheden vaak zeer uiteen. Zo beschrijft Diegenbach 4 systemen voor de berekening van de „huizen" in een horoscoop en stelt zich daarmede op een objectief standpunt. Desondanks draagt het boek het stempel van het Nederlands Astrologisch Genootschap. De bekende Nederlandse astroloog Th. J. J. Ram zegt in zijn voorwoord, dat alles wat de laatste jaren in dit Genootschap „gegroeid, onderzocht en beproefd" is, door den schrijver is verwerkt.

Wij missen een beschrijving van den zg. Regel van Hermes alsook een hoofdstuk over de berekening van den progressieven horoscoop. Te betreuren valt dat een overzichtelijke inhoudsopgave ontbreekt.

Het aangeboden boek ziet er keurig verzorgd uit en is met grote toewijding geschreven. De vele gekleurde figuren achter in het boek zijn bijzonder geschikt om zich snel een ruimtebeeld te kunnen vormen. Verder zijn vele tabellen opgenomen die de berekeningen vergemakkelijken.

Voor hen die in sterrenduiding geloven een waardevol bezit. Het boek zal zeker zijn weg wel vinden, ook bij S.P.R.-leden die zich voor de astrologie willen gaan interesseren. K. A. BIERMASZ

Henriette Barbe: Een helderziende in huis. Roman uit het leven der occultisten. A. G. Schoonderbeek, Laren.

Een vlot geschreven roman. De schrijfster, die van de oprichting af lid is van onze S.P.R., heeft in deze roman het snobisme, de heerschzucht, het winstbejag behandeld dat in de kringen van hedendaagsche „occultisten" [1]) (spiritisten, theosofen e.d.) zoo vaak wordt aan-

1) Op den omslag vermeldt de *uitgever* dat het boek in parapsychologische kringen speelt. Dit moet vanzelfsprekend „occultistische" (theosofische, spiritistische) zijn. Ik zou deze opmerking niet maken ware het niet dat ik in onze dagen bij herhaling moet constateeren dat het woord parapsychologie misbruikt wordt. In de dagbladen kan men advertenties lezen van (intuïtieve) grafologen, astrologen, wichelroedeloopers e.d. die zich parapsychologen meenen te mogen en te moeten noemen. Door dilettanten geredigeerde „occultistische" tijdschriften vermelden het woord parapsychologie op hun omslagen. Tegen dit slechts verwarring stichtende misbruik van het woord parapsychologie is een woord van protest op zijn plaats, ofschoon de ervaring mij helaas geleerd heeft dat het niet veel uitricht.

WAT EEN BRUTALITEIT VAN Dr. T.

getroffen, echter niet zonder daar ook een „zuivere” figuur tegen over te plaatsen. Het boek, dat blijk geeft dat de schrijfster een goede waarneemster is die de kunst verstaat om boeiend te schrijven, dient als een aanwinst voor onze romanlitteratuur te worden beschouwd. Ik beveel het daarom gaarne aan. TENHAEFF

J. J. Poortman: Variaties op één en meer themata. Verzamelde opstellen over wijsbegeerte, parapsychologie, theosofie. Leiden, A. W. Sijthoff's U.Mij. N.V., 1947.

In 1929 verscheen van de hand van den heer J. J. Poortman te Haarlem het boek „Tweeërlei subjectiviteit”, waarin hij zich als een zelfstandig en oorspronkelijk denker heeft doen kennen. Sindsdien zijn van zijn hand in verschillende tijdschriften (waaronder het Tijdschrift voor Parapsychologie) een aantal, immer belangrijke, artikelen verschenen, benevens enkele kleinere geschriften.

De heer Poortman, die sinds enkele jaren privaat-docent in de wijsbegeerte aan de Leidsche Universiteit is, heeft er goed aan gedaan een aantal zijner tijdschrift-artikelen te verzamelen en in boekvorm te laten uitgeven. Zij komen, in dezen vorm, onder de aandacht van een grooteren lezerskring.

Van de wijsgeerige opstellen, in dezen bundel opgenomen, trekken vooral die over „Het begrip der waarheid”, alsmede over „De mogelijkheid van de metaphysica” onze aandacht en zij zullen, naar wij hopen, den lezers een aanleiding zijn zijn hoofdwerk („Tweeërlei subjectiviteit”) ter hand te nemen.

Van de parapsychologische verhandelingen is ongetwijfeld die over de vraag „Bestaat er een speciale kracht van het oog?” (voor het eerst gepubliceerd in den negenden jaargang van het T.v.P.) een der meest belangrijke. Deze verhandeling is gewijd aan de bewering „dat men een anderen persoon alleen door hem aan te zien kan doen op- of omzien”. Ofschoon ik niet zou willen beweren dat de proefnemingen van den schrijver geen ruimte voor critiek openlaten, is hij zeker een der weinigen die een belangrijke bijdrage tot de oplossing van dit vraagstuk geleverd hebben.

Poortman's belangstelling is reeds vroeg naar de theosofische wereld- en levensbeschouwing uitgegaan, hetgeen niet inhoudt dat hij, zooals zoovele theosofen, critiekloos al datgene aanvaardt wat door verschillende theosofische schrijvers naar voren is gebracht en waarop in vroegere jaren bij herhaling in dit tijdschrift critiek is geleverd[1]). In dit verband zij hier gewezen op het belangrijke opstel „Hoe is theosoof zijn mogelijk?”

1) P. A. Dietz: „Theosofie en parapsychologie”, T.v.P., VII, pag. 117; P. A. Dietz: „Weten of pseudo-weten?”, T.v.P., VIII, pag. 29; H. A. C. Denier van der Gon en D. H. Prins: „Weten of pseudo-weten”, T.v.P., VIII, pag. 131.

Alles bij elkaar genomen: een belangrijke verzameling opstellen van de hand van een man, die in den kring van de Nederlandsche beoefenaren der wijsbegeerte een geheel eigen plaats inneemt. Wij kunnen ons er slechts over verheugen te weten dat zijn naam onder die der docenten in de wijsbegeerte aan de Leidsche Universiteit voorkomt.

TENHAEFF

EEN OORLOGSVOORSPELLING UIT HET JAAR 1848

In zijn verhandeling over „Zittingen met het „medium" N.R." (T.v.P., XV, pag. 197 e.v.) heeft onze (in 1942 overleden) medewerker Dr. H. Wolf er op gewezen dat de Duitsche dichter Ed. Möricke steeds belangstelling voor het z.g. occulte heeft vertoond. Het is naar aanleiding daarvan dat ik gemeend heb de aandacht van de lezers van dit tijdschrift te moeten vragen voor een opmerkelijk visioen dat Marie Bauer (die met de familie Möricke bevriend was) in het jaar 1848 heeft gehad, en dat in de jaren 1870/71 in vervulling is gegaan. Dank zij het feit dat Marie Bauer reeds in 1848 Ed. Möricke van haar opmerkelijke ervaring in kennis heeft gesteld kunnen wij, zooals uit het navolgende moge blijken, hier van een goed gewaarmerkt geval van „tweede gezicht" spreken.

In het tijdschrift Die Uebersinnliche Welt van Febr. 1903 publiceerde Dr. Walter Bormann de resultaten van zijn onderzoek naar het visioen dat de Duitsche schrijfster Marie Bauer in het jaar 1848 op het kerkhof te Mergentheim (bij gelegenheid van de begrafenis van een harer bekenden) gehad heeft [1]). Zij was toen ongeveer 20 jaar oud, vertoonde sterke nationalistische gevoelens en sprak met haar vriendinnen en vrienden veelvuldig over de door haar zoo vurig begeerde Duitsche eenheid. „Wij", zoo schreef zij in de Württemberger Staatsanzeiger (1882, No. 7), „droomden in die dagen van een Duitsch keizerrijk, een Duitsche vloot en van zoovele andere voortreffelijke dingen."

Op een mooien warmen zomerdag van het jaar 1848 werd, volgens Bormann, haar, die reeds vroeger van haar visionnairen aanleg blijk gegeven zou hebben [2]), geopenbaard dat de Duitsche eenheid, in de jaren 1870/71, als gevolg van een oorlog, tot stand zou komen. In het visioen, dat haar op het kerkhof, terwijl zij luisterde naar de woorden welke de predikant aan het graf van den overledene sprak, ten deel viel (waarbij de omgeving voor haar vervaagde) verschenen haar nl. achtereenvolgens: 1. een wagen, zooals boeren wel gebruiken bij het binnenhalen van de oogst [3]); 2. een reusachtig kanon; 3. een

1) Marie Bauer was de dochter van een arts en stamde uit een familie „in der das religiöse Innenleben seit langem gepflegt wurde" (Bormann). Haar beide grootvaders waren predikanten. Een van hen zou paranormaal begaafd zijn geweest.

2) W. Bormann: „Marie Bauers Traumvisionen", Die Uebers. Welt, Mei 1903.

3) Zij schrijft: „. . . Tegen de lucht teekende zich een wagen af zooals de boeren wel bij het binnenhalen van de oogst gebruiken. Het was alsof iemand dien wagen met zwarte kleuren geschilderd had. Hij teekende zich duidelijk ,in natuurlijke grootte, tegen de lucht af. Ik zag duidelijk dat deze wagen met schoven beladen was. Maar erg overvloedig scheen de oogst niet te zijn. Het geheel was zoo duidelijk dat ik, indien ik dat gewild had, de schoven had kunnen tellen. Ook kon ik allerlei onderdeelen van den wagen duidelijk onderscheiden. Zoo b.v. een ketting die aan den dissel bevestigd

wijnstok met bladeren en druiven; 4. vier reusachtig groote cijfers die gezamenlijk het getal 1870 vormden. „Langzamerhand", aldus de zieneres, „veranderde de 0 in een 1". Daarna vervaagde ook dit beeld (zooals ook de drie andere beelden vervaagd waren).

Diep onder den indruk van deze ervaring maakte zij er onderscheidene personen uit haar omgeving deelgenoot van, maar zij vond slechts bij enkelen gehoor. De meesten beschouwden haar als een fantaste.

Tot hen bij wie Marie Bauer gehoor vond behoorde de bekende Duitsche dichter Ed. Möricke die, mede op grond van zijn vriendschap met den Duitschen arts en dichter Justinus Kerner (een der voorloopers van het parapsychologisch onderzoek in Duitschland, van wiens hand o.m. het bekende boek over „Die Seherin von Prevorst" verscheen [1])), belangstelling voor parapsychologische verschijnselen vertoonde [2]) en het is, volgens Bormann, aan hem te danken dat dit visioen voor het parapsychologisch onderzoek behouden is gebleven. In 1862 zond Marie Bauer den dichter (die reeds in 1848 van de zieneres over haar visioen gehoord had) op diens verzoek het verslag van haar gezicht toe.

Volgens Dr. Bormann, die het geval Marie Bauer aan een nauwkeurig onderzoek heeft onderworpen en zoowel het in 1862 door de zieneres aan Ed. Möricke gezonden manuscript, alsmede de verklaringen van de weduwe en de zuster van den dichter onder de oogen heeft gehad [3]), kan het aan geen twijfel onderhevig zijn of wij hebben hier met een goed gewaarmerkte voorspelling met betrekking tot den Fransch-Duitschen oorlog van 1870/71 te doen, die de door de zieneres zoo zeer begeerde Duitsche eenheid tot stand bracht en

was. De wagen bleef lang en onbewegelijk staan..." Daarna vervaagde het beeld, waarna het kanon verscheen.

Er zij hier op gewezen dat onderscheidene bestudeerders van het tweede gezicht getroffen werden door de duidelijkheid der visioenen van de zieners. Schopenhauer werd hier zoo door getroffen, dat hij in zijn „Parerga und Paralipomena" (I) opmerkt, dat de Schotten geen betere benaming voor dit verschijnsel hadden kunnen uitdenken dan die van „second sight". Zie C. du Prel: „Die Anschaulichkeit der Ferngesichte", Sphinx, Juli, 1892.

1) Zie mijn „Het spiritisme", den Haag, 1936, pag. 12.

2) Zie Blöchlinger: „Merkwürdige Ereignisse aus dem Leben berühmter Personen", Leipzig, 1901.

3) Op 31 Mei 1881 schreef de weduwe van Ed. Möricke aan Marie Bauer: „Nogmaals wil ik jou, lieve Marie, naar aanleiding van je vraag om naar eer en geweten te getuigen, mededeelen, dat ik mij nog zeer goed herinner dat je hier in Mergentheim – het liep tegen 1850 en je stond op het punt om naar Neuwied te gaan – mijn man, Klara en mij van je hoogst merkwaardig visioen verteld hebt. Je verhaal was gelijkluidend aan je manuscript. Ik ben je verhaal in den loop der jaren nimmer vergeten, maar toen ik je relaas las trad alles, wat je ons destijds vertelde, mij weer duidelijk voor den geest.

Bij dit schrijven bevond zich een brief van mej. Klara Möricke (zuster van den dichter) met de navolgende verklaring: „Wat de vraag van M. Bauer betreft – ik herinner mij nog zeer goed dat zij ons haar visioen (dat zij op het kerkhof had) vertelde".

het komt mij voor dat wij geen reden hebben dit in twijfel te trekken. Het geval Marie Bauer trekt vooral daarom onze aandacht, omdat in dit visioen jaartallen genoemd zijn. De ervaring leert ons namelijk (en ik heb daarop ook in mijn zoo juist verschenen boek over „Oorlogsvoorspellingen" gewezen) dat het slechts zelden voorkomt dat een paragnost in staat blijkt te zijn om het tijdstip waarop zijn (haar) visioen in vervulling zal gaan nauwkeurig (met jaartal) te bepalen.

Volgens een mededeeling van Marie Bauer aan Dr. Bormann beschouwde haar neef, de Berlijnsche historicus Prof. Weizsäcker, dit en dergelijke visioenen min of meer als „een aanslag op de wetenschap". „Voor den historicus", zoo schreef hij haar, „is het vooruitzien van gebeurtenissen met jaartallen iets zeer storends. Hij kan dergelijke voorspellingen niet au sérieux nemen. Doet hij dit echter wel dan rest hem slechts de zelfmoord..."

Prof. W. pleegde geen zelfmoord en dus nam hij de voorspelling van zijn nicht niet au sérieux. Hij negeerde de voorspelling, omdat zij niet paste in zijn wereldbeschouwing. T.

VERSLAG EN TEVENS NOTULEN VAN DE JAARVERGADERING DER S.P.R., GEHOUDEN OP GOEDE VRIJDAG 26 MAART 1948, 'S MORGENS TE 10.30 UUR IN HOTEL NOORD-BRABANT, TE UTRECHT

Omstreeks half elf opende de voorzitter het huishoudelijk deel der jaarvergadering met een kort woord van welkom tot de aanwezigen. Behalve het vrijwel voltallige bestuur (de heer Haye arriveerde pas later) waren er 33 leden en begunstigers aanwezig.

De voorzitter stelde hierop de vraag of iemand met betrekking tot de vorige notulen, gepubliceerd in het T.v.P., 1947, 252–256, iets had op te merken. De heer Tjaden wees er op, dat de door hem bedoelde proeven (T.v.P., XV, 255) niet door Politisch waren genomen, doch door Mevr. Kolisko. De secretaris zegde toe deze vergissing te herstellen.

Vervolgens werd het woord aan de secretaris gegeven voor het voorlezen van zijn jaarverslag. In verband met hetgeen de secretaris in zijn verslag had gemeld ten aanzien van onze redacteur, Dr. W. H. C. Tenhaeff, merkte de voorzitter op, dat hij zich gaarne geheel aansloot bij de daarin geuite lof, en dat hij, sprekende namens de gehele S.P.R., Dr. Tenhaeff dank zei voor alles wat deze doet en had gedaan voor de vereniging en het T.v.P.

Wat de kwestie onzer bibliotheek betreft, het is niet uitgesloten, dat we de plaats te weten zullen komen, waarheen de boekerij is

weggevoerd, zodat opnieuw nasporingen kunnen worden gedaan. De hoop op succes is evenwel zeer gering. Het samenstellen van een catalogus van de parapsychologische en aanverwante werken in de Nederlandse bibliotheken noemde de voorzitter van groot belang, terwijl ook een klapper op alle op dit gebied verschenen tijdschriftartikelen met korte inhoudsopgave op het verlanglijstje staat. De uitvoering zou veel tijd eisen, maar een belangrijke bijdrage leveren tot de ontwikkeling der parapsychologie. In verband hiermede deelde de secretaris mede, dat hij een onderhoud had gehad met de bibliothecaris van de Kon. Bibliotheek, te den Haag, die een dergelijk plan toejuichte en alle medewerking had toegezegd.

Dr. Tenhaeff voelde de behoefte een speciaal woord van dank te spreken tot enige bestuursleden voor het vele werk door hen gedaan.

De heer Tjaden vroeg of er geen nieuwere bijzonderheden bekend waren betreffende de wichelroede-proeven van Dr. Tromp. Dr. Tenhaeff antwoordde, dat door het vertrek van Prof. Tromp naar Caïro deze experimenten moesten worden afgebroken. Dat was zeer te betreuren, de mogelijkheid echter bedoelde proeven te herhalen en uit te breiden werd thans onderzocht. Daartoe was echter een samenwerking van verschillende vakgeleerden nodig. Toegezegd werd, dat eventuele proeven op dit gebied in het jaarverslag zouden worden vermeld.

De heer Hannema vroeg hoe men zich de samenwerking tussen de S.P.R. en de vereniging van de heer Croiset dacht. De voorzitter lichtte toe hoe men zich het wederzijdse contact voorstelde, terwijl de heer Croiset doel en streven van zijn vereniging en van een daarbij op te richten stichting toelichtte.

Hierop verkreeg de penningmeester het woord voor het uitbrengen van zijn financieel verslag, waarbij hij o.m. wees op de krappe positie van onze kas.

Naar aanleiding hiervan ontspon zich een vrij levendige discussie over de vraag of het wenselijk is tot contributie-verhoging over te gaan danwel of kan worden volstaan met het vragen van een bijdrage aan de leden door de afdelingsbesturen, ten einde de kosten, verbonden aan het houden van lezingen, te bestrijden. Dit laatste zou de uitgaven van de penningmeester ten bate der afdelingen verminderen. Aan de discussie namen deel de heren Hannema, Nanning, de Graaf, v. Willigen v. d. Veen en mevr. v. d. Wal-Bigot. De verschillende sprekers beantwoordend wees de voorzitter er op, dat een verplicht stellen ener extra-contributie voor de bij een afdeling aangesloten leden statuten-wijziging nodig zou maken, hetgeen ook een vrij kostbaar iets is. Aan de andere kant achtte hij het ook billijk, dat de afdelingsleden voor het bezoeken der bijeenkomsten enz. iets extra's betalen. Vooral ten opzichte der niet bij

een afdeling aangesloten leden is dit slechts redelijk te achten. Hij raadde aan, dat de afdelingen in overleg met hun leden de bijdragen voor de lezingen e.d.m. zouden vaststellen, zich daarbij zo veel mogelijk richtend naar de plaatselijke omstandigheden. De voorzitter was verder van mening, dat een eventuele contributie-verhoging zo lang mogelijk diende te worden uitgesteld. Maar mocht het bestuur een dergelijke maatregel noodzakelijk achten, dan diende een daartoe strekkend besluit door een algemene vergadering te worden genomen.

De heer Beuker deelde mede, dat dank zij een royale geste van enkele Amsterdamse leden deze afdeling in staat was gesteld zichzelf geheel te bedruipen, waardoor geen beroep nodig was op de algemene kas.

In verband met hetgeen thans aan de orde was, wees de penningmeester er op, dat voor bepaalde noodzakelijke posten werkelijk minimale bedragen op de begroting waren uitgetrokken, een toestand die feitelijk onhoudbaar moest worden genoemd. Zo was *f* 400,— voor het aanschaffen van nieuwe boeken en tijdschriften voor de bibliotheek welbeschouwd veel te laag. Dit wees stellig op de ernst van de financiële toestand.

Op verzoek van de voorzitter bracht de kas-commissie bij monde van de heer Steehouwer verslag uit over haar bevindingen. De rekeningen waren in orde bevonden en de commissie stelde voor de penningmeester te dechargeren. Aldus geschiedde onder dankbetuigingen van de voorzitter.

Bij de benoeming van de nieuwe kascommissie 1948 verzocht de heer Steehouwer zich uit deze commissie te mogen terugtrekken. De vergadering stelde daarop voor de heer L. Deen, uit Rotterdam, tezamen met de heer v. Mourik Broekman als leden van de kascommissie te benoemen. De heer Deen nam zijn benoeming aan.

Voor de bestuursverkiezing bleken geen tegen-candidaten te zijn ingekomen, zodat de heren v. Tiel, Vürtheim en Zorab als gekozen werden beschouwd. Tot de heer Wolterbeek, die als bestuurslid aftrad, richtte de voorzitter woorden van dank voor het aandeel dat hij in de afgelopen jaren aan de bestuurswerkzaamheden der S.P.R. heeft gehad, en voor de steeds warme belangstelling, die hij hiervoor aan de dag had gelegd. Hij sprak daarbij de hoop en ook de verwachting uit, dat de heer W. zijn kennis op parapsychologisch en medisch gebied beschikbaar zou willen blijven stellen indien een beroep op hem zou worden gedaan.

Hierna kwam men tot de rondvraag. De heer Tjaden vroeg of het niet mogelijk zou zijn de statuten der S.P.R. zo te veranderen, dat indien Nederland zou worden bezet door een vreemde mogendheid, die de parapsychologie niet welgezind is, de vereniging automatisch tot ontbinding zou overgaan. Hij wees hierbij op het voor-

beeld van het Franse I.M.I., dat door zichzelf op te heffen al zijn bezittingen uit handen der Duitsers had weten te houden.

De voorzitter noemde deze opmerking van groot belang. Toch geloofde hij niet dat hetgeen de heer Tjaden voorstelde nodig zou zijn. De statuten nl. bevatten voldoende mogelijkheden om terstond dergelijke maatregelen te nemen. Op dat punt kon de heer Tj. dus gerust zijn, zo meende hij.

De heer Croiset stelt de vraag of het niet mogelijk zou zijn aanvragen om met hem te experimenteren vanuit een centraal punt te coördineren.

De heer v. Tiel is van oordeel, dat particulieren niet zo maar raak moesten gaan onderzoeken. Het ware beter hierbij eerst het bestuur der S.P.R. in de arm te nemen. De voorzitter is het hier geheel mee eens en maatregelen zullen in die richting worden genomen.

De heer Nanning dringt er bij het bestuur op aan dat dit er toe overgaat een handleiding samen te stellen waarmede studiegroepen hun voordeel kunnen doen. Dit zou, volgens hem, het onderzoek ten goede komen. De secretaris blijkt mede van oordeel te zijn dat bij een aantal leden zich de behoefte aan een dergelijke handleiding heeft doen gevoelen. In aansluiting hieraan deelt hij enige ervaringen mede, in een Haagse studieclub opgedaan.

Ds. v. Willigen v. d. Veen drukte er zijn bezorgdheid over uit, dat de psychometristen als paddestoelen uit de grond oprezen en in velerlei opzicht een gevaar betekenden voor de geestelijke volksgezondheid. Hij deelde hieromtrent enige staaltjes mede, en tevens over het ontstellende misbruik van de benaming parapsychologie en van de naam van Dr. Tenhaeff, en vroeg of het uitgeven van enige propaganda-geschriftjes, waarin tegen de verschillende gevaren werd gewaarschuwd, niet op de weg van het bestuur lag. De voorzitter zag hierin niet veel heil en waarschuwde voor de voetangels en klemmen, die ook b.v. bij een populariseren van medische onderzoekingen maar al te zeer aan de dag treden. Men moet oppassen hierbij het doel niet voorbij te schieten.

De heer Tjaden had nog een aantal desiderata: Het algemeen toepassen van de nieuwe spelling in het T.v.P.; de uitgifte van korte uiteenzettingen van doel en onderzoekingsgebied der parapsychologie; het opnemen in het T.v.P. van een rubriek, waarin binnen- en buitenlands parapsychologisch nieuws een plaatsje zou krijgen. De heer v. Tiel verzocht zo mogelijk publicatie van de resultaten der aan de gang zijnde proefnemingen.

De voorzitter zegde toe zoveel mogelijk aan de verlangens te zullen tegemoetkomen. Niets meer aan de orde zijnde, verklaarde de voorzitter het huishoudelijk gedeelte der jaarvergadering voor gesloten.

Na de lunch-pauze ving het wetenschappelijk gedeelte dezer bijeenkomst aan, dat werd begonnen met een voordracht van Dr. Tenhaeff over: „Zintuigelijke en buiten-zintuigelijke waarneming". Waarschijnlijk zal deze lezing in het T.v.P. worden gepubliceerd.

Ondertussen was alles in gereedheid gebracht om de film van de heer Croiset te vertonen. De verduistering van de zaal liet nogal wat te wensen over, vooral in de aanvang, maar desondanks hebben de aanwezigen een goed denkbeeld kunnen krijgen van de wijze waarop de heer C. zijn verlamde patiënten behandelt en de eigenaardige bewegingen, die de geparalyseerde ledematen daarbij maken.

Aan de filmvertoning ging een toelichting van het hoofdbestuurslid Haye, arts te Amsterdam, vooraf. In deze toelichting wees dokter Haye er de aanwezigen o.m. op dat wanneer men patiënten met verlamde ledematen er toe aanzet om (voor zover hun dit mogelijk is) bewegingen te maken met hun geheel of gedeeltelijk verlamde ledematen, zij in den regel allerlei krampachtige bewegingen maken met hun niet verlamde spieren. Bij Croiset's behandelingsmethode valt het ons nu op dat dergelijke krampachtige bewegingen, die hun grote inspanning verraden, ontbreken. Na de filmvertoning demonstreerde Croiset enkele zijner patiënten, die met hem meegekomen waren. Bij deze demonstratie waren enige artsen aanwezig die de gelegenheid kregen de patiënten te onderzoeken en Croiset's „magnetische" behandelingsmethode van nabij gade te slaan. Zij merkten daarbij op dat tijdens de behandeling (waarbij beweging in de verlamde ledematen ontstond) o.m. het gelaat der patiënten in rust bleef.

Om vijf uur sloot de voorzitter de vergadering, na een woord van dank gericht te hebben tot de heer Croiset en zijn medewerkers voor hun komst en hun bereidheid om zich steeds ter beschikking van het wetenschappelijk onderzoek te stellen.

G. ZORAB

MIRIN DAJO

DOOR DR. W. H. C. TENHAEFF

Voorafgegaan door een inleiding van mijn hand verscheen in No. 6 van den XIVden jaargang van dit tijdschrift (November 1946) het door de heeren J. Bruisten, C. J. Wafelbakker en L. Streep samengestelde rapport met betrekking tot de resultaten van een door hen in den zomer van 1946 ingesteld onderzoek met betrekking tot de praestaties van den heer A. Henskes die onder den door hem aangenomen naam Mirin Dajo (Esperanto voor „iets wonderbaarlijks") zooveel van zich heeft doen spreken. In dit verslag heeft de arts Bruisten het medische gedeelte verzorgd, terwijl de heeren Streep en Wafelbakker het psychologisch en parapsychologisch gedeelte voor hun rekening namen.

Terecht is er door de drie genoemde onderzoekers in hun rapport op gewezen, dat hun rapport als een voorloopig rapport dient te worden aangemerkt en dat een voortgezet onderzoek van Mirin Dajo ten zeerste gewenscht is om verschillende vragen, die bij het voorloopig onderzoek van Mirin Dajo naar voren zijn gekomen, nader tot haar oplossing te brengen.

In den zomer van 1947 heeft Mirin Dajo, in gezelschap van de heeren Hylke Otter (een zich „natuurarts" noemende Amsterdamsche magnetiseur) en Johan de Groot (die van zichzelf getuigt (in een door Jack Schumacher te Zürich uitgegeven brochure over „Das Wunder Mirin Dajo") dat hij „een geliefde vrouw en drie kinderen achterliet om zijn meester (Mirin Dajo) te volgen"), een bezoek aan Zwitserland gebracht waar hij eenige openbare voordrachten (met demonstraties) over zijn „zending" heeft gehouden [1]) en door een aantal artsen aan een medisch onderzoek werd onderworpen.

Over de resultaten van dit medisch onderzoek lezen wij in de „Schweizerische Medizinische Wochenschrift", Nr. 52 (1947) pag. 1370 e.v., het navolgende (dat onze medewerker, de hiervoor reeds genoemde arts J. Bruisten, voor ons tijdschrift vertaald heeft) van de hand van den medicus Dr. E. Undritz [2]):

1) Evenals in Amsterdam werd ook te Zürich Mirin Dajo het zich in het openbaar laten doorsteken door de politie verboden.

2) Genoemd artikel is verlucht met een vijftal foto's welke in de vertaling niet zijn opgenomen.

Aan dit artikel gaat een kort bericht van de hand van Prof. Dr. R. Massini vooraf dat betrekking heeft op de demonstratie van 15.9.1947 in het „Bürger Spital" te Basel. Het bericht is verlucht met reproducties van enkele electro- en phonocardiogrammen, bij gelegenheid der demonstratie gemaakt.

„...Het merkwaardige is nu", aldus Prof. M., „dat voor de doorsteking teekenen van een lichte spierbeschadiging aanwezig zijn, maar dat gedurende den tijd dat de degen in het abdomen steekt, de polsfrequentie in belangrijke mate verminderd is van 108 naar 60 per minuut (waarschijnlijk verhoogde tonus van den parasympathicus)...

VERSLAG VAN EEN DEMONSTRATIE GEHOUDEN OP 16 SEPTEMBER 1947 OP VERZOEK VAN DEN KRING VAN „VRIENDEN VAN MIRIN DAJO" VOOR ARTSEN UIT BASEL EN ANDERE PLAATSEN IN ZWITSERLAND

Op uitnoodiging van de „Vrienden van Mirin Dajo" kwamen in het „Bernoullianum" artsen uit Basel en andere plaatsen in Zwitserland, vertegenwoordigers der autoriteiten en gasten bijeen, om een demonstratie van Mirin Dajo bij te wonen.

M.D. is een 36-jarige Nederlander, die beweert onkwetsbaar te zijn. De naam is een pseudoniem en beteekent in het Esperanto „Iets wonderbaarlijks". Zijn medewerkers zijn Hylke Otter, van beroep stukadoor, die als arts wordt voorgesteld! en Johan de Groot, assistent, slager van beroep, die het (door)steken uitvoert. Alle drie zijn elegant gekleed, met een verzorgd uiterlijk. Men vertelt dat M.D. meer dan 500 doorstekingen van het lichaam, waarvan vele door het hart, in den loop der laatste drie jaren zou hebben ondergaan. Daarbij zou hij niets gewaar worden. De steekwonden zouden niet bloeden en infecties zouden niet optreden, hoewel het instrument te voren niet wordt gedesïnfecteerd.

Op een korte film is een hart-doorsteking te zien van achter naar voor, maar topografisch is het mogelijk, dat de floret de thorax onder het hart doorstak. Gedurende den tijd dat het wapen in het lichaam steekt zweet M.D. sterk. Direct nadat het wapen is verwijderd, drukken M.D. en zijn assistent de steekwonden met de vingers dicht.

Daarna volgt een mededeeling van Prof. Massini, Basel, die een Röntgenfoto, het electro-cardiogram en de harttooncurve van een den vorigen dag in het „Bürgerspital" genomen proef (doorsteking) demonstreert.

Dr. med. N. Kaufmann laat daarna filmopnamen zien van gezonde

Het hart bevindt zich, zooals reeds gezegd, op zijn normale plaats en het is mogelijk, afgaande op de litteekens, dat vroegere doorstekingen het hart hebben getroffen.

Een verklaring voor dit merkwaardig verschijnsel (n.l. het zoo goed als geen gevolgen hebben van het doorsteken), kan niet zonder meer gegeven worden. Ook het niet optreden van infecties bij een niet-gedesinfecteerden degen, die kort te voren nog rondgegaan was en van alle kanten betast werd, is zeer opvallend. Een mogelijkheid is deze, dat M. D. zijn geheele autonome zenuwstelsel bewust controleeren en „voorbereiden" kan en dat hij op deze wijze doelmatigen invloed op spierspanningen en -ontspanningen, regeling van bloedtoevoer enz. verkrijgt.

Toch wijzen de electrocardiogrammen op een lichte spierbeschadiging. Men kan met een zekere waarschijnlijkheid wel zeggen, dat deze beschadiging bij dezen 36-jarigen man door litteekens, op plaatsen waar het hart bij doorstekingen wellicht getroffen werd, ontstaan is. Als artsen moeten wij derhalve aanraden, deze doorstekingen te staken. Een enkele doorsteking is van geen beteekenis en tot nu toe zijn er ook nog geen subjectieve klachten aanwezig, de percussie en de auscultatie zijn normaal, en het lichte systolische en diastolische geruisch houd ik voor toevallig. Maar men kan toch aannemen dat net zooals op de huid, ook aan het hart door de frequente doorstekingen een litteekenveld ontstaat, dat invloed uitoefent op de functie van het hart. Het electrocardiogram wijst in deze richting".

en zieke harten, waaronder twee harten met schotwonden, als bewijs dat men zelfs zware hartverwondingen overleven kan.

Daarna treedt M.D. op en vertelt hoe hem zijn onkwetsbaarheid door toedoen van H. Otter bewust is geworden. Hij deelt mede, dat hij gedurende de hartdoorstekingen niets voelt, doch dat het zijn assistent opgevallen is, dat het wapen na het doorsteken bij het bereiken van een bepaalde diepte heftig begint te bewegen, en dat het bij verder doorsteken plotseling weer rustig wordt. M.D. voelt zich door God geroepen om de menschheid door zijn experimenten te laten zien, dat men met Godsvertrouwen en vasten wil alles, zelfs een onkwetsbaarheid bij anders doodelijke ingrepen, kan bereiken. Met zulk een wil moet het mogelijk zijn de enorme weerstanden, die de strijders voor wereldvrede hebben te overwinnen, weg te werken. Zijn opdracht is om propaganda te maken voor den vrede.

Aangezien M.D. daags te voren een zeer vermoeiende demonstratie had gegeven, voelt hij zich voor een nieuwe niet in conditie. Een gelijkluidende verklaring wordt ook door H. Otter afgelegd, waarna de vergadering wordt gesloten.

Referent was in de gelegenheid, de doorstekingen op 15 Sept. 1947 in het „Bürgerspital" en op 20 Sept. 1947 in het „Bernoullianum", waarbij leden van de „Medizinischen Gesellschaft" te Basel waren uitgenoodigd, bij te wonen en eenige foto's te maken. Aan de hand van zijn waarnemingen en de bevindingen der onderzoekers zou hij met betrekking tot het probleem M.D. zijn standpunt willen bepalen.

M.D. heeft een middelmatige lengte, asthenische lichaamsbouw met licht voorovergebogen houding. Hij draagt een verzorgde, blonde baard, zooals men op afbeeldingen van Christus wel ziet. Hij is kalm, ietwat droomerig en geeft graag met zachte stem, maar met nadruk, in gebroken Duitsch, antwoord op de hem gestelde vragen. Op het voorhoofd, boven de rechter wenkbrauw, heeft hij twee kleine, bleeke, ronde litteekens (ca 5 mm in doorsnee), welke afkomstig zouden zijn van revolverschoten, welke Canadeesche soldaten op hem afgevuurd zouden hebben, om na een doorsteking van zijn lichaam uit te maken of hij werkelijk onkwetsbaar zou zijn [1]). Het zouden doorschietingen geweest zijn, welke geen nadeelige gevolgen voor hem meegebracht zouden hebben. Aan beide armen en beenen

1) Dit is niet in overeenstemming met hetgeen M.D. aan Nederlandsche onderzoekers vertelde. Volgens dit verhaal zouden deze litteekens afkomstig zijn van schotwonden uit Duitsche vuurwapens. De Duitschers zouden op hem (bij een poging tot ontvluchting) geschoten hebben en daarbij zou hem gebleken zijn dat de kogels „door hem heen gingen" zonder hem (ernstig) letsel te veroorzaken.

Het komt ons voor dat beide verhalen op rekening van zijn fantasie (zie T.v.P., XIV, pag. 164, 167 en 174) gesteld moeten worden. T.

en aan de romp zijn talrijke oudere litteekens en versche, nog niet genezen, maar ook niet geïnfecteerde, steekwonden te zien. Op afb. I ziet men de ietwat in de diepte liggende insteekplaatsen achter onder aan de borstkas en onder de schouderbladen. Rechts vooral veel die veelal ook hooger liggen als de insteekplaatsen links. Men lette vooral op de plaats rechts onder de schouderpunt, waar talrijke insteekplaatsen op een klein plekje tezamen liggen. Kennelijk de geliefkoosde insteekplek. De uitsteekplaatsen liggen links voor in de huid van de maagstreek en meer op zij, eenige vingers breed onder de tepel, of rechts vooral naast de tepel, dus ook voor het grootste deel buiten de hartgrenzen.

De floret, waarmede gestoken wordt, heeft een ca. 70 c.m. lang, spits toeloopend, lemmet dat bij het heft ongeveer 8 m.m. doorsnede heeft. Ze ziet er uit als een gewone, maar reusachtige naainaald, of als een lange bontwerkersnaald of priem, omdat zij alleen puntig is en geen snijdende kanten heeft. Het deel van het lemmet, dat de weefsels doorklieft heeft dus slechts een doorsnede van $^1/_{10}$ m.m. Verder wordt het weefsel stomp uit elkaar gedrongen. Het heft is aangepast aan de buigingen van de hand, waardoor het mogelijk is de floret met groote kracht en zekerheid te hanteeren. Met zulk een instrument en dito krachtsinspanning kan men organen doorsteken, zonder dat er belangrijke bloedingen behoeven op te treden, want het weefsel wordt zoo ver mogelijk uiteengeduwd. Bloedvaten, zenuwen en organen, met ronde, gladde en stevige oppervlakte, kunnen op zij uitwijken als een mogelijkheid daarvoor bestaat, vooral omdat het tempo van het doorsteken der buikorganen relatief langzaam is. Scheurende bloedvaten worden dadelijk getamponeerd en hebben tijd zich, gedurende de aanwezigheid van het instrument in het lichaam, door de normale stollingsprocessen te sluiten. Dat het instrument alleen een stekende en het weefsel op zij duwende werking heeft, is duidelijk op afb. 1 te zien. De assistent heeft er alle moeite mee om de elastische, meegevende huid, die door de uit het lichaam komende floret van de onderlaag wordt opgeheven, over het langzaam dikker wordende lemmet heen te stroopen. Tusschen zijn wijs- en middenvinger is de ongeveer 3 c.m. van haar onderlaag opgeheven huidplooi, waardoorheen de floret geperst wordt, duidelijk te herkennen. Na ongeveer 40 minuten werd het instrument uit het lichaam getrokken. Dit uittrekken ging langzaam en voorzichtig, ter voorkoming van het loslaten van eventueel aanwezige thrombi (stolsels). Voor hetzelfde doel dient het comprimeeren van de steekwond tusschen de vingers van den proefpersoon en den assistent dadelijk na het uittreden van het lemmet. Ondanks dit alles kon niet worden voorkomen dat nog eenige bloeddruppels uit de nog geopende steekwonde naar buiten kwamen. Van deze druppels werd

de eerste door een helper weggeveegd, de tweede door referent op een object-glaasje opgevangen en uitgestreken. Het onderzoek leverde normale bloedelementen en geen weefsel op.

De insteek vond plaats links in de onderste ribbeboog in de middelste axillair-(oksel)lijn ter hoogte van de milt (afb. 2). Hij doorboorde de bovenbuik en trad rechts iets hooger in de voorste axillairlijn naar buiten, waarschijnlijk onder de lever (afb. 3). Gedurende den tijd, dat de floret in het lichaam was zweette M.D. hevig. De proefpersoon was gedurende de geheele bewerking geheel ontspannen en uitte geen enkele kreet welke er op zou kunnen wijzen dat hij pijn gevoelde. De floret lag dwars in het lichaam, links het heft met een deel van het lemmet, rechts stak de punt een groot stuk er uit. Zooals een hert in het bosch met zijn breed uitstaand gewei rakelings langs de boomen loopt, zonder deze te raken, ging M.D. met de zekerheid van een slaapwandelaar naar de zijkamer, zonder met de uiteinden van de floret tegen de nauwe deuropening te stooten.

De floret werd door velen van de aanwezigen voor de bewerking betast; gedurende de bewerking liepen zweetdruppels langs het lemmet. Geen desinfectiemaatregelen werden getroffen. De floret werd, zooals zij was, er in gestoken en er uit getrokken.

Op 20 Sept. 1947 gaf M.D. wederom een demonstratie, waarvoor door zijn vrienden weer de leden der „Medizinische Gesellschaft" waren uitgenoodigd. Dit keer werd de stoot door de borstkas van achter naar voren uitgevoerd. Insteek rechts achter, vlak onder de schouderpunt, op de plaats waar zich reeds talrijke insteeklitteekens bevinden, welke op afb. 1 goed zijn te onderscheiden. De floret kwam rechts voor naast het borstbeen, waarschijnlijk in de vijfde intercostaal- (tusschenribs-)ruimte, ter hoogte van de tepel naar buiten. De steek werd deze keer vlugger uitgevoerd, waardoor het niet noodig was, de uitstulpende huid over het lemmet te stroopen. Aangezien de borstkas ter hoogte van het hart doorboord werd, was het niet te verwonderen dat menige leek later meende, dat het hart doorboord was. Men was zoo onder den indruk, dat men niet eens merkte dat de steek door de rechter en niet door de linker borstkant ging. Afb. 4 laat de floret zien in de borstkas, terwijl zij er uit getrokken wordt. Men lette er op, hoe de proefpersoon de linkerhand gereed houdt, om de wond terstond te kunnen dichtdrukken. Afb. 5 laat zien, dat de assistent deze compressie heeft overgenomen. Het lemmet werd kort na het insteken er weer uitgehaald en het medium kleedde zich vlug weer aan. Vanwege de afstand en het vlugge aankleeden kon niet worden geconstateerd of er een nabloeding opgetreden was. Het lemmet zelf was niet zichtbaar bloederig, maar men moet ook bedenken dat de samengedrukte huid bij de insteekplaats mogelijk aanwezig bloed afveegt.

Bij M.D. vinden wij een opeenhooping van buitengewone („auszergewöhnliche"), doch geenszins bovennatuurlijke („übernatürliche") eigenschappen, welke het uitvoeren van dergelijke experimenten mogelijk maken. Afgezien van de buitengewoon geraffineerde bouw van het instrument, die een minimum aan verwonding toelaat, afgezien van de zekerheid en het tempo waarmede gestoken wordt, zijn de ongevoeligheid voor pijn, de slappe, meegevende houding en zijn groote immuniteit tegen infecties opvallend.

De sterke verandering van pols voor en gedurende de steek pleit misschien voor een bewuste beïnvloedingsmogelijkheid van het vegetatieve systeem.

Wat betreft de ongevoeligheid krijgt men den indruk dat zij van suggestieven of hypnotischen aard is, waarbij de „magnetiseur" Otten waarschijnlijk geen onbeduidende rol speelt (dressuur-hypnose). Zij zal op 15 Sept. sterker geweest zijn dan op 20 Sept., want men kreeg op 20 Sept. den indruk, dat tengevolge van de groote routine bij den rechtschen borst-steek reeds een sterke concentratie van den proefpersoon voldoende geweest zou zijn, net zooals pneumothoraxpatiënten na eenige keeren bij het bijvullen geen verdooving meer noodig hebben, omdat zij voor de puncties min of meer ongevoelig geworden zijn. Referent heeft eens in een circus gezien hoe een „magiër" bij een dozijn menschen uit het publiek dikke, voor de hand van den operateur speciaal gebogen, breinaalden door tong, lippen en wangen stak, waarbij de slachtoffers slechts verrast waren, maar geen pijn schenen te voelen. Slechts bij één doorsteking van een lip was een druppeltje bloed te voorschijn gekomen.

Hier moet ook de man vermeld worden, over wien de bekende longspecialisten Schroeder-Schömberg, Brauer en Sauerbruch verhalen, die zichzelf omstreeks 1907 elken avond in een circus met lange, stevige naalden de borstkas doorstak, en bij wien slechts één keer een dubbelzijdige pneumothorax optrad, die ontlast moest worden. Aangaande de immuniteit tegen infecties moet nog worden vermeld, dat er niet alleen talrijke zoogdieren, maar ook menschen bestaan, die een verbazingwekkende weerstand bezitten („gezond vleesch", zooals het in de volksmond genoemd wordt). Bij negers b.v. is het bekend, dat zware, open borstkasverwondingen na hechting per primam genezen.

Ofschoon bij M.D. de steekplaatsen voor het grootste deel buiten de hartgrenzen liggen, zullen er toch ook wel hartverwondingen voorgekomen zijn. Aangezien de verwondingen bij de in- en uitsteekplaatsen voor iedereen duidelijk zichtbaar zijn, kan men ook niet aannemen, dat de inwendige organen onbeschadigd gebleven zijn. De geringe bewegelijkheid van het middenrif pleit er voor, dat er ook buiten het hart en de borstkas een en ander gebeurd is. Samen-

vattend moet uit de tot nu toe wetenschappelijk gedocumenteerde waarnemingen en bevindingen van de doorstekings-experimenten van M.D., waarop men hier alleen af kan gaan, geconcludeerd worden, dat M.D. niet onkwetsbaar, maar alleen moeilijk kwetsbaar is. De oorzaken hiervan zijn de zeer handige keuze van het instrument, de ongevoeligheid voor pijn en een buitengewone immuniteit tegen infecties.

Toch moet men er groote bezwaren tegen hebben als hij doorgaat met de doorstekingen. Er is hier duidelijk sprake van verwondingen van het lichaam, die, indien ze toch niet eens op een „goede" keer zouden eindigen met een plotselingen dood, zeker chronische ziekten, zooals longfibrose, tengevolge zouden hebben. Van medisch standpunt uit is het derhalve onmogelijk dergelijke experimenten aan te moedigen.

Op Woensdagmiddag 18 Februari l.l. woonde ik, in gezelschap van den heer W. Beuker, een persconferentie bij die door Mirin Dajo, voor zijn vertrek naar de Vereenigde Staten [1]), ten huize van zijn ouders te Haarlem gegeven werd en waarbij een aantal verslaggevers van onderscheidene dagbladen aanwezig waren.

Enkele dagen te voren was mij de hiervoor genoemde brochure over „Das Wunder Mirin Dajo" in handen gekomen welker lezing mij gesterkt had in mijn overtuiging dat zijn door hemzelf vertelde levensgeschiedenis een warwinkel is van waarheid en fantasie (zie T.v.P., XIV, pag. 166) en dat, zooals te verwachten viel, hij steeds meer het beeld is gaan vertoonen van den paranoïden reformator.

Zoo lezen wij b.v. in de brochure (pag. 22) dat hij – voor zijn vertrek naar Zwitserland – in ons land in een groot aantal steden en dorpen voordrachten over zijn zending gehouden heeft, hetgeen, op zijn minst, sterk overdreven genoemd moet worden.

Verder lezen wij in de brochure (pag. 8) dat M.D., die slechts weinig leest en nooit een Universiteit bezocht, een groote kennis bezit van theologische en wijsgeerige vraagstukken. „Er kennt die östliche wie die westliche Mystik, ohne sich je in sie vertieft zu haben, ebenso das Gedankengut aller groszen Geister, die je diesen Erdball bewohnten. Er kann alte Sprachen sprechen (de moderne talen liggen hem waarschijnlijk minder, want in Zwitserland sprak hij „gebroken Duitsch"!) und Schriften lesen, ohne philologische Studien betrieben zu haben..."

1) Volgens M. D. zou hij eenigen tijd geleden een uitnoodiging ontvangen hebben om naar de Vereenigde Staten te komen om daar zijn „wonderen" te demonstreeren en van zijn „zending" te getuigen. De juistheid van deze mededeeling heb ik niet kunnen controleeren.
Toevoeging bij het ter perse gaan van dit artikel: zie Naschrift.

Op pag. 19 lezen wij dat zijn onkwetsbaarheid door den heer Otter ontdekt werd, iets wat in strijd is met het verhaal dat hij mij destijds deed en volgens hetwelk hij er zich als kind reeds van bewust geworden zou zijn dat hij dit vermogen bezat (zie T.v.P., XIV, pag. 175).

Pag. 28. „Der Schlüssel ist: vollständige Dematerialisation und zugleich Materialisation. Die Wissenschaft weisz hiervon nichts. Sie glaubt nur an die Biologie. Die Stelle hinter dem Degeneinstich ist materialisiert, also der neue Teil des Körpers..." Deze „theorie", volgens welke M.D. deelen van zijn lichaam dematerialiseert en rematerialiseert heeft M.D. van Nederlandsche spiritisten overgenomen. Zie T.v.P., XIV, pag. 165.

In aansluiting hieraan zij er hier op gewezen dat de heer de Groot, die mede op de persconferentie aanwezig was, de aanwezigen mededeelde dat M.D. zichzelf ook „onzichtbaar" kan maken. Dit „onzichtbaar" maken berust volgens hem op een volkomen dematerialisatie van zijn lichaam. Door dit „vermogen" om zich te de- en te rematerialiseeren kan niemand M.D. ooit gevangen houden.

Toen ik opmerkte dat ik dit inderdaad zeer „ongewone" vermogen wel gaarne aan een experimenteel onderzoek zou onderwerpen werd mij te verstaan gegeven dat men op een dergelijk onderzoek van de zijde der Studievereeniging geen prijs stelde, daar men in deze vereeniging den juisten kijk op M.D. en zijn zending miste. Ten bewijze hiervan verwees men naar de verhandeling van de heeren Bruisten, Streep en Wafelbakker waar, volgens M.D. c.s., geen goed woord over te zeggen viel.

Op pag. 18 lezen wij dat M.D. (die niet alleen een „vollständiger Beherrscher seines Körpers ist, sondern auch ein Redner von Erkenntnistiefe") de centrale figuur is van een „drieëenheid" welke gevormd wordt door hemzelf en de heeren Otter en de Groot. (Van den heer de Groot lezen wij t.p. dat hij „ein glühender Verehrer seines Meisters ist, der schweren Herzens seine Frau und seine drei Kinder verlassen hat, um, ebenfalls durch Gott beordert, die geistige Mission mitzubegründen".

Pag. 26. „Gott gibt mir nur einen Auftrag. Gott gibt mir nur Aufträge, wenn ich sie brauche. Und mein feines Gefühl ist dabei sehr wirksam. Und ich selbst musz ganz allein ohne Hilfe das erreichen, was ich soll, um einmal die mir vorbestimmte Sendung zu erfüllen. Es ist dies in Zeiten, wo ich noch zu sehr Mensch war (deze tijden liggen thans, nu het proces der „vergoddelijking" – naar hij meent – steeds verder voortschrijdt

reeds verre achter hem), manchmal sehr schwer gewesen. Aber heute lerne ich zunehmend, Gottes Stimme so zu erkennen, dasz ich die Aufträge, die mir inspiriert werden, immer besser ausführen kann. Dies ist ein sehr wichtiger Entwicklungsgang, da die Selbstwirksamkeit so verbunden werden soll, dasz man begreifen soll, dasz es Gott ist, der stets in mir spricht, und dasz also mein Handeln dasjenige Gottes ist und meine ganze Persönlichkeit durch Gott durchstrahlt ist. Und dieser Zustand ist eine normale Stufe im Entwicklungsgang zur vollständigen Vervollkommnung, die sehr nötig ist, um die Sendung wirklich bringen zu können. In der Zukunft brauche ich nicht nur ein Wunder, namentlich die Unverletzlichkeit, zu zeigen, sondern noch viele andere Wunder mehr, da die Leute nur an eine göttliche Durchstrahlung glauben werden, wenn man diese auch wirklich sehen kann. Ich will damit die Herzen vorbereiten und öffnen, um sie zuletzt empfänglich für meine Friedensmission zu machen".

Op de conferentie werd allereerst een tweetal films vertoond, welke in Zwitserland vervaardigd zijn en betrekking hebben op het Zwitsersche medische onderzoek. Uit hetgeen men op de films te zien krijgt, blijkt wel ten duidelijkste dat (hetgeen reeds uit het artikel van Dr. E. Undritz gebleken moge zijn) er in Zwitsersche wetenschappelijke kringen minder schroom heeft bestaan om van zijn demonstraties getuige te zijn dan in ons land. Kennelijk stapte een aantal Zwitsersche medici gemakkelijker over zekere bezwaren van medisch-ethischen aard heen dan hun Nederlandsche collega's. Men zal hier natuurlijk verschillend over oordeelen.

De vertooning van de beide films liet bij mij voorts den indruk achter dat M.D. tot steeds „gewaagder" experimenten is overgegaan terwijl zij voorts bij mij twijfel heeft gewekt aan de juistheid van Undritz' bewering met betrekking tot de „buitengewoon geraffineerde" keuze van steekwapen. Op een der films is n.l. voor een ieder duidelijk te zien dat M.D. zich door een zijner beide metgezellen met een soort van tweesnijdend zwaard laat doorsteken. Tijdens de bijeenkomst werd hierop nogeens met nadruk de aandacht gevestigd door M.D. [1])

Na de vertooning van de beide films nam M.D. het woord om over zijn zending te spreken. [2]) Volgens hem zou God hem dit wonder-

1) Volgens een mededeeling van den heer de Groot (waarvan ik de juistheid niet heb kunnen controleeren) zou dit zwaard 40 c.m. lang, 2.5 c.m. breed en 0.5 c.m. dik zijn.

2) M. D. beweert thans van zichzelf dat hij ondoodbaar is. „Ik ben niet onkwetsbaar, ik ben ondoodbaar" zeide hij eenige malen bij gelegenheid van de op 18 Febr. gehouden persconferentie. Ook de zwaarste vergiften zouden, volgens hem, niet in staat zijn hun schadelijke werking op zijn lichaam uit te oefenen.

baarlijke vermogen der „ondoodbaarheid" geschonken hebben als een teeken aan een ongeloovige wereld dat hij gekomen was om de wereldvrede te brengen. („Mein Ziel", zoo lezen wij op pag. 21 van de hiervoor geciteerde brochure, „ist ziemlich einfach zu umreiszen und heiszt: vollständiger Friede, ohne das man Angst zu haben braucht, dasz wieder ein Krieg kommt. Wie kann man das erreichen? Wie ist es möglich, dasz ein Mensch in kurzer Zeit auf der ganzen Welt Frieden bekommen kann? Natürlich tue ich es niemals allein. Es gibt viele Leute, die begeistert werden durch das, was ich sage. Durch ihre Begeisterung sind diese Menschen (die dan, op grond van M.D.'s „wonderen", tot het inzicht moeten zijn gekomen dat een „vergoddelijkt" mensch een volkomen macht over zijn lichaam (de stof) heeft gekregen) Propagandisten für den Frieden. Das Mittel der Freunde-Werbung ist die Durchstechung meines Körpers, zum Beweis, dasz man im unerschütterlichen Glauben an Gott unmöglich scheinende Dingen vollbringen kann".)

Van de groote redenaarstalenten, alsmede van zijn „universeele kennis", waarvan in de brochure melding gemaakt wordt, viel, zooals verwacht kon worden, bij gelegenheid van deze toelichting niet veel te bespeuren. Zijn „philosofisch" systeem bevatte een aantal elementen die hij aan de geschriften der „Christian scientisten" ontleend kon hebben.

Toen ik – na afloop van M.D.'s uiteenzettingen – op verzoek van de aanwezige journalisten de gelegenheid kreeg mijn beschouwingen tegenover die van M.D. te plaatsen, daarbij mijn gegevens puttend uit hetgeen in het T.v.P. over hem vermeld is en hetgeen ik over hem in de „Schweizerische Medizinische Wochenschrift" (alsmede in de geciteerde brochure) over hem gelezen had, verwekten mijn woorden (zooals te verwachten viel) wrevel onder diegenen der aanwezigen (in hoofdzaak familieleden) die tot zijn vereerders behoorden en uit dien hoofde wel „gesticht" maar niet „verlicht" wenschten te worden.

Vergelijken wij de uitkomsten van het Zwitsersche onderzoek (voor zoover wij daarover bericht bevinden in Schweiz. Med. Wochenschr.) met die van het Nederlandsche, dan leidt dit vergelijkend onderzoek tot de erkenning, dat dit Zwitsersche onderzoek ons geen nieuwe gezichtspunten geschonken heeft en slechts een bevestiging inhoudt van hetgeen Nederlandsche onderzoekers met betrekking tot het geval Mirin Dajo aan het licht hebben gebracht. Aan de psychologische zijde van het geval M.D. werd – onmiskenbaar – in ons land meer aandacht geschonken. Ik denk hier in het bijzonder aan het onderzoek dat door de heeren Bruisten, Streep en Wafel-

bakker werd ingesteld en waarover zij in het T.v.P. (XIV, No. 6) bericht hebben.

Onder den indruk van de uitzonderlijke praestaties, waartoe M.D. in staat is gebleken te zijn, hebben, gelijk te verwachten viel, een aantal personen zich aaneengesloten tot een „kring van vrienden van Mirin Dajo". Wij willen hier niet volstaan met dit feit te constateeren, maar ons overgeven aan enkele beschouwingen waartoe dit feit (waarin wij een der bewijzen mogen zien dat M.D. steeds meer naar de sfeer van het religieuze „afglijdt") aanleiding geeft.

Volgens C. G. Jung „sluimert" in het (haar) onbewuste van elke vrouw het beeld van den voor haar idealen man. Wanneer zij nu op een gegeven oogenblik een man ontmoet, die dit beeld, dezen animus, min of meer evenaart, dan oefent deze man een sterke (soms bijna onweerstaanbare) aantrekkingskracht op haar uit. Zij projecteert, zooals Jung dit noemt, haar animus op dezen man.[1])

De vereering, die zoovele vrouwen voor filmhelden e.d. aan den dag leggen, berust, volgens Jung, op deze animus-projectie. Sommige mannen schijnen buitengewoon gemakkelijk tot een dergelijke animus-projectie aanleiding te kunnen geven. Dit was b.v. het geval met den film-acteur Rudolf Valentino, die duizenden aanbidsters had. Het moet voor deze aanbidsters geweest zijn alsof in hem haar sprookjesprins inderdaad vleesch en bloed geworden was en duizenden meisjes, die zijn films zagen, konden zich met de heldin van het stuk vereenzelvigen en zich zoo zijn geliefde gevoelen.

Zooals de vrouw haar animus kent, haar droomminnaar of sprookjesprins, zoo kent de man zijn sprookjesprinses, zijn droomminnares, zijn anima. Bepaalde vrouwen beantwoorden min of meer aan dit in het (hem) onbewuste „sluimerende" beeld, hetgeen leidt tot projectie en tot verliefdheid.

Het spreekt wel vanzelf dat dergelijke projecties tot bittere teleurstellingen kunnen leiden. Menig huwelijk ging te gronde omdat men tot het inzicht kwam, dat de deelgenoot(e) zoo geheel anders was dan men zich had voorgesteld.

Wie met het oog van den psycholoog de geschiedenis der menschheid aan zijn geestesoog voorbij laat trekken zal getroffen worden door het beeld van de velen, die in den loop der eeuwen voor kleinere of grootere groepen menschen als verlossers gegolden hebben[2]). Terecht schreef eenmaal Stefan Zweig dat in de eeuwig wonderwillige ziel der massa een niet uit te delgen en zich steeds hernieuwend verlangen naar een leider en leeraar leeft. Het is daarom dat steeds

1) Zie M. E. Harding: „Der vrouwen levensweg", Ned. vert., Leiden, 1938.
2) Zie R. Fülöp-Miller: „Führer, Schwärmer und Rebellen," München, 1934.

weer iemand, een enkeling, die zich met beloften tot de menschheid richt, den snaar van dit geloofsverlangen aanraakt en een eindeloos opgestuwde offervaardigheid een ieder tegemoet komt, die de moed heeft op te staan en het verantwoordelijke woord te spreken: „Ik ken de waarheid".

Een zeer belangrijke bijdrage tot dit opmerkelijk psychologisch verschijnsel heeft ons een van Jung's medewerkers, de Zwitsersche psycholoog A. Maeder, geschonken, volgens wien in de diepte onzer ziel niet alleen het beeld rust van den voor ons idealen man of vrouw maar o.m. ook het beeld van den zieleleider of heiland [1]). Onder bepaalde omstandigheden (b.v. in tijden van stoffelijken en geestelijken nood) kan, volgens Maeder, dit beeld door bepaalde personen geactiveerd worden. Wij projecteeren dan dit in het ons onbewuste „sluimerende" beeld op een (daarvoor in aanmerking komenden en daartoe aanleiding gevenden) medemensch (op gelijke wijze als wij onzen animus of anima op een bepaalden man of vrouw projecteeren) en zien in hem dan een verlosser, een heiland. Op deze wijze hebben wij, volgens Maeder, o.m. den Lenin-cultus, alsmede de groote vereering welke duizenden hadden voor mannen als Coué en Krishna Murti te verklaren.

In de jaren welke achter ons liggen hebben wij gelegenheid te over gehad om zoo'n projectie te aanschouwen, want de groote vereering welke Hitler van de zijde van millioenen Duitschers ten deel viel, berustte weliswaar niet geheel maar toch voor een belangrijk deel op de massale projectie van het heiland-beeld op de persoon van Adolf Hitler in een tijd waarin het Duitsche volk – dit valt niet te ontkennen – in een toestand van politieken en economischen nood verkeerde.

Evenals een vrouw of een man haar (zijn) animus (anima) op een verkeerden man of een verkeerde vrouw kan projecteeren (hetgeen tot allerlei smartelijke ervaringen aanleiding geven kan) kan ook een groep menschen, ja zelfs een geheel volk tot een ongewenschte projectie geraken. De tragedie van het Duitsche volk geeft ons daar een sprekend en recent voorbeeld van.

Hetzelfde geldt (om ons hier tot het jongste verleden te beperken) met betrekking tot het Italiaansche volk. Bij dit volk was het Mussolini die tot een massale projectie aanleiding gaf.

Wanneer wij, na deze uiteenzettingen, tot den „kring van vrienden van Mirin Dajo" terugkeeren, dan kan deze terugkeer slechts ten doel hebben om er op te wijzen dat – naar mijn meening – aan het ontstaan van dezen kring een projectie ten grondslag ligt. Het

1) Zie A. Maeder: „De nieuwe zielkunde en het godsdienstig leven", Ned. vert., Amsterdam, 1929, pag. 132 e.v.

„Messias"-achtige voorkomen van Mirin Dajo, zijn zelfvertrouwen [1]), zijn (velen) verbijsterende praestaties die op velen den indruk van wonderen (bovennatuurlijke verschijnselen) maken [2]) en die, volgens zijn eigen woorden, gezien moeten worden als teekenen aan een ongeloovige wereld dat hij een „Goddelijke" boodschap aan de wereld te brengen heeft, alsmede zijn (van zijn standpunt uit gezien volkomen begrijpelijke) neiging om anderen, wier praestaties de zijne evenaren, te kleineeren [3]) (voor valsche profeten aan te zien) [4]): dit alles draagt er wel in hooge mate toe bij om een dergelijke projectie bij een aantal (over onvoldoende „tegenwicht" beschikkende) personen tot stand te doen komen.

1) Onze suggestibiliteit t.o.v. een persoonlijkheid hangt niet alleen ten nauwste samen met het geloof (het vertrouwen) dat wij om de een of andere reden in hem hebben (stellen), maar ook met het geloof dat deze persoonlijkheid in zichzelf stelt, met zijn zelfvertrouwen, met zijn „positief zelfvertoon".

Het zelfvertrouwen verhoogt de suggestiviteit van den suggestor. Vandaar dat sommige min of meer paranoïde personen (met een „ziekelijk" verhoogd zelfvertrouwen) zoo'n suggestieven invloed op (een aantal van) hun medemenschen kunnen uitoefenen.

Paranoïde reformatoren kunnen aanleiding geven tot z.g. inductie-psychosen. Het meerendeel van de geïnduceerde personen zijn lijders aan „persoonlijkheidszwakte" (Carp).

Onderscheidene stichters en leiders van secten droegen en dragen het stempel van den paranoïden reformator op zich en induceer(d)en hun volgelingen.

2) Deze praestaties verleenen Mirin Dajo z.g. magisch prestige (zie E. A. D. E. Carp: „De suggestieve behandelingsmethodes en het suggestieve element in de psychotherapie", Lochem, 1939, pag. 36).

Wanneer aan een bepaalde persoonlijkheid krachtens zijn bijzondere praestaties een magisch prestige wordt toegekend dat zal dit zijn suggestiviteit steeds in belangrijke mate doen toenemen.

In de massa's leeft een behoefte aan een drager van een magisch prestige – een vaderimago (Freud), den vertegenwoordiger van een archetype (Jung), den mensch op wien wij het in het ons onbewuste sluimerende beeld van den heiland kunnen projecteeren (Maeder), een leiders-figuur – en deze behoefte zal zich vooral doen gelden in tijden van geestelijken en socialen nood.

Het is deze behoefte die aan personen als M. D. voor vele menschen een zeer sterke suggestieve „kracht" verleent.

3) Zie b.v. pag. 12 en 13 van de brochure „Das Wunder Mirin Dajo" waar een vergelijking wordt gemaakt tusschen hem en andere „wonder"doeners uit het verleden en het heden. „....Alle diese auszerordentlichen Begebenheiten vollzogen sich aber entweder in ferner Vergangenheit, hinter Klostermauern (wie heute auch noch die Stigmatisationen in Konnersreuth und Rouen) oder in zivilisationsabgelegendsten Ländern. Oder dann wieder geschahen mediumistische Materialisationen und Dematerialisationen – das „Geheimnis" Mirin Dajos – und alles was damit zusammenhängt, in geschlossenen Okkultisten- und Spiritisten-„Sitzungen", in schwer durchschaubarem Halbdunkel.

Ganz anders verhält es sich nun mit Mirin Dajo. Dieser ist für die nüchternen Gegenwartsmenschen wie ein Stern aus heiterm Himmel mitten in den überwachen Groszstadt-Alltag gefallen..."

Toen ik hem er eenmaal op wees dat mij ook gevallen bekend waren van anderen die principieel hetzelfde vertoonden als hij gaf hij mij te verstaan dat hij dit onmogelijk achtte.

4) Op gelijke wijze stelden zich de eerste Christenen tegenover heidensche paranormaal-begaafden te weer. Paranormale verschijnselen (wonderen in hun oogen) die zich in hun eigen kringen voordeden werden aan God toegeschreven. Kwam men tot de ontdekking dat dergelijke verschijnselen zich ook onder de heidenen voordeden, dan werden deze aan den duivel toegeschreven.

Zoo beschouwd is Mirin Dajo een zoowel godsdienstpsychologisch als sociaal-psychologisch interessante figuur wiens optreden ons een bijdrage kan leveren tot de psychologie van den secte-stichter.

Of zijn verschijnselen ook parapsychologisch van belang zijn is een vraag waaromtrent men van meening blijkt te verschillen. Indien b.v. afdoende zou kunnen worden bewezen dat wij bij hem, gelijk Dr. E. Undritz en een aantal andere medici meenen, slechts met een opeenhooping van lichamelijke „afwijkingen" (buitengewone immuniteit, subnormale gevoeligheid voor pijn, verminderde kwetsbaarheid) te doen hebben, dan zullen wij zijn z.g. onkwetsbaarheid (die in wezen slechts een moeilijke kwetsbaarheid is) zeker niet tot de parapsychologische (parergische) verschijnselen moeten rekenen. Persoonlijk geloof ik (die zijn praestaties niet op zichzelf bezie, maar in samenhang met die van een aantal andere personen meen te moeten beschouwen) echter niet dat wij bij hem te doen hebben met een toevallige configuratie van somatische „abnormaliteiten", maar eer dat zijn z.g. onkwetsbaarheid een psychogeen vermogen van algemeen menschelijken aard is [1]) hetgeen inhoudt, dat zijn verschijnselen in de eerste plaats de aandacht verdienen van den parapsycholoog, waarbij wij hebben te bedenken, dat het woord paranormaal slechts een betrekkelijke beteekenis heeft en dat het gebruik van het woord parapsychologie dientengevolge in eerste instantie alleen maar ten doel kan hebben te getuigen van den systematischen arbeid der psychologen, die specialiseering met zich medebrengt.

Naschrift.

Op 21 Mei l.l. vermeldden de dagbladen het bericht dat Mirin Dajo eenige dagen te voren ernstig verwond in een ziekenhuis te Zürich werd opgenomen. Bij het inslikken van een 40 centimeter langen degen (vermoedelijk hetzelfde wapen waarvan hiervoor reeds melding werd gemaakt) zou hij ernstige kwetsuren aan zijn slokdarm opgeloopen hebben.

Ruim een week later (29 Mei) kon men in de dagbladen lezen dat uit Zwitserland het bericht werd ontvangen dat de Nederlandsche

1) In dit verband zij hier gewezen op het feit dat wij van soortgelijke praestaties melding gemaakt vinden bij schrijvers die aandacht geschonken hebben aan de (paranormale) praestaties van yogi's, fakirs, lama's, derwishen e.d.

Ook doen zijn praestaties ons denken aan de „wonderen" welke zich in de eerste helft der achttiende eeuw op het graf van den abbé Paris zouden hebben voorgedaan en waarover het parlementslid Carré de Montgéron heeft bericht in zijn werk over „La vérité des miracles opérés par l'intercession de M. de Paris". Ook D. Hume heeft in zijn „An inquiry concerning human understanding" aandacht aan deze „wonderen" (waartoe z.g. onkwetsbaarheid behoord zou hebben) geschonken.

Voorts zij er hier op gewezen dat Mirin Dajo's praestaties aanrakingspunten vertoonen met die van den vuurloop (zie H. Price: „Een parapsycholoog vertelt zijn ervaringen...", Ned. vert., Utrecht, 1936). Zie ook hetgeen ik in T.v.P., XIV, pag. 159 e.v. over M. D.'s verschijnselen schreef.

fakir Mirin Dajo aldaar plotseling en geheel onverwacht overleden is...

Wij wisten dat dit bericht ons vroeg of laat zou bereiken en dat dit met „vuur" spelende „kind" (deze wonderlijke combinatie van een „varieté-artist" en een naar „vergoddelijking" strevend mensch) in wien een aantal personen een soort van „Uebermensch" (een „occultist" die op weg was om tot een volledige beheersching van zijn lichaam te geraken) zagen, zijn steeds stoutmoediger wordende „proeven" eenmaal met den dood zou moeten bekoopen.

Mirin Dajo is aan de gevolgen van zijn bij zijn demonstraties opgeloopen verwondingen overleden [1]). Het einde van zijn aardsch bestaan is plotseling en voor zijn omgeving geheel onverwacht gekomen. Wie weet voor hoeveel leed hij hierdoor bespaard is gebleven. Deze man, die zich de allures gaf van een „Yogi", maar wien de geestesgesteldheid (de „Wijsheid") ontbrak die den waren „Yogi" heet te kenmerken, had het ook anders kunnen vergaan. Menige arts, die van zijn demonstraties getuige is geweest, heeft de vrees geuit, dat hij eenmaal op een langdurig en smartelijk ziekbed de gevolgen van zijn „onbezonnen" daden zou moeten ervaren.

Voor dit leed is hij gespaard gebleven.

1) Volgens dagbladberichten heeft de lijkschouw aan het licht gebracht (hetgeen te verwachten viel) dat onderscheidene vitale organen talrijke verwondingen vertoonden.

BUITENZINTUIGELIJKE WAARNEMING EN DE QUANTITATIEVE METHODE

XIV. ZINTUIGELIJKE EN BUITEN-ZINTUIGELIJKE WAARNEMING

(*Vervolg van pag. 17.*) 124

Verschilpunten

Wanneer wij onze zintuigelijke waarneming vergelijken met onze buiten-zintuigelijke waarneming, dan komen wij al dadelijk tot de erkenning, dat hier hoogst belangrijke punten van verschil zijn op te merken, al valt (zooals nog nader zal blijken) niet te ontkennen dat er ook punten van overeenstemming aangewezen kunnen worden.

Vormpsychologische beschouwingen. Als een van de opmerkelijkste verschilpunten tusschen de zintuigelijke en de buiten-zintuigelijke waarneming valt ons het feit op, dat de zintuigelijke waarneming tot het gebied van hetgeen Myers [1]) het supraliminale zelf heeft genoemd behoort, terwijl de buiten-zintuigelijke „waarneming" [2]) zich in het gebied van het subliminale afspeelt en de „producten" dezer waarneming tot het supraliminale zelf moeten doordringen.

Wij willen hier op dit onderwerp wat nader ingaan.

Leggen wij nevenstaande teekening aan een aantal personen voor, met verzoek ons mede te deelen wat zij er in zien, dan zal ons blijken, dat zij er nu eens twee met de bases tegen elkaar geplaatste gelijkbeenige driehoeken in zien, dan weer een op zijn punt staand vierkant of een kruis. Ook krijgt men wel ten antwoord dat men er een paar naar rechts of een paar naar links loopende evenwijdige lijnen in ziet. Het geheel blijkt dus meer te zijn dan de som van de deelen.

Fig. IV

Wij staan hier voor een zeer belangrijk psychologisch vraagstuk, dat reeds de aandacht van Wundt heeft getrokken [3]) en waaraan in

1) F. W. H. Myers: „Human personality and its survival of bodily death", 2 deelen, Londen 1904. Een beknopte Nederlandsche vertaling van dit werk verscheen in 1921 te Amsterdam.

2) Zonder daar nader op in te gaan wil ik er hier nochtans de aandacht op vestigen, dat sommige onderzoekers bezwaar meenen te moeten maken tegen het gebruik van den term buiten-zintuigelijke *waarneming*. Tot hen behoort de Engelsche psycholoog R. H. Thouless.

In zijn belangrijke rede (op 1 Mei 1942 voor de leden der Engelsche S.P.R. uitgesproken) over „The present position of experimental research into telepathy and related phenomena" (Proc. S.P.R., Vol. XLVII, pag. 1) heeft hij er op gewezen, dat het z.i. aanbeveling verdient den term „waarneming" (perception) te vervangen door een term, welke geen enkele theorie insluit met betrekking tot de „mentale processen", die bij de telepathie en daaraan verwante verschijnselen een rol spelen.

Het begrip waarneming is hem niet „neutraal" genoeg, daar het ons toch altijd (op de een of andere wijze) aan „zintuigen" doet denken. En dit is nu juist hetgeen hij wil vermijden. Zie voorts T.v.P., XIV, pag. 11.

3) Wundt wees er op, dat hoewel „psychische Gebilde" (waartoe hij zoowel voorstellingen als gemoedsbewegingen rekende) enkel uit de elementen (gewaarwordingen

den loop der laatste decennia door onderscheidene psychologen aandacht is geschonken, waarbij aan het licht is gekomen, dat het waarnemen geen passief ontvangen van indrukken is, zooals men eertijds wel meende, maar een actief proces.

In zijn beroemde verhandeling „Ueber Gestaltqualitäten" (1890) heeft Chr. von Ehrenfells er op gewezen, dat onze waarnemingen niet door de verbinding van elementen ontstaan, maar dat wij onmiddellijk (primair) totaliteiten met eigen qualiteiten waarnemen. Von Ehrenfells sprak hier van „Gestalten", dat zijn samenhangende geheelen van deelen, welke als zoodanig eigen qualiteiten bezitten, welke niet uit de deelen te verklaren zijn, en wees er op, dat er niet alleen optische „Gestalten" zijn, die een ruimtelijk karakter dragen, maar ook acustische „Gestalten", die in den tijd gegeven zijn. De melodie is een z.g. „tijdgestalte". De enkele toon heeft zijn plaats en zijn beteekenis enkel en alleen in het verband van het geheel. De melodie is geen eenvoudig aggregaat, geen simpele som van toon-waarnemingen. Bij transpositie in een anderen toonaard worden de oorspronkelijke elementen door andere vervangen, doch de melodie blijft dezelfde.

Op het door von Ehrenfells aangevangen stramien is door Wertheimer, Köhler, Koffka en vele andere onderzoekers voortgeborduurd. Zij toonden de onhoudbaarheid der oude „atomistische" psychologie, die in het oorspronkelijk gegevene uitsluitend geïsoleerde elementen zag, die dan tot aggregaten (d.w.z. „Undverbindungen") verbonden werden, aan en stelden daarvoor in de plaats hun „gestalt- of vormpsychologische" beschouwingen, die zoowel voor de dier-[1]) en de kinderpsychologie[2]) als voor verschillende andere

en gevoelens) kunnen ontstaan, men toch niet moet meenen, dat zij een aggregaat van elementen vormen. De „psychische Gebilde" vertoonen eigenschappen welke haar als „Gebilde" („maaksels") toekomen en welke men niet in de elementen vindt. Ieder samengesteld psychisch verschijnsel, zegt Wundt, is meer dan de loutere som der samenstellende elementen en bezit eigenschappen en kenmerken, welke in de afzonderlijke elementen niet worden aangetroffen. Dit is Wundt's principe der „schöpferische Synthese" dat een universeele beteekenis in zijn psychologische beschouwingen heeft verkregen en waardoor hij zich gekenmerkt heeft als een voorlooper der latere gestalt- of vormpsychologen.

1) Plaatst men een bijenkorf twee meter naar achteren dan zal men zien dat de bijen zich ophoopen op de plaats waar vroeger de invliegopening stond. Eerst langzaam zoekende vinden de bijen haar kort terug. Eertijds verklaarde men dit door aan te nemen dat de bijen zich niet door het gezicht laten leiden bij het opzoeken van den korf. Anders, zoo zeide men, zouden zij geen hinder ondervinden van de verplaatsing van haar korf. Dank zij de uitkomsten der gestaltpsychologische onderzoekingen zijn wij thans in staat dit verschijnsel anders te verklaren. Wij weten thans dat de bijen zich oriënteeren naar een geheel complex van voorwerpen. Zij vermogen den korf niet los van zijn omgeving te zien. Zij zien den korf en zijn omgeving als één geheel. Zie F. J. J. Buytendijk: „Psychologie der dieren", Haarlem, 1932, I, pag. 124 en 210.

2) De bij het lager onderwijs steeds meer gangbare globalisatie-methode, waarbij het geheel voor het deel gaat, berust op de uitkomsten der vormpsychologische onderzoekingen.

Dat wij zoo vaak over drukfouten heenlezen berust op het feit, dat wij eerst de geheelen zien en eerst daarna daarin de elementen onderscheiden.

takken der empirische en experimenteele psychologie van groote beteekenis zijn gebleken.

Van het begrip gestalte is men gekomen tot de begrippen structuur en totaliteit („Ganzheit") die mede in de moderne psychologie zoo'n belangrijke rol spelen, zooals een ieder weet die b.v. E. Spranger's structuurpsychologische beschouwingen over de „Psychologie des Jugendalters" en de „Ganzheitpsychologische" beschouwingen van Driesch over het ontstaan van organische vormen gelezen heeft.

In de „Revue Métapsychique" (1931) heeft de bekende Fransche onderzoeker R. Warcollier een artikel gepubliceerd over „Le dessin télépathique" waarin hij er op wijst, dat zijn telepathische proefnemingen uitwezen, dat in een aantal gevallen „la partie a été perçue avant le tout". Enkele voorbeelden uit zijn belangrijke materiaalverzameling, verkregen door talrijke proefnemingen met onderscheidene pp., laat ik hieronder volgen.

I. De afzender R.W. fixeert een z.g. Andreaskruis, waarbij hij voornamelijk naar het middengedeelte kijkt. De ontvanger E. ontvangt twee beelden *a*) een deel van het geheel; *b*) het geheel, dat hij echter voor een envelop aanziet (onjuiste interpretatie van het geziene).

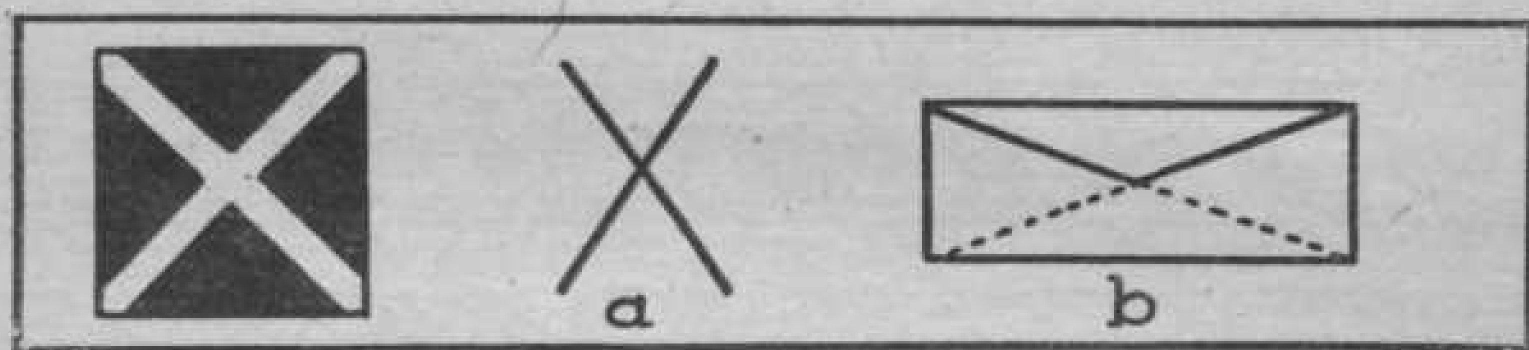

Fig. V

II. Een envelop inhoudende een tiental prentbriefkaarten wordt aan den afzender J.B. ter hand gesteld. Deze trekt een kaart uit de envelop (zonder daarbij de kaarten te bekijken). De getrokken kaart blijkt een reproductie te zijn van een foto genomen bij gelegenheid van een overstrooming van de Seine (1910). Men ziet op de kaart een brug (achtergrond). Op den voorgrond een gedeelte van een overstroomde kade, waarop zich een voerman met een wagen, getrokken door twee paarden, bevindt. Het beeld van dit geheel wordt door het water weerkaatst. In de linkerhoek ziet men een lantaarnpaal, welke gedeeltelijk in het water staat. Voor dien lantaarnpaal zien wij een man op een paar planken staan, die over een partij goederen gelegd zijn, welke met behulp van een dekzeil afgedekt zijn. De goederen staan gedeeltelijk in het water. Verder zien wij nog een boomgroep en eenige huizen op de kaart. De afzender

bekijkt de kaart. De pp. V. noteert: „Een voertuig" en „een spiegelbeeld van de maan". Het blijkt dus dat pp. slechts een deel (de wagen met de beide paarden en den voerman alsmede het spiegelbeeld van dit geheel) van het geheel „gezien" heeft. Daarbij komt nog dat pp. wagen, voerman en het span paarden alsmede het spiegelbeeld niet als één geheel vermocht te „zien", doch het spiegelbeeld los van de rest „zag", hetgeen tot een gedeeltelijk onjuiste interpretatie van het „geziene" leidde.

Toen men den pp. na afloop der proefneming de envelop met de tien prentbriefkaarten overhandigde en hem vroeg welke kaart de afzender voor de proefneming gebruikt had, wees hij onmiddellijk de juiste kaart aan.

III. De afzender E. bekijkt een plaat waarop een weiland staat afgebeeld waarop koeien grazen. Op den voorgrond een moderne stalen windmolen zooals men deze ten onzent ook wel bij boerderijen aantreft. Aan den molen is een bord bevestigd, waarop de naam Samson geschilderd is.

De pp. E.B. produceert een zestal teekeningen waaruit blijkt dat hij fragmentarisch deelen van den molen „gezien" heeft.

IV. De afzender G.D. teekent een klokketoren waarvan de weerhaan door den bliksem getroffen wordt.

De ontvanger E. teekent een klokketoren met een kruis en zegt daarbij dat hij aan brand moet denken.

Het verschijnsel der „fragmentation" (Warcollier) werd, zooals ons uit de eerste deelen der Proceedings van de S.P.R. blijkt, reeds in de eerste jaren van het bestaan van dit genootschap door onderscheidene onderzoekers uit die dagen opgemerkt en ook in de rapporten der latere onderzoekers vinden wij er telkens gewag van gemaakt [1]).

Gevallen waaruit blijkt dat de paragnosten veelvuldig een geheel zich (gedeeltelijk danwel geheel) „voor hun geestesoog" uit de elementen zien opbouwen (in plaats van eerst een indruk van dat geheel te krijgen om vervolgens in dat geheel (de) elementen te gaan onderscheiden) liggen in de parapsychologische litteratuur „voor het grijpen". In verband met het hiervoor behandelde is dit feit voor den psycholoog van belang, daar het den schijn verwekt dat voor het kenvermogen, dat zich in de paragnosie openbaart, het waarnemingsproces („Auffassungsprozesz") van het deel naar het geheel verloopt en niet omgekeerd, zooals dit bij het normale kenvermogen, volgens de vormpsychologie, het geval is.

1) Zie o.m. de verslagen van de opmerkelijke proefnemingen van Osty met Mme Olga Kahl in R.M., 1929, pag. 121. (Zie ook P. A. Dietz: „Telepathie en helderziendheid", den Haag, 1936, pag. 84 alsmede D. Efron: „Telepathic skin-writing", J.o.P., Vol. VIII, pag. 272.)

Nauw verwant aan hetgeen Warcollier de „fragmentation" noemt is het navolgende.

Bij gelegenheid van een openbare zitting, welke op 10 Februari 1926 met Pascal Forthuny in het „Institut Métapsychique" te Parijs gehouden werd[1]), wendde deze paragnost zich plotseling tot twee jonge menschen, die hij nimmer te voren ontmoet had en die voor de eerste maal een dergelijke zitting bijwoonden, met de woorden:

> „Kardinaal? Ik krijg bij U beiden het woord kardinaal door... gaat gij met een lichtende ontplofbare stof om? Toch maakt gij geen kruit! Gij maakt een hoogst merkwaardige stof. Kardinaal! Wat is dat, maakt gij een stof om kardinalen in de lucht te laten vliegen? Een kardinaal uit de Curie?..."

De twee jonge lieden, tot wie Forthuny deze woorden richtte, waren, zooals later bleek, leerlingen van Madame Curie. Van het feit dat zij iets met radium uitstaande hadden (en waarvan Forthuny op paranormale wijze kennis had verkregen) werd hem, zooals Osty zegt, door middel van een niet onjuist beeld kennis gegeven. Het door Mme Curie ontdekte element radium is immers een der sterkste radioactieve elementen; het is een lichtgevende stof en de processen, welke zich in het atoom afspelen, kan men bij ontploffingen vergelijken. Via het woord kardinaal („Cardinal") kwam pp. op den naam Curie (Curie = pauselijk hof).

Osty vermeldt nog eenige van dergelijke gevallen, die elke bestudeerder der psychoscopische verschijnselen met soortgelijke, bij gelegenheid van zijn eigen proefnemingen verkregen, kan aanvullen.

Bij mijn proefnemingen met psychoscopisten is het mij bij herhaling opgevallen, dat hun gedrag tijdens een zitting deed denken aan iemand, die zich moeizaam bezint op een woord, naam of gebeurtenis. Indien wij met Heymans[2]) e.a. aannemen, dat de telepathische verschijnselen zich onder bekende psychologische wetten laten rangschikken en dat psychoscopisten, die met hun consultant in telepathisch contact staan, denkbeelden invallen, welke uit het bewustzijn van hun consultant afkomstig zijn, dan kunnen wij ons daar geenszins over verbazen.

Ook de introspecties onzer pp. wijzen er op, dat wij bij de telepathie en het gedachtenlezen met verschijnselen te doen hebben, die ten nauwste verwant zijn aan die, waarmede wij bij het geheugen te doen hebben. Zoo zeide b.v. een mijner pp. (op een keer toen zij zich minder goed gedisponeerd gevoelde en plotseling niet verder

1) Zie E. Osty: „Pascal Forthuny", Parijs, 1926.
2) G. Heymans: „Over de verklaring der telepathische verschijnselen", Med. S.P.R., No. 10.

kon) eens tegen mij, dat het haar te moede was als iemand, die een naam heel goed kent, maar nochtans niet in staat is om dien naam uit te spreken. Wij allen kennen dit „gevoel” uit eigen ervaring. Een naam zweeft ons op de lippen en wij kunnen hem nochtans op het gewenschte oogenblik niet reproduceeren. Korteren of langeren tijd daarna schiet deze naam ons eensklaps te binnen.

Wie de geschriften der pioniers van het parapsychologisch onderzoek gelezen heeft weet, dat wij reeds bij Myers de overtuiging aantreffen, dat de op paranormale wijze verkregen kennis der paragnosten uit hun sub-liminale zelf[1]) stamt. Indien een pp. mij b.v. een en ander vermag mede te deelen met betrekking tot den inhoud van den gesloten envelop, welke ik voor hem op tafel heb gelegd, dan hebben wij hier, volgens Myers, te doen met een „subliminale opwelling”, met een opduiken van een „gedachte” die niet bewust ontstond, maar zich vormde in „diepere lagen” van het zelf. „Ziet” mijn pp. de op de in de envelop gesloten kaart voorkomende teekening voor zich verschijnen, dan spreekt Myers hier van een voortbrengsel van innerlijk gezicht, naar buiten geprojecteerd in een quasi waarneming of (geloofwaardige pseudo-)hallucinatie, van een sensorisch automatisme. De sensorische automatismen (waartoe hij ook de geloofwaardige pseudo-hallucinaties van het gehoor, de reuk enz. rekent) zijn, evenals de motorische automatismen (waartoe hij o.m. het automatisch schrift rekent), als berichten van het subliminale zelf aan het supraliminale zelf aan te merken.

In onze dagen twijfelt wel niemand meer aan de juistheid van Myers' bewering dat aan de op paranormale wijze verkregen kennis onzer psychoscopisten crypto-psychische processen (d.z. processen welke zich in het duister van het ons onbewuste zieleleven afspelen) ten grondslag liggen, waarbij wij hebben te bedenken, dat wij leven in een tijd, waarin mede door den arbeid der dieptepsychologen (Freud, Jung, Maeder e.a.) aan het begrip van het ons onbewuste zieleleven inhoud en beteekenis is gegeven.

In het feit nu dat de gezichten e.d. onzer psychoscopisten (paragnosten) als subliminale opwellingen („uprushes”) dienen te worden aangemerkt, dient naar mijn meening de verklaring te worden gezocht van het fragmentarisch karakter, dat in een aantal gevallen deze beelden dragen. Het vermoeden ligt immers wel zeer voor de hand dat de op paranormale wijze verkregen kennis bij gedeelten aan het supraliminale zelf wordt doorgegeven. In een aantal gevallen zien wij dat – wanneer wij de proef maar lang genoeg doorzetten – het beeld a.h.w. in gedeelten wordt doorgegeven en men zou de stelling

1) Onder „subliminal self” (sub = onder en limen = drempel) verstaat Myers datgene, wat wij thans vrij algemeen het (ons) onbewuste plegen te noemen.

kunnen verdedigen dat overal, waar wij de „fragmentation" ontmoeten, wij met een voortijdig afgebroken experiment te doen kunnen hebben [1]).

Een dergelijke meening blijkt nu ook v. Wasielewski [2]) te zijn toegedaan. Voor hem is in de „getrapte apperceptie" (die ons zoo vaak bij onze proefnemingen met psychoscopisten e.d. opvalt en waarvan ik hiervoor enkele voorbeelden vermeld heb) het „bewijs" gelegen dat het proces dat zich bij den paragnost afspeelt, als een meerphasig gebeuren dient te worden aangemerkt. Zegt, bij b.v. een telepathisch experiment, de pp. dat het „afgezonden" woord hem op de lippen zweeft, maar dat hij nochtans nog niet in staat is om het te zeggen (waarbij het voor kan komen dat de pp. reeds in staat is om te zeggen dat het b.v. een drielettergrepig woord is en enkele letters er van te noemen), dan beteekent dit volgens Wasielewski, dat de pp. er nog niet in geslaagd is kennis, welke het subliminale zelf verworven heeft, in het waakbewustzijn (supraliminale zelf) te doen opstijgen. Wasielewski spreekt hier van een „Erhebung ins Bewusztsein und damit Umwandlung in phänomenale räumliche Form", hetgeen samenhangt met zijn metaphysische en kencritische beschouwingen met betrekking tot het wezen van het sub- en het supraliminale zelf, welke wij hier buiten beschouwing zullen laten. De onderzoeker neemt aan, dat dit gevoel van versperring („Sperrungsgefühl") wijst op het bestaan van een laag („Schicht") waarin de op paranormale wijze verworven kennis (volgens hem het „auszerhalb der Formen der phänomenalen Welt Erfahrene") zich oorspronkelijk bevindt. Naar zijn meening is deze nog niet tot het supraliminale zelf doorgedrongen kennis nog niet als een ruimtelijk-tijdelijk beeld aanwezig; een ruimtelijk-tijdelijk beeld (d.w.z. een beeld dat zich aangepast heeft aan de eischen onzer zinnelijkheid, waarin twee grondvormen werkzaam zijn: ruimte en tijd) ontstaat hier, volgens Wasielewski, naar alle waarschijnlijkheid eerst door de hersenfunctie. Er vindt dus volgens hem een bewerking van het op paranormale wijze verkregen materiaal plaats, waardoor dit aangepast wordt aan de geaardheid van ons zintuigelijk kenvermogen.

Wij zullen op dit alles hier niet verder ingaan, daar het er ons hier slechts om te doen was, op een kenmerkend verschil tusschen onze zintuigelijke en onze buitenzintuigelijke waarneming te wijzen en daarbij tevens naar voren te brengen, dat het fragmentarisch (en van een „getrapte apperceptie" getuigende) karakter, waardoor de teekeningen van paragnosten zich zoo veelvuldig kenmerken, ten nauwste

1) Zie Th. Besterman: „An experiment in „clairvoyance" with M. Stefan Ossowiecki", Proc. S.P.R., Vol. XLI, pag. 345. De bijgevoegde reproducties van de door Ossowiecki gemaakte teekeningen toonen ons duidelijk de „getrapte apperceptie".
2) W. v. Wasielewski: „Telepathie und Hellsehen. Versuche und Betrachtungen über ungewöhnliche seelische Fähigkeiten", 3de dr., Halle, Marhold, 1920.

met dit kenmerkende verschil tusschen beide soorten van waarneming samenhangt.

Ruimte en tijd. Dat bij de normale waarneming de afstand tusschen den waarnemer en het waargenomene een rol speelt, weten wij allen uit eigen ervaring. Wanneer iemand mij Zener-kaarten (om ons hier tot deze proefobjecten te bepalen) laat zien en ik verwijder mij daarbij meer en meer van hem, dan zal er een oogenblik komen waarbij de afstand tusschen hem en mij te groot geworden is, om de kaart nog te kunnen waarnemen. Ook blijk ik hem (op normale wijze) niet langer te kunnen zeggen, welke kaart hij in zijn hand houdt, wanneer hij achter een scherm of een deur gaat staan, of wanneer ik met mijn rug naar hem toe ga staan (aangenomen dat er zich thans geen spiegel voor mij bevindt).

Bij de buitenzintuigelijke waarneming blijkt dit alles geen beletsel te vormen, zooals wij gezien hebben, evenmin als de tijd, daar de pp. (zooals uit talrijke onderzoekingen thans wel afdoende gebleken moge zijn) onder bepaalde omstandigheden ook vermag te weten, welke kaart de pl. op zeker toekomstig oogenblik zal „trekken" of (en hier verlaten wij het gebied der eenvoudige kaartproeven, om dat der experimenten met psychoscopisten te betreden) welke lotgevallen hem in de toekomst ten deel zullen vallen.

De ruimtelijke en tijdelijke beperkingen, waaraan de normale zintuigelijke waarneming onderworpen is, blijken voor de buiten-zintuigelijke waarneming niet (althans in veel mindere mate dan voor de normale zintuigelijke waarneming) te gelden.

Punten van overeenstemming

Opmerkzaamheidsschommelingen. Er zijn echter ook punten van overeenstemming aan te wijzen tusschen de normale en de paranormale waarneming. Ik denk hier in de eerste plaats aan de z.g. opmerkzaamheidsschommelingen, die we bij onszelf op zoo'n eenvoudige wijze kunnen bestudeeren, wanneer we luisteren naar het tikken van een horloge dat we in een vertrek (waarin zoo weinig mogelijk geluiden van buiten tot ons doordringen) op eenigen afstand van ons verwijderd (zoo ver, dat we het nog juist kunnen hooren tikken wanneer we ons eene oor in de richting van het geluid keeren [1])) ophangen. Al luisterende zal ons blijken dat het getik van tijd tot tijd verdwijnt, om langeren of korteren tijd daarna weer terug te keeren. Dit „verdwijnen" is nu het gevolg van opmerkzaamheidsschommelingen en het is m.i. zeer waarschijnlijk te achten, dat wij de fluctueerende aantallen treffers der pp. mede op rekening dienen te

1) Het verdient aanbeveling bij deze proef (die wij vanzelfsprekend het beste in een geluidvrije kamer (camera silenta) kunnen nemen) het andere oor met een watje dicht te stoppen.

stellen van opmerkzaamheidsschommelingen en hier dus een parallel kunnen trekken tusschen normale en paranormale waarneming.

Figuur en achtergrond. Men kan echter nog een andere parallel trekken tusschen onze normale waarneming en de paragnosie.

De psychologie leert ons dat van al hetgeen wij waarnemen (om ons hier van de terminologie der „gestalte-psychologie" [1]) te bedienen) steeds een gedeelte „figuur" en een ander gedeelte „achtergrond" is.

Reeds Purkinje deed in de eerste helft der vorige eeuw onderzoekingen met betrekking tot het probleem van figuur en (achter)grond, welke later door Hering en Schumann werden voortgezet. Dit bewijst dat vormpsychologische problemen reeds voor de verschijning van von Ehrenfells' genoemde publicatie de aandacht trokken.

Als fenomenologische verschillen tusschen figuur en grond geeft men aan [2]): 1. Dat de figuur meer indruk op ons maakt („eindringlicher ist") dan de achtergrond; vergeleken bij de figuur is de achtergrond voor ons onbelangrijk, hetgeen blijkt uit het feit dat wij, bij een oppervlakkige beschrijving, den achtergrond in den regel onvermeld laten. 2. Dat onze aandacht in den regel getrokken wordt door de figuur en niet door den achtergrond, waarbij de figuur zich als een op zichzelf staand geheel van den achtergrond los schijnt te maken. 3. Dat daar waar de figuur zich scherp tegen den achtergrond afteekent, de achtergrond ons als vormloos verschijnt. Wij krijgen in zulke gevallen in den regel den indruk dat, al is dit in werkelijkheid ook niet het geval, de achtergrond ook onder of achter de figuur gegeven is. Dit heeft ten gevolge dat 4. de figuur de tendentie vertoont om voor den achtergrond te verschijnen. Grond en figuur vertoonen diepteverschillen. 5. Dat de figuur het karakter van een „ding" vertoont, de achtergrond daarentegen meer aan een stof doet denken.

Het fenomenologisch verschil tusschen grond en figuur wordt ons vooral daar duidelijk, waar de verhouding tusschen figuur en achtergrond omkeerbaar is zooals bij nevenstaande figuur. Het meest zinrijke blijkt hier het meest bevoorrecht te zijn. Wie deze figuur eenigen tijd lang bekijkt zal daarbij opmerken dat de woorden Beheersch Uzelf hier, als het meest zinrijke, zich het sterkst en het langdurigst op den voorgrond dringen.

1) Zie C. A. Mennicke: „Moderne psychologie", Amsterdam, 1938, pag. 94.

2) Zie F. Sander: „Experimentelle Ergebnisse der Gestaltpsychologie", verschenen in het „Bericht über den X. Kongresz für experimentelle Psychologie in Bonn (20-23 April 1927)", Jena, 1928.

Fig. VI

De bedrijfspsycholoog zal den etaleur op deze vormpsychologische vondst wijzen. Zij heeft voor hem practische beteekenis. Wie doeltreffend wil etaleeren heeft er voor te zorgen dat het artikel, dat hij onder de aandacht van het publiek wenscht te brengen, zich scherp tegen een met zorg gekozen achtergrond afteekent. Op deze wijze trekt het de aandacht der voorbijgangers en prent zich in hun geheugen in.

Onderzoekingen op het gebied der speciale psychologie [1]) hebben aan het licht gebracht dat (waar de menschen onderling in hun psychische structuur verschillen) hetgeen voor den een „figuur" is voor den ander (geheel of gedeeltelijk) „achtergrond" kan zijn (en omgekeerd).

Wanneer wij een pp. een doos geven, dat een behoorlijk aantal niet alleen verschillend gekleurde, maar tevens verschillend van vorm (ronde, vierkante, rechthoekige, driehoekige) zijnde „fiches" bevat, met verzoek daar de roode (onderling in vorm verschillende) fiches uit te halen, dan zal ons, wanneer hij aan zijn opdracht voldaan heeft, blijken, dat voor hem bij dit experiment (waarbij hij op de kleur en niet op den vorm was ingesteld) de kleur „figuur" en de vorm „achtergrond" was, daar hij niet in staat zal zijn ons te zeggen hoeveel dezer roode fiches vierkant (rechthoekig, rond, driehoekig) zijn. Geven wij onzen pp. echter opdracht om de driehoekige fiches uit de doos te verzamelen, dan zal ons blijken dat thans voor hem de vorm „figuur" en de kleur „achtergrond" geworden is.

Een onderwijzer, die na afloop van een schoolreisje zijn leerlingen een opstel laat maken over hetgeen zij gezien hebben, zal bij het doorlezen der gemaakte opstellen eveneens met het verschijnsel van „figuur" en „achtergrond" kennis maken. Dingen die het eene kind opgevallen blijken te zijn (voor hem „figuur"-karakter hebben gedragen) blijken het andere kind ten eenenmale ontgaan te zijn (voor hem „achtergrond"-karakter te hebben gedragen).

1) Zie G. Heymans: „Inleiding tot de speciale psychologie", 2 deelen, Haarlem 1929; H. C. Rümke: „Inleiding in de karakterkunde", Haarlem, 1937.

Een bekend spreekwoord zegt dat de wensch de vader is van de gedachte (d.w.z. dat men zich vaak iets als waarschijnlijk of mogelijk voorstelt omdat men het wenscht). Hij is, zooals Gardner Murphy, wiens artikel over „Psychical phenomena and human needs" (J. Am. S.P.R., Vol. XXXVII, pag. 163) ik hier volg, mede vaak de vader van de waarneming, alsmede van het zich herinneren. Wij bevinden ons hier op het gebied van het z.g. autistisch denken, dat ons allen in meerdere of mindere mate eigen is en waarbij wij meer op het subjectieve dan op het objectieve gericht zijn en dat vooral den introverten mensch [1]) kenmerkt.

Het woord autisme danken wij aan Bleuler die er „Zurückgezogenheit in sich selbst" onder verstaat en er een kenmerk van de schizofrenie in zag, een geestesziekte, waarbij de patiënt zich steeds meer actief van de buitenwereld afsluit en ten slotte nog slechts een in zich zelf besloten droomleven leidt.

De moderne psychiatrie bracht aan het licht, dat in zeer verzwakten vorm (er bestaan geleidelijke overgangen van het normale naar het abnormale of pathologische) het autistisch denken (dat in autismen culmineert) reeds bij normalen wordt aangetroffen. Het kind dat zoo in zijn willekeurige illusie- en dramatische imitatie-spelletjes opgaat, dat het de moeder moeilijk valt het er uit te wekken, de verliefde jongeling, die, vervuld van zijn meisje haar in de verte meent te ontwaren om eenige oogenblikken later te bemerken dat hij een ander meisje voor het zijne aanzag (illusie), de angstige reiziger die in het donkere bosch een boom voor een struikroover aanziet en wegvlucht, de geleerde die meer op zijn stelsel dan op de waarheid verliefd blijkt te zijn en de feiten negeert, die zijn theorie in gevaar dreigen te brengen, „denken" allen autistisch, evenals de dichter, die in het kunstwerk zijn ongelukkige liefde in een gelukkige verkeert.

„Elk individu", zegt Roels [2]), „is een groot gestructureerd *simultaan* geheel van *spanningssystemen*, dat zich in deels typische, deels eigen reacties ontlaadt. Deze reacties worden, voor zoover zij typisch zijn, onder verschillende hoofdstukken, waarneming, denken, willen b.v., in de algemeene psychologie behandeld... Heeft men bij een volwassen individu met een simultaan geheel van spanningen te doen, zoo geeft het individu in zijn ontwikkeling een *successief geheel van spanningssystemen* te zien. Zij wijzen op het bestaan van een reeks *vitale behoeften*, waarvan de biologische beteekenis, juist omdat zij

1) Bij C. G. Jung vinden wij onderscheid gemaakt tusschen „geïntroverteerden" en „geëxtraverteerden". De geïntroverteerden zijn „naar binnen gekeerde", egocentrische menschen. Zie het hier boven genoemde werkje van Rümke.

2) F. Roels: „Handboek der psychologie", Nijmegen, 1934, II, pag. 136.

successief en daardoor betrekkelijk geïsoleerd gegeven zijn, duidelijk in het oog springt".

Als symptoom dezer behoeften geldt nu algemeen de belangstelling. De ontwikkelingspsychologie leert ons, dat het zich ontwikkelende individu in de verschillende stadia zijner ontwikkeling verschillende vitale behoeften vertoont en dat wij deze kunnen leeren kennen door de richtingen te bestudeeren, waarin de belangstelling zich beweegt en die voor de verschillende leeftijden verschillend zijn [1]).

Wij zullen op dit alles hier niet verder ingaan, maar volstaan met er op te wijzen, dat het autistisch denken ons van spanningen vermag te bevrijden, hetgeen in een groot aantal gevallen lust met zich medebrengt. Dit laatste is echter geenszins steeds het geval. De eenzame wandelaarster, die in het donkere bosch voortdurend gekweld wordt door de angst dat zij door een of ander onguur individu zal worden overvallen en ten slotte gillend wegvlucht voor een grillig gevormden boomstam, waarin zij den gevreesden onverlaat meent te zien (verwachtingsillusie), ervaart daarbij onlust in plaats van lust. Toch hebben wij hier in principe met hetzelfde verschijnsel te doen als bij den verliefden jongeling, die in de verte zijn meisje meent te ontwaren om even later tot de ontdekking te komen, dat hij zich vergist heeft, al zijn de vitale behoeften, welke aan beide verwachtingsillusies ten grondslag liggen, ook geheel verschillend.

Dat er een vitale behoefte aan de verwachtingsillusie van den verliefden jongeling ten grondslag ligt is duidelijk, maar welke is nu de vitale behoefte die de belangstelling van de wandelaarster op struikroovers e.d. richt en haar ten slotte een boom voor een vertegenwoordiger van dit door haar zoozeer gevreesde gilde doet aanzien?

De psychologie antwoordt hierop met te wijzen op de ons allen eigen aangeboren „drift" tot zelfbehoud. Het is deze drift die de wandelaarster „angstig" deed worden (in een toestand van angstige opwinding deed geraken), ten doel hebbend (teleologische beteekenis van de angst) haar op haar hoede te doen zijn (haar aandacht op struikroovers e.d. te richten ten einde op een mogelijke overval voorbereid te zijn) en zich zoo spoedig mogelijk in den meest letterlijken zin van het woord op veiliger paden te laten gaan bewegen. Zoo beschouwd resulteert haar illusie evenzeer uit het streven zich van spanningen te bevrijden als b.v. het (uit zijn autistisch denken voortvloeiende) willekeurige illusie- en dramatische imitatie-spel van het kind of het metaphysische stelsel van den zich daarin verliezenden, in metaphysischen nood verkeerenden, philosoof [2]).

1) In Nederlandsche geschriften over het Montessori-onderwijs vindt men hier wel van „gevoelige perioden" gesproken. Zie voorts F. Roels: „Handboek der psychologie", Nijmegen, 1940, IV, pag. 8 en 65.

2) Zie A. Herzberg: „Zur Psychologie der Philosophie und der Philosophen", Leipzig, 1926.

Op grond van het bovenstaande kan men het zeer zeker geen gewaagde hypothese noemen wanneer wij veronderstellen, dat onze waarnemingen zoo al niet ten doel hebben ons van spanningen te bevrijden, nochtans verlichting van spanningen met zich mede brengen, of aan onze behoeften voldoen.

Wat nu voor onze normale waarneming geldt, geldt evenzeer voor onze paragnostische ervaringen. Het is (bij de studie der spontane paragnostische verschijnselen) niet voldoende om (gelijk de oudere onderzoekers deden) te constateeren, dat iemand dit of dat gebeuren (telepathisch, telaesthetisch of proscopisch) „gezien" heeft, maar wij moeten ook een antwoord weten te geven op de vraag, waarom hij nu juist dit wel („figuur") en dat niet („achtergrond") „gezien" heeft en bij dit onderzoek zal ons, evenzeer als bij de normale waarneming, blijken, dat ook de paragnost „autistisch denkt" en dat ook zijn paranormale „waarnemingen" ten doel hebben hem van spanningen te bevrijden en zijn vitale behoeften te bevredigen.

Nemen wij als voorbeeld het volgende geval. Het betreft mevr. W. K.-J. te H., wier zoon aan de gem. Universiteit van Amsterdam scheikunde studeert. Zij is zeer aan dezen zoon gehecht, heeft hem steeds gaarne „veilig" bij zich thuis en denkt veelvuldig aan hem.

> „Op een Dinsdagmiddag (in het begin van November 1946)", aldus mevr. K., „ging ik om ongeveer half één in een gemakkelijke stoel bij den kachel zitten. Ik had een vermoeienden ochtend achter den rug. Ik sloot mijn oogen en dacht daarbij: „Wat zou C. (mijn zoon) nu doen?" Opeens (tevoren had ik nimmer een dergelijke ervaring gehad) zag ik een witte vlek voor mij. Enkele oogenblikken later deed dit beeld zich scherper aan mij voor en zag ik dat het mijn zoon was, gekleed in een witte laboratorium jas. Hij stond in eenigszins voorover gebogen houding. Ik zag hem op zijn rug en ter hoogte van zijn schouderbladen merkte ik een groote zwarte vlek, kennelijk een gat, op. Om hem heen zag ik meerdere „witte jassen". Gezichten kon ik niet onderscheiden. Ik hechtte geen waarde aan hetgeen ik had gezien, maar toen we enkele dagen later (Donderdag) 's avonds met z'n drieën (mijn zoon, mijn dochter en ik) aan tafel zaten ontwikkelde zich het volgende gesprek:
>
> C.: O ja, ik heb een ongeluk met mijn witte jas gehad.
>
> M(oeder): Dat weet ik, daar zit een gat in.
>
> C. (ten hoogste verbaasd): Hoe kunt U dat weten?
>
> M.: Zeg eens niets, dan zal ik je vertellen waar het zit. Ongeveer ter hoogte van je schouderbladen.
>
> C.: Dat is juist. Wat weet U er nog meer van?
>
> M.: Niet veel, maar het is een zwart gat.

C.: Dat klopt ook, want het is een brandgat. Ik stond tusschen den middag met mijn rug tegen een tafel waar nog een brander op stond met een klein blauw vlammetje.

M.: Ik zag nog andere personen om je heen met witte jassen aan.

C.: Die waren er ook en zij doofden het vuur.

M.: Wanneer was het?

C.: Gistermiddag. (Dus Woensdag).

M.: Dat kan niet want ik heb het Dinsdag gezien.

C.: U heeft gelijk. Het was Dinsdag, want gisteren ben ik niet naar het lab. geweest.

..........." [1]).

Na al hetgeen hierboven reeds is gezegd met betrekking tot het verband dat er tusschen onze behoeften en onze waarnemingen bestaat lijkt het mij vrij overbodig er hier nog op te wijzen, dat wij hier met een paranormale wijze van behoefte-bevrediging eener (sterk naar contact met haar zoon verlangende) moeder te doen hebben. De moeder wenscht eigenlijk haar zoon geen oogenblik uit het oog te verliezen en vindt in de paragnosie (het „verlengstuk" harer zintuigelijke waarneming) het middel om ook tijdens zijn afwezigheid haar „waakzaam oog" over hem te laten gaan.

Iets dergelijks blijkt bij de navolgende (zeer willekeurig gekozen) voorbeelden het geval te zijn [2]).

Een paragnostische ervaring in dienst van den drang tot zelfbehoud. „Het was", zoo schrijft mij de heer M.A. te W. (naar aanleiding van mijn artikel over „Oorlogsvoorspellingen" dat in het weekblad „Vrij Nederland" (12 April 1947) verscheen), „op een mooien avond in het laatst van Juli 1942. Mijn vrouw en ik zaten in de huiskamer thee te drinken, zonder dat we dien dag een woord over illegale actie hadden gesproken. Wel was er tegen zes uur een flink pak illegale lectuur gebracht met opdracht voor de verspreiding daarvan zorg te dragen. Ik had dien avond geen tijd meer gehad de kranten te distribueeren en had het pak daarom in een kast in de voorkamer neergelegd. Ik had daar weleens vaker een pak illegale krantjes neergelegd. Achteraf bezien was dit zeer onvoorzichtig geweest. Opeens zette mijn vrouw haar kopje thee neer en zeide tegen mij: „Man, ik moet

1) De juistheid van het bovenstaande werd mij door den zoon van mevr. K. bevestigd.

2) Zie voorts Gardner Murphy: „Psychical phenomena and human needs", J. Am. S.P.R., Vol. XXXVII, pag. 163 alsmede E. P. Gibson: „An examination of motivation, as found in selected cases from Phantasms of the living", J. Am. S.P.R., Vol. XXXVIII, pag. 83.

je wat zeggen. Doe die dingen daar weg. Dat is niet verantwoord". Ik gaf haar gelijk, stond op en zei: „Dan maar dadelijk". Ik deed het pak in een tasch en verborg een en ander achter in den tuin (ik was in die dagen in het bezit van een grooten tuin) onder wat bladeren en takken. We dronken daarna nog een kopje thee en gingen naar bed. We lagen nog niet lang in bed of er werd woest en onstuimig aan de bel getrokken. Ik trachtte te ontvluchten, maar dat gelukte mij niet, daar de S.D. het huis had afgezet. Heel het huis werd nauwkeurig onderzocht, maar zij vonden niets. Ik moest mee naar Rotterdam. De rest doet niet ter zake. Achteraf is gebleken dat op het oogenblik waarop mijn vrouw mij waarschuwde, de Duitsche politie reeds op weg naar mijn huis was en tevens reeds enkele van mijn kameraden had ingerekend..."

Ofschoon wij niet kunnen zeggen of deze ervaring van telepathischen dan wel van proscopischen aard is geweest, lijkt het mij nochtans zeer aannemelijk, dat een van beide hier het geval is geweest en dat deze paragnostische ervaring voortvloeide uit de behoefte aan den greep der Duitsche politie te ontkomen.

Paragnosie in verband met verlangen de economische positie te verbeteren. „Ik heb", aldus de heer K.J. te R., „reeds sedert jaren de gewoonte om, indien ik iets opmerkelijks droom, dit onmiddellijk bij het ontwaken, al is het midden in den nacht, in steno op te schrijven.

Eenige dagen na Paschen 1937 (ik woonde toen nog in A. en had gesolliciteerd naar een directeursfunctie te R.) had ik een bespreking met enkele heeren in wier handen de beslissing lag of ik deze functie al dan niet zou krijgen. Ofschoon het onderhoud zeer aangenaam verliep was er niets dat er op wees dat zij mij (er waren nog meer gegadigden) zouden verkiezen. Toen ik naar huis ging had ik het gevoel dat het dubbeltje zoowel naar rechts als naar links zou kunnen vallen. Men had mij geen zekerheid of hoop gegeven (echter evenmin hoop ontnomen).

Den nacht na het bezoek zag ik (in mijn „droom") mijn zoon in gezelschap van een iets ouder jongmensch op een weg loopen, die links en rechts door weilanden omgeven was (een landschap zooals men dat in de omgeving van R. algemeen aantreft). Wie dat iets oudere en iets grootere jongmensch was kon ik niet zien, maar het stond voor mij vast, dat dit de zoon van een der eigenaren van de firma was, bij wie ik gesolliciteerd had (ik had voorzichtig gevraagd naar de personen die in de firma als opvolgers in aanmerking kwamen en daarbij was mij gebleken

dat een eenige zoon, die ongeveer één jaar ouder was dan mijn zoon, van een der firmanten voor opvolging in aanmerking kwam).

Na het ontwaken vertelde ik mijn vrouw dat ik thans zeker wist dat ik die betrekking in R. zou krijgen (nimmer te voren had een „droom" zoo'n gevoel van zekerheid bij mij verwekt). Eenige maanden later kreeg ik bericht dat de firma haar keuze op mij had laten vallen en op 1 December 1937 trad ik bij haar in dienst" [1]).

Een proscopische ervaring eener moeder als gevolg van haar behoefte haar kind te beschermen. Tot de belangrijkste instincten welke wij bij dier en mensch aantreffen behoort zeer zeker dat om de jongen te verzorgen (McDougall spreekt hier van het „parental or protective instinct"). Zooals te verwachten valt kent de parapsychologische litteratuur talrijke paragnostische ervaringen die met dit instinct samenhangen. De hiervoor vermelde „telepathische" ervaring van mevr. W.K.-J. was hier reeds een voorbeeld van. Hier volgt een („proscopisch") pendant van dit geval. Het betreft mevr. A.M.S.-H. te H.

„Einde Juli 1946", zoo bericht zij mij, „logeerde ik met mijn gezin bij mijn schoonouders te Z. We troffen slecht weer, zoodat het jongste kind (dat toen ruim vier en een halve maand oud was) niet buiten kon staan. In de hoek van onze slaapkamer was voor Miepie (zoo heet onze jongste) een keurig bedje gemaakt op twee stoelen. Er waren planken op gelegd en daarop een ledikantmatrasje. Aan twee kanten muren, aan het voeteneinde de tafel en de stoelleuningen aan den vierden kant. Schijnbaar ideaal. De kleine kwam nog niet overeind en lag daar rustig.

Toen we een week in Z. waren, werd ik op een morgen wakker met de herinnering aan een angst-droom dien ik daarom meteen vertelde. Ik had gedroomd, dat ik Miepie hard hoorde huilen; ik zag dat zij bezig was met uit haar bed te vallen. Ik wilde toesnellen, maar voor ik haar kon bereiken viel zij op den grond.

Daar de droom mij verontrust had en ik het beeld van dat vallende kind niet kon kwijtraken, ging ik met mijn schoonmoeder bij het geïmproviseerde bedje staan en we constateerden beiden dat het uitgesloten moest worden geacht dat zooiets als ik in mijn droom gezien had zou kunnen gebeuren. Ik vertelde

1) Men lette op de verschuiving (zie T.v.P., XIV, pag. 20) welke zich bij dit proscopisch nachtgezicht heeft voorgedaan. In plaats van zichzelf samen te zien met een der firmanten der firma in welker dienst hij hoopte te treden ziet de heer K. in zijn „droom" zijn zoon wandelen met den zoon van een dezer firmanten.

haar nog dat ik in mijn droom de matras op een andere stoel (een witte) had zien liggen.

Toen wij 's avonds aan tafel zaten en het middagmaal gebruikten, hoorde ik opeens boven een vreeselijk gehuil. Ik snelde naar boven. Het bedje was leeg en het kind lag er schreeuwend onder. Een buil en een rood oor (veroorzaakt door het schaven langs een stoelpoot) waren de gevolgen geweest van deze valpartij. De *witte stoel* stond er.

Wij waren niet de eenigen die bij mijn schoonouders logeerden en dit beteekende dat er tegen etenstijd stoelen van boven gehaald werden. Tijdens den vorigen maaltijd was Miepie beneden geweest en had men blijkbaar de stoelen van het bedje gebruikt. Zonder mijn medeweten had men ook thans stoelen van het bedje gebruikt en daar twee andere (waaronder een witte) voor in de plaats gezet met het bekende gevolg".

Hetgeen geldt voor de spontane verschijnselen, geldt evenzeer voor die verschijnselen, welke wij bij psychoscopisten kunnen opmerken. Wie geregeld met deze pp. experimenteert en daarbij eenzelfden inductor aan verschillende pp. ter hand stelt zal, bij vergelijkend onderzoek, voldoende aanleiding vinden om bij hen van een verschillend gerichte belangstelling (wat voor den een „figuur" is, blijkt voor den ander „achtergrond" te zijn) en van „autistisch denken" (zij „zien" min of meer wat zij wenschen te „zien") te spreken.

In het Z.f.P. (1931, pag. 245) heeft de arts Freudenberg twee psychoscopisten, met wie hij in den loop der jaren herhaaldelijk in aanraking is gekomen, tegenover elkaar gesteld, t.w. de Engelsche psychoscopist A. V. Peters (die in vroegere jaren bij herhaling ons land bezocht heeft [1]) en mej. F. B., een hem goed bekende schrijfster, die over een opmerkelijke psychoscopische begaafdheid beschikte en zich bij herhaling voor wetenschappelijk onderzoek beschikbaar stelde.

Terwijl de door Peters verstrekte gegevens overwegend op personen betrekking hadden (dit blijkt niet alleen uit de verslagen der zittingen door Freudenberg met dezen psychoscopist gehouden maar ook uit die van andere onderzoekers) hadden de visioenen van mej. F.B. vrijwel uitsluitend een onpersoonlijk karakter. De psychoscopiste, aldus Freudenberg, „erwies sich als ein Medium mit Anschlusz an das Unpersönliche. Sie legte, immer wirksam umhüllt und für sie durchaus unkenntlich, ein von uns mitgebrachtes Stückchen Granit an ihre Stirn und

1) Zie Med. S.P.R., Nos. 1 en 2.

sprach von geologischen Vorgängen aus der Vorzeit. Ein Brocken Lava, den einer der Teilnehmer an der Sitzung persönlich am Krater des Aetna aufgelesen hatte, führte sie zur lebhaften Schilderung einer vulkanischen Eruption. Ein Fläschchen aus einem Römergrab machte sie schaudern und rief Nausea (braakneiging) bei ihr hervor. „Tot", rief sie mit allen Zeichen des Entsetzens. Was ihr auch vorgelegt wurde, sie beantwortete – im Gegensatz zu Vout Peters im Halbtrance – gewissermaszen nur die Frage: „Wo kommt der zu analysierende Gegenstand her?" Die Persönlichkeit eines Besitzers desselben trat nicht in den Kreis ihrer Schauung... Eine welke Rosenknospe, ein teures Angedenken, stark affektgetränkt, führte sie zu einer botanischen Erklärung und sagte ihr, der mit reicher Phantasie begabten Schriftstellerin, nichts Persönliches..."

Bij een mijner pp. (een zeer „temperamentvolle" vrouw met een onbevredigd liefdeleven) merkte ik op dat zij bij herhaling zeer intieme (op het sexueele leven betrekking hebbende) bijzonderheden wist te vermelden uit het leven van (al dan niet persoonlijk ter zitting aanwezige) personen, van wie zij inductoren in handen kreeg. Anderen psychoscopisten bleken deze bijzonderheden ontgaan te zijn (hetgeen voor haar figuur was, bleek voor andere pp. achtergrond te zijn).

Een psychoscopist (psychopaath met crimineele neigingen) bleek bijzonder geschikt te zijn voor het „behandelen" van inductoren die met misdaad en misdadigheid in verband stonden.

Zeer interessant is in dit verband ook het door mij op pag. 172 van den vorigen jaargang medegedeelde geval van den in 1938 in den Haag woonachtigen (uitgeweken) Oostenrijkschen psychoscopist K., wiens belangstelling, om begrijpelijke redenen, naar naturalisaties uitging en die mijn vrouw (die hem nimmer te voren ontmoet had en hem haar naam ook niet genoemd had) een zeer onwaarschijnlijk feit uit mijn verleden, met naturalisatie verband houdend, wist mede te deelen. Voor hem, die de Nederlandsche nationaliteit deelachtig wenschte te worden, was dit onbelangrijke en onwaarschijnlijke (Nederlander en toch (als zoodanig) genaturaliseerd) feit uit mijn verleden figuur geworden.

Ofschoon de bestudeering der spontane gevallen, alsmede onze ervaringen met psychoscopisten e.d. ons (op grond van den rijken inhoud der visioenen en daaraan verwante verschijnselen) aanmerkelijk meer gelegenheid bieden de beweeggronden der „zieners" e.d. te leeren kennen, dan de bestudeering der paragnostische praestaties

der pp. die aan onderzoekingen onderworpen worden, waarbij de quantitatieve methode wordt toegepast, zoo valt het ons nochtans in een aantal gevallen niet moeilijk aan te toonen, dat ook bij deze experimenten behoeften zich doen gelden. Zoo was b.v. bij den heer Zirkle (pag. 19) duidelijk het verlangen (de behoefte) aanwezig om mej. Ownbey te behagen. De behoefte om (om onverschillig welke reden) de zitting te beëindigen kan er toe leiden dat het aantal treffers onder het kansgetal daalt. Bij een onder mijn leiding onderzochten debielen pp. (die soms een zeer opmerkelijk (significant) gering aantal treffers produceerde (ook het omgekeerde deed zich wel bij hem voor) lag hier kennelijk het verlangen (de behoefte) den pl. te plagen aan ten grondslag. Bij groeptests met kinderen (en ook wel met volwassenen) openbaart zich de behoefte om het beter te doen dan de anderen (de anderen te overtroeven).

Het feit, dat een aantal beroepshelderzienden (die bij herhaling bij psychoscopische proefnemingen blijk hebben gegeven tot opmerkelijke paragnostische praestaties in staat te zijn) bij proefnemingen met toepassing der quantitatieve methode bij de door hen (op grond van hetgeen zij als psychoscopisten blijken te kunnen praesteeren) gewekte verwachtingen ten achter blijven, bewijst dat zij geen belangstelling voor dit soort van proeven hebben (dat zij er geen behoefte aan hebben zich op deze wijze als „helderzienden" te doen gelden).

Het spreekt wel vanzelf (ofschoon dit tot op heden door slechts een enkele onderzoeker gedaan is), dat men bij de uitkomsten van paragnostische proefnemingen, waarbij de pp. tot opdracht krijgen te „raden" naar het onderwerp van een teekening, welke de pl. voor zich heeft staan (GESP) of zich ergens in een gesloten envelop bevindt (PC), rekening dient te houden met den factor der belangstelling. Het feit dat een pp. weinig of geen indrukken met betrekking tot een aantal proefteekeningen vermag te krijgen zou, in een aantal gevallen, weleens (zoo niet geheel dan toch gedeeltelijk) zijn verklaring kunnen vinden in het gebruik van teekeningen welker inhouden den pp. niet interesseeren. Omgekeerd bestaat de mogelijkheid dat een pp. op zeker oogenblik een voor hem ongekend groot aantal treffers produceert omdat de pl. (zonder zich daar bewust van te zijn en min of meer toevallig) onderwerpen gekozen heeft, welke om de een of andere reden binnen de sfeer van de belangstelling van den pp. vallen. In dit verband vestig ik hier de aandacht op de volgende ervaring.

In October van het jaar 1937 „bekeek" ik een aantal prentjes terwijl een vrouwelijke pp., die zich in een aangrenzend vertrek (waarbij de deur gesloten was) bevond, opdracht had gekregen

te trachten op paranormale wijze (G.E.S.P.) indrukken met betrekking tot deze plaatjes te verkrijgen. Van de negentien proefnemingen gelukte er slechts één. De treffer had hier betrekking op een plaatje waarop een man en een vrouw stonden afgebeeld die, bewogen, afscheid van elkaar namen.

Nader onderzoek bracht aan het licht, dat dit plaatje pp. aan een echtscheiding deed denken. Het plaatje riep bij pp. de herinnering wakker aan een voorval dat zich in haar jeugd in haar ouderlijk huis had afgespeeld en een diepen indruk op haar gemaakt had.

Ik acht het zeer waarschijnlijk (en dit te meer waar dit geval niet op zichzelf staat [1]) dat de associatieve verwantschap, welke er bestaat tusschen dit voorval uit haar jeugd en den inhoud van de afbeelding, hier tot het welslagen der proefneming heeft bijgedragen. Had ik (in plaats van dit plaatje) een ander gekozen dat haar „niets deed", zoo zou, hoogst waarschijnlijk, ook deze proefneming geen treffer hebben opgeleverd.

Er dient hier nog op gewezen te worden dat de keuze der plaatjes volkomen willekeurig was en mij (voor en tijdens de proefneming) niet bekend was of er zich onder de door mij gekozen plaatjes ook bevonden die op eenigerlei wijze met gebeurtenissen uit het verleden van deze pp. (die ik slechts zeer oppervlakkig kende) in verband konden worden gebracht.

Op grond van het bovenstaande moge het duidelijk zijn dat het bij de beoordeeling van de uitkomsten van onderzoekingen met teekeningen aanbeveling zal verdienen om, zooals Ch. Stuart [2]) gedaan heeft, door middel van vragenlijsten zich een beeld te vormen van de richting waarin de belangstelling van de pp. zich beweegt. Onnoodig te zeggen dat wij daarbij niet verzuimen mogen om van de Rorschach test gebruik te maken om met behulp daarvan de onderbewuste strevingen en wenschen (die wij overigens ook door het onderzoek van de droomen van den pp. kunnen leeren kennen) aan het licht te brengen.

(*Wordt vervolgd.*)

1) Zie mijn: „Oorlogsvoorspellingen", den Haag, 1948, pag. 29 e.v.
2) Ch. Stuart: „An interest inventory relation to ESP scores", J.o.P., Vol. X, pag. 154.

CRITIEK

Van den heer Drs. W. F. Bon te Amsterdam ontvingen wij een schrijven dat wij op zijn verzoek in extenso hieronder laten volgen. Wij achten het mogelijk dat het in hoofdstuk XII vermelde door den inzender wordt beschouwd als een hem (geheel danwel gedeeltelijk) bevredigend antwoord op het eerste gedeelte van zijn critiek.

Op het tweede gedeelte daarvan hopen wij t.z.t. nader terug te komen.

Redactie.

Aan de
Redactie van het Tijdschrift voor Parapsychologie.

Mijne Heren,

Naar aanleiding van het voortreffelijk gedocumenteerde artikel over buitenzintuigelijke waarneming en de quantitatieve methode zou ik betreffende § XI – physische kenmerken van de prikkels – het volgende willen opmerken.

U schrijft, dat het tot nog toe niet gelukt is pp. af te schermen, hetgeen blijkt uit de verslagen van Heymans e.a. Ik meen, dat bij critische beschouwing vele van deze publicaties niet zoals gemeend het bewijs leveren van het bestaan van (spontane) telepathie, zo pp. en pl. zich op aanmerkelijke afstand van elkaar bevinden, daar meestal geen rekening is gehouden met de volledige uitschakeling van helderziendheid in de tijd. Als het resultaat van een telepathische proefneming na afloop aan de pp. wordt medegedeeld, bestaat de mogelijkheid, dat deze mededeling oorzaak is van de tijdens het experiment door de pp. verkregen paranormale gewaarwording. Hieruit valt te concluderen dat het foutief is om de resultaten van een proefreeks na afloop aan de pp. mede te delen, althans in een dusdanige vorm, dat deze mededelingen voldoende gegevens zouden bevatten om deze pp. de goede antwoorden in de mond te leggen.

Hoewel het buiten twijfel is, dat telepathie over aanmerkelijke afstanden kan plaats vinden, verdient het toch zeker aanbeveling om bij quantitatieve metingen het zien in de toekomst volledig uit te sluiten.

Wat betreft Uw mening omtrent de onmogelijkheid van een physische verklaring van telepathie en helderziendheid, moet ik U zeggen, dat Uw zinsnede waarin U schrijft „dat wij bij de telepathie en daaraan verwante verschijnselen met een psychologisch en niet met een physisch verschijnsel te doen hebben" erop duidt, dat U er van overtuigd is, dat een physische verklaring ook in de toekomst, tot de onmogelijkheden behoort. U houdt het mij ten goede, als ik

U als mijn mening mededeel, dat het hebben van een dergelijke overtuiging een zeer hachelijk iets is, dat ons belet tot een verder gaand inzicht te komen.

Ik meen dat het zinloos is te spreken van een psychologische verklaring bij uitsluiting van elke physische. Een verklaring is alléén mogelijk door het onderzoeken van de verhoudingen der al dan niet zintuigelijke gewaarwordingen. Wij trachten deze gewaarwordingen vast te leggen in duidelijke ondubbelzinnige bewoordingen, wij trachten ze te meten en uit te drukken in nog ondubbelzinniger getalswaarden en daarna trachten wij ze onder te brengen in wetten. *Welnu dit is physica.*

Pas daarna komt het hogere: Wat is de *zin* van deze wetmatigheid: is hieruit een philosophisch inzicht te destilleren – en zo het gaat om het ontraadselen van het psychisme welnu dan is ook in *dit* geval het toch allereerst nodig dat wij de gewaarwordingen waar het primair om gaat ordenen en vast leggen. Dit is dus een *physisch* probleem. Ik zie absoluut niet in en óntken ten stelligste de juistheid er van dat het mogelijk zou zijn direct uit een reeks gewaarwordingen een psychologisch stelsel op te bouwen. Eerst moeten deze indrukken physisch ontraadseld, d.w.z. de exacte wetten waaraan deze gewaarwordingen zijn onderworpen moeten worden vastgesteld. Dit geldt vanzelfsprekend ook voor alle z.g. paranormale verschijnselen.

Nu behoeven wij helemaal niet pessimistisch te zijn omtrent dit onderzoek. Physici hebben zich honderden jaren „doodgestaard" op het ordenen van de verschijnselen der levenloze materie, allicht dat zij nu hun op het beschouwen van levenloze materie ingestelde hersenen niet à bout portant kunnen omstellen op verschijnselen van psychische aard, maar om derhalve maar eenvoudig te beweren dat een physische verklaring der „paranormale" verschijnselen onmogelijk zou zijn is op zijn minst genomen wel zeer pessimistisch. Deze gedachtengang voert tot niets, want kennis der natuur (al dan niet zintuigelijk, al dan niet paranormaal), met alle philosophische restricties die in het begrip „Kennis van" liggen besloten, is slechts te verkrijgen *door middel* van de experimentele physica, die de waarnemingen exact vastlegt, ordent, in getalswaarden omzet en in wetmatigheid onderbrengt.

U zoudt mij genoegen doen met deze korte critische opmerking in het tijdschrift te plaatsen. Misschien dat zich hieruit een vruchtbare polemiek omtrent dit belangrijke punt ontwikkelt.

Hoogachtend,

W. F. BON

CASUÏSTIEK

Een geval van „lot-droomen". Op 15 Juni 1948 schreef de heer H. J. F. R. te Venlo een brief aan de Stichting Nederlandsche Radio-Unie (afd. Radio-Nieuwsdienst) waaraan ik het navolgende ontleen.

> „...Mijn verzoekje aan UEd. is om in het vervolg wederom op de trekkingsdagen van de Ned. Staatsloterij de nummers der prijzen te willen doorgeven. In onze bladen komen de nummers niet meer voor. Dit is vooral ook aardig voor de menschen die niet geregeld bij de collecteurs komen. En dan... de spanning. Stelt UEd. zich maar eens voor dat U aan de radio zit tijdens de lunch en U hoort dat U een „dikke" prijs heeft getrokken.
>
> Zoo verging het mij op 8 Maart van dit jaar en dan moet U er bij weten, dat ik in November 1947 het bewuste nummer heb gedroomd. Mevr. B. in Roermond wist dit nummer (3684) voor mij te bemachtigen en het succes was verzekerd. Droomen zijn niet altijd bedrog en 25.000 gulden is toch zeker geen alledaagsch bedragje.
>
> Ik wou dat UEd. zelf zoo iets eens meemaakte dan weet ik zeker dat U om anderen die spanning ook eens te laten doormaken, steeds de nummers der prijzen van 100 tot 100.000 liet omroepen..."

Dit schrijven werd mij op 17 Juni door den Radio Nieuwsdienst te Hilversum toegezonden met de mededeeling, dat men er zeker van was dat de inhoud daarvan mij zou interesseeren. Ik stelde mij daarop met den heer R. te Venlo in verbinding met verzoek mij nadere gegevens met betrekking tot zijn „droom" te doen toekomen, alsmede een bevestiging van de zijde van de in zijn brief genoemde collectrice der Staatsloterij te Roermond. Ook vergewiste ik mij er van dat er in Maart 1948 een prijs van *f* 25.000 op lot No. 3684 was gevallen.

Op 21 Juni ontving ik van den heer R. een schrijven, gedateerd „Venlo, 19 Juni 1948", waaraan ik het volgende ontleen:

> „Op Uw eerste vraag het navolgende. In November 1947, jammer genoeg weet ik den nacht niet meer waarin ik dezen droom had, droomde ik niets anders dan: 3.6.8.4 – 3.6.8.4 – 3.6.8.4 van de Staatsloterij brengt in de volgende trekking een grooten prijs op. Hoe groot die prijs was wist ik echter niet. Ik wist echter wel dat de 100.000 *niet* op dit nummer zou vallen.
>
> Toen ik wakker werd zei ik tegen mijzelf: „dat nummer

moet je voor de aardigheid goed onthouden" ofschoon ik niet geloofde dat ik dit nummer zou kunnen bemachtigen en evenmin geloofde dat deze droom ook weer werkelijkheid zou worden. Ik had geen zin om op te staan en het nummer op te schrijven, maar ik zei tegen mijzelf: „je kunt het best onthouden, want drie en drie is zes en acht en de helft van acht is vier". 's Morgens wist ik het nummer dan ook nog precies. Ik haalde de nummers meestal in Venlo maar toch ook weleens in Roermond. Nu moest ik dien dag in Roermond zijn en dat gaf mij aanleiding om naar mevr. Brouwers te gaan. Op haar kantoor gekomen zei zij tegen mij: „Nu moesten wij toch eens weten op welk nummer de honderd duizend komt te vallen", waarop ik antwoordde: „Als mijn droomen maar altijd uitkwamen, dan wist ik wel wat". Op haar vraag wat ik bedoelde vertelde ik haar mijn droom, waarop mevr. B. mij antwoordde: „Welnu, dan krijgt U dat nummer". Daarop antwoordde ik weer dat dit niet mogelijk zou zijn omdat het Hoofdkantoor de nummers willekeurig uitgeeft. Mevr. B. bleek echter een weg te weten om het nummer in haar bezit te krijgen, zooals U uit ingesloten brieven blijken moge.

Dit is het verhaal van een mijner droomen die in vervulling is gegaan. Indien U er belang in stelt om ook nog iets te vernemen van andere droomen die in vervulling gingen, dan wil ik U hieromtrent nog wel een en ander mededeelen..."

Bij dit schrijven was een tweetal brieven gevoegd van mevr. A. Brouwers-Regout te Roermond. In den eersten van deze beide brieven (gedateerd 15 Dec. 1947) lees ik:

„...Met dezelfde post verzend ik een brief aan de Directie om te vragen wie het lot 3684 in verkoop krijgt, daarna zal ik mij direct met den aangeduiden collecteur (of collectrice) in verbinding stellen in de hoop U het verlangde lot te kunnen doen toekomen..."

De tweede brief, gedateerd 2 Januari 1948, luidt als volgt:

„Om te beginnen zend ik U mijn beste wenschen voor een zeer gelukkig en voorspoedig 1948! Verder hoop ik dat Uw toekomstdroom waarheid wordt! Het lot 3684 heb ik voor U weten te bemachtigen. Zal ik het zenden of wat is de bedoeling? Laat mij dat even weten..."

Het komt mij voor dat deze gegevens ons voldoende aanleiding geven om hier van een goed gewaarmerkt geval van lot-droomen te spreken.

Dat dit geval niet op zichzelf staat weet een ieder die in de para-

psychologische litteratuur georiënteerd is. Reeds de voorloopers der parapsychologen hebben bij herhaling van dergelijke gevallen melding gemaakt. Zoo treffen wij in het „Magazin für Erfahrungsseelenkunde"[1]) (I, 1, pag. 20) een interessante brief van Dr. med. et phil. C. Knape (die door hem aan Moritz gericht was) aan waarin deze een drietal (door hem „gedroomde") proscopische loterij-„droomen" vermeldt, welke alle drie in vervulling gingen[2]).

Ook in de moderne parapsychologische litteratuur komen een aantal goed gewaarmerkte gevallen voor van personen die proscopische „droomen" hadden met betrekking tot loterij-trekkingen, paardenrennen, voetbalwedstrijden e.d.[3]).

Het is waarschijnlijk te achten dat sommige „beroeps"spelers (gelijk men deze bij speelbanken wel kent) personen zijn, die over een zekere mate van (sterk gespecialiseerde) paragnostische „begaafdheid" beschikken, waardoor zij veelvuldig (maar, als gevolg van de „onstandvastigheid" van het „vermogen"[4]) lang niet altijd) „geluk in het spel" hebben. Ook Dr. Dietz heeft hierop gewezen in zijn

1) De groote belangstelling die er in de tweede helft van de 18de eeuw (door verschillende oorzaken, waarin wij ons hier niet zullen verdiepen) voor de psychologie begon te ontstaan, leidde tot de oprichting van het „Magazin für Erfahrungsseelenkunde" dat een niet onbelangrijk deel van zijn kolommen openstelde voor hen die bij zichzelf of bij anderen paranormale verschijnselen hadden waargenomen en deze belangrijk genoeg achtten om daarvan aan anderen mededeeling te doen.

De eerste redacteur van het „Magazin", dat van 1783–1793 verscheen (en als motto: Ken U zelven voerde), was Karl Philipp Moritz (1756–1793). Hij was een aanhanger van het Piëtisme. Algemeen wordt deze auteur als een der meest merkwaardige figuren van zijn tijd genoemd. Hij oefende zoowel als schrijver, als prediker en als dichter invloed op zijn tijdgenooten uit. Zijn auto-biografische roman „Anton Reiser" verwierf ook bij zijn nageslacht groote bekendheid.

Nadat Moritz eenige jaren lang alleen de redactie van het tijdschrift had gevoerd, trad de Joodsche filosoof Salomon Maimon als mede-redacteur op. Deze geleerde, die zoowel Spinoza, Locke en Kant als de Qabalah bestudeerd had, bleek veel critischer dan Moritz te zijn en wist het peil van het tijdschrift aanmerkelijk te verhoogen.

Bij het doorlezen van de tien jaargangen van het „Magazin" blijkt ons, dat van de daarin opgenomen verhalen met betrekking tot paranormale verschijnselen (of wat men voor paranormale verschijnselen meende te moeten laten doorgaan) het grootste deel betrekking heeft op z.g. helderziendheid in den tijd. Al deze verhalen van voorgevoelens, voorspellende „droomen", „second sight" enz., vertoonen in vrijwel elk opzicht een volkomen overeenstemming met die, welke ons uit de hedendaagsche litteratuur bekend zijn, hetgeen ik van belang acht.

Voorts vindt men in het „Magazin" een aantal gevallen vermeld die de macht van ons voorstellingsleven over ons organisme demonstreeren (auto-suggestieve beïnvloeding) en voorts verhalen over splitsing van de persoonlijkheid, natuurlijk somnambulisme en daaraan verwante onderwerpen.

Dat de belangstelling voor onderwerpen van parapsychologischen aard in die dagen reeds zoo groot was houdt niet alleen verband met het optreden van Swedenborg, maar tevens met dat der mesmeristen.

2) Ook H. Jung-Stilling: „Theorie der Geister-Kunde (Was von Ahnungen, Gesichten und Geistererscheinungen geglaubt und nicht geglaubt werden müszte)", Neurenberg, 1808, maakt van dezen brief melding evenals C. Kiesewetter in zijn mededeeling „Noch einmal das Los-Träumen", Sphinx, VI (1888), pag. 265.

3) Zie E. Lyttelton: „Some cases of prediction", Londen, 1937.

4) Zie T.v.P., XVI, pag. 119.

verhandeling over „Experimenteele prognosie" (T.v.P., X, pag. 166 e.v.).

„Helderziende" tegen wil en dank. Op pag. 12 van den loopenden jaargang van dit tijdschrift heb ik er de aandacht op gevestigd, dat de ervaring ons geleerd heeft dat er personen zijn die een „afwerende houding" aannemen t.o.v. alles wat met „helderziendheid" en daaraan verwante verschijnselen te maken heeft. G. N. M. Tyrrell heeft er terecht op gewezen, dat deze erkenning van „karakterologischen" aard (speciale psychologie) een zeer aannemelijke verklaring vindt in de opmerkelijke beschouwingen die H. Bergson over „l'attention à la vie" heeft geleverd.

Over het algemeen zal het geen aanbeveling verdienen om ons, bij onderzoekingen met toepassing van de quantitatieve methode, van (t.o.v. het onderzoek) negativistisch ingestelde personen als proefpersonen te bedienen. De ervaring heeft ons geleerd, dat dergelijke personen in den regel slechts zelden significante aantallen treffers produceeren. Bij groeptests „drukken" dergelijke personen het gemiddelde niveau.

Dat het nochtans wel voorkomt dat een negativistisch ingestelde man of vrouw tot opmerkelijke paragnostische praestaties in staat blijkt te zijn kan ons het navolgende uittreksel leeren. Het is afkomstig uit een uitvoerigen brief (voorzien van bijlagen), welke de heer K. te Z. mij op 15 Juni 1948 schreef.

> „In „Het Parool" van 11 Juni l.l. heb ik met veel aandacht het artikel over „helderziendheid" gelezen [1]). Ofschoon ik er zelf sceptisch, eigenlijk afwijzend, tegenover sta, wil ik U toch onderstaande feiten, gestaafd door bijgaande brieven [2]), niet onthouden. Het is mogelijk dat zij voor U eenige waarde hebben als studiemateriaal.
>
> Ik ben 55 jaar oud en thans met verlof in Nederland (hier volgen enkele bijzonderheden over den loopbaan van den briefschrijver, waaruit blijkt dat hij in Indië een vooraanstaande plaats in het bedrijfsleven heeft ingenomen en in zeer gunstige financieele omstandigheden verkeert. Voorts vermeldt hij dat hij 23 jaar getrouwd is, één getrouwde dochter in Indië heeft en één studeerende zoon in Nederland).
>
> Ik vermeld U deze bijzonderheden om U een beeld te geven van mijn persoon, mijn gezin en omgeving.

1) Het betreft hier een gesprek dat een der redacteuren van dit dagblad met mij had naar aanleiding van de aangekondigde verschijning van mijn boek „Oorlogsvoorspellingen". T.

2) Bij het schrijven van den heer K. trof ik een viertal brieven aan, t.w. twee brieven van mevr. S. (geval I), één brief van den heer H. (geval II) alsmede den doorslag van een door den heer K. op 26.3.1948 aan mevr. S. gericht schrijven. T.

Voor den oorlog, op fuifjes, wanneer de stemming haar hoogtepunt bereikte, werd mij soms gevraagd om eens de toekomst te voorspellen, danwel karakterbeschrijvingen van de aanwezigen te geven. Soms kwamen deze dingen met een griezelige nauwkeurigheid uit. Daar dit echter mondeling gebeurde en niets schriftelijk werd vastgelegd, hebben deze zaken voor U geen waarde.

Een paar gevallen van tamelijk recenten datum zijn echter uit brieven te controleeren en deze paar gevallen wilde ik U voorleggen.

Geval No. 1. De echtgenoot van mevr. P. (thans mevr. S., wonende te (volgt nauwkeurig adres), Australië) stierf kort voor de bevrijding op Makassar in het krijgsgevangenenkamp aldaar. Begin 1946 verloofde zijn weduwe zich met een Australisch kapitein der bezettingstroepen. Toen deze naar Australië terugkeerde bleek het voor de weduwe P. onmogelijk te zijn om ook naar Australië te vertrekken daar, volgens het voorschrift, oorlogsweduwen naar Nederland terug moesten keeren. Deze toestand was voor de weduwe (die in de oorlogsjaren toch al zooveel had meegemaakt) volkomen ondragelijk. Zij werd hypernerveus... Daar zij in de goede vooroorlogsche jaren er eenige malen getuige van was geweest dat ik voorspellingen deed (die later in vervulling bleken te gaan) vroeg zij mij of ik mij eens op haar geval wilde concentreeren. Dit verzoek bracht mij in verlegenheid. Er is een groot verschil of men in een vroolijke omgeving, onder een kwinkslag een niet ernstig bedoelde en een niet ernstige opgevatte voorspelling doet of dat men het verzoek van een oorlogsslachtoffer krijgt om een voorspelling te doen in verband met een levenskwestie. Op 11 Mei herhaalde zij haar verzoek. Met tegenzin voldeed ik thans hieraan. Ik vertelde haar dat zij den 17den Mei in Australië zou zijn. Op haar vraag, wanneer zij zou trouwen kon ik geen antwoord geven. Wel zei ik haar dat er op den 20sten van een andere maand iets feestelijks zou gebeuren. Op 12 Mei (den dag na de voorspelling dus) kwam zij opgewonden bij mij om mij te vertellen dat zij bericht van de regeering had gekregen dat zij den volgenden dag (13 Mei 1946) per vliegtuig naar Australië mocht vertrekken. Dit vertrek werd echter uitgesteld. Op 17 Mei 1946 kwam zij in Australië aan. De brief van mevr. S. (gemerkt I en gedateerd 10.6.1946) zal U de juistheid hiervan bevestigen. [1])

Het tweede gedeelte van de voorspelling (volgens hetwelk er op den 20sten van een maand iets feestelijks zou gebeuren) kwam

1) Dit, alsmede het volgende, is juist gebleken. T.

in zooverre uit dat mijn dochter 20 Mei 1947 huwde [1]).

Zooals U ziet wordt er in den brief van mevr. S. dd. 10.6.1946 nog gesproken over een derde deel van mijn voorspelling. Dit betrof mijn (eveneens op 11.5.1946 gedane) voorspelling dat zij nog een dochter zou krijgen. Toen ik haar dit voorspelde lachte zij er om, maar ik herhaalde: „Ik zie je in Australië en ik zie je daar met een baby, een dochtertje." Wanneer U nu haar brief van 6 Febr. 1948 (bijlage II) ter hand neemt, zult U daarin lezen dat zij op 30 Januari l.l. van een dochter bevallen is. Zij was toen 39 jaar oud.

Geval No. 2. Mevr. H., echtgenoote van den heer F. H. (volgen bijzonderheden over den heer H.), thans met verlof in Nederland (volgt adres) vroeg mij in Juni 1947, kort voor mijn vertrek uit Makassar naar Nederland, of ik haar ook kon voorspellen wanneer zij (en haar echtgenoot) naar Nederland terug zouden keeren. Zooals U uit bijgaanden brief van den heer F. H. (bijlage III, gedateerd, 18 Maart 1948) kunt zien, voorspelde ik mevr. H. dat dit op 20 of 21 Mei zou zijn en was het den heer en mevr. H. op 18.3 l.l. reeds bekend dat zij op 21 Mei Indië zouden verlaten.

Verder voeg ik hierbij nog een copie van mijn brief aan mevr. S. (de oorlogsweduwe die met den Australischen officier huwde) waarin toevalligerwijze over den brief van den heer H. (geval 2) geschreven wordt en waarin ik tevens melding maak van eenige voorspellingen, lang voor den oorlog aan de fam. H. gedaan, die in vervulling gegaan zijn (bijlage IV).........."

Ofschoon niet ontkend kan worden dat de door den heer K. gedane voorspellingen opmerkelijk zijn, dient hierin niet de reden te worden gezien waarom ik tot publicatie van het mij door hem berichte ben overgegaan. De reden hiervan is (zooals uit het voorgaande genoegzaam gebleken moge zijn) in de eerste plaats gelegen in het feit, dat deze voorspellingen (benevens zoovele andere, door mijn berichtgever niet vermeld, omdat de bevestigingen ervan ontbreken) gedaan zijn door een man, die er telkens weer op meent te moeten wijzen, dat hij een sceptisch, critisch en nuchter mensch is, die „er afwijzend tegenover staat" en er zich eigenlijk een beetje voor schaamt en zich er aan ergert, dat zulke verschijnselen zich ook bij hem voordoen.

1) Ten tijde der voorspelling had mej. K. nog geen huwelijksplannen. Zij kende haar echtgenoot (die zich toentertijd nog in Nederland bevond) ten tijde der voorspelling nog niet eens.

Voorts teekent de heer K. hierbij aan dat, toen hij mevr. S. voorspelde dat zij nog een dochtertje zou krijgen, zich hierbij sterk de gedachte aan hem opdrong dat zijn eigen dochter „in den vreemde" zou gaan wonen (niet in Nederland zou blijven).

Dit blijkt niet alleen uit zijn schrijven van 15 Juni 1948, aan mij gericht, maar o.m. ook uit zijn brief van 26.3.1948 (bijlage IV) aan mevr. S. waaruit ik het volgende citeer:

„...Ik stond er een oogenblik verbluft van dat je al mijn voorspellingen met zoo een verbluffende nauwkeurigheid hebt opgevolgd. (Zoo staat het er letterlijk. De zin moet natuurlijk luiden: „...dat al mijn voorspellingen zoo verbluffend nauwkeurig in vervulling zijn gegaan". Afkeerig van zijn eigen paragnostische begaafdheid zijnde doet de heer K. het hier voorkomen (waarschijnlijk zonder zich daar ten volle van bewust te zijn) alsof de door hem met betrekking tot mevr. S. gedane voorspellingen beschouwd dienen te worden als de oorzaken der later plaats gehad hebbende gebeurtenissen, hetgeen hier wel uitgesloten moet worden geacht. T.) Je moet er echter van overtuigd zijn, dat dit alles slechts louter toeval is. Je weet dat ik zelf volstrekt niet in deze dingen geloof..."

„...Ik heb hun (bedoeld wordt de familie H. (geval 2)) ver voor den oorlog eens een serie voorspellingen op korten termijn gedaan betreffende dingen die binnen een paar maanden zouden gebeuren (in aanraking komen met de politie, het ontvangen van een erfenis enz.). Alles kwam toevalligerwijze uit. Toen Frits er een grapje van maakte, vroeg ik hem of hij een telegram had gezonden aan een dame. Hij was toen erg verlegen, maar gaf toe, dat hij een telegram verzonden had aan een dame aan boord van een vertrekkende mailboot. Zelfs zijn vrouw wist er niet van af, dus je snapt dat hij een hoogen dunk heeft gekregen van de hokus pokus, die ik mij zoo van tijd tot tijd, bij wijze van tijdpasseering, veroorloof. Het is echter alles m.i. zuiver toeval en verder flauwe kul. Ik geloof er zelf volstrekt niets van en ben ook niet van plan er een ernstige studie van te maken (dit heeft betrekking op den brief van 13.3.1948 van den heer F. H. aan onzen berichtgever. De heer F. H. geeft den heer K. daarin den raad zich op de ontwikkeling zijner paragnostische begaafdheid toe te leggen. T.) Ik vind een grapje goed, maar zoodra de menschen er iets achter zoeken, dan blijf ik liever een beetje gedekt..."

Toch blijkt mijn berichtgever aan den anderen kant ook wel weer belangstelling voor eigen en anderer paranormale praestaties te vertoonen, daar hij er anders wel niet toe overgegaan zou zijn om mij te schrijven. Bovendien komen er in zijn brief enkele passages voor waaruit belangstelling valt af te leiden. Dit geeft ons aanleiding om van een ambivalente instelling te spreken.

T.

BOEKBESPREKING

DR. K. H. E. DE JONG, *Parapsychologische verschijnselen in en buiten de mens*. Ned. Uitgeversmij. Leiden, 1947, 210 blz. Prijs geb. *f* 7.90.

Zover mij bekend is dit het eerste boek dat over de algemene parapsychologie handelt, dat na de oorlogsjaren in Nederland het licht zag. En als zodanig mag het zeker als een symptoom gelden voor de steeds groeiende belangstelling, welke ook hier te lande voor de parapsychologie valt te constateren.

In zijn voorrede schrijft de auteur, dat het zijn bedoeling was degenen, die van parapsychologie wensen kennis te nemen, zo helder en beknopt mogelijk aangaande het z.i. belangrijke in te lichten. Hierin is hij m.i. zeker wel geslaagd, hoewel ik persoonlijk liever de hoofdstukken-indeling anders zou hebben gekozen en het beter had geoordeeld in een parapsychologisch werk niet zulke onderwerpen als *Mana* (hfst. I), *Envoûtement* (hfst. V), *Chiromantie* (hfst. VII), *Astrologie* (hfst. VIII) enz. tot opschriften van hoofdstukken te maken.

Gelijk wij dat van Dr. de Jong gewend zijn, biedt hij de lezer in dit boek een rijk assortiment van feitenmateriaal aan, waarbij vooral de oude bronnen rijk zijn vertegenwoordigd. Door telkens naar de oorspronkelijke en meer speciale vak-literatuur te verwijzen, wijst hij diegene de weg, die van een bijzonder onderdeel of probleem der parapsychologie een diepere studie zou willen maken. Nergens tracht de schrijver de lezer zijn eigen mening op te dringen, de verschillende kanten der vele opgeworpen vraagstukken worden hem objectief en eerlijk voorgelegd.

Dr. de Jong zal het mij niet euvel duiden, dat ik hier enige opmerkingen naar voren breng, die bij het lezen van zijn werk bij mij boven kwamen. Wellicht kan hij er bij een eventuele herdruk zijn voordeel mede doen.

1. Het komt mij voor, dat Dr. de Jong wel wat veel plaats heeft ingeruimd voor de proefnemingen van Dr. Calligaris en Dr. Leprince (blz. 57–61), waardoor de lezer mogelijk de indruk zou kunnen krijgen, dat de publicaties van de genoemde heren op één lijn dienen te worden gesteld met b.v. die van Dr. Rhine. Gezien de minder gunstige opvattingen, welke zowel in Italië als in Frankrijk in parapsychologische kringen zijn op te merken betreffende de methoden en hypothesen van de geciteerde schrijvers (Dr. Calligaris wordt in zijn vaderland als een typische monomaan beschouwd en door onderzoekers als Cazzamalli en Servadio niet au sérieux genomen), lijkt het mij voorshands gewenst de gepubliceerde bevindingen van de twee door Dr. de Jong aangehaalde auteurs buiten een beknopte

parapsychologische handleiding, gelijk Dr. de Jong er in dit boek een heeft willen leveren, te houden.

2. Op blz. 194 schrijft Dr. de Jong in verband met de z.g. kruiscorrespondenties, „dat deze methode, volgens door mediums verstrekte inlichtingen, zou zijn bedacht door de in Jan. 1901 overleden F. W. H. Myers". Dit nu is niet geheel juist. Het is nl. Miss Alice Johnson, assistent-secretaresse der Engelse S.P.R., geweest, die als eerste de kruiscorrespondenties als zodanig herkende na lezing van verschillende haar toegezonden, langs automatische weg verkregen, manuscripten (vooral die van Mrs Holland en Mrs Verrall). Zij zelf was geen medium. Ook was Miss Johnson de eerste, die de veronderstelling opperde, dat de methode der kruiscorrespondentie door den overleden Myers was bedacht, teneinde de hypothese van de telepathie van levenden volkomen uit te schakelen en een bewijs te brengen voor zijn voortbestaan. Waar de meeste kruiscorrespondenties duidelijk de bijzondere literaire kennis en de speciale persoonlijke herinneringen van Myers verrieden, opperde Miss Johnson de veronderstelling, dat Myers aan gene zijde bedoelde methode had uitgedacht. Dat de zaak op deze wijze werd ontdekt, is, dunkt mij, bewijskrachtiger voor de gehele opzet, dan wanneer zulks van mediumieke zijde zou zijn „doorgegeven".

G. ZORAB

Phoebe Payne: Sluimerende vermogens in de mens. Met een voorwoord van de psychiater Graham Howe (en een woord vooraf van de hand van de heer J. J. Poortman, privaat docent aan de Rijks Universiteit te Leiden). Vertaling mevr. A. Methorst-Kuiper. Uitgeverij De Driehoek, 's Graveland, 1948. Prijs *f* 5,50.

De schrijfster is de echtgenoote van den Engelschen zenuwarts Dr. L. J. Bendit, van wiens hand enkele belangrijke verhandelingen zijn verschenen over de beteekenis van het parapsychologisch onderzoek voor de psychotherapie. Ben ik wel ingelicht dan bestaat er een nauwe samenwerking tusschen het echtpaar Bendit en heeft de omgang met zijn „helderziende" echtgenoote Dr. Bendit de gelegenheid geschonken zijn kennis met betrekking tot onderscheidene parapsychologische verschijnselen aanmerkelijk te verdiepen en uit te breiden.

Volgens hetgeen de schrijfster ons in het begin van haar boek vertelt, zou zij van haar kinderjaren af „op de grenzen van twee werelden" (t.w. de „stoffelijke" en de (voor het „normale" gezichtszintuig) „niet zichtbare" wereld) geleefd hebben. Reeds als kind „zag" zij allerlei dingen die anderen niet zagen. Aanvankelijk was zij er zich geenszins van bewust dat de „aura's", de „gedachtenvormen" en de

„astrale" wezens die zij „zag" niet door anderen werden opgemerkt. Langzamerhand drong het echter tot haar door, dat zij niet alleen meer „zag" dan anderen, maar ook „openstond" voor allerlei soorten van „beïnvloeding" (waaronder telepathische beïnvloeding), waarvoor anderen weinig of niet ontvankelijk schenen te zijn.

In den loop van haar verdere leven zou dit „vermogen" haar niet alleen bij gebleven zijn, maar het zou haar tevens gelukt zijn het tot ontwikkeling en ontplooiing te brengen, waardoor zij zich tot een „helderziende" ontwikkeld zou hebben, die in staat zou zijn den parapsycholoog belangrijke aanwijzingen voor zijn wetenschappelijk werk te geven.

Mevr. Payne maakt onderscheid tusschen:

I. hen wier „begaafdheid" „primitief is en geheel buiten hun wil omgaat, zoodat zij er veeleer door worden beheerscht, dan dat zij hun tèn dienste staat[1]);

II. hen die hun mogelijkheden gedeeltelijk ontwikkeld hebben en die dan gewoonlijk probeeren door allerlei methoden daarmede verder te komen, maar dat doen met weinig of geen kennis van de redelijke gronden van dit onderwerp" en

III. personen (waartoe zij zichzelf rekent) „die hun experimenten zelf in de hand hebben en die met ijver trachten de wetten, die hun werk beheerschen, te leeren kennen".

Personen die tot deze derde groep behooren vervallen, volgens haar, niet in de fout (welke talrijke beroeps-psychoscopisten, die in de tweede categorie moeten worden ondergebracht, maken) van gedachtenbeelden te houden voor verschijningen van overledenen. Ook weten zij zich voor talrijke andere fouten te hoeden. Mevr. Payne vertelt hier het opmerkelijke geval van de romanschrijfster, die van een medium gedetailleerde beschrijvingen kreeg van „overleden personen". Het medium gaf hun namen, historische bijzonderheden en een aantal boodschappen die deze „geesten", volgens het medium, voor de romanschrijfster bestemd hadden. De romanschrijfster wist het medium echter te vertellen, dat de „overleden personen" de nauwkeurig beschreven figuren uit een nieuwe roman, welke zij onder handen had, waren, terwijl de boodschappen een even nauwgezet verslag waren van een gesprek, dat zij (de romanschrijfster) den dag te voren met een vriend gehad had.

„Het medium", aldus mevr. Payne, „was volkomen te goeder

1) Als een voorbeeld noem ik hier den student die mij eenige jaren geleden bezocht met het verzoek hem van zijn psychoscopische begaafdheid te *bevrijden*. Nader onderzoek bracht aan het licht dat deze jonge man over een opmerkelijke psychoscopische begaafdheid beschikte die hij niet vermocht te beheerschen. Op de meest onverwachte en ongeschikte oogenblikken (o.m. tijdens de colleges) kreeg hij „indrukken" met betrekking tot personen uit zijn omgeving waardoor zijn paranormale begaafdheid hem tot een vloek dreigde te worden.

trouw bij haar waarnemingen, ...maar ze was er zich niet van bewust dat ze uitsluitend gedachten gelezen had. Alleen door voortdurende oefening, door zelf-kritiek en door zorgvuldige bestudeering van de gemaakte fouten kan men de werkelijke beteekenis van wat men ziet gaan leeren begrijpen".

Ofschoon mevr. Payne meer dan één onderwerp behandelt waaraan de parapsychologie voorloopig nog niet toe is en ik gaarne had gezien, dat zij in haar boek meer rekening had gehouden met den huidigen stand van het parapsychologisch onderzoek, waarvan zij, naar het mij toeschijnt, slechts oppervlakkig kennis heeft genomen, schroom ik toch niet haar boek een geschrift te noemen dat heuristische waarde voor den parapsycholoog bezit. Beschikten wij algemeen over proefpersonen van haar formaat en ontwikkeling, dan zou het parapsychologisch onderzoek hiermede in hooge mate gebaat zijn.

De vertaling van mevr. Methorst-Kuiper is goed. Dit neemt niet weg dat wij gaarne gezien hadden dat zij zich meer aan de gangbare parapsychologische terminologie had aangepast.

TENHAEFF

Willy Pétillon: Het lichtend pad. Een roman voor hen, die twijfelen aan het leven na den dood. N.V. Uitgeverij W. P. van Stockum & Zoon, 's Gravenhage, 1948. Prijs *f* 5,50.

Het laatste werk van deze, kortgeleden overleden schrijfster, blijkt niet alleen een boek voor volwassenen te zijn maar tevens een spiritistische roman.

Een (van zijn echtgenoote gescheiden) schrijver komt na zijn dood tot inkeer en zoekt dan contact met zijn gewezen, nog op aarde levende, echtgenoote om haar vergeving te vragen voor hetgeen hij haar heeft aangedaan.

Het kan aan geen twijfel onderhevig zijn of dit boek heeft op het leven van de schrijfster zelf betrekking.

Ofschoon dit boek geen *parapsychologische* waarde bezit, acht ik nochtans het feit dat in onze dagen parapsychologische problemen meer en meer in de romanlitteratuur gaan doordringen van groote beteekenis. Ongetwijfeld zal dit boek van deze bekende en door velen zoo geliefde schrijfster voor een aantal zijner lezers een „openbaring" beteekenen en als zoodanig een opvoedende kracht op hen uitoefenen.

TENHAEFF

BUITENZINTUIGELIJKE WAARNEMING EN DE QUANTITATIEVE METHODE

DOOR DR W. H. C. TENHAEFF

XV. ONTWIKKELINGSPSYCHOLOGISCHE BESCHOUWINGEN MET BETREKKING TOT DE BUITENZINTUIGELIJKE WAARNEMING

(vervolg van pag. 179)

„...En bij de soberheid der begrippen, waarmede de allengs tot rede komende menschheid nog slechts begiftigd was, bij de begrensdheid zijner voorstellingen, bij zijn nog geringe gevoeligheid voor indrukken van buiten, en het onvermogen om die indrukken te verwerken, werd het kenmerk van hooger begaafdheid misschien uitsluitend gegeven door de intuïtie, en de daarmede direct verwante genialiteit, eigenschappen van 's menschen geest, die psychologisch in hun grondslagen zoo onnaspeurlijk zijn, eigenschappen die wij niet begrijpen en misschien wel nooit zullen kunnen verklaren, omdat zij wortelen in het onbewuste..."

„...Maar het eerste hoofdstuk van een werk over de historische ontwikkeling van den menschelijken geest, zal m.i. toch met deze woorden moeten aanvangen: „in den beginne was het Genie"..."

L. Bolk: „Hersenen en Cultuur"
(Amsterdam, 1932, 3de dr., pag. 10 en 11).

Bergson's beschouwingen over de functie der hersenen. De erkenning dat de buitenzintuigelijke waarneming (evenals de zintuigelijke waarneming) ten doel heeft onze behoeften te bevredigen leidt tot het stellen der vraag, waarom wij niet veel meer dan dit thans het geval blijkt te zijn in staat zijn om op paranormale wijze waarnemingen te doen.

Op deze vraag heeft de Fransche philosoof Henri Bergson (1859–1941), die als een der grootste wijsgeeren van onzen tijd dient te worden aangemerkt, een zeer opmerkelijk (en tevens zeer bevredigend) antwoord gegeven.

Volgens Bergson (die zich op neo-vitalistisch standpunt stelde) dient het uitgesloten te worden geacht dat het bewustzijn gezien dient te worden als een „functie" van de hersenen, zooals de energetisch monisten (aanhangers van het wijsgeerig materialisme) uit de tweede helft der vorige en het begin van deze eeuw (v. Bechterew)

meenden. Ook bevinden, volgens hem, de psychisch monisten (die in ons land een pleitbezorger in Heymans [1]) vonden, die de meening waren toegedaan dat de hersenen gezien moeten worden als een verschijningswijze der ziel, zich op een dwaalspoor. Volgens hem, den dualist, mogen wij slechts zeggen dat het bewustzijn zich door middel van de hersenen op aarde openbaart. Met onderscheidene Neo-Platonische denkers (wier invloed hij onderging) blijkt hij geneigd te zijn in ons lichaam (dat voor ons, volgens hem, slechts een organisch middel is om in deze wereld te handelen) tot op zekere hoogte ons graf te zien.

Bergson ziet in de hersenen „slechts" een orgaan dat ons in staat stelt onze aandacht op dit, ons aardsch bestaan, te richten. Zij beletten ons kennis te verkrijgen van datgene wat voor ons aardsch bestaan van geen beteekenis dient te worden geacht. Maar, zoo zegt hij verder, zoodra er „ziekelijke" stoornissen ontstaan wordt „de deur op een kier gezet". Bergson heeft hier een gedachte uitgesproken welke wij reeds bij Kant [2]) aantreffen en die in het licht der parapsychologie volkomen verantwoord dient te worden geacht. Anders gezegd: Bergson blijkt te hebben ingezien dat onder bepaalde omstandigheden „ziekelijke" (een woord dat men hier niet al te letterlijk moet nemen) stoornissen kunnen leiden tot een zich openbaren van tot dusverre latent gebleven paranormale vermogens.

De hersenen, zoo ongeveer sprak Bergson in 1913 voor de leden der Engelsche S.P.R. [3]), kanaliseeren onze aandacht. Zij beperken ook ons geestelijk leven. Zij beletten ons „naar rechts en naar links" te kijken. Tot op zekere hoogte beletten zij ons ook te letten op hetgeen achter ons ligt. Wij mogen ons slechts met het verleden bezighouden voor zoover dat verleden ons van dienst kan zijn de toekomst voor te bereiden of er licht op te werpen. Onder bepaalde omstandigheden kan het echter gebeuren dat onze hersenen niet langer in staat zijn het verleden te maskeeren. Dit is b.v. het geval bij kalenderaars e.d. [4]) alsmede bij hen, die b.v. op het punt staan te verdrinken (doch op het laatste oogenblik gered worden) en dan (op grond van het feit dat zij hun belangstelling voor dit aardsch bestaan gaan verliezen waardoor „de deur niet langer gesloten blijft"), zooals zij ons berichten, hun geheele leven „in een flits" aan zich voorbij zien trekken [5]).

1) Zie G. Heymans: „Inleiding in de metaphysica", Amsterdam, 1933.

2) „. . .Het zal later, ik weet niet waar en wanneer, nog bewezen worden, dat de menschelijke ziel ook in dit leven in een onverbrekelijke gemeenschap staat met alle onstoffelijke naturen der geestenwereld, dat zij met deze in een wisselwerking staat, waarvan zij zich echter als mensch niet bewust wordt, zoo lang alles goed gaat. . ." (Kant: „Träume eines Geistersehers".)

3) H. Bergson: „Presidential address", Proc. S.P.R., Vol. XXVI, pag. 462.

4) Zie mijn „Beschouwingen over het geheugen", T.v.P., XI, pag. 197.

5) Zie mijn verhandeling over „Het schokdenken", T.v.P., X, pag. 117.

Voor Bergson dienen de hersenen niet om het verleden te bewaren, zooals de aanhangers van de klassieke localisatie-leer meenden, doch veeleer om het te verbergen (het „vergeten" is voor hem een opmerkelijker verschijnsel dan het „onthouden") en alleen datgene te reproduceeren, wat voor ons van practisch nut is. De hersenen zijn voor hem slechts een orgaan waardoor de ziel zich op aarde vermag te manifesteeren. Met den Neo-Platonicus Proclus is hij geneigd van den mensch te zeggen dat hij een ziel is die zich van een lichaam als werktuig bedient (homo est anima utens corpore tamquam instrumento).

Onze hersenen stellen ons, volgens Bergson, niet alleen in staat om doelmatig te vergeten, zij beletten niet alleen dat wij, gelijk sommige debielen, bij wie haar remmende functie (het „mécanisme inhibitif") zich onvoldoende doet gelden, ons van allerlei herinneren waarop het woord „geestelijke ballast" van toepassing is, maar zij oefenen tevens een remmenden invloed uit op onze paragnostische vermogens.

Zooals bekend mag worden verondersteld vertoont Bergson's verklaring der telepathische verschijnselen groote overeenstemming met die van Heymans [1]), Driesch [2]) en Whately Carington [3]).

Heymans dacht zich „met verscheidene philosofen, ook van den jongsten tijd, een omvattender, in laatste instantie een Wereldbewustzijn, waarvan de enkele bewustzijnen van menschen en dieren, ook die van den opdrachtgever en den opdrachtontvanger, slechts tijdelijk afgezonderde deelen zijn, zonder dat zij daarbij evenwel hun samenhang met het geheel en met elkander ten volle zouden hebben verloren. Of, nog anders gezegd: op gelijke wijze als binnen een individueel bewustzijn het centrale van het periphere gedeelte, zou binnen het wereldbewustzijn elk individu van alle andere gescheiden en toch nog daarmede verbonden zijn. En zoo zouden dan de gedachten, die in den ontvanger opkomen, wel degelijk aanwezig zijn geweest in hetzelfde omvattende bewustzijn, waarvan ook zijn waarnemingen en persoonlijke herinneringen deel uitmaken; alleen maar van deze door een veel diepere kloof gescheiden dan deze van elkander. En juist daarom zouden dan telepathische verschijnselen zooveel zeldzamer voorkomen dan gewone invallende gedachten."

Heymans heeft, naar men weet, ook getracht aan te toonen

1) G. Heymans: „Over de verklaring der telepathische verschijnselen", Med. der S.P.R., No. 10.
2) H. Driesch: „Alltagsrätsel des Seelenlebens", Deutsche Verlagsanstalt, Stuttgart.
3) Whately Carington: „Telepathy", Londen, Methuen & Co.

dat wij hier geenszins met een lichtvaardige speculatie te doen hebben maar dat „de nadere inhoud van de telepathische verschijnselen zich tot zulk een verklaring leent" door achtereenvolgens „de *personen*, bij wie de betrokken verschijnselen het meest voorkomen, de *omstandigheden*, die het optreden van die verschijnselen begunstigen, en eindelijk den *inhoud* en het *specifieke karakter* van die verschijnselen zelf" in het oog te vatten.

Ofschoon Heymans meende dat in de telepathische verschijnselen een argument kon worden gezien ten gunste van het psychisch monisme, dat immers het bestaan van een Wereldbewustzijn aanvaardt [1]), wil dit geenszins zeggen, dat de telepathische verschijnselen noodzakelijk tot het psychisch monisme leiden. Zij passen ook in andere metaphysische stelsels. Ook Driesch en Bergson (die zich beiden als bestrijders van het psychisch monisme hebben doen kennen) hebben het bestaan van zulk een „omvattender bewustzijn", waarvan, zooals de godsdienstpsychologie ons leert, de mystici van alle tijden op grond van hun mystische ervaringen [2]) hebben gesproken, aanvaard.

F. W. H. Myers [3]) zegt in de inleiding van zijn standaardwerk dat „het bewuste zelf" – zooals wij het noemen – van ieder van ons, het empirische, supraliminale zelf, zooals ik het liever zou noemen, niet het geheel van ons bewustzijn of van onze vermogens omvat. Er bestaat een veelomvattender bewustzijn, een diepergaand vermogen, dat gedurende het leven op aarde grootendeels potentieel blijft, maar waarvan de aardsche vermogens en het aardsche bewustzijn slechts brokstukken zijn en dat zich eerst ten volle ontplooit na die verlossende verandering, door den dood te weeg gebracht". Deze „Neo-Platonische" gedachte vinden wij nu bij Bergson terug. Evenals Myers e.a. geloofde ook hij aan een „conscience qui déborde l'organisme". Onze lichamen, zoo zegt hij, zijn ons in de buitenwereld gegeven en ook onze bewustzijnen, voor zoover zij aan onze hersenen (lichamen) zijn „opgehangen", zijn dit. Maar indien zij slechts voor een klein gedeelte met het lichaam samenhangen, zoo kan dit leiden tot het vermoeden, dat zij voor de rest niet zoo streng van elkaar gescheiden zijn. De denker wijst er met nadruk op, dat men hier niet uit moet besluiten dat hij van meening zou zijn dat de persoonlijkheid gezien moet worden als een ver-

1) G. Heymans: „Inleiding in de metaphysica", Amsterdam, 1933.
2) Zie E. Mattiesen: „Der jenseitige Mensch", Berlijn, 1925.
3) F. W. H. Myers: „Human personality and its survival of bodily death", 2 deelen, Londen, 1904. Een beknopte Nederlandsche vertaling van dit werk verscheen in 1921 te Amsterdam bij de „Wereldbibliotheek".

schijning van zeer ondergeschikte beteekenis, als een „réalité éphémère" of als iets dat in zijn bestaan afhankelijk is van cerebrale activiteit. Maar het is nochtans zeer goed mogelijk dat er zich tusschen verschillende persoonlijkheden onophoudelijk processen afspelen, welke eenige overeenkomst vertoonen met het ons uit de natuurkunde bekende verschijnsel van endosmose (in- of opzuiging eener minder dichte vloeistof door een dichtere door een vlies of een poreuzen wand heen, die de vloeistoffen scheidt). Indien dit het geval is, zoo voegt Bergson hier aan toe, kan men er zeker van zijn, dat de natuur alle mogelijke voorzorgen getroffen heeft om het effect van deze „endosmose" te neutraliseeren en dat zekere mechanismen tot speciale taak hebben er voor te zorgen, dat de denkbeelden van anderen, die op deze wijze tot ons komen, niet tot ons waakbewustzijn doordringen, daar deze paranormale overdracht van bewustzijnsinhouden (telepathie) slechts storend zou werken in ons dagelijksch leven. Onder bepaalde voorwaarden werkt dit „mécanisme inhibitif" echter gebrekkig. Dan doen zich verschijnselen voor, welke de aandacht van den parapsycholoog trekken en het object van zijn studie vormen [1]).

Zooals men ziet is Bergson tot een verklaring der verschijnselen van telepathie en gedachtenlezen gekomen, welke ten nauwste verwant dient te worden geacht aan die welke ten onzent door Heymans, in Engeland door Carington en in Duitschland door Driesch (ik noem hier slechts enkele namen) naar voren werd gebracht. Ook volgens Bergson hebben wij bij telepathie en daaraan verwante verschijnselen met „inneren" te doen, een verschijnsel dat ten nauwste verwant dient te worden geacht aan het zich herinneren.

Uit het bovenstaande moge gebleken zijn dat Bergson het feit dat wij over het algemeen zoo weinig (althans minder dan wij op grond van onze beschouwingen over waarneming en behoeften geneigd zijn te verwachten) van onze paragnostische vermogens bemerken verklaart met behulp van zijn beschouwingen over de remmende functie onzer hersenen. Dit beteekent geenszins dat hetgeen wij hiervoor over de paragnostische verschijnselen in verband met de bevrediging onzer behoeften hebben geschreven in strijd is met Bergson's beschouwingen. Het beteekent alleen dat volgens hem de voordeelen van het inschakelen van onze paragnostische vermogens bij ons streven onze behoeften te bevredigen niet opwegen tegen de

1) In 1913, toen Bergson het voorzitterschap der Eng. S.P.R. aanvaardde, was van de paragnostische verschijnselen de telepathie nog het meest bekende en tevens het meest grondig onderzochte. Wij hebben het wel daaraan toe te schrijven dat Bergson in zijn rede zich vrijwel uitsluitend tot het telepathisch aspect der paragnosie beperkte.

daaraan verbonden nadeelen. Willen wij ons aanpassen aan de eischen welke dit aardsche leven aan ons stelt (onze volle aandacht op dit aardsche (ons in ruimte en tijd gegeven) leven richten, waardoor wij in staat gesteld worden daarin doelmatig te handelen) dan dienen wij daarin niet belemmerd te worden door onze paragnostische vermogens [1]). Uit dien hoofde verdringen wij onze langs paranormalen weg verkregen kennis zoolang ons lichaam (dit middel om te handelen, waarin de geest zich beperkt, dat een belemmering is voor het volledig waarnemen en dat in de hersenen een soort van filter is gegeven die alleen datgene doorlaat wat ons van nut kan zijn) het beeld geeft van „l'attention à la vie" van onze „élan vital" [2]).

Eerst wanneer de kracht waarmede deze verdringing plaats heeft, verzwakt (hetgeen als regel een vermindering van onze belangstelling voor dit leven inhoudt [3])) krijgt deze verdrongen kennis gelegenheid zich te openbaren.

In de dagen waarin Bergson zijn denkbeelden met betrekking tot de remmende functie der hersenen voor het eerst openbaar maakte wekten zij bij velen bevreemding daar deze functie een zoo geheel andere is dan die, welke men in die dagen den hersenen algemeen toedacht. In onze dagen blijkt men echter in psychologische (psychiatrische) [4]) en biologische kringen voor deze gedachte veel meer open te staan. Dit is begrijpelijk wanneer men de vorderingen kent welke men in de laatste decennia op de gebieden van psychologie (psychiatrie) en biologie heeft gemaakt; vorderingen waarbij de begrippen remming (inhibitie) en verdringing zoo veelvuldig het onderwerp van bespreking zijn geweest.

Als een voorbeeld ter verduidelijking van hetgeen Bergson bedoelt wijst Thouless [5]) op de limiteerende functie van het binoculair zien.

1) Men stelle zich slechts voor wat het gevolg zou zijn indien wij permanent met de personen uit onze omgeving in telepathisch contact stonden of voortdurend visioenen kregen met betrekking tot eigen en anderer toekomst. Reeds thans beschouwen velen die van tijd tot tijd proscopische „droomen" hebben hun begaafdheid eer als een last dan als een zegen. Zie mijn verhandeling over „Het tweede gezicht", T.v.P., XV, pag. 77.

2) Alle werkelijkheid is, volgens Bergson, in wezen éénzelfde manifestatie van éénzelfde levensstuwkracht, levensimpuls, „élan vital". Zie H. Bergson: „L'évolution créatrice", Parijs, Alcan. Tot op zekere hoogte is Bergson's „élan vital" nauw verwant aan hetgeen Driesch (in navolging van Aristoteles) „entelechie" heeft genoemd en waaronder hij eveneens een organiseerend beginsel verstaat.

3) Men denke hier aan de vele in omloop zijnde verhalen van „helderziendheid" bij zieken en stervenden en waarvan een deel ongetwijfeld op waarheid berust. Zie o.m. E. Bozzano: „Psychische verschijnselen in het stervensuur", Ned. vert., Baarn, 1929.

4) Zie o.m. J. G. Dusser de Barenne: „Proefondervindelijke physiologie van het zenuwstelsel" in „Leerboek der zenuwziekten" (red. L. Bouman en B. Brouwer), algemeen ged. A, pag. 464 e.v., Haarlem, 1922.

5) R. H. Thouless: „The present position of experimental research into telepathy and related phenomena", Proc. S.P.R., Vol. XLVII, pag. 1.

Wanneer wij, aldus Thouless, de vraag stellen welke voordeelen er voor de hoogere vertebraten aan het zien met twee oogen (binoculair zien) verbonden zijn, dan zal men veelvuldig ten antwoord krijgen, dat het binoculair zien ons in staat stelt diepte of afstand te zien en dat wij, indien wij dit vermogen niet bezaten, de gebeurtenissen om ons heen zich in een plat vlak zouden zien afspelen.

Dit antwoord is niet juist. Sluiten wij één oog dan houdt dit volstrekt niet in, dat wij nu plotseling niet meer in staat zijn om diepte te zien. De dingen blijven zich op verschillende afstanden aan ons voordoen. In sommige gevallen wordt zelfs ons vermogen om diepte te zien vergroot wanneer wij één oog sluiten. Bij het bezoek aan een schilderijenmuseum kan men opmerken dat sommige bezoekers één oog sluiten bij het beschouwen van een schilderij, ten einde tegen te gaan dat de beelden hun in een plat vlak verschijnen. Sluiten wij één oog en staren wij met het andere in een regelmatig verlicht vlak, dan doet zich dit aan ons voor als lichtende mist, die een min of meer driedimensionaal karakter draagt. Deze feiten, alsmede zekere ervaringen die neurologen hebben opgedaan bij personen die bepaalde hersenverwondingen hebben opgeloopen, leeren ons, dat het diepte zien geenszins afhankelijk is van het binoculair zien. Zij worden slechts verklaarbaar wanneer wij aannemen dat het diepte zien een oorspronkelijk vermogen is en dat wij, dank zij het feit dat wij binoculair zien, in staat zijn het diepte zien zekere beperkingen op te leggen. Globaal genomen zou men kunnen zeggen, dat onze beide oogen ons niet in staat stellen om diepte te zien, maar veel eer om de dingen in een plat vlak te kunnen zien. Dank zij het binoculaire zien zien wij niet ongelimiteerd diepte, wordt het oorspronkelijke diepte zien aan beperkingen onderworpen, hetgeen ons het schatten van afstanden vergemakkelijkt, ons vermogen om ons in de ruimte te oriënteeren ten goede komt.

Zooals nu het binoculair zien het diepte zien „betoomt", zoo (ongeveer) „betoomen" onze hersenen o.m. ons herinneringsvermogen en onze paragnostische faculteiten.

Ofschoon er, voor zoover mij bekend, van de hand van Bergson geen beschouwingen van ontwikkelingspsychologischen aard over „telepathie" (en daaraan verwante verschijnselen) verschenen zijn, zoo moge het op grond van het bovenstaande duidelijk zijn (en ik heb daar dan ook bij herhaling op gewezen), dat wie op het door hem hier aangevangen stramien voortborduurt, tot de erkenning moet komen dat, phylogenetisch gesproken, de buitenzintuigelijke

waarneming (de „psi-phenomena" zooals Wiesner en Thouless[1]) zeggen) ouder is dan de zintuigelijke, een meening welke onderscheidene onderzoekers[2]) zijn toegedaan en die ook die van Thouless[3]) is.

Buitenzintuigelijke waarneming als regressie-verschijnsel. In zijn belangrijke rede („presidential address") over „The present position of experimental research into telepathy and related phenomena" heeft Thouless als een der redenen, waarom de mensch (om ons hier tot onze eigen soort te beperken) in den loop der „evolutie" de beschikking over zijn paragnostische vermogens verloren heeft (en deze thans nog slechts als atavismen of regressie-verschijnselen vertoont), het feit genoemd, dat onze zintuigelijke waarneming ons beter in staat stelt den „strijd om het bestaan" (in Darwinistischen zin) te voeren dan onze oorspronkelijke paragnostische begaafdheid. Het valt immers niet te ontkennen dat, ofschoon erkend dient te worden dat ook onze buitenzintuigelijke waarneming aan beperking onderhevig is (daar een pp. anders nimmer in staat zou zijn zich op een bepaald stel Zener-kaarten of (gelijk dit bij de psychoscopie het geval blijkt te zijn) op het leven van een bepaald persoon in te stellen), wij nochtans moeten toegeven dat de grootere gelimiteerdheid welke de zintuigelijke waarneming, vergeleken bij de buitenzintuigelijke waarneming, eigen is ons beter (efficienter, „economischer") in staat stelt den strijd om het bestaan te voeren dan onze buitenzintuigelijke waarneming. En dit is, volgens Thouless, zoo niet de eenige reden, dan toch een der voornaamste redenen, waarom wij in den loop van het evolutie-proces steeds meer op onze zintuigen zijn aangewezen geraakt (er zich bij ons „morphologische" veranderingen voltrokken hebben, die onze langs paranormalen weg verkregen kennis steeds meer „hinderpalen" in den weg gelegd hebben om zich te openbaren).

Om dit in te zien behoeven wij ons slechts een (hypothetisch) praehistorisch menschelijk wezen[4]) voor te stellen dat in zijn „strijd om het bestaan" nog vrijwel uitsluitend op zijn „helderziendheid"

1) R. H. Thouless en B. P. Wiesner: „On the nature of psi phenomena", J.o.P., Vol. X. pag. 107.

2) Zie mijn verhandeling over „Parapsychologie en ontwikkelingspsychologie", T.v.P., XIV, pag. 14 en 41.

3) In zijn hierna genoemde rede (Proc. S.P.R., Vol. XLVII, pag. 1) heeft Thouless er terecht op gewezen dat reeds de bestudeering der omstandigheden onder welke de paragnostische verschijnselen zich voordoen tot de erkenning leidt, dat zij als regressieverschijnselen moeten worden aangemerkt. De „passieve toestand" b.v. (die „ontremmend" op onze paragnostische vermogens werkt) dient als een regressie-verschijnsel (een toestand van „inattention à la vie" (Bergson)) te worden aangemerkt.

4) Thouless geeft hier, ter verduidelijking, een voorbeeld aan de dierenwereld ontleend. Mij leek het gewenschter (mede in verband met de beschouwingen van Edgar Dacqué) hier een (hypothetisch) menschelijk wezen als uitgangspunt der toelichting te nemen.

was aangewezen [1]). Aangenomen dat de paragnostische vermogens van dezen mensch op gelijke wijze functionneerden als in onze dagen de paragnostische vermogens onzer psychoscopisten e.d. (die, volgens de opvattingen van Dacqué e.a., als „overblijfselen" dienen te worden beschouwd uit den tijd toen de „menschen" nog algemeen „natursichtig" waren), dan beteekent dit niet alleen (iets wat hem alleen maar ten voordeel gestrekt kan hebben) dat deze mensch eerder voor een naderenden vijand (dier of mensch) gewaarschuwd kon worden dan de na hem gekomen mensch, die steeds meer op zijn („normale") zintuigen werd aangewezen, maar tevens (en hier komt een groot nadeel) dat het (op grond van de ervaringen bij onze hedendaagsche paragnosten opgedaan) te betwijfelen valt of deze waarschuwingen wel steeds een efficient karakter gedragen hebben. Ik denk hier b.v. aan het feit dat het bij herhaling gebeurt dat psychoscopisten toekomstige gebeurtenissen (b.v. ontmoetingen met bepaalde, ons ten tijde van het consult nog onbekende, personen) in het heden en zelfs wel in het verleden „plaatsen" (ook het omgekeerde doet zich voor, zoodat zij ons b.v. iets „voorspellen" dat zich reeds in het verleden heeft afgespeeld) iets wat ons rekening doet houden met de mogelijkheid, dat onze (hypothetische) homo divinans wel eens op de vlucht geslagen kan zijn voor een vijand, die eerst in een meer danwel minder ver verwijderde toekomst zijn bestaan zou bedreigen.

Wanneer wij dit alles overdenken dan zijn wij geneigd met Thouless (wiens weliswaar theoretische en grootendeels speculatieve, maar nochtans zeer instructieve beschouwingen ik, zooals reeds gezegd, hier volg) te erkennen dat de hypothetische prae-historische mensch (hierbij in aanmerking genomen dat de buitenzintuigelijke waarnemingen toch altijd minder aan begrenzing onderhevig zijn dan de zintuigelijke) volstrekt niet zooveel beter af is geweest dan in onze dagen b.v. de een of andere Afrikaansche inboorling die in hoofdzaak „slechts" op zijn zintuigen vertrouwen moet. Deze (vrijwel) niet meer „helderziende" inboorling [2]) zal (aangenomen dat hij over

1) Volgens den palaeontoloog en natuurphilosoof Edgar Dacqué, die met gegevens aan de moderne wetenschap ontleend en hoogst opmerkelijke speculaties ons ontwikkelingsphilosofische beschouwingen heeft geleverd die ons aan Schelling en eenige andere oudere speculatieve natuurphilosofen herinneren, zou de mensch in een zeer ver verleden „natursichtig" zijn geweest (als een soort van „helderziende" natuurlijke somnambule geleefd hebben) om later (toen zijn groote hersenen zich begonnen te ontwikkelen) „hellsichtig" en ten slotte „intellektuell" te worden. Ofschoon Dacqué's beschouwingen op velerlei punten aanleiding hebben gegeven tot gegronde critiek, valt nochtans niet te ontkennen, dat er aanwijzingen zijn dat hij in principe gelijk heeft, wanneer hij de paranormale vermogens (gedeeltelijk) als atavismen beschouwt. Zie mijn verhandeling over „Parapsychologie en ontwikkelingspsychologie", T.v.P., XIV, pag. 14, alsmede Ch. H. van Os: „Denkbeelden van Dacqué", T.v.P., XIII, pag. 113.

2) Ofschoon men van ethnologische zijde steeds meer aandacht begint te schenken aan het voorkomen van paranormale verschijnselen bij primitieve volkeren en daarbij, zooals te verwachten viel, tot de erkenning komt dat er onder hun tooverartsen, priesters

zintuigen beschikt die volkomen zijn aangepast aan zijn behoeften) niet voortijdig voor een hem bedreigend gevaar op de vlucht slaan, doch rustig voortgaan met zijn veldvruchten in te zamelen of zijn akker te beplanten, tot hij door middel van zijn zintuigen zich van de nadering van een hem bedreigenden vijand bewust wordt.

Dat de mensch in den loop der tijden steeds meer de beschikking over zijn paragnostische vermogens heeft „verloren" (wij weten thans wat wij hier onder dit woord hebben te verstaan) berust dus, volgens Thouless, op het „economische principe" in de natuur. In het licht van dit principe, waarvoor Kant reeds oog bleek te hebben en dat volkomen past in de neo-vitalistische (en daarmede teleologische) natuurphilosofische beschouwingen van Bergson (élan vital) en Driesch (entelechie), wordt het ons duidelijk waarom in den loop van het evolutie-proces de mensch (om hier met L. Klages [1]), die „geest" en verstand vereenzelvigt, te spreken) steeds meer „geistig" (en daarmede steeds minder „seelisch" [2])) is geworden, waarbij o.m. de „zintuigelijke schorsvelden" zich (evenals de zintuigen zelf) steeds verder ontwikkeld hebben, hetgeen met een steeds verder doorgevoerde „verdringing" [3]) van zijn langs paranormalen weg verkregen kennis gepaard ging.

Buitenzintuigelijke waarneming als evolutie-verschijnsel. Terecht heeft Thouless er op gewezen dat zijn ontwikkelingspsychologische beschouwingen (volgens welke, zooals wij gezien hebben, de buitenzintuigelijke waarneming aan de zintuigelijke waarneming vooraf is gegaan en in onze dagen als een regressie-verschijnsel (atavisme) dient te worden beschouwd dat (biologisch gesproken) ons nu niet langer van nut is, reden waarom het „organisme" thans een remmenden invloed op onze paragnostische vermogens uitoefent) in strijd zijn met de beschouwingen welke Myers ons met betrekking

e.d. paranormaal begaafden worden aangetroffen, zoo dient nochtans erkend te worden dat onder hen niet zoo velen (en zooveel betere) paragnosten worden aangetroffen als sommigen (op ontwikkelingspsychologische gronden) geneigd zijn te verwachten. Zie H. Th. Fischer: „De sociale beteekenis der paranormale begaafdheid", T.v.P., XV, pag. 57.

1) Zie L. Klages: „Der Geist als Widersacher der Seele", Leipzig, J. A. Barth. Inleidende beschouwingen met betrekking tot dit werk vindt men bij H. Wolf („Hedendaagsche wijsbegeerte", H. J. W. Becht, Amsterdam).

2) Men denke hier b.v. aan het feit dat de hedendaagsche mensch sexueele voorlichting van noode blijkt te hebben. De „seelische" dieren blijken (evenmin als de „seelische" natuurvolkeren) deze voorlichting van noode te hebben. De „Geest" heeft, volgens Klages, den (oorspronkelijk „seelischen") mensch losgescheurd van de natuur. De „Geest" doet den oorspronkelijken „seelischen" mensch „in ons" verkommeren.

3) Sommige onderzoekers hebben hier gesproken van een „degeneratie" (verwording) onzer paragnostische vermogens. Dit is volgens Thouless (e.a. wier beschouwingen op die van Bergson gebaseerd zijn) niet juist. De vermogens op zich zelf worden niet aangetast. Zoodra onze „geestelijke" (Klages) activiteit verslapt (wij minder oog voor de eischen welke dit leven aan ons stelt beginnen te krijgen (Bergson's „inattention à la vie")) beginnen onze „ontremde" paragnostische vermogens zich opnieuw te openbaren.

tot de „psi phenomenen" heeft geschonken. In zijn, hiervoor reeds genoemd, werk over „Human personality and its survival of bodily death" heeft Myers het immers aannemelijk trachten te maken dat in een, zij het ook nog zeer ver verwijderde toekomst, de menschen algemeen over paragnostische vermogens zullen beschikken. De geschiedenis van het leven op aarde, aldus Myers in zijn hoofdstuk over de genialiteit, is niet slechts de geschiedenis van aanpassing aan een omgeving, maar tevens die van de langzame geleidelijke ontdekking eener omgeving, die wel altijd aanwezig, maar onbekend was. De dageraad van nieuwe vermogens heeft steeds weer de gelegenheid geschonken meer dan tot dusverre het geval was van onze omgeving gewaar te worden.

Het verschil, aldus Thouless, tusschen Myers' visie en de mijne is, kortweg gezegd, wel hierin gelegen „that he regarded the psi-function as a human power stretching forward to the angels; the view that I am suggesting is that it is going back to the amoeba".

De vraag rijst of wij hier inderdaad met zoo'n volmaakte tegenstelling (zoo'n onverzoenlijke antithese) als Thouless schijnt te meenen, te doen hebben. Ik ben van meening dat dit geenszins het geval is, en dat hier een synthese mogelijk is. Ben ik wel ingelicht dan treffen wij deze reeds bij denkers van het oude Indië aan, die twee soorten van „helderziendheid" schijnen te hebben onderscheiden, t.w. een atavistische (die ons spreekt van de involutie, de nederdaling van het Atma (goddelijke vonk) in de stof) en een evolutionistische (die ons spreekt van den terugkeer van het Atma tot Brahma). Tusschen deze beide soorten zou dan dat psychologisch proces gelegen zijn dat men in de Christelijke mystiek kent onder den naam van de wedergeboorte (vernieuwing van den mensch door Gods Geest) [1]).

Zooals bekend mag worden verondersteld treffen wij ook bij sommige hedendaagsche „occultisten" (met name bij de uit de theosophie voortgekomen anthroposophen (Rudolf Steiner)) het „geloof" in twee soorten van „helderzienden" aan, terwijl ook volgens de hiervoor reeds genoemde Edgar Dacqué er eenmaal een tijd zal komen, waarin de mensch opnieuw „helderziend" zal zijn. Dit wil echter geenszins zeggen dat hij de meening is toegedaan, dat de oorspronkelijke „natursichtigkeit" zal terugkeeren. Dit zou in strijd

1) Volgens de Yogi's, die in de reïncarnatie (herbelichaming) gelooven, zijn vele aardsche levens noodig om tot het inzicht te komen (wedergeboorte) dat wij „van Gods geslachte" zijn. Ten einde dit proces te verhaasten beval Patanjali (de stichter der Yoga-scholing) de beoefening van Yoga-praktijken (Raja Yoga = koninklijke inspanning om den geest te bevrijden; koninklijke inspanning om een wedergeborene te worden) aan. Het is waarschijnlijk te achten dat deze geestelijke (en deels ook lichamelijke) oefeningen ontremmend op onze paragnostische vermogens werken. Zie mijn verhandeling over „Raja Yoga, parapsychologie en psychoanalyse", T.v.P., XI, pag. 24. Voorts P. Brunton: „The quest of the overself", Londen, Rider & Co.

zijn met hetgeen de biologen leeren, volgens welke er nimmer een terugkeer tot den anatomischen vorm van weleer mogelijk is. Maar wel dat in de toekomst onze zich nog steeds vervormende hersenen een zoodanigen „bouw" zullen gaan vertoonen, dat van een harmonisch samengaan van onze (thans niet langer „geremde") paragnostische en verstandelijke vermogens zal kunnen worden gesproken.

Zonder dat dit inhoudt dat ik mij met Dacqué's anatomische en fysiologische speculaties met betrekking tot den toekomstmensch kan vereenigen, zou ik hier op willen merken, dat ik geneigd ben te meenen, dat hij (en daarmede allen die de meening zijn toegedaan dat een synthese tusschen de beschouwingen van Thouless en Myers mogelijk is) in principe gelijk heeft en dat derhalve zoowel Thouless en Myers hier beiden ten deele gelijk hebben.

(*Slot volgt.*)

UIT OUDE KRONIEKEN

EEN SPONTANE „DIRECTE STEM" IN DE NEDERLANDEN, 1668

DOOR G. ZORAB

In enkele typische z.g. *Poltergeist*-gevallen, ook wel aangeduid als z.g. *persoonlijke* of *mediumieke spookverschijnselen*[1]), vinden wij gewag gemaakt van het optreden van de z.g. „*directe stem*". Daarbij wordt dan een zo maar plots uit de lucht „vallende" en voor een ieder duidelijk verneembare stem gehoord, die niet aan een der aanwezigen, aan buikspreken of andere dergelijke trucs is toe te schrijven, maar in moderne parapsychologische terminologie uitgedrukt een specifiek paranormaal karakter vertoont.

Vergeleken bij de telekinetische verschijnselen (bewegingen en verplaatsingen van voorwerpen op paranormale wijze), die immers voor de Poltergeist-gevallen zo kenmerkend mogen heten, is het directe stemphenomeen zeldzaam te noemen. Toch kunnen uit verschillende tijdperken en bij onderscheidene ver uiteen levende volkeren voorbeelden worden aangehaald waaruit blijkt, dat bij herhaling personen, waarvan men geneigd is te menen dat zij als betrouwbaar kunnen worden aangemerkt, op onmiskenbare wijze getuigd hebben van hun geloof in de realiteit van het verschijnsel. Het feit ook dat dit verschijnsel zich vrijwel altijd onder dezelfde omstandigheden pleegt voor te doen en daarbij doorgaans optreedt in nauw verband met andere typische Poltergeist-phenomenen, wettigt o.i. het vermoeden, dat de berichten die hieromtrent tot ons zijn gekomen, niet enkel en alleen aan de menselijke phantasie zijn ontsproten, maar dat daar inderdaad een zekere realiteit aan ten grondslag ligt. Evenmin als het nog langer mogelijk is het voorkomen van het z.g. stenenwerpen en daaraan verwante spontane telekinetische verschijnselen te ontkennen, zo is het ook niet langer gerechtvaardigd de woorden „onmogelijk", „volstrekt onbestaanbaar" e.d. in de mond te nemen ten aanzien van de spontaan zich voordoende directe stem. Ongetwijfeld is het verschijnsel uiterst zeldzaam, maar dat houdt niet in, dat wij het als onbestaanbaar verwerpen moeten.

Van vele Poltergeist-gevallen wordt ons verhaald, dat zich daarbij ook voor iedereen hoorbare geluiden, ongearticuleerde klanken enz. hebben voorgedaan, zoals zuchten, blazen, schaterlachen, geknor, gekerm e.d.m. Hoewel al deze verschijnselen feitelijk ook tot de directe stem dienen te worden gerekend, willen wij ze hier buiten beschouwing laten en slechts in die gevallen van directe stem spreken,

1) Men vergelijke: Dr. W. H. C. Tenhaeff, Hoofdstukken uit de parapsychologie, Utrecht, 1934, p. 1–123.

waarbij gedurende langere of kortere tijd een *gearticuleerd spreken*, het hoorbaar en verstaanbaar worden van hele woorden, zinnen enz. zich laat constateren.

Wij zullen hier in het kort enkele gevallen laten volgen, waarbij van een typische „directe stem" sprake is. De lezer zal tevens zodoende in de gelegenheid worden gesteld de vele punten van overeenkomst op te merken tussen de aangehaalde gevallen enerzijds en het geval van een directe stem in de Nederlanden in het jaar 1668, dat wij hierbeneden in extenso zullen laten volgen, anderzijds. Door de bedoelde overeenkomsten zal ongetwijfeld het vermoeden worden versterkt, dat het geval, dat zich in 1668 in het graafschap Meurs afspeelde, ons over het geheel genomen mededeling doet van een reële ervaring, en dat de daarin beschreven directe stem zich niet onwaarschijnlijk op de geschetste wijze heeft voorgedaan. Wij althans werden sterk door die bedoelde overeenkomst getroffen, en het komt ons voor, dat wij de directe stem van „den boozen Gheest tot Nieukerken" als een waarschijnlijk echt paranormaal verschijnsel mogen accepteren en dat wij het geval mogen inschrijven in de annalen der Nederlandse spokerijen.

1. *De Nar van Udemuhlen, Duitsland*, 1584–1589.

Deze spookmanifestaties deden zich het eerst voor in het slot van Udemuhlen en vervolgens van 1584 tot 1589 in dat van Estrup.

Bedoelde „geest" stond in verbinding met twee jonkvrouwen, die het slot bewoonden en ging met hen mede, wanneer zij op reis gingen. Hij sprak met de hoge, doordringende stem van een jongen, vermaande de vrouwen deugdzaam te zijn en bracht zonder erbarmen de karakterfouten der aanwezigen aan het licht. Daarbij werden zij dan meedogenloos berispt.

Deze entiteit deelde hun, die hem uitscholden, goede lessen uit, vooral aan de geestelijken, die op het slot waren geroepen om hem uit te bannen.

De geest, die voorgaf in Bohemen te zijn geboren, en Hintzelmann te heten, bleek ook in staat voorwerpen te doen verdwijnen en weer te voorschijn te toveren.

Over dit geval bezitten wij een ooggetuigenverslag van de predikant Marquart Feldmann. (Zie C. de Vesme, Histoire du Spiritisme, Parijs, 1928, dl. II, p. 356–364).

2. *Spookhuis te Valence-en-Brie. Frankrijk.* 1896.

Dit geval werd bestudeerd door de om zijn occultistische geschriften bekende Dr. Encausse (Papus) en o.a. medegedeeld aan zijn vriend C. Flammarion.

In de woning te Valence, waar de verschijnselen zich voordeden, woonden een zieke vrouw, twee dienstboden en twee kinderen. Het

huis was het eigendom van de echtgenoot der zieke vrouw, de heer Lebègue.

Een jeugdige dienstbode hoorde voor het eerst in de kelder een zware, zeer luide stem ruwe scheldwoorden roepen. Het ging er daarbij zo luid toe, dat twaalf buren kwamen aanlopen en het feit mede constateerden. De volgende dagen liet de stem zich voortdurend horen, nu niet langer alleen maar in de kelder, maar door het gehele huis. Na een dag of acht vernam men de stem in de vestibule, in de keuken en verder in alle kamers der eerste verdieping. De stem leek onder uit de grond te komen, maar zij is zo luid en wordt op zoveel verschillende plaatsen gehoord, dat bedrog onmogelijk schijnt.

Tot driemaal toe zijn zeer zware planken en ook een vat, van het ene einde van de kelder naar het andere gedragen; in al de onbewoonde vertrekken zijn meubels omvergeworpen en andere voorwerpen verplaatsten zich zowat overal in huis.

Vanaf de 14de dag werden de ruiten in het huis één voor één stukgebroken, en wel op klaarlichten dag, omstreeks 4 uur 's-middags, onder de ogen van de verblufte bewoners.

De politie werd in de zaak gemoeid en stelde een onderzoek in. De verschijnselen schenen in verband te staan met de aanwezigheid van de zieke Mevr. L.

Meer dan vijftig respectabele getuigen, waaronder de burgemeester, de onderwijzer en de pastoor hebben hieromtrent getuigenis afgelegd voor de Justitie en verklaard dat deze dingen voor hen vast staan, en dat zij de stem hadden gehoord.

Verder is een spiegel zó gebroken, dat het onmogelijk opzettelijk aldus kan zijn geschied. Er was nl. in de spiegel een scherp afgerond gat gekomen en de randen daarvan waren aan de achterzijde enigszins naar binnen omgebogen; de opening was dus gemaakt van binnen naar buiten.

(Gecit. uit C. Flammarion, De Spookhuizen, Zalt-Bommel, 1924, p. 171–172).

Geval Tschekanoff, Nishnii Nowgorod. Rusland. 23–12–1887 tot 1–11–1888.

Aan de goede constatering van dit geval is niet te twijfelen, daar de Justitie hieromtrent een gerechtelijk onderzoek had bevolen, dat tot de conclusie leidde dat de onverklaarbaarheid der verschijnselen niet betekende dat er bedrog in het spel was.

Het begon er mee, dat de deuren van het afgesloten boerenvertrek vanzelf opengingen. Ofschoon men daarop bij herhaling de deuren afsloot en vastbond, gingen zij steeds weer open. De boerenfamilie was aan een vreselijke angst ten prooi, vooral toen opeens in de hut een diepe zucht werd vernomen. De boer bij de kachel gezeten vroeg:

„Wie is daar? Wil je ons goed of kwaad doen?" Men kan zich de verbazing van de boer voorstellen, toen op vrolijke toon werd geantwoord: „Wees niet bang, ik ben het, jullie grootvader! Ik zou mij graag wat bij het vuur warmen!"

In het huis had iedere avond – maar slechts wanneer het donker werd – een gesprek plaats, dat van een tot twee uur achtereen duren kon en waarbij hoofdzakelijk de gewone huishoudelijke en familieaangelegenheden werden besproken. De stem gaf de boer raad, verbood hem b.v. een bepaald paard te verkopen, sprak over de onenigheid tussen de boer en zijn vader enz. enz.

Wanneer er in de boerenhut gezongen werd, zongen de stemmen mee (er kwam nl. nog een kinderstem bij, Marietje geheten). De stem van de z.g. grootvader, die zich geregeld bij de haard liet horen, noemde de mensen op straat op, en onderhield zich op luide toon met hen, zodat men daarbuiten ieder woord kon horen.

Toen de boer met een gerechtelijk onderzoek werd bedreigd, ondernam hij een pelgrimstocht en besprenkelde de woning met wijwater, waarna het spook terstond wegbleef, hetgeen getuigt van zijn goede bedoelingen. De boer werd vrijgesproken van bedrog en van pogingen het bijgeloof te voeden.

(Dit geval werd in extenso gepubliceerd door Aksakoff in zijn werk: „Vorläufer des Spiritismus", vertaling van Feilgenhauer, Leipzig, 1898, p. 317 e.v.)

Spookverschijnselen in verband met de novice, C. M. Vulcano, in het klooster van de H. Hieronymus, te Napels, Italië, 1669.

Aan de echtheid van dit geval, waarbij zich de krachtigste en meest uiteenlopende physische manifestaties voordeden, valt niet te twijfelen. Het onderzoek van het manuscript, waarin de verschijnselen worden beschreven, heeft zoveel kloppende historische bijzonderheden aan het licht gebracht, dat de realiteit van het verhaalde als bewezen mag gelden.

De spokerij begon op 4 Mei 1669 met een „stenen-regen", het bekogelen met allerlei projectielen van diverse monniken in het klooster. De verschijnselen schenen in verband te staan met de aanwezigheid van de 19-jarige Carlo Maria Vulcano, die kort geleden als novice tot het klooster was toegelaten. Carlo zelf hoorde zich al spoedig toegesproken door een entiteit, die hem smeekte voor haar zieleheil te bidden. In de eerst volgende dagen deden zich heftige telekinetische verschijnselen voor in de cel van C. Alles werd heen en weer gesmeten. Een bijzonderheid is dat het wijwaterbakje, waarmede ook werd gegooid, bij al zijn capriolen geen druppel water morste. Herhaaldelijk deden zich ook verschijnselen voor, waarbij van direct schrift kan worden gesproken.

De verschijnselen richtten zich voor een groot deel op de opziener der novicen en deze was ook de eerste, die de directe stem te horen kreeg. Hij had zich naar een zekere plaats begeven en vernam zulk een ontzettend kabaal, dat hij moed vatte en vroeg, wie daar was. Hierop ontwikkelde zich een lang gesprek tussen het spook en de monnik, waarbij zelfs theologische problemen werden aangeroerd. Bij herhaling hebben vervolgens nog andere monniken deze stem horen spreken. Ontzettend kabaal, alsof het gehele huis aan het instorten was, wisselde af met gearticuleerde gesprekken en uitroepen: Verschillende hoge geestelijken getuigen de stem te hebben gehoord en er gesprekken mede te hebben gevoerd, o.a. de oom van Carlo, die werd uitgenodigd over te komen om het spook te bezweren.

Toen de verschijnselen niet wilden ophouden, is men er node toe overgegaan om C. naar huis te zenden en hem voor het kloosterleven ongeschikt te verklaren. Hierop hielden de phenomenen al spoedig geheel op.

Het is duidelijk, dat aan deze spokerij een typisch „complex" ten grondslag ligt, maar het is hier niet de plaats dieper daarop in te gaan.

(F. Zingarapoli heeft het manuscript gepubliceerd onder de titel: „Gesta di uno spirito nel monastero dei P. P. Gerolomini in Napoli", 1903. Er is een Duitse vertaling verschenen van Feilgenhauer, „Das Wirken eines „Geistes" im Kloster der Patres von St. Hieronymus zu Neapel", Leipzig, 1906.)

Aan al deze gevallen moesten wij denken, toen ons niet zo lang geleden een boekje in handen viel, waarin een soortgelijk geval in het graafschap Meurs werd beschreven. Dit boekje is aanwezig op de Koninklijke Bibliotheek te den Haag en is aldaar in de catalogus opgenomen als pamflet 14210. Waar, zo ver ons bekend, het daarin vermelde geval nog nooit in de literatuur der spookgeschiedenissen werd opgenomen, en het o.i. alleszins belangstelling verdient als een bijdrage tot de kennis der Poltergeist-verschijnselen, hebben wij gemeend het vrijwel in zijn geheel in dit tijdschrift te moeten publiceren. Het is daarom ook voor de Nederlandse lezer van belang, aangezien het geval tot de zeer weinige in Nederland geconstateerde spokerijen behoort dat enigszins uitvoerig beschreven tot ons is gekomen en dat ook binnen de perken van de paranormale mogelijkheden is gebleven wat de verschijnselen zelf betreft.

Weliswaar ligt het graafschap Meurs met het gelijknamige stadje, waar de phenomenen heten te zijn waargenomen, tegenwoordig aan de overzijde onzer grenzen, maar in de tijd dat de spokerij zich voordeed werd de omgeving aldaar tot het Nederlandse gebied gerekend. En dit is dan ook de reden, dat wij zo vrij zijn dit geval voor Nederland op te eisen en te „annexeren"!

Zoals uit de titel blijken kan, is het vlugschriftje opgesteld als een verweer tegen de „materialistisch" getinte uitspraken van de Nederlandse theoloog *Balthazar Bekker*, die in 1691 zijn opzienbarend boek „*De Betooverde Wereld*" deed verschijnen, waarin hij o.a. poogde aan te tonen dat geesten, demonen, de duivel incluis op de materiële wereld geen invloed konden uitoefenen en dat dus al die in omloop zijnde verhalen over bezetenheid en zo meer pure nonsens betekenden. Dat zijn in zijn boek geluchte vrij onorthodoxe opvattingen bij zijn tijdgenoten op felle tegenstand stuitten is begrijpelijk en zij hebben dan ook aanleiding gegeven tot een controverse, die jaren heeft geduurd en waarbij stromen inkt en karrevrachten pennen werden verschreven.

Als een vrucht van die controverse moet het pamflet, dat wij hieronder in extenso zullen laten volgen, worden beschouwd. Aan Bekker hebben wij het te danken, dat een interessant Poltergeist geval met een directe stem aan de vergetelheid werd ontrukt.

De herstelde Duyvel ofte waarachtige Historie van het bedrijf van den boosen Gheest tot Nieukerken, Een Dorp geleegen in 't Graafschap Meurs, waer van getuygen sijn eenige hondert menschen, ende verscheidene Magistraets persoonen en de Praedicanten als noch in 't leven wesende.

Om te dienen tot oovertuyginge van den Heere Balthaser Becker ende wederlegginge van desselfs vreemde stellingen in sijne Betooverde Werelt, als of het maer alleene telletjes [1]) waeren dat 'er spoocken sijn, en de tydelyx geesten aan de menschen verschijnen.

Gedrukt onder de Degel, 1695.

Waarachtig verhaal van het boosaerdige bedrijf van den Duivel, een vyandt van den beginne af, beides van Godt en van menschen; die in den jaare 1668, eenige weecken lang in een Dorp genoemt Niekercken geleegen in het graafschap Meurs, ten Huyse van Nicolaes Wetfundt, by dach, ende by ontyden, heeft gesproocken, ter Presentie van honderden van menschen, ende onder anderen mede van het meerder gedeelte van de Magistraats Persoonen der Steede Meurs, mitsgaders van verscheidene Praedicanten, ende andere geloofwaardige lieden, van dewelcke de meeste noch in 't leven ende ooggetuygen sijn van de waarheit der voorsz. Historie: Daar uyt dan oovertuygt kan worden de Heer Bekker van sijn verkeerdelijk opgevatte opini aangaande spoocken ende sijn stellingen in sijne betooverde werelt, dewelcke dien volgende maer voor enckelde driften van een luxurieerende geest, ende laatdunckende vermeetelheit moeten gereeckend werden.

1) Telletjes = verhaaltjes.

Translaat voor eenige Jaeren.

Omtrent het midden van Januarij, heeft den boosen gheest sijn boosheit bespeuren laten, eerstelijk door het verscheidemaal openen van de vensters in der Dochters slaapkamer, welke vensters door de dochters dan weder geslooten sijnde, en eenen dagh oover geslooten blijvende, daar na weder van selve geopent wierden. Den 22 Januarij, doen welsonder broude[1]) ende de vensters ongeopent bleeven, heeft den boozen gheest des avonds wanneer de Dochters sigh te bedde begaven, naer uytblussinge van de Lamp, een groot getier en geraas aangerecht, by-nae als of groote tichelsteenen op de koffers wierden neergeploft. Den selven dagh des Morgens, heeft hij de dochters bedtsteede en bedde geschuddet en het bedde-stroo daer naer uitgetoogen; houdende sich, een dagh of twee stil, nemende alleen een sleutel uyt de kist, die naderhandt in 't uytveegen van de kamer onder 't gruys gevonden wierdt, en hebbende de dochter als doen aen een spijker gehangen, heeft den boozen gheest die weder daer afgenomen acht daegen lang verstecken in 't bedde-stroo, alwaar die oock gevonden en weder op de vorige plaats gehangen wierdt; dogh de boosen gheest; heeft se op Nieuws wegh genomen en wel acht daegen verborgen, tot dat hij eindelijk op den 6 Februarij (Als wanneer eerst begon te spreeken) seyde den sleutel legt onder de bedstede, 't welk ook alsoo gevonden wierdt.

Den 31 Januarij heeft de boose gheest in tegenwoordigheyt van een soldaat genoemt van Gelder, de dochter van Grietje Spinrath een vleugel[2]) ontnomen, werdende den eersten Februarij daer aen volgende noch een vleugel weggenomen, ende des avonds noch eene van de Meyt, die des anderen daaghs gansch nadt op de kist gevonden wierdt, op welken avondt gemelde Meysje een radt en andere vleugel uyt de kamer halende en nae de heerdtstede dragende, soo heeft den boosen gheest den eerst afgenomene vleugel, onder 't dragen, weder op 't spinradt gezet, welke vleugel het Meysje naderhandt in een gadt van de Muer bergende, heeft hij 'er deselve weder uytgelicht, ende wanneer sy te bedde gingh, vondt sy se weder onder de pompe. Den selven avont sette het Meysje ook een vleugel op 't radt daar den boosen gheest de vorigen afgenomene vleugel voor haer op den heerdt hadde neer geworpen. Weinigh daar nae nam hij weder de voorgaande vleugel, en rolde deselve over de vloere, maar de dochter Wentje toeschietende, en al kijvende ende hem vraegende wat hij daer mede doen wilde, liet hij de vleugel leggen. Den selven avondt heeft hij de bank, waar op het Meysje zat, tot driemalen toe, onder haer weghgesleept, en sulx so ruwelijk dat se t'elkens ter eerde viel.

1) Het is ons niet duidelijk wat hier met „doen welsonder broude" wordt bedoeld. Doen = toen; welsonder = waarschijnlijk de naam van de boerderij; broude = (mogelijk) (bier)brouwde.

2) Vleugel = waarschijnlijk onderdeel van een spinnewiel.

Doen seyde Vrou Rijke[1]), Kinderen het schijnt dat Godt ons wil bezoeken; gaet en krijght boeken; Leest en Bidt.

Ondertusschen trock hij den Soon Arent vast bij den schoot en stiet hem sonder dat den Jongelingh wist waer 't hem van daen quam. Daer hing een oly kannetje aen 't spinne-radt, dat wierdt telcken afgelicht en omgebogen, ende den Soone Jan daer mede somtydts aen syn elleboge gestooten. Den selven avondt seyde Vrou Rijke tot het Meysje, Komt in de name Jesu Christi, en zettet u spinne-rath nevens My, Wij willen eens zien wat hij u doen sal; Dogh soo ras zy zulxc deede wierdt er de stoel onder 't lyf wegh-gerukt; En doen Claes nae bedt wilde gaan, ende bij de pomp in 't passant gaen wateren, is de voornoemde vleugel over de vloer nae de pomp komen rollen en, daer leggende, schoot het Meysje toe, in meyninge die op te nemen, dogh te vergeefs.; want of sy se schoon met de hand greep, wiert se haer echter ontrukt, welke quinckslagh den boosen gheest aan 't Meysje speelde, soo menigmaal sy den Vleugel weer opzette, totdat deselve des anderen daeghs Morgens in de houdt-schuur weder wierdt gevonden.

Den 3 Februarij, als Rijk des Morgens spinnen wilde, was de vleugel weder wegh, dit was den laatsten van seven die haer ontnomen waren: doen wierden drie palm-takjes te zamen gebonden, op 't rath gezet, ende des middaghs een groote palm-tak by de raderen neer geworpen met sooveel gewelt dat 't druyste. Omtrent een half uur daer nae vonden sy weer een vleugel, die Rijkje weder opgezet en sigh tot spinnen begheeven heeft, als wanneer een ander tak over Rycken schouder op 't spinne-wiel geworpen is dat 'er de snaer afsprong. Daer en boven heeft den boosen gheest buyten des dochters, kamer langhs deselve heen, palm-tacken gestooken, even als of die gepoot hadden geweest ende voor het huys op een oude stam een palm-tak ge-entet, soo ordentelijk als of 't door Menschen handen gedaen was. Bevorens hadt hy mede een mes wegh-genomen, dat hy des naermiddaghs neffen Rijkje onder haer spinrath neer-wierp; daer by terstond een wortel waer af het Loof gebroken was, voorts noch een Mes genomen uit een Muurgat en 't Mes naer Grietje gesmeten.

Een weinig daer nae vroegh de dochter Grietje, hebben Wy de vleugels nu weder om te kunnen spinnen? en op deselve stonde wierdt haer een vleugel op de rugh geworpen, ook ter zelver tijdt een andere vleugel van den Solder gesmeten, ende kort daer op noch by 't vuer, neffens de stoel van Claes. Daer quam mede een oude kan die langh aan 't rak gehangen hadt, over de vloer nae den heerdt rollen, ende wierdt Grietje met een stuck hoefijser op haar rugh, en voor 't hooft met een tinnen lepel geworpen; daer quam mede

1) Vrou Rijke is de echtgenote van Claes, zij is dus de vrouw des huizes.

een houte onafgewassene Lepel van de spoelsteen voor de heertsteede bij-vliegen dogh alles wat gewassen was dorst den boosen gheest niet aantasten. Den selvigen avondt wierdt de voorseyde kanne, die weder aan het rak gehangen was, plosselijk daer afgeworpen sonder te breeken, doch weder opgehangen wierdt doen van boveneer in stukken gesmeeten. Wanneer nu de dochter Wentgen sigh weder tot spinnen begon te stellen, wierdt sy met een stuck van de gebrookene kan aen haer elleboogh getroffen: En willende de Vrouwluyden gezamentlijk aan 't spinnen, wierden de overige verbreijssels van de meergeseijde kanne soo dight ronds om den haerdt gehaegelt, dat sy 't werk moesten staeken, en de twee bedelaars Vrouwen, die 'er logeerden, van schrik opsprongen. Daar berustede 't dien nacht.

Den 4 Februarij, zijnde des Saturdags 's morgens, als de dochter opstondt, kraste den boosen gheest langs de bedde-plank en onder het bedde, en tassende Grietje nae haer trip [1]), wiertse haer ontnomen en achter de bedstede gesmeeten. Den selven dagh is den Heer Burgemeester Juchen met eenige bekenden gegaen om Welsonder te bezoeken, en middelerwijlen wierden twee van de hervondene spin vleugels, de eene uyt het huijs en d'andere uijt de kamer weghgenomen. Den Burgemeester wegh zijnde, en klagende Rijke aan haer schoonvader Bulhorst den overlast die sy quam te lijden; soo wierdt een palmtak, waer op een haeneveer sieraerdigh gebonden was, op haer schoot behendiglijk geworpen, ende te gelijk een roetje uijt een beesem met stroo seer fraij te zamen gevloghten, toe gesmeeten. Een weinig daer nae wierdt Rijke weder met een stok soo ruwelijk, dat 'er een buijl af quam, en Wendje met twee stukken van pannen gesmeeten.

Doen wierdense beijde in rust gelaaten tot den avondt, alswanneer die Vrouluijden eenige Wortelen tegens den volgende dagh schrapende, en schoonmakende, so wierdt de stoel van onder het Meijsje haer Lijf tot driemalen wegh gerukt en 't Mes van achteren uijt de hand gewrongen; dogh willende het mes met gewelt vast houden en niet laeten glippen, wierdtse met haer stoel het onderste boven geworpen: En doen het gantze huys-gezin des avonds gegeten had ving den boosen gheest aen boven maaten te tieren en te rasen, wierp den gantschen avondt met scherven, oude-schoenen, klompen, muijlen en meer ander diergelijk getuijgh, treffende Grietje met de steel van een bijl. Tegen den avondt smeet hy met gesmeerde schoenen die tegen des anderen daaghs tot den kerk gangh en Sondaghs-pronk waren toebereijt, en onder anderen wierden die van den Soon Ahrten tot driemalen over de vloer geschoven. Korts daer op wierp hy Rijke met den blaes-balk nae het hooft, en trof de lamp sodanigh datse een schreedt of anderhalf ver uijtter plaats vloogh, spattende den

1) Trip = vrouwenschoeisel met een bandje van leer en houten zool.

oly over Rijkes Kleederen en Lijngewaet waer aen sy naeijde, waar op hy mede vuijligheijt en drek wierp. Ook roerde hy het vuur aen den heerdt ronds-om, schijnende als of hy 't huijs an wilde onder 't Lif steeken, en de Meijsjes die van schrik trilden en half bevrooren, weder verwarmen. Hij smeet heete asche over het Linnen en in Grietjes aengesight, stroijende 't selve mede over al langs de vloer. En wanneer het huijsgezin noch een brok wilde eeten om dan naer bed te gaan, vondense de brokken of bootrammen met asch bestrooijt. Inde slaeph-kamer deur wierdt Grietje met heeten asche in de Neck en met drek in 't gesight gesmeeten. Hy kraste weder aen de bedde planck, en hadt dien avond het Hakmes van de snijbank genomen en verstooken, dogh des anderen daaghs weder ordentelijk op de voorszegde bank neergeleght.

Den 5 Februarij, zijnde des Sondaghs, kraste hy weder des morgens vroegh aen des dochters bedtstede, ende soo dra Wentgen uijt de kamer in huijs tradt, wierp hy haer met een brandt priem die aen den haerdt stond; daer op klom het Meijsje nae de Solder, en wierdt al klimmende met een steelgreep tot op den Solder toe, en in 't afkomen weder met een ander stuk houdts gesmeeten; Willende dit Meijsje vervolgens de keuken veegen en bestrooijen, wierdt haer de beezem greep uijt de handen gerukt en op 't hooft geslagen.

Ondertusschen hoorde het Meijsje aen de deur kloppen, werwaarts sy nae toe liep en den ouden Bulhorst met Sijn Soons-Soon Ahrten ingelaeten hebbende, wierdt Arnt met sandt op 't hooft en binnen'-huijs tredende met een stuck houdt geworpen. Daer nae wierdt Bulhorst met een kloz en desselfs Soon Jan, terwijl deesen sijn hair kamde om nae de kerk te gaen, met een stuck van de pannen gesmeeten. Doen de dochter Wentgen haer hadt aangetogen, wierp den boosen gheest haer met een wortel en Mez nae de kop, sodanigh dat Wilhelm Soon van den huijze met het Mez in sijn handt getroffen wierdt. Gedurende de predicatie wierdt den Soon Arnt met Stucken van pannen, ijzer, en splinters geworpen, en of hy schoon met sijn Suster Grietje al dat gruijs uitdraegh, wierdt het zelve op staende voets weder ingesmeeten.

Omtrent den Middagh quam Tilman Claeszens Swager nae hem vragen; in huijs gekomen en willende gaen sitten, wierdt hy met een stuck ijzer en kort daer op met een stuck houds op den rugh geworpen, 't welk hem seer ontstelde.

Den 6 dito kraste hy wederom aen des dochters bedsteede, en douwde haer somtijds met groot gewelt. Tot dus verre hadt den quaden gheest sijn boosheyd, sonder te spreken uytgevoert, en toen heeft hy eerst beginnen te spreeken; Namentlijk des selven Morgens toen dochter Grietje sigh onder de koeijen omse te melken had gestelt, en dochter Wentgen met de Meijt besig was de melk te

kernen, soo quam 'er een heldere stemme bestaende in deese woorden: „Gheeft my wat melk, ik wil melk hebben"; welke stemme sy beijde meende van Grietje af te komen omse beijde bangh te maaken, waeromme sy riepen: „Grietje waer ben je?", ende terwijle sy met karnen voortgingen, vroeg den boosen gheest: „Wat sal Grietje doen?", het welke haer beijde seer verbaesde, maar hij riep al wederom, dat hij melk en witte broodt wilde hebben, daer by voegende dat hy een heerdt mannetje was, waer op dan het Meijsje met dewelke hy eerst gesproken hadt, vraegde: „Ben je van Godt of van den Duyvel?". Hierop antwoorde den boosen gheest: „Ik ben van Godt, en woone in een Palmstruyk, daer in heb ik een huysje van goudt en een gouden hoedt; wij zijn vijf Mannekens en vijf wijfkens, gheeft my een witte musch". Dit gesegt hebbende vingh hy aen seer te leghen.

Omtrent den Middagh quam Jacob Pellerfehl int huijs, en sette sigh by den heerdt neder, daer hy met een steen, die van het rack quam vliegen, soo hardt in 't gesight wierdt geworpen dat 'er bloedt uijtsprong: en vragende het Meijsje de boose gheest waerom hij den Pellerfehl soo hadt geworpen, gaf hy tot antwoordt: „Hij heeft my gestooten". Pellerfehl vragende: „Hebje gheen salf?" Antwoorde den gheest: „Achter den rooden koe met de lange steert leijt Salve voor hem".

Den boosen gheest gevraeght zijnde, of hy kon bidden? Gaf tot antwoord: „Foa, ik kan die God spreeckt, het Geloof Onses Heeren Jesu Christi in de Nacht, en 't Vader Ons"; Ook badt hy het Vader Ons seer duidelijk. Gevraeght, of hy gaerne van Godt hoorde? seijde: „gewisselijk".

Des avonds krabbelde hy rondsom de wasch-tobben en kuypen, waer over het Meijsje zittende, roepende: „Lieve Godt wat is dit", ende hy seijde daar op: „Ha!". Een weinig daer nae riep hy drie malen achter een: „Amen; ik wil nu ophouden, en morgen als 'er meer luyden komen, ook meer kallen". Den selven dagh heeft hy mede al 't volk dat in huijs quam met Naem en toenaem genoemt, en ook gezeijt hoe hunne kinderen en Vrouwen heeten, en hoe veele kinderen sy hadden, ende meer andere dingen, voornamentlijk aangaande de diefstallen onlangs te Nieuwkerken bedreven, doch die man ongeraden oordeelt hier op te halen.

Wanneer nu den zevenden dagh des Morgens het huijsgezin opgestaan was om te wasschen, smeet hy dochter Grietje met de vuurschop en sloegh Wentgen ruwelijk met een knuppel op 't hoofd; Omtrent den middagh, wierp hy met een vleugel die men acht dagen had gemist ende een weinich daer nae Werner Soon van Lenert Dajjen, met een steen wel een pont swaer, tusschen zijne beenen, en had 'er Jacob Pellerfehl voor heenen mé getroffen, sodanigh dat de

steen afschampende op een pot viel en in twee stucken brak. Tegelijk wierp hij met een tinne lepel langs de aerde, so hart dasse omboogh, ook smeet hy met een halve tichel steen tusschen het volk dat aen den heerdt zat, ende doen de kinderen te zamen in de stoove zaten, wierp hy tot drie maal met een lepel op de tafel; waer op dochter Wentje seijde: „Benje van Godt soo werpt my met de Lepel", 't gheene ook aanstonds geschiedde.

Ondertussen kwam den ouden Bulhorst in huijs aan wien hy goeden dagh toe riep, ende daer op by Bulhorst gevraaght sijnde: „Wat wilje hebben?" hy antwoorde ('t zy gezegd cum venia [1])) „gedrissen".

Den selven dagh gevraegt wordende, wat men met de roetjes en pennen of veeders, die hy te vooren gebracht hadde doen soude; gaf hy daer op tot antwoordt (met verlof): „de penne vol te Schijten en weder af te lecken, ende de roetjes ijmandt in den aerz stooten en dan daer mede van de huijg lichten"; weder afgevraeght of hy sigh korts hadt gebeeden? antwoorde hy: „Jae, namentlijk Paternoster, ende gegroet syt ghy Maria"; waer op het Meijsken seijde: „Bidtje soo? hoe bidden Wij dan?" En hy antwoorde: „Alsoo spreekt den Heere; Item, alle oogen Wagten en Onsen Vader"... Nogh gevraeght: „Wat benje doch?", gaf tot bescheijt: „Ik ben een hert Manneken en ook een Propheet". Doen weder gevraeght: „Wat ben je dan voor een Propheet?", antwoorde: „Ik ben Daniel, als 'er staet in de Bijbel op de kast"...

Des avonds zijnde Rijkje besigh met haer Mans voeten te wassen, doe riep hy ongevraeght, allaghende „Ha, Ha... moeytje wascht Oomtje de Voeten schoon". Daer nae, vroegh het Meijsje: „Zal Morgen hier veel volk komen?", antwoorde: „Wel hondert". Noch gevraeght: „Wat wil den Pastoor seggen?", antwoorde: „Ik kan het my niet verstaen". Noch gevraeght, of den Pastoor komen soude, gaf tot bescheijt: „Jae met syn Vrouw". Item mede gevraeght: „Sullen Wy nogh meer spinnen?", Seijde: „Niet een draet meer." Gevraeght: „Sullen Wij van avondt noch wat doen?", antwoorde: „Jae; Ik zal de Koeijen voederen; den heerdt opveegen; het vuur toe-rekenen, een handt doek ophangen, en een schoonen emmer boender daer by setten soo als ik reeds gedaen hebbe." Gevraeght: „Wat wilje daer mede doen?", geantwoordt: „Daer wil ik my aen droogen en in 't waeter afspoelen." Gevraeght: „Waer aen hebje u nu gedroogt", geantwoordt: „Aen Mijn hemf-slip." Gevraeght: „Hebje ook een hemf-slip", geantwoordt: „gewis".

Den achtsten dagh des Morgens, quamen vele Luijden op die Hofsteede om sulke vreemde saeken te hooren en te aanschouwen; ende doen alle in huijs gekomen waeren, riep hy over luijt: „Gheeft ten

1) cum venia = met verlof.

dienst eene stuijver dan wil ik weder kallen. Doen heeft hy in tegenwoordigheijt van soo veele geloofwaerdige Luyden, Niet alleen het voor verhaelde gerepeteert; maer ook veele andere Dingen geseght, meest al laghende: Ende soo haest het volck wegh gingh, heeft hy se naegelaghen, soo sterk dat sy het tot de helft van den Hof konden hooren. Inmiddels hadt Claes nae den Pastoor Fabricium een boode gezonden, met verzoek sigh nae sijn huijs te begeeven, tot den welken soo drae hy binnen tradt den boosen gheest mede riep: „Gheeft den dienar een stuijer. Doen nu de Heer Pastoor sich over de gesteltenisse der saeken geinformeerd hadde; vroeg hy aen 't Meijsje, ofse hadt kunnen bidden? waer op sy de vijf hooftstukken, sonder aanstoot, uijtbadt, en dit gedaen zijnde, seijde haer de Hr Pastoor, sy soude in sijne tegenwoordigheijt met den boosen gheest eens spreken, maer den boosen gheest sweegh; Doe nam den Pastoor het woordt op, Seggende hy soude nu voor den dagh komen en met hem redenkavelen; vragende voorts, of hij van Godt of van den Duyvel was; de boose gheest antwoorde toen: „Van Godt".

Waer op den Prediker, onder anderen seijde: „Benje van Godt, soo moetje ook Goddelijke werken doen; Seght nu, wat wil God van ons hebben?", daer op den boosen gheest heeft geantwoordt: „Spillen!"

Den prediker vervolgde met groote ijver, en seijde: „Nu hoor ik datje van den Duivel bent"; hem verders uijt Gods H. Woordt wijdlopigh refuteerende. Echter vroegh den pastoor weder: „Waerom benje van gesonden?", waer op hy antwoorde: „Om te straffen."

Dae op seijde den prediker: „O heijl-loosen duivel! ghy zyt genoegsaem gesterft door u verwerp uijt den hemel tot in d'afgrondt der Helle." Wijders hem vraegende: „Wat wilje hebben datje deese Luiden soo plaeght?" Kreeg tot antwoordt: „Geldt."

Dit en meer andere voortbrengselen van deesen duijvel, heeft opgemelde Hr. Prediker ten vollen wederleijt; nae welke wederlegginge den Boosen gheest van 't spreeken opgehouden heeft, niet tegenstaende den prediker hem meermalen uyt daeghde, dat hy sigh eens soude zien laten wat voor een schepsel hy was, want hy noch last hadde met hem wat te discoureeren. Waer nae den Prediker of pastoor een yverig gebedt tot Godt uijt storte, soodanigh dat de oogen der omstanders en toehoorders van demoedt, by nae in tranen swommen: En in meer gedachte Hofstede, sedert dien tijdt, van dat gespuis gesuyvert gebleeven. Godt de Heere sy daer over gedankt, gelooft en verheerlijkt, ende bewaere Ons en alle goede Christenen voor dergelijke aanvechtingen, &nz.

Uit het voorgaande relaas is niet met zekerheid op te maken, wie bij deze spookgeschiedenis als „medium" heeft gefungeerd. Waar-

schijnlijk is één der twee genoemde dochters, Wentje of Grietje (of misschien ook beiden) hier als zodanig te beschouwen. Wie precies is niet uit te maken. Onze persoonlijke indruk – en wij geven die voor wat hij waard is – is, dat wij niet onmogelijk in het „Meijsje", aan wie de Pastoor vroeg: „ofse hadt kunnen bidden?" en dat waarschijnlijk wel bij de hele „bezwering" van de pastoor tegenwoordig zal zijn geweest, het bewuste Poltergeist-medium moeten zien. Wij weten nl. uit ervaring, hoe gevoelig dit soort verschijnselen is voor suggestie. En waar de aanwezigheid van de Pastoor, bekleed zoals hij in de ogen van het publiek is met de machtsmiddelen der Kerk [1]), waardoor op feilloze wijze demonen onschadelijk kunnen worden gemaakt, als een sterke suggestieve factor kan hebben gewerkt op het aanwezige Poltergeist-medium, is het niet te verwonderen dat aan „den boosen gheest" spoedig het zwijgen werd opgelegd, en nu voor goed. En voor dit Poltergeist-medium komt dan het meest in aanmerking het meisje van wie blijkbaar ook de pastoor vermoedde dat het op de een of andere wijze met de verschijnselen in verband stond.

1) Zie Dr. Ludwig: Ueber das Problem kirchlicher Schutzmittel gegen Spukbelästigung, Zeitschr. f. Parapsychologie, 1932, pag. 209.

„DE LEVENSSTOF"

EEN BESCHOUWING NAAR AANLEIDING VAN DE UITTREDINGSVERSCHIJNSELEN

DOOR DRa A. F. RUITENBERG-DE WIT

Het volgende artikel is een uittreksel uit een uitvoeriger opstel, dat aanzienlijk bekort is moeten worden om de omvang van een tijdschriftartikel niet ver te overschrijden. Daardoor heb ik hier en daar mijn toevlucht moeten nemen tot simplistische voorstellingen en soms veel minder uitvoerig kunnen zijn dan wellicht noodzakelijk geweest was. Voor staving der argumenten zij verwezen naar de opgegeven litteratuur.

Met de meeste nadruk wens ik vòorop te stellen, dat ik het hiervolgende niet als bewezen beschouw, maar als waarschijnlijkheden, die door experimenten bewezen zullen moeten worden.

De weerstand tegen het aanvaarden van de uittredingsphaenomenen, welke ook weer in het artikel van den heer Zorab „De Hadesreis"[1]) tot uiting komt, heeft mij altijd verbaasd. Nu heeft één ervaring (althans voor de betrokkene) meer overtuigingskracht dan tien dikke boeken. Eén maal heb ik tijdens een narcose zelf een uittreding beleefd en de realiteit van deze ervaring was zo dwingend, dat zij mij jarenlang bezig heeft gehouden. Deze uittreding met de „verklaring" van een „droom" af te doen kan wie zulks beleefde niet bevredigen. Natuurlijk bestaat de mogelijkheid van een zinsbegocheling en daarom vraagt de zelfcritiek om bewijzen, teneinde te trachten de innerlijke overtuiging objectieve geldigheid te verlenen.

Hiertoe zou ik twee argumenten willen aanvoeren:

1e. voor ieder, die een uittreding meemaakt, is de ervaring onvergetelijk, een predikaat, dat allerminst aan de droom toekomt. Terwijl het mij persoonlijk moeite zou kosten een willekeurige droom, zelfs van recente datum, te reproduceren (en ik droom elke nacht), staat deze „uittreding" mij nu na vijf jaar in alle détails nog zó duidelijk voor de geest als ware het gisteren beleefd.

2e. In een droom is men zich even weinig bewust van het lichaam als in het waakleven, wanneer het geen last veroorzaakt. Het lichaam is er, maar trekt in de droom *als substantie* gewoonlijk geen aandacht. Alle „uittreders" echter realiseren zich op een goed ogenblik, dat hun lichaam en kleding gemaakt zijn van een vreemde grijzige, enigszins doorzichtige, zeer lichte stof, die de eigenschap heeft door andere stoffen heen te gaan en zich geheel te richten naar het denken.

Ik vraag mij af, waarom deze ervaringen, die m.i. een sleutel in handen geven tot beter begrip van een enorm groot aantal paranormale phaenomenen, zo weinig bevruchtend hebben gewerkt op de parapsychologische litteratuur. Na al het materiaal, dat bijeen gebracht is[2]) en dat alles bij elkaar zeer overtuigend genoemd kan

worden, zou het parapsychologisch onderzoek m.i. zeer gebaat zijn met de aanvaarding van de uittredingen als werkhypothese. Is men bang, door deze phaenomenen te accepteren, gedwongen te zullen worden de ziel uitgebreidheid toe te kennen en daarmee het materialisme, dat nog zo kort geleden onder gejuich aan de kant gezet is, weer binnen te halen? Of schijnen nu juist de spiritisten gelijk te krijgen en komt de weerstand van de materialisten?

In ieder geval mag men zich bij het wetenschappelijk onderzoek nooit van het constateren van feiten laten afhouden, omdat die niet in het opgebouwde systeem passen. Wel is het steeds een vereiste (in de parapsychologie zo goed als in iedere andere wetenschap), *die* geconstateerde feiten met wantrouwen te bezien, die:

a. een degelijke wijsgerige achtergrond missen;

b. in strijd zijn met het logisch denken;

c. bereikte resultaten van onderzoek, die hun deugdelijkheid vele malen bewezen hebben, logenstraffen.

Zeer gelukkig mag men zich daarentegen prijzen, wanneer niet alleen aan deze negatieve eisen voldaan wordt, maar wanneer bovendien blijkt, dat:

a. de nieuw-geconstateerde feiten geheel passen bij wat als uitkomst van abstracte speculatie sinds de alleroudste tijden van het menselijk denken en in de loop der eeuwen steeds weer naar voren gebracht is en nog steeds wordt, dat:

b. het logisch denken de waargenomen feiten a priori doet verwachten, dat:

c. er niet alleen geen tegenstrijdigheid bestaat met bereikte resultaten, maar veel raadselachtigs duidelijker wordt.

Wordt aan deze positieve eisen voldaan, dan dient men niet alleen geen wantrouwen meer te koesteren tegen de geconstateerde feiten, maar moet hun met vreugde een ereplaats ingeruimd worden onder de phaenomenen, die de weg gewezen hebben tot de waarheid.

Aannemelijk te maken, dat er ten aanzien van de uittredingsphaenomenen alle reden is voor deze vreugde, is het doel van dit artikel.

a. De wijsgerige achtergrond der uittredingen.

De uitgetredene neemt waar, dat hij het gewone lichaam heeft verlaten, maar verder geheel intact is gebleven: hij denkt en handelt, heeft ook een lichaam, maar van een merkwaardige nooit-eerdergeziene stof gemaakt. Deze stof gehoorzaamt aan het denken of beter: aan iedere nauwlijks gerealiseerde gedachteflits. Ik herinner me nog nauwkeurig, dat ik voor de operatietafel stond, waarop mijn lichaam lag. Ik stond naast de dokter, wiens aandacht ik trachtte te trekken door hem bij de mouw te grijpen. Hij nam echter geen

notitie van mij. Ik realiseerde mij, dat dat vastgrijpen niet lukte, keek en zag hoe mijn grijzige, enigszins doorzichtige hand door zijn arm heen ging. Ik dacht: „Vreemd, waarom blijft die hand niet liggen" en nauwlijks had ik me op deze gedachte geconcentreerd, of de hand bleef liggen. Deze ervaring trof ik later in de meeste beschrijvingen van uittredingen aan: *het denken staat bij de uitgetredene in bijzonder nauwe relatie tot het zijn.*

Nu wordt de stof, zoals wij die kennen in het dagelijks leven, door oppervlakten begrensd. Wordt mogelijk *deze* „stof", die andere stoffen doordringt, niet door oppervlakken begrensd en is zij misschien (van nature) een vier- (of meer-) dimensionale stuf? („van nature", want concentratie van het *bewuste* denken kan blijkbaar tot een „normaal", drie-dimensionaal gedrag leiden). Er zijn natuurlijk ook andere mogelijkheden, maar ik denk hier aan de woorden van Maeterlinck (in „La vie de l'espace"): „. . .dans la quatrième dimension la matière est perméable, réversible et soumise à l'esprit".

Ieder, die de macht van het niet- of nauwlijks-bewuste denken over deze astrale stof zelf heeft waargenomen, moet zich afvragen of hier de relatie tussen beide niet zó nauw geworden is, dat geest en stof, denken en zijn samenvallen.

Wat wij hier meemaken is door alle eeuwen heen uitkomst van abstracte speculatie geweest. Al te zeer zijn wij geneigd het werk van de grote denkers als een edel spel te beschouwen, gemaakt om ons te verheugen door in het verheven gebouw van hun denken rond te dwalen: wij vergeten dan, dat zij een realiteit of liever *de* realiteit tot grondslag hebben of bedoelen te hebben. Het is hier niet de plaats om deze lijn in het wijsgerig denken uitvoerig te volgen. We kunnen wijzen op de oude Indische mystiek, een enkele naam noemen als Parmenides en Spinoza. Het centrum treffen we aan in de identiteitsphilosophie: in de uittredingsphaenomenen zien wij a.h.w. een stukje gedramatiseerde identiteitsphilosophie. In zeker opzicht is parapsychologie experimentele metaphysica. Wanneer ik zeg „identiteitsphilosophie" denk ik om te beginnen aan Fichte, die uitging van het Ik, dat in zichzelve en krachtens zichzelve een objectenwereld voortbrengt, later, but not least! aan wat wij misschien beter doen te noemen: „het absolute identiteitssysteem van Schelling" [3]). Schelling onderscheidt in het zijn, dat denken is, geen subject en object meer, voor hem vallen Ik en niet-Ik samen. Maar om dit nader toe te lichten is het nodig terug te keren tot ons uitgangspunt: op de wijsgerige achtergrond kom ik later nog terug.

b. Strijdt wat wij zien met het logisch denken?

In de uittredingsphaenomenen zien wij iets „stoffelijks" het lichaam verlaten, iets, dat denkt en leeft. Het gewone lichaam heeft „het

bewustzijn verloren". Nu zijn er vele toestanden, waarbij het lichaam geheel of gedeeltelijk het bewustzijn kan verliezen. Zij lopen in talloze gradaties van eenvoudig „verdiept zijn", bijvoorbeeld in een boek, over trance, slaap en bewusteloosheid naar schijndood en dood (om maar enkele punten aan te stippen.) *De vraag is, dunkt mij, gewettigd of niet al deze passieve toestanden één gemeenschappelijke grond hebben, n.l. deze: dat datzelfde „stoffelijke iets" het lichaam gedeeltelijk of geheel verlaat.*

Men vergelijke ook de woorden, waarmee Raoul de Fleurière zijn passieve toestand beschrijft, die door Dr. Tenhaeff[4]) aangehaald worden: ...„ik ben dan in een andere toestand... het is of mijn persoonlijkheid verdubbeld is of liever, het is alsof een persoonlijkheid, die in het diepste van mijn wezen verborgen was, *eensklaps te voorschijn is getreden* en zich aan mijn gewone persoonlijkheid toevoegt".

„Slaapschokken" doen zich dan ook voor zowel bij het inslapen als bij epileptische bewustzijnsinzinkingen[5]), trancetoestanden[6]) (en bij uittredingen! zie G. Zorab in „De Hadesreis"[7]): „...onderging mijn lichaam een hevige schok."): ze hebben m.i. ook allen een zelfde oorzaak: n.l. het zich losmaken uit het lichaam van dat „stoffelijke iets", van die „levensstof", zoals ik ze ad interim, tot iemand een betere naam bedenkt, zal noemen. *Ook de gewone slaap (en droom) is een uittreding* (van de levensstof.) Ieder, die gewend is acht te slaan op het ogenblik, dat hij uit de slaap ontwaakt, moet, dunkt mij, deze ervaring te eniger tijd opdoen. Vgl. de droom van mevr. B.[8]): „Op een nacht *droomde* ik enz.... met een schok kwam ik van de zittende houding *neervallen in het liggende, slapende lichaam*, ineens was de droom uit, ik werd wakker en opende de ogen..."

Zeer onlangs had ik vlak voor het wakker worden deze droom: Men was bezig een enorm groot, zwaar iets (zoiets als een piano) op te takelen. Ik dacht: „blijf uit de buurt, zo met een komt het naar beneden en zal je vermorzelen." Tot mijn grote verbazing werd ik er met enorme zuigkracht heen getrokken. Tevergeefs probeerde ik nog me ergens aan vast te grijpen: ik kwam precies terecht waar het enorme ding neerkwam. Ik was ineens wakker en dacht: „het heeft me toch niet verpletterd".

Een wekdroom dus. Het „zware ding" was mijn eigen lichaam, het uitgetreden lichaam maakte de beweging, die de droom aan het stoffelijk lichaam toedichtte. Iets dergelijks zien wij, wanneer wij in een stilstaande trein zitten en een andere trein langs ons heenrijdt: het is dan, alsof het onze eigen trein is, die rijdt.

Terloops zij hier opgemerkt, dat onze dromen dikwijls de bewegingen van het uitgetreden lichaam verwerken. Men vergelijke de droom, door den heer Zorab vermeld[9]), waar de stijging van het uitgetreden lichaam door de droom bewerkt is tot hemelreis. Ik ver-

moed ook, dat het omhooggaan van het metaorganisme (wat een andere naam is voor astraallichaam of uittredingslichaam) de oorzaak is van de euphorie, die zo vaak tijdens narcosetoestanden voorkomt. Velen hebben dan „onbeschrijfelijk heerlijk gedroomd" (zonder zich te herinneren, wat).

Het is dan ook m.i. niet zo, dat men een bewuste uittreding als „een soort droom" moet beschouwen, zoals de heer Zorab in de Hadesreis" voorstelt, maar omgekeerd: *de droom, beter nog de slaap, houdt een uittreding in.* (Ik kom hier, nolens volens, in harmonie met de inzichten der theosophen.)

Men werpe mij nu niet tegen, dat we aldus het bekende met het onbekende verklaren. De uittreding als „een soort droom" te beschouwen is geen betere „verklaring" dan het omgekeerde. Het wezen van de droom en ook van de slaap, is ons even onbekend als de uittreding. Slaap en droom zijn alleen maar „gewoon" in de betekenis van „dagelijks voorkomend", niet van „in hun wezen verstaan". De vele, in de loop der jaren naar voren gebrachte, slaaptheorieën zijn meer ingewikkeld dan bevredigend.

Nu plegen niet alleen de mensen te slapen, maar al wat leeft, plant en dier. Wanneer wij dus zeggen, dat het „bewustzijn" de mens verlaat in de slaaptoestanden, dan drukken wij ons niet juist, althans niet volledig uit. Wat ons geheel of gedeeltelijk verlaat is evenzeer datgene, wat Freud het „Es" en Westerman Holstijn[10]) de „psyche" noemt: het is de betekenis die „psyche" heeft in de oude Griekse philosophie. In zoverre sluit ik mij echter bij dit oud-Griekse psychebegrip nog meer aan dan bij de genoemde geleerden, dat ik deze psyche, evenals dat in de Griekse oudheid het geval was, dus *concreet* zie.

Dit in ons levende, concrete leven, het „denkend" en organiserend principe in de menselijke persoonlijkheid, wordt in ons waakleven beperkt door het „Ik", het bewuste waarnemings-Ik, dat bij het kind geleidelijk ontstaat en een „ontwikkelingsproduct" is van het „Es". (Westerman Holstijn). Plant, dier en zuigeling hebben wel psyche, wel „Es", maar geen IK. Bij de volwassen mens zijn de twee elementen niet te scheiden: in het waakbewustzijn heerst het IK met min of meer vaste hand over het Es (of tracht zulks te doen), in slaaptoestanden ziet het ES zijn kans schoon, maar is niet altijd in staat zich geheel van het IK te ontdoen. Dit ES, *dat m.i. dus „stoffelijk" is,* kan onder bepaalde omstandigheden het lichaam (gedeeltelijk) verlaten. Men spreekt dan van uittreding van het „astraal lichaam".

Wat de terminologie betreft: ik koester grote wrok tegen de term „lichaam", al is het gebruik ervan bij het spreken over deze dingen onvermijdelijk. Het is de term „*lichaam*", die, naar mijn mening, het inzicht heeft tegengehouden, dat we hier *een oorspronkelijk ongevormde*

stof hebben, dezelfde die het lichaam gedeeltelijk verlaat in alle andere passieve toestanden. Dit „lichaam" is evenzeer een product van ons denken als de kleren, die de uittreders allen verklaren te dragen, (al moeten wij ons waarschijnlijk wel voorstellen, dat er door de kracht van het bewustzijn op den duur een natuurlijke cohaesie van die stof ontstaat.)

Evenmin als wij ons lichaam zonder kleren denken, denken wij onszelf zonder lichaam.

Het is ook de term astraal *„lichaam"* geweest, die de veronderstelling heeft geimpliceerd, dat het zich *geheel* uit het stoffelijk lichaam moet vrij maken om een uittreding tot stand te brengen. *In werkelijkheid is in elke passieve toestand, uitgezonderd de dood, de uittreding van de levensstof partieel.*

Plant, dier [11]) en zuigeling, die geen IK-bewustzijn hebben, kunnen dan ook geen astraal *lichaam* hebben, maar de stoffelijke psyche zal vermoedelijk hun lichaam zonder vaste vorm verlaten. Dit zou kloppen met een geval, dat vermeld is in het Zeitschrift für Parapsychologie 1928 [12]). Ook bij volwassen personen kan de levensstof in bepaalde omstandigheden in ongevormde toestand het lichaam verlaten (waarover later). Een in beperkte kring van de S.P.R. optredend proefpersoon vertelde juist onlangs van deze „wolkjes" – NIET naar aanleiding van een vraag in die richting. Ze zijn trouwens door velen waargenomen. Zij vinden zelfs bevestiging in het voorbeeld van Plutarchus, dat de heer Zorab in de „Hadesreis" citeert uit Prof. Hartman's „Avondzon des Heidendoms". (Als „slachtoffer" zoals de heer Zorab doet, zou ik de bewuste uittreder niet willen kenschetsen. Eerder kan men van slachtoffer spreken wanneer de uittreding van de levensstof niet voldoende plaats heeft, waardoor praten in de slaap en in erger gevallen, slaapwandelen ontstaat.)

Om nu nog even op de wijsgerige achtergrond van dit alles terug te komen: wat wij hier zien is gedramatiseerde identiteitsphilosophie. Vgl. allereerst Fichte [13]): „zijn uitgangspunt is het zuivere IK, dat voor hem de betekenis krijgt van wereldgrond. Het IK stelt eenvoudig zichzelf. Het IK hier bedoeld is boven-individueel, vóórbewust (niet in tijdelijke maar in logische zin") [14]).

Zal het komen tot individualisering van het IK, zal het komen tot *bewuste* persoonlijkheid, dan kan het bij deze identiteit niet zonder meer blijven, dan moet het IK tegenover zich het andere stellen, het NIET-IK, dat bij Fichte dus niet de betekenis heeft van realiteit buiten het IK, maar veeleer van het in- en door – het IK, ten behoeve van eigen zelf-ontvouwing tegenover zich gestelde. Zo wordt bij Fichte een wereld van objecten mogelijk, het IK is activiteit, die in zich zelve en krachtens zichzelve een objectenwereld voortbrengt. Fichte spreekt van „produktive Einbildungskraft".

Bij Schelling in zijn latere tijd is het principe van de identiteitsphilosophie „de totale indifferentie van het subjectieve en het objectieve”. Het absolute, inidfferent, is voor de kennis subject en object. Er zijn tegen Schellings systeem natuurlijk bezwaren in te brengen, die onmiddellijk evident zijn. Dr de Jong [15]) formuleert ze aldus: „Denken (om het zo algemeen mogelijk uit te drukken) vereist een „iets”, dat denkt... en een denkend iets, is... een persoon, resp. een IK. Een „onpersoonlijk” of „bovenpersoonlijk” kennen, mag men niet anders beschouwen dan als een wanbegrip”.

Volgens Weersma is het beginsel van Schelling's identiteitsphilosophie metaphysisch volkomen onvruchtbaar.

Parapsychologisch behoeft het dat m.i. echter niet te zijn. De bezwaren tegen zijn stellingen aangevoerd, gelden voor het bewuste denken van de mens, dat tot de drie-dimensionale wereld behoort. Een spoor van „onpersoonlijk” denken zien we in de telepathie, een verschijnsel dat tot stand komt zonder geestelijke zelfwerkzaamheid van de ontvanger, en is het onbewuste denken en organiseren, dat wij als een deel van de menselijke persoonlijkheid erkennen, eigenlijk iets anders dan een onpersoonlijk denken? Het is ditzelfde deel onzer persoonlijkheid, dat in staat is zich los te maken van tijd en ruimte (paragnosie). In een vier-dimensionale werkelijkheid (opgevat als een eeuwig Hier-Nu) is een ineenvloeien van subject en object wel degelijk denkbaar.

In iedere droom voeren wij eerst een stukje Fichte, daarna een stukje Schelling op en ik geloof zelfs, dat Schelling in de dood de alleenheerser is. Het zou mij niet verwonderen als de op aarde veelverguisde Schelling (met andere mystici) een standbeeld had aan de poort van de onderwereld.

Het is natuurlijk niet mogelijk in dit kort bestek nader op deze wijsgerige vraagstukken in te gaan: het zou een studie apart vereisen.

Allerlei vragen wachten nog op antwoord. In de eerste plaats: *Wanneer de psyche uittreedt, waarom komt zij dan de ene maal terecht in de droomwereld en een ander maal in de alledaagse werkelijkheid?*

Hier moeten wij trachten de lijn van de redenering zo zuiver mogelijk door te trekken. *De vier-dimensionale werkelijkheid wordt geregeerd door het denken.* Geraken wij nu normaal in slaap dan komt het bewustzijn van lichaam en omgeving langzaam op de achtergrond, z.g. diffuus bewustzijn: er is dan niets bijzonders om ons druk over te maken; is er dat wèl, dan blijft de slaap eo ipso uit. In gewone omstandigheden behouden wij bij het inslapen nog slechts een vaag bewustzijn van onszelf en wij laten onze gedachten „de vrije loop” (voortreffelijke uitdrukking): een toestand van bewustzijnsverwijding dus. De naar buiten tredende levensstof wordt wat ze in wezen is, voordat ons IK haar in het platte vlak van het bewustzijn opborg:

n.l. *leven* en voor de mens tevens *beleving* (in de ruimste zin). Al te veel wordt m.i. de droom beschouwd als een utiliteitsmechanisme: als „behoeder van de slaap" (Freud [16])) of als een „poging van het onderbewustzijn om zich te doen kennen" [17]). Al zal niemand willen ontkennen, dat er met beleid en vernuft uit de droom wel wat over onze „hôte inconnu" te leren valt, bijzonder geslaagd is hij in deze functie m.i. toch in ieder geval niet, daar er gewoonlijk een psychiater aan te pas moet komen om uit te leggen wèlke de boodschap is, die het innerlijk ons te melden heeft; waarbij de interpretatie dan nog sterk afhankelijk is van de persoonlijke inzichten van de psychiater.

Ik geloof, dat wij dromen, omdat wij leven of beter *door*dat wij *zijn:* het waarom is niemand bekend. De ongedifferentieerde gedachtenmaterie, die *wij* zijn, *leeft.*

Naarmate wij nu het IK-bewustzijn beter kunnen vasthouden, is de droom duidelijker, samenhangender [18]). In de meeste droomtheorieën wordt er op gewezen, dat wij vermoedelijk alleen van de dromen aan het begin en aan het eind van de slaap enige herinnering behouden. Die van het middelste, diepste slaapgedeelte, zouden wij ons nooit herinneren.

Het komt mij zeer plausibel voor. Bij verminderde invloed van het lichaam, begint het ES steeds meer te winnen van het IK en zal het tenslotte bijna geheel overstromen. Het Es kan zich uitleven in de slaap, maar het zal niet gekend worden als het IK er niet is om de beleving te registreren. *Deze „dromen" kunnen wij dus nooit kennen*: het is *leven* maar geen *beleving*. Vermoedelijk wordt, wat eerst een „astraal *lichaam*" was, een astrale wolk, althans minder vast van vorm, wanneer het IK de contouren niet meer vasthoudt. Tot aan het eind van de slaap, de levensstof geleidelijk of plotseling (wekdroom) terugvloeit in het lichaam en het IK-bewustzijn en daarmee de gekende droom terugkeert. (Dat terugvloeien geschiedt volgens de meeste uittreders door het „fluïdieke koord", dat de verbinding van astraal en stoffelijk lichaam vormt. Ik heb dat zelf niet gezien, vermoedelijk, omdat ik te verbijsterd was en de ware zin voor het parapsychologisch onderzoek mij op dat moment ontbrak. Ik meen echter, daar mijn ervaringen tot in bijzonderheden overeenstemmen met wat ik later van anderen las, dit detail zonder bezwaar als waar te mogen aannemen.)

Vergelijken wij nu hiermee de ervaringen van de bewuste uittreders, dan valt in de allereerste plaats op de geheel andere omstandigheden, die aanleiding geven tot het bewustzijnsverlies. Het zijn gewoonlijk plotselinge gebeurtenissen, sport- of verkeersongevallen, maar meestal komt het bewustzijnsverlies tot stand door narcose voor operaties. Het verwondert ons dus niet, dat ze, zoals de heer Zorab opmerkt, de laatste zestig jaar op de voorgrond treden: de

anaesthesie is ongeveer zo oud, evenals intensieve sportbeoefening en druk verkeer. Het zijn dus veelal momenten van enorme concentratie op de eigen persoon, vaak in een helverlichte operatiekamer, omstandigheden, die een gewone slaap ten enen male onmogelijk zouden maken. Een sterke bewustzijnsvernauwing dus, en gezien de mogelijke identiteit (c.q. enge relatie) van „denken" en levensstof, mag het resultaat ons niet al te zeer verwonderen.

Wat nu betreft de vraag, door de heer Zorab gesteld, of we deze verschijnselen bij de primitieven vinden: ze komen ook daar en over de gehele wereld sinds de alleroudste tijden voor [19]). Persoonlijk verwacht ik ze er eigenlijk, in tegenstelling met zoveel andere paranormale phaenomenen, althans op den duur minder dan in de Westerse wereld. Behalve dat de hierboven genoemde aanleiding gevende omstandigheden zich wel minder vaak voor zullen doen (hoewel er toch altijd al middelen bekend waren, die de plaats van onze narcotica innamen: heksenzalven e.d.), zou ik willen aanvoeren, dat de Oosterse mentaliteit zich kenmerkt door weinig IK-besef, een mystische instelling, een niet scherp-scheiden van subject en object. (De prestatie, die bijvoorbeeld pinda-Chinezen leveren door dagen achtereen te staan suffen tegen een winkelpui, zou voor de gemiddelde Europeaan een helle-straf zijn.)

Dat het niet *altijd* deze bijzondere omstandigheden zijn, die de inleiding van de bewuste uittreding vormen, mag m.i. niet tegen deze redenering aangevoerd worden. Steeds meer blijkt, dat de z.g. para-normale gaven in wezen een algemeen menselijke eigenschap zijn [20]) en dat de vermogens, die bij personen van *bijzondere* psychische structuur vrij geregeld spontaan aan de dag treden (c.q. opzettelijk te voorschijn geroepen kunnen worden: men vergelijke de stigmatisatie van de katholieke heiligen met de opzettelijke van Paul Diebel) onder *gewone* (althans niet abnormale) omstandigheden, zich bij *„gewone"* mensen nu en dan onder *bijzondere* omstandigheden voordoen. Men kan zich de factoren van de term, geloof ik, zelfs evenredig voorstellen.

Om terug te keren tot de uittredingsphaenomenen: in het licht van de identiteit van denken en zijn moet men m.i. ook de twee punten zien, die de grootste moeilijkheden hebben opgeleverd voor het verstaan van deze verschijnselen.

In de eerste plaats: *de autoscopie*. De innerlijke gespletenheid, die vele geïntroverteerden bij zichzelf waarnemen (zichzelf in gedachten aanspreken met „je", praten in zichzelf), is hier gedramatiseerd, zoals de psyche dat pleegt te doen wanneer zij de kans krijgt. Het is m.i. geen toeval, dat zoveel kunstenaars: schrijvers, dichters (de Musset, Shelley o.a.) de autoscopie uit ervaring kennen. Zij plegen geïntroverteerden te zijn en bovendien eidetici: wat m.i. wil zeggen, dat het

onderbewuste denkleven zich onder omstandigheden gemakkelijk realiseert in de levensstof. Hun sterk bewustzijn van de „andere" (Doppel-Ich) leidt zo tot het *zien* van dit andere zelf. Ten onzent is het de dichter A. Roland Holst, die de autoscopie ervaren heeft, getuige zijn woorden uit „Een winter aan zee":

> ....in dit nauwe
> duindal komt het wel voor,
> dat men zichzelf ontmoet,
> en aanziet en moet lezen
> in de andere blik. Dit oord
> suizelt van angst en vrezen.

Ook de autoscopie is opzettelijk te verwekken (Zie: W. H. C. Tenhaeff „De onzienlijke wereld" pag. 90). (Tussen de verschillende „soorten" van autoscopie zou ik alleen gradueel, géén essentieel verschil willen zien). In wezen is het hetzelfde wat werd waargenomen bij Eusapia Palladino en bij Rudi Schneider tijdens de proeven van Osty (onzichtbaar) en Price (zichtbaar) d.w.z. het voorstellingsleven krijgt gestalte. Osty noemde de levensstof „la substance X". „Het schijnt", schrijft Dr Dietz [21]), „een semi-materieel agens te zijn, dat de neiging heeft tot het aannemen van organische lichaamsvormen... het is echter „levend" en gehoorzaamt aan geestelijke impulsen... al behoeft dit nu niet juist een „schepping uit niets" te zijn, *zodra wij maar afstappen van het vooroordeel, dat de wereld onzer innerlijkheid per se objectief „niets" zou moeten wezen*".

Het tweede moeilijke punt is de kwestie van de *zichtbaarheid* der phantomen. In het algemeen zijn de bewuste phantomen voor anderen (niet-helderzienden) niet waarneembaar, de waarneembare phantomen zijn niet bewust. Moet het antwoord weer niet hetzelfde zijn?

Treedt er een „gedachtebeeld" op (zoals ze gewoonlijk genoemd worden) – er zijn honderden gevallen van bekend in de parapsychologische litteratuur – dan is er altijd sprake van een sterke concentratie op iets in de *buitenwereld*, de handeling wordt a.h.w. *van buiten af gezien*. Deze gedachtebeelden zijn wel degelijk reëel. De vraag of het nog wel langer verantwoord is om zich in dergelijke gevallen van de hypothese der mentale suggestie te bedienen (zie T.v.P. XVI, 2, pag. 87), moet m.i. met een volmondig „neen" beantwoord worden. Een typisch voorbeeld van zo'n zichtbare, onbewuste verschijning is het spook: een pathologische fixatie op bepaalde feiten, plastisch voorgesteld: de astrale gestalte voert steeds dezelfde zinloze handelingen uit.

De bewuste uittreder is niet waarneembaar: deze plastische uitdrukking van het bewustzijn wordt alleen *van binnen uit gezien*. Dit bewustzijn, dat afkomstig is uit de drie-dimensionale wereld en tot

het gebied van het lichaam behoort, zonder dat lichaam te handhaven blijkt zeer moeilijk. *Wanneer* het geschiedt, duurt het kort (mijn eigen ervaring, het voorbeeld in „De Hadesreis" op pag. 72). Worden andere elementen dan het IK in de aandachtsconcentratie opgenomen, dan verdwijnt het bewustzijn van zichzelf. Niettemin zijn er voorbeelden van zichtbaarheid gepaard aan bewustzijn bekend. Een bekend geval is dat van de heer Wilmot en zijn vrouw (Proc. S.P.R. Dl. VII, p. 41–45; zie ook Dr P. A. Dietz, Telepathie en Helderziendheid, den Haag, 1936, blz. 139–140.)

Een derde vraag: weten wij iets van die stof, waaruit de psyche bestaat? Het is interessant zich rekenschap te geven van de aard van deze stof aan de hand van de eigenschappen, die de feiten ons schijnen te tonen, (al zal een en ander natuurlijk nog door experimenten bevestigd moeten worden).

1. In het menselijk lichaam produceert de levensstof electriciteit, (het electro-encephalogram).
2. Zij absorbeert infra-rode stralenbundels (proeven van Osty).
3. Zij vlucht voor bepaalde chemicaliën, bijv. broom. (Een hond, die lange tijd kunstmatig wakker gehouden was, stierf door opeenhoping van broom in de hersenen). Ook andere chemische stoffen hebben deze uitwerking: de narcotica.
4. Zij blijkt andere stoffen te kunnen doordringen.
5. Deze „stof" is het organiserend principe in de mens.
6. Wat de zetel van de stof betreft hebben we reden te veronderstellen, dat ze wel in het gehele lichaam voorkomt, maar *geconcentreerd* in de hersenen, door de kwetsing waarvan algeheel bewustzijnsverlies of de dood volgt.

Eigenschap 4 stempelt haar mogelijk tot een vier-dimensionale stof, dus wezenlijk verschillend van wat men gewoonlijk onder stof verstaat, al heeft zij daar andere eigenschappen mee gemeen. *De levensstof is de materie van de vierde dimensie.* De levensstof betekent de verzoening tussen materialisme en spiritualisme (*niet spiritisme*).

c. Worden bereikte resultaten van onderzoek gelogenstraft of wordt er in tegendeel een helderder licht geworpen op veel verschijnselen?

Het laatste is ontegenzeggelijk het geval. Wie er vijf minuten over na denkt zal tot de conclusie komen, dat men er ook een jaar over kan nadenken zonder zich te vervelen. Het materiaal is zo overstelpend, dat er gemakkelijker een boek dan een tijdschriftartikel over geschreven kan worden. Ik zal mij hier dan ook zeer beperken: ieder kan voor zichzelf op ontdekking uitgaan. Ook al houden wij ons voor ogen, dat de bezigheid van het „verklaren" nooit iets anders is dan het wat verder wegschuiven van de grens van het onbegrijpelijke: het is een puur genoegen om in het licht van de stoffelijke

psyche, de denkende levensstof het gehele terrein van de parapsychologie nog eens de revue te laten passeren. Voor de paraphysische verschijnselen als daar zijn: telekinese, para-normale beeldvorming, de fakir-phaenomenen, para-normale klopgeluiden enz. enz., is de waarde van de theorie zonder meer evident. Denk ook eens aan Coué, de weerwolfverhalen, zelfdoding door middel van ziekte, de pseudo-zwangerschap, een mogelijk „objectieve" grond van hallucinaties, die volgens Wiersma alleen optreden wanneer dienovereenkomstige voorstellingen aanwezig zijn. Ik schrijf hier een paar punten op zoals ze me invallen: ieder, die er even over nadenkt, kan er tien andere bijzetten, die veel beter te verstaan zijn door de „levensstof", de stoffelijke psyche dan door het abstracte zielsbegrip.

Ook de parapsychische verschijnselen (in wezen moet er dus geen verschil bestaan tussen para-physisch en para-psychisch) winnen aan begrijpelijkheid, zij het, dat deze meer lijden onder het euvel, dat de vierde dimensie aankleeft (of beter, dat de mens aankleeft) n.l. wij kunnen het ons moeilijk „voorstellen" of „indenken".

Wij kennen allen de luciditeit, die optreedt voor het slapen gaan. Van problemen, die overdag onoverkomelijk moeilijk waren, zien we plotseling de oplossing. Soms willen we ergens „een nachtje over slapen". Deze dingen zijn te bekend, om er hier nog eens over uit te wijden. We zien, dat, wanneer het-bewust-denkende leven ons lichaam begint te verlaten, het denken productief kan worden op een wijze, die we tevoren niet konden vermoeden: het is niet meer gebonden aan de drie dimensies. In trance treden divinatie van heden, verleden en toekomst op. Dunne-effecten tijdens de slaap zijn vrij algemeen. Het lichaam met zijn hersenen en het IK, dat zich in die drie-dimensionale omgeving thuis gevoelt, blijkt een rechtvaardige metgezel, die ons verstandig door de gevaarlijke wereld heen leidt, (Bergson over de hersenfunctie), maar die wel wat bekrompen en kortzichtig is. Het ES, dat zijn woning in de vierde dimensie heeft, kan tot grote prestaties voeren, mits het IK contrôle blijft uitoefenen. Is dit laatste niet het geval, realiseert de psyche zich zonder afdoende contrôle, dan wordt de mens ongeschikt voor het dagelijks leven (dagdromen, hallucinaties). Het is op deze smalle grens, dat de kunstenaar zich beweegt. Hier geldt in de meest letterlijke zin: du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas. Waanzin en genie staan dicht naast elkaar (van Gogh, Hölderlin).

Een „physische" verklaring van de telepathie (natuurlijk *niet* de oude stralingshypothese) wint nu m.i. ook weer aan waarschijnlijkheid, al is deze verklaring niet in de gewone zin „physisch". Het voert ons alleen tot een soort Stoïsch wereldbeeld, iets, waar ik persoonlijk geen bezwaar tegen heb, daar de Stoïcijnse denkbeelden (– de ziel is stoffelijk en een deel, een uitvloeisel van het wereld-

pneuma, waardoor de mens deel heeft aan de godheid –) vele onverklaarbare feiten toegankelijker maken (astrologie!). Men vergelijke de Indische leer, dat de gehele kosmos niets anders is dan een immense ekphorie van het magisch denken van de eeuwige Brahma [22]). We komen dus wéér in de mystiek terecht.

Bewijzen de uittredingsverschijnselen het voortbestaan van de mens na de dood? Hierop is natuurlijk geen apodictisch antwoord te geven. Trekken we de lijn van de redenering door, dan moeten wij verwachten, dat de persoonlijkheid, naarmate deze in het leven bewuster was, ook bewuster en langer zal voortleven. Maar het IK, dat geen contact meer heeft met het drie-dimensionale leven (behalve misschien op de spiritistische seance???) verliest langzaam maar zeker van het ES.

Dit is nu juist precies het beeld, dat Dr Dietz in het „Wereldzicht" ons geeft als uitkomst van de bevindingen op spiritistische séances: er zijn wel „bewustzijnsflitsen", maar „de overledene schijnt te verkeren in een toestand van droom, waarin de ervaringen uit het aardse leven worden verwerkt als de dagresten in de normale slaapdroom".

Het is een strijd tussen IK en ES, tussen derde en vierde dimensie, tussen Fichte en Schelling, waarin Fichte wel eens op een tijdelijk succes kan bogen, maar die toch uiteindelijk door Schelling onherroepelijk gewonnen wordt. De religieus-getinte gemeenplaatsen, die op de gemiddelde seance naar voren worden gebracht, geven eerder de indruk, dat de „geesten" door de spiritisten over het hiernamaals zijn ingelicht dan de spiritisten door de geesten. Hoe minder bewust de persoonlijkheid, hoe minder voedsel het IK krijgt, des te sneller zal het verslagen zijn door het ES.

Dat gemaakte afspraken om zich na de dood aan overlevenden kenbaar te maken zullen helpen bij het vasthouden van het bewustzijn, lijkt mij aannemelijk, speciaal wanneer het iemand geldt, die zich tijdens het leven veel met parapsychologische problemen heeft bezig gehouden (Myers). Opmerkelijk is in dit verband de leer van sommige Stoïci (Chrysippus), dat de menselijke ziel sterfelijk is, maar alleen de ziel van de „wijze" (in de betekenis, die dat bij de Stoa heeft) voortleeft tot de ekpyrosis (de terugkeer van alle dingen in de goddelijke oerziel). Dat wij vóór het uiteindelijk bewustzijnsverlies nog zoiets als een „antwoordenlijst op het problemenboekje des levens" zouden ontvangen lijkt mij niet waarschijnlijk. Ik geloof niet, dat wij daar al aan toe zijn. Een objectieve bestudering van de constructie van het heelal moet, dunkt mij, het inzicht opleveren, dat de mens, althans de individu, zijn eigen importantie grotelijks pleegt te overschatten.

In verband met het voorgaande en gesteld, dat ik dit juist zie,

vraag ik mij wel eens af, of de spiritisten niet heel verkeerd doen, door hun seances (voor zover er al sprake is van een werkelijk contact) het bewustzijn der overledenen te voeden en wakker te houden. In de Oudheid werd de dronk uit de Lethe als het kostbaarst geschenk der onderaardse goden beschouwd en zegt Socrates niet in de Crito, dat hij de dood niet vreest, wanneer die een droomloze slaap betekent, want dat wij weinig momenten in ons leven kunnen aanwijzen, waarin wij gelukkiger waren dan in de nacht, in welke wij sliepen zonder dromen [23])?

De allerlaatste vraag, die naar de zin van dit alles, zal wel nooit opgelost worden. Wat ons niet behoeft te verhinderen in die zin te geloven. Waarom ik zou willen eindigen met de bekende woorden van Spinoza, voor wie uitgebreidheid en denken attributen van de ene substantie waren en die zo grote invloed op Schelling gehad heeft: „*Qui recte novit omnia ex naturae divinae necessitate sequi et secundum aeternas Naturae leges fieri, is sane nihil reperiet, quod Odio, Risu aut contemptu dignum sit*".

(Wie overtuigd is, dat alles volgt uit de noodzakelijkheid van de goddelijke natuur en geschiedt volgens eeuwige wetten der Natuur, die zal zeker niets vinden, dat haat, spot of minachting verdient).

NOTEN EN AANTEKENINGEN

1) T.v.P., XVI, No. 2.
2) W. H. C. Tenhaeff: Beknopte handleiding der psychical research, deel I, Het astraal lichaam. Den Haag, 1926.
3) H. A. Weersma: Identiteitsphilosophie, Encycl. handb. v. h. mod. denken, 2de druk, Arnhem, 1942.
4) T.v.P., XVI, No. I, pag. 31.
5) E. D. Wiersma: Capita psychopathologica, Groningen, 1931.
6) T.v.P., XVI, No. I, pag. 32.
7) T.v.P., XVI, No. 2, pag. 72.
8) P. A. Dietz: Mensch en droom, Leiden, 1935, pag. 230.
9) T.v.P., XVI, No. 2, pag. 72. Opmerkelijk is ook op pag. 68: „een prachtige boven het omringende landschap *verhoogde* weg".
10) A. J. Westerman Holstijn: Leven en dood, Utrecht, 1939.
11) Aangezien bij de hogere diersoorten het hersenbewustzijn zich begint te ontwikkelen, mogen bepaalde gevallen van dierverschijningen ons niet verwonderen.
12) C. P. van Rossem: Twee occulte problemen, den Haag, 1933, geval 44.
13) H. A. Weersma: Identiteitsphilosophie.
14) Men verwarre het dus niet met hetgeen Freud het „IK" noemt.
15) K. H. E. de Jong: Grote verkondigers van het voortbestaan, Den Haag, 1941.
16) P. A. Dietz: Mensch en droom, Leiden, 1935.
17) Zo ook F. P. Muller: Ziektekunde van de geest.
18) Men zie de droomstudiën van Frederik van Eeden, zie W. H. C. Tenhaeff: Dr. Fred. v. Eeden als parapsycholoog, T.v.P., II, no. 3, pag. 131; W. H. C. Tenhaeff: De parapsychologische achtergrond van Fred. v. Eeden's „De Nachtbruid", Med. Fred. v. Eeden-genootschap, no. V, pag. 15.
19) K. H. E. de Jong: Das antieke mysterienwesen, Leiden, 1919.
20) Zie hetgeen Dietz hierover schrijft T.v.P. I, pag. 97.
21) P. A. Dietz: Wereldzicht der parapsychologie, Amsterdam, Meulenhof.
22) P. A. Dietz: Wereldzicht der parapsychologie.

23) Is dus een *individueel* „eeuwig leven" (w.o. ik versta: een voortbestaan voorgoed met herinnering aan het eigen verleden) naar mijn mening onverenigbaar met het begrip van de levensstof, zoals ik me dat gevormd heb, een eventuele reïncarnatie is dat *niet*. Het is *denkbaar* dat kleinere kwanta levensstof een zekere natuurlijke cohaesie blijven vertonen, die dan een bestanddeel *zouden kunnen* vormen van nieuwe individuen. Hierin zou men dan *in sommige gevallen* de grond kunnen zien van secundaire en tertiaire persoonlijkheden. De reincarnatie-idee leeft onder de mensheid sinds de alleroudste tijden. Maar hier hebben we inmiddels het gebied der wetenschap verlaten en dat van het op openbaring berustende geloof c.q. phantasie betreden.

"THE VITAL SUBSTANCE"

(*English survey*)

BY

DRa A. F. RUITENBERG-DE WIT

The out-of-the-body experiences are real and of great value for a better understanding of a great deal of para-normal (= psychic) phenomena. I once had such an out-of-the-body experience myself during a narcosis. While the physical body was unconscious on the operating-table, I was standing aside myself, having a body and clothes of a greyish, cloud-like material which: *a*) permeated other materials, *b*) obeyed my thoughts.

There are several conditions, in which the physical body is (more or less) unconscious: among others: sleep, trance, narcosis, death-in appearance and death. The electro-encephalogram proves decreased production of electricity both in sleep and other passive conditions. We may suppose that all these „passive conditions" have the same base: i.e. that same greyish, cloud-like, living substance loosens itself out of the body. This is the cause of the so-called „sleep-shocks", which are seen in falling asleep, epileptic sinking of consciousness, trances and *out-of-the-body experiences!! In fact they all are out-of-the-body experiences. So are common sleep and dream*, as anyone in the habit of observing the moment of waking-up may notice one day.

The expression „astral *body*" has prevented the view, that this *body is just as much the product of our thoughts as are the clothes, which all the astral projections wear*. A grown-up person will think of himself or better be conscious of himself in the physical body he knows from the mirror. Plants, animals, young babies, who are not self-conscious, can have no astral BODY, but this living cloud material will leave their physical bodies in their sleep without a definite shape. *Thinking is being with the astral projections*. (This has a good philosophical foundation. Centre: Fichte, Schelling. Other great names: Parmenides, Spinoza.).

SOME PROBLEMS!

1. *Consciousness*. Why is it that falling asleep normally, we get into the irrational dream-world, while, in what is called an „out-of-the-body experience" the astral projection is fully conscious? We must always keep in mind, that it is thought, which governs here. When dropping-off normally we are only vaguely self-conscious. With an out-of-the-body experience it is usually sudden loss of consciousness often caused by narcosis in operating rooms i.e. an enormous concentration on the own person.

2. Also the external *auto-scopy* has to be seen in this same light of the identity of thinking and being. It is the consciousness of the „double self" (experienced by many introverted persons) which expresses itself in the living cloud-material. – (Between the different „kinds" of external auto-scopy I can see only gradual, no essential difference). Some people can perform this phenomenon at will. Essentially it is the same what Rudi Schneider showed during the experiments of Price and Osty i.e. unconscious or conscious „thought" takes form in the vital substance. Osty called this vital substance: „la substance X".

3. *Visibility.* The fully conscious projections are usually not visible. Why? This is because it is self-consciousness expressed in the vital substance, it is seen from *inside*. The visible phantoms (again usually) are not conscious: (the ghost!): it is a fixation on something of the *outerworld*.

This conception of the vital substance, which is governed by thought, throws a clear light on a great deal of para-normal (= psychic) facts (specially the somatic and extra-somatic parergic phenomena).

CASUÏSTIEK

1. *Het opsporen van een lijk door middel van een wichel-pendel en topografische kaart.* In de Italiaanse dagbladen (o.a. in de „Momento Sera" van 10–VIII–1948) komt de volgende mededeling voor van *Prof. Ennio Damiani*, hoogleraar in de Oosterse talen aan de Universiteit van Napels en tevens Directeur van de bibliotheek der Italiaanse Staten-Generaal.

„Na te hebben deelgenomen aan een bergtocht, die door de Universitaire afdeling van de Italiaanse Alpenclub was georganiseerd, begaf mijn twintigjarige zoon Roberto Damiani, derdejaars student in de biologie, zich op 19 Augustus 1947 bergafwaarts op weg van de Ortles-zône naar Pontedilegno (in de provincie Brescia) om aldaar zijn vriend Gianfranco Stoppani te ontmoeten. Roberto evenwel is nimmer op zijn plaats van bestemming aangekomen. Toen Roberto op de afgesproken dag niet was teruggekeerd, heb ik terstond de autoriteiten gealarmeerd, waarna men op koortsachtige wijze de gehele bergstreek ging afzoeken, die mijn zoon volgens zijn reisplan had moeten doorlopen. Er werden inderdaad sporen van zijn doortocht gevonden tot aan het gehuchtje Cerena, dichtbij de bergstroom Prodolfo. Hier werd mijn zoon voor de laatste maal gezien door een herder, die hem het pad wees, dat hij had te volgen. Van dat ogenblik af – 20 Aug. des middags te 2 uur – zijn we ieder spoor van Roberto bijster geworden. De afstand naar Pontedilegno bedroeg nog verscheidene kilometers, en de gehele streek werd nu door allerlei opsporingsbrigades afgekamd om mijn zoon te vinden. S.O.S.-berichten werden per radio verspreid, van alle kansels der kerken in die bergstreek werd om opsporing van mijn zoon verzocht, afdelingen van politie en leger hielpen ijverig mee bij het zoeken naar de vermiste. Geen middel hebben wij onbeproefd gelaten, maar het was alles tevergeefs. Mijn zoon was verdwenen, zoals een mythisch wezen kan verdwijnen, als het ware opgeslokt door de bergen en zonder het geringste spoor na te laten.

In Dec. 1947 besloot ik bij de opsporing van het lijk van mijn zoon de „radiesthesie" [1]) te hulp te roepen. Ik wendde mij tot een bekende Zwitserse „radiesthesist", de architect A. Kiess, die in Lugano woonde en zich bereid verklaarde bij de opsporing behulpzaam te zijn.

Op zijn verzoek zond ik de heer Kiess een gedetailleerd verslag

1) In enkele landen, zoals Frankrijk, België e.a. is het in de laatste jaren gewoonte geworden het zich openbaren van paragnostische vermogens door middel van pendel of wichelroede met het woord „*radiesthesie*" aan te duiden, daar de opvatting wordt gehuldigd, dat zekere stralingen e.d.m. op de pendel of wichelroede zouden inwerken en deze tot uitslaan brengen. In verschillende gevallen schijnt inderdaad aan een physische oorzaak te moeten worden gedacht, maar in het hier door ons medegedeelde geval hebben we kennelijk slechts met paragnostische factoren te doen. (G. Z.)

toe van al hetgeen mij bekend was betreffende het door mijn zoon doorlopen parcours; verder voegde ik daarbij een blad papier met eigenhandig schrift van Roberto, een foto van hem alsmede een hemd en een paar sokken, die hij vóór zijn vertrek nog had gedragen. Anders niets.

Met de hier genoemde voorwerpen begon de heer Kiess, zonder zich ook maar één moment uit Lugano te verwijderen, zijn experimenten van radiesthetische aard, die hij meer dan drie maanden lang voortzette. Tenslotte deelde hij mij (22 Maart 1948) de uitkomsten zijner proefnemingen in de volgende bewoordingen mede: „De topografische kaart, die ik nodig had, heb ik pas in de eerste dagen van deze maand te pakken kunnen krijgen. De kaart stuur ik u onder afzonderlijk couvert toe en u zult haar wel tegelijk met deze brief ontvangen. Op de kaart heb ik met een rood vierkantje zo ongeveer de plaats aangegeven, waar van 20 Augustus 1947 af uw vermiste zoon, de student Roberto Damiani, zich moet bevinden. Mijn radiesthetische analysen geven mij als oorzaak een afgrond aan, die zich *op* 2200 *m boven de zeespiegel* bevindt. Ik zou u de raad willen geven op deze plaats te zoeken. Het stoffelijk overschot van uw zoon bevindt zich op het ogenblik vermoedelijk op de bodem van een diepe rotskloof, *niet in het water evenwel,* en vermoedelijk is het gebeuren *noch aan moord, noch aan roof* te wijten. Hier heeft zich een *gewoon ongeluk* voorgedaan, dat het gevolg was van *een poging een kortere weg te nemen.*"

Tegelijk met de brief kwam de topografische kaart in mijn bezit. Op deze kaart was in de alpen-zône een rood vierkantje aangebracht, dat overeenkwam met een oppervlakte van 300 bij 800 m. En binnen deze grenzen zou het stoffelijk overschot van mijn zoon moeten worden gevonden.

In een tweede brief schreef de heer Kiess mij, dat indien ik hem een lucht-foto zou kunnen bezorgen van de bovenbedoelde zône (door het rode vierkantje aangegeven) hij met mathematische nauwkeurigheid het punt zou kunnen aanwijzen, waar mijn zoon was neergestort. Daar het echter vrijwel onmogelijk bleek een dergelijke lucht-foto te verkrijgen, besloot de heer Kiess op mijn voorstel zelf naar de aangeduide streek te gaan en mij aldaar te ontmoeten. Maar op de vooravond van zijn vertrek daarheen overleed de arme man plotseling te Lugano. Het leek wel of een onverbiddelijk noodlot wilde verhinderen, dat de ondoordringbare sluier, die het geheim van mijn zoons verdwijning omhulde, door menselijk toedoen zou worden opgeheven.

Tenslotte besloot ik zelf na te gaan in hoeverre de door de overleden Luganese radiesthesist verstrekte gegevens met de werkelijkheid in overeenstemming waren. De eerste drijfjacht (27 Juli 1948)

met ervaren speurders gehouden leverde geen resultaten op. Twee dagen later evenwel (29 Juli '48), tijdens een meer nauwkeurige doorzoeking van de zône, die door de heer Kiess met een rood vierkantje was aangegeven, werden onze pogingen met een volledig succes bekroond.

De stoffelijke overblijfselen van mijn arme zoon werden aangetroffen liggende naast zijn rugzak. De plaats bevond zich binnen de sector door de heer Kiess aangeduid en aan de voet van een ongeveer 70 m hoge rotswand, die juist 2200 m boven de zeespiegel lag. De plek waar mijn zoon werd gevonden was droog, hoewel enkele meters meer omlaag een beekje stroomde. Een blik op de omgeving was voldoende om zich er van te overtuigen, dat de arme Roberto een rampzalige poging had gedaan om de weg te bekorten door van het kronkelende pad af te wijken. Zodoende stortte hij neer in de afgrond, die op duivelachtige wijze voor het oog was verborgen door een beboste glooiïng van het terrein.

De door de heer Kiess gegeven aanwijzingen zijn tot in de kleinste bijzonderheden juist gebleken. Na bijna een jaar van hartverscheurend en wanhopig zoeken, dat ons steeds in het duister liet, zijn het nu alleen deze aanwijzingen geweest, die mij in staat hebben gesteld het stoffelijk overschot van mijn geliefde zoon terug te vinden en tevens tot zelfs in bijzonderheden de oorzaak en omstandigheden te reconstrueren, die deze verschrikkelijke tragedie hebben veroorzaakt".

Het opmerkelijke bij bovenstaand geval is o.i. voornamelijk hierin gelegen, dat de opsporing tot stand kwam door middel van slechts een pendel en een topografische kaart. Waarschijnlijk zal de radiesthesist, die we gevoeglijk als een paragnost van groot formaat mogen beschouwen, de pendel over de kaart hebben bewogen en aldus zichzelf vragen stellend de verschillende gegevens hebben verzameld, die ten slotte tot het terugvinden van Roberto's stoffelijk overschot hebben geleid. Daarenboven zullen wellicht bepaalde visioenen – al dan niet verwekt door de inductoren (handschrift, hemd, sokken), die Prof. Damiani hem had toegezonden – de paragnost verder hebben ingelicht betreffende plaats en omstandigheden van het ongeval.

Wanneer het in het geval Damiani mogelijk is gebleken om slechts met een pendel en kaart gewapend het lichaam van de vermiste Roberto op te sporen en daarbij nog allerlei bijzonderheden mede te delen, die aan niemand op aarde bekend waren, dan valt het ook niet langer te ontkennen dat het aanwijzen en opsporen van waterbronnen, delfstoffen, verborgen schatten e.d.m. op dezelfde wijze (dus eveneens met behulp van een pendel of wichelroede en een kaart) binnen de grenzen van het mogelijke ligt, hoewel erkend dient te worden dat ons uit de parapsychologische litteratuur nog zo goed

als geen gevallen van dit genre bekend zijn die voldoen aan de eisen van wetenschappelijke critiek[1]). Persoonlijk kunnen wij niet inzien dat er enig verschil bestaat tussen het opsporen van een vermiste op een topografische kaart door iemand die zich op enige honderden kilometers verwijderd bevindt van de plaats waar zich het lichaam van de gezochte bevindt, en het aanwijzen op een kaart van aan niemand bekende waterbronnen, delfstoffen enz. door een pendelaar of wichelroedeloper, die zich eveneens op grote afstand van het in kaart gebrachte (voor hem terra incognita zijnde) terrein bevindt.

Tevens staat wel vast dat bij een dergelijk gebruik van de wichelroede of de pendel er geen sprake kan zijn van de inwerking van physische factoren (stralingen, potentiaalverschillen van electrische en magnetische velden enz.). De enige verklaring die ons hier kan voldoen, is de parapsychologische, volgens welke wij hier in de „radiesthesist" een paragnost („helderziende"[2])) hebben te zien wiens „indrukken" langs de weg der motorische automatismen[3]) tot hem komen.

G. Z.

2. *Een proscopische repeteerdroom* (*oorlogsvoorspelling*). Een onzer leden, de heer L. Lezer te den Haag, bericht ons het navolgende:

> „Wanneer het begonnen is kan ik niet zeggen, omdat ik er eerst geen aandacht aan schonk. Maar dezelfde droom kwam telkens terug en dat is de reden waarom hij zoo vast in mijn geheugen is geprent. Als het mij nu weer gebeurde dan zou ik er zeker meer waarde aan hechten en er rekening mee houden. Had ik dat toen ook maar gedaan!
>
> Hoe dikwijls ik dien droom droomde weet ik ook niet. Ik zou zeggen minstens vijftien keer in den loop van ongeveer tien jaar. Hij geleek op een herinneringsdroom uit mijn soldatentijd, doch met merkwaardige verschillen, welke ik verklaarde door het bekende feit, dat droomen nooit een regelmatige volgorde of logischen samenhang schijnen te hebben.
>
> Achteraf is echter gebleken dat de droom een voorspellend karakter droeg.
>
> En nu de inhoud. Zonder de merkwaardige verschillen, waarvan ik hierboven sprak, zou de droom een getrouwe weergave zijn geweest van hetgeen ik in mijn diensttijd elken dag eenige malen meemaakte, d.w.z. voor ik korporaal werd.
>
> Ik sta in het gelid. Er wordt gecommandeerd: „Geeft acht!",

1) Zie „Epreuves de prospection sur plans (Extrait du compte-rendu du congrès de sourciers à Avignon)", Revue Métapsychique, 1932, pag. 325 alsmede A. de la Motte Carrel: „Expérience sur plans par le procédé du pendule", Revue Métapsychique, 1935, pag. 448.

2) Telepathie dient bij het hiervoor vermelde geval Kiess uitgesloten te worden geacht.

3) Zie Tijdschr. v. Parapsychologie, XVI, pag. 91.

„rechts richten!" „Staat!" „Nummeren!" „Op de plaats rust!" (Er wordt appèl gehouden).

„Geeft acht!" „Ingerukt... Marsch!"

Dat is alles. Maar nu de verschillen.

1. We staan niet, zooals in dienst, aangetreden volgens de grootte.

2. We zijn niet in uniform, zelfs niet gelijk gekleed. Integendeel. We vormen een veelkleurig zoodje. Allemaal burgerkleeding, niet al te netjes en geen twee van ons zijn gelijk gekleed.

3. We staan na het commando „Geeft acht!" niet onbewegelijk in de houding, maar we bewegen ons en praten met elkaar.

4. Hoewel ik als sergeant het leger heb verlaten en ik dus, als ik nog eens weer zou moeten aantreden, op den rechter- of linkervleugel zou moeten staan, sta ik middenin en schijn geen hoogeren rang te hebben dan een der anderen.

Toen de droom telkens terugkwam en ik me elk detail hoe langer hoe beter kon herinneren, stelde ik bij mijzelf vast, dat ik het op *die* wijze nooit had meegemaakt. Het was geen herinneringsbeeld. En aan de mogelijkheid dat de droom een voorspellend karakter zou kunnen dragen, dacht ik in de verste verte niet. Ik kon me onmogelijk voorstellen hoe ik nog eens in zulke omstandigheden zou kunnen geraken, hierbij in aanmerking genomen, dat ik een goed beklante zaak bezat, eenig geld op de bank, een paar eigen huizen en dat mijn leeftijd mij vrijstelde van elken militairen of openbaren dienst.

En toch is alles letterlijk uitgekomen.

Op den eersten dag van mijn interneering beleefde ik het juist, zooals ik het in de laatste jaren herhaaldelijk had gedroomd. Het was zoo „droomgetrouw" dat ik mij in mijn droom had kunnen terugwanen, als ik niet zoo zeker was geweest van de bittere werkelijkheid van het geval.

En wat ook typeerend is: van dat oogenblik af is de droom geen enkele maal teruggekomen."

Wij hebben hier met een van die vele proscopische droomen (waarvan ik in mijn boek „Oorlogsvoorspellingen" [1]) melding gemaakt heb) te doen, waarbij zich in een toekomstige beleving van den droomer het (toekomstige) wereldgebeuren „weerspiegelde".

Waar ik geen gelegenheid had in genoemd boek Indische „oorlogsvoorspellingen" op te nemen, dank ik den heer L. ten zeerste voor zijn medewerking waarbij ik de hoop, dat ook van de zijde van andere leden mij dergelijke gevallen (ter aanvulling van mijn materiaal) zullen geworden. T.

1) Den Haag, 1948.

BUITENZINTUIGELIJKE WAARNEMING EN DE QUANTITATIEVE METHODE

DOOR DR W. H. C. TENHAEFF

XVI. SELECTIE-TESTS

(*Vervolg en slot van pag. 204*)

Wanneer wij hetgeen hiervoor met betrekking tot de menschelijke behoeften in verband met de buitenzintuigelijke waarneming werd geschreven overdenken, dan leidt deze overdenking ons tot de erkenning, dat het van groot belang dient te worden geacht te weten of iemand, die zich als pp. voor een of ander parapsychologisch onderzoek beschikbaar heeft gesteld, er „behoefte" aan heeft iets als paragnost te praesteeren. Het feit dat hij zich als pp. beschikbaar stelde houdt dit volstrekt niet in. Hij kan dit wel gedaan hebben omdat het hem moeilijk viel te weigeren aan het hem gedane verzoek te voldoen. Ook bestaat de mogelijkheid dat iemand aan een dergelijk verzoek voldoet met de heimelijke hoop dat de proeven geen positieve resultaten zullen opleveren [1]).

Blijkt bij een pp. inderdaad de door den proefleider bij hem veronderstelde en gewenschte behoefte aanwezig te zijn (waarmede aan een der eerste voorwaarden voor het welslagen van het experiment is voldaan) dan moeten wij trachten na te gaan of de belangstelling van den pp. ook naar bepaalde personen (zie pag. 19), voorvallen, onderwerpen enz. uitgaat en of hij langs paranormalen weg iets met betrekking tot deze personen, voorvallen, onderwerpen enz. te weten wenscht te komen. Ook het omgekeerde (onderzoek naar het bestaan van weerstanden tegen het verkrijgen van bepaalde „indrukken" [2]), het zich onderwerpen aan bepaalde proefnemingen [3]) enz.) dient te worden nagegaan. Indien daarbij op het bestaan van bepaalde weerstanden gestooten wordt, dan dient de proefleider middelen te beramen om (voor zover dit mogelijk is en zonder daarbij den pp. te dwarsboomen) deze weerstanden op te heffen.

Ten slotte hebben wij na te gaan van welke middelen („droomen", visioenen, automatisch schrift enz.) het „subliminale zelf" (om hier met Myers te spreken) van den pp. zich gemeenlijk bedient om zijn „supraliminale zelf" in kennis te stellen van hetgeen het (op para-

1) Zie „Helderziende" tegen wil en dank", T.v.P., XVI, pag. 185.

2) Sommige pp. blijken b.v. „indrukken" met betrekking tot alles wat met den dood en het sexueele leven in verband staat te verdringen.

3) Zoo maakt Rhine (zie pag. 50) b.v. melding van een pp. die een onberedeneerde afkeer van telepathische proefnemingen had. Tegen het onderzoek van zijn helderziendheid had deze pp. geen bezwaar.

Bij psychoscopisten treffen wij soms vooroordeelen aan tegen het gebruik van zekere (b.v. uit metaal vervaardigde) inductoren.

normale wijze) te weten is gekomen. (Gardner Murphy, wiens artikel over „Personality appraisal and the paranormal" (J. Am. S.P.R. Vol. XLI, pag. 3) ik hier volg, spreekt hier, in overeenstemming met zijn ontremmings-„theorie" – van „devices available to him for permitting paranormally received impressions to circumvent barriers".)

Ten einde dit alles te weten te komen hebben wij ons van tests te bedienen die ons zoowel 1. de behoeften van den pp. leeren kennen (niet alleen die behoeften, waar hij zich ten volle van bewust is, maar tevens zijn onderbewuste (verdrongen) verlangens en strevingen, welke alleen het psychoanalytisch onderzoek aan het licht vermag te brengen) als 2. de weerstanden, welke er tegen het ontvangen van bepaalde „indrukken", als tegen het zich onderwerpen aan bepaalde proefnemingen bestaan. Voorts hebben wij tests te bedenken (of daarvoor reeds bestaande tests te benutten) die ons gegevens vermogen te verschaffen met betrekking tot de geschiktheid van den pp. om z.g. automatismen (hetzij van sensorischen danwel van motorischen aard) te vertoonen, een geschiktheid die wij bovenal (maar geenszins uitsluitend) bij personen met een „hysterischen" inslag zullen aantreffen.

Janet heeft als een van de meest markante kenmerken van de hysterische geestesgesteldheid het gemis aan innerlijken samenhang tusschen de verschillende bewustzijnsinhouden genoemd. Met dit kenmerk houden de zoo opmerkelijke pathologische verschijnselen van wisseling of verdubbeling der persoonlijkheid samen, die men bij herhaling bij hysterische patiënten heeft opgemerkt. Bij deze verschijnselen van wisseling of verdubbeling der persoonlijkheid splitst het bewustzijn van den patiënt zich in twee of meer zelfstandige bewustzijnen (persoonlijkheden) die zich nu eens beurtelings, dan weer gelijktijdig openbaren. In het laatste geval blijkt de secundaire persoonlijkheid zich veelvuldig door z.g. automatisch schrijven te manifesteeren.

Wiersma, die zooals zoovele andere pathopsychologen er op gewezen heeft dat er verband bestaat tusschen temperament (karakter) en psychose, toonde aan dat sommige psychosen een zoo groote overeenstemming met bepaalde temperamentstypen vertoonen, dat haar ziekelijke afwijkingen beschouwd moeten worden als vergrootingen (pathologische exageraties) der temperamentseigenschappen. Dit beteekent dat wij moeten aannemen dat binnen de gezondheidsbreedte menschentypen voorkomen die in zeer verzwakten vorm de symptomen der ziekte vertoonen. „Het is", aldus Wiersma[1]), „nu de vraag of de praemorbide toestand eener psychose overeenstemt met bepaalde

1) E. D. Wiersma: „Capita psychopathologica", Groningen, 1931, pag. 71.

temperamentstypen". Een door hem ingesteld onderzoek bracht aan het licht dat dit (tot op zekere hoogte [1])) het geval is. Uit dien hoofde heeft Wiersma het nerveuze type (een der acht door Heymans [2]) onderscheiden temperamentstypen, waartoe wij ons hier zullen beperken), dat in zeer verzwakten vorm de symptomen der hysterie (waaronder dus de „hysterische" neiging tot splitsing der persoonlijkheid) vertoont, het prae-hysterische type genoemd.

Op grond van het bovenstaande ligt het vermoeden voor de hand dat speciaal psychologisch onderzoek van paragnosten aan het licht zal brengen dat velen van hen een zekere mate van gepraedisponeerdheid tot de hysterie (althans tot het hysterisch verschijnsel der complexvorming) zullen vertoonen. Dit nu is, zooals uit het navolgende blijken moge, inderdaad het geval.

In zijn rede over „Doel en middelen eener Studievereeniging voor „Psychical Research"", op 1 April 1920 uitgesproken in de constitueerende vergadering der Ned. S.P.R., wees Prof. Heymans er op, dat het van groot belang voor het parapsychologisch onderzoek dient te worden geacht dat de parapsycholoog de beschikking krijgt over gegevens, betrekking hebbend op de temperaments- en karaktereigenschappen van personen, die over een doorslaande (supernormale) paranormale begaafdheid beschikken.

De oudere onderzoekers (die zich overwegend van de qualitatieve methode bedienden) hebben over het algemeen weinig aandacht geschonken aan de temperaments- en karaktereigenschappen hunner pp. Later is hier eenige verandering ten goede in gekomen. De onderzoekers bepaalden zich toen echter in den regel tot het geven van enkele bijzonderheden over het (temperament en) karakter hunner pp. welke eerder den naam van losse opmerkingen, dan die van persoonsbeschrijvingen verdienen. De onderzoekers, die eenige aandacht aan het temperament en het karakter hunner pp. schonken, beschrijven deze in den regel als personen, die nu eens optimistisch, dan weer pessimistisch zijn, wisselend in hun sympathieën en zij beklagen zich daarbij herhaaldelijk over hun impulsiviteit, hun heftigheid, hun prikkelbaarheid, hun onverdraagzaamheid, hun ijdelheid en hun heerschzucht. „Tous les médiums", zegt Geley [3]), „ont la même

1) Ofschoon er ongetwijfeld een nauw verband bestaat tusschen temperament (karakter) en psychose, hoede men er zich echter voor in het gezonde zonder meer een verkapten vorm van het ziekelijke te zien, in stede van (zooals H. C. Rümke in zijn „Inleiding in de karakterkunde", Haarlem, 1937, terecht heeft opgemerkt) in het ziekelijke een misvormde uiting van het normale te herkennen.

2) G. Heymans: „Inleiding in de speciale psychologie", 2 deelen, Haarlem, 1929.

3) G. Geley: „L'ectoplasmie et la clairvoyance" Parijs, 1924, pag. 5.

psychologie: on constate chez eux la suggestibilité, l'instabilité d'humeur, le caractère capricieux et colère, etc.."

Het valt moeilijk te ontkennen dat het (min of meer vage) beeld, dat verschillende onderzoekers, vaak met enkele woorden, ons van hun pp. voor oogen stellen, ons doet denken aan den emotioneelen, niet-actieven en primair-functionneerenden mensch uit Heymans' classificatie, het type dat hij met den naam van het nerveuze type benoemt en dat, zooals wij hiervoor zagen, volgens Wiersma in verzwakten vorm de symptomen der hysterie vertoont.

Persoonlijk stelde ik eenige malen (min of meer overeenkomstig de verwachtingen van Heymans [1])) met vrij groote zekerheid van pp. vast, dat zij overwegend (men bedenke dat de meeste menschen z.g. mengtypen vertegenwoordigen waarin dan een bepaald type overheerscht) tot dit type behoorden [2]).

De tests, die voor het hierboven genoemde, drieledige onderzoek in aanmerking komen kunnen in een drietal groepen worden ondergebracht, t.w. *a.* tests waarbij den pp. vragenlijsten worden voorgelegd; *b.* „gedrags-" („behavior"-)tests en *c.* projectie-tests.

Het valt gemakkelijk in te zien dat tests, waarbij pp. vragen met betrekking tot zichzelf te beantwoorden krijgen, in een aantal gevallen weinig bevrediging zullen schenken, daar zij te veel gelegenheid bieden tot zelfbedrog (de meeste menschen vertoonen de neiging zichzelf te idealiseeren). Dit neemt echter niet weg, dat er wel degelijk van dergelijke tests te bedenken zijn, die onder bepaalde omstandigheden met vrucht bij het parapsychologisch onderzoek toegepast kunnen worden.

In zijn verhandeling over „An interest inventory relation to ESP scores" (opgenomen in het J.o.P., Vol. 10 No. 3) bericht C. E. Stuart van een proefneming waarbij hij een viertal teekeningen (voorstellende 1. eenige vlaggen, 2. een vliegende vogel, 3. een revolver en 4. een vechtpartij (komische scène)), nadat

1) In zijn beschouwing „Over de verklaring der telepathische verschijnselen", Med. S.P.R., No. 10 (1925) heeft Heymans er op gewezen, dat wanneer wij met hem aannemen dat telepathische verschijnselen bij invallende gedachten kunnen worden ondergebracht (iets wat alleen maar mogelijk is wanneer wij met hem, Driesch, Carrington e.a. aannemen dat er zooiets als een Wereldbewustzijn („Overziel") bestaat waarvan de enkele bewustzijnen als elementen zijn aan te merken, die hun samenhang met het geheel en met elkaar geenszins ten volle hebben verloren) het ons volkomen duidelijk wordt waarom zoovele telepathen een „nerveuzen" („prae-hysterischen") inslag vertoonen. Dit type vertoont immers een natuurlijke gepraedisponeerdheid tot verslapping van den voorstellingssamenhang, een verschijnsel dat (zie pag. 29) als een begunstigende omstandigheid tot het invallen van meer, danwel minder veraf liggende gedachten dient te worden aangemerkt.

2) Zie P. A. Dietz en W. H. C. Tenhaeff: „Parapsychologische Studiën", Amsterdam, 1936, pag. 259.

hij deze in een viertal verzegelde enveloppen gesloten had, aan een aantal pp. voorlegde met verzoek hem hun „indrukken" met betrekking tot den inhoud dezer enveloppen mede te deelen (vrij te associeeren met betrekking tot den inhoud dezer enveloppen). Het betrof hier dus een GESP-test met toepassing van de methode der vrije associatie.

Na afloop der proefneming legde hij zijn pp. een lijst met een zestigtal onderwerpen (algebra, scheikunde, aardrijkskunde, tennis, jacht, bridge, filmsterren, cowboys, concerten, postzegels, nacht-clubs enz. enz.) voor. Onder deze zestig onderwerpen bevonden er zich nu vier (parades, vogels, schietwapens en kloppartijen) die in associatief verband met de teekeningen stonden.

De pp. kregen nu tot opdracht bij elk van de onderwerpen een of twee letters te plaatsen (LL als zij er *zeer veel* van hielden; L als zij er van hielden; I als het onderwerp hun onverschillig was; D als zij er niet van hielden en DD als zij het verafschuwden).

De bedoeling van dit onderzoek was na te gaan of de houding, welke de pp. t.o.v. het onderwerp aannam, zich ook op eenigerlei wijze openbaarde in de door hem ontvangen „indrukken". (Het had b.v. kunnen zijn dat pp. die veel belangstelling voor parades hadden en geen belangstelling voor vogels, overwegend juiste „indrukken" hadden verkregen met betrekking tot de vlaggenteekening en geen (of onjuiste) indrukken met betrekking tot de kaart waarop een vliegende vogel geteekend was).

Bij het door Stuart ingestelde onderzoek bleek geen duidelijk verband tusschen treffers en belangstellingsrichting aantoonbaar te zijn. Toch moet er m.i. een dergelijk verband bestaan [1]) en het dient derhalve m.i. tot de desiderata te worden gerekend dat dergelijke onderzoekingen op uitgebreide schaal worden voortgezet, waarbij men echter rekening dient te houden met de mogelijkheid, dat de persoonlijke voorkeur van een pp. de uitkomsten van het onderzoek kan flatteeren. Een pp. die b.v. een groote belangstelling voor vogels heeft zal er eerder toe komen vogels te teekenen, dan iemand die onverschillig tegenover dit onderwerp staat. Dit beteekent, dat ingeval een proefleider zoo'n pp. een envelop voorlegt, waarin zich „toevallig" een blad papier bevindt, waarop een vogel geteekend is, het juiste antwoord vogel weleens ten onrechte aan telepathie of helderziendheid kan worden toegeschreven [2]).

Onder „gedrags"-tests hebben wij al die tests te verstaan waarbij een pp. een gestandaardiseerde experimenteele taak wordt opgedragen

1) Zie pag. 179.

2) Het gaat hier dan precies als met proefnemingen met cijfers, kleuren, figuren e.d. waarbij geen rekening wordt gehouden met de z.g. onbewuste voorkeur. Zie P. A. Dietz: „Telepathie en helderziendheid", den Haag, 1936, pag. 110.

ten doel hebbende ons eenigermate een denkbeeld te vormen van de wijze, waarop hij zich in de maatschappij van een hem opgedragen taak zal kwijten, ten einde op deze wijze uit te maken of hij al dan niet voor de vervulling van een dergelijke taak in aanmerking kan komen (of hij daarvoor al dan niet de geschiktheid bezit). Wie iets afweet van de toegepaste psychologie in het bedrijfsleven (psychotechniek) weet, dat wij in onze dagen over zeer bruikbare „gedrags"-tests beschikken en dat men zich daarvan bij de wetenschappelijke (psychologische) personeels-selectie bedient.

Waar wij bij het parapsychologisch onderzoek met verschijnselen van bewustzijnssplitsing, automatisch schrijven e.d. in aanraking komen (en de bewustzijnssplitsing bij zeer vele pp. als een begunstigende omstandigheid voor het zich voordoen van paragnostische verschijnselen moet worden aangemerkt) daar kan men met Gardner Murphy de meening zijn toegedaan, dat reeds eenvoudige „gedrags"-tests, waarbij wij nagaan in hoeverre een pp. in staat blijkt te zijn tegelijkertijd, zonder onderbreking, twee geheel verschillende handelingen te verrichten, ons hier een eind op weg kunnen helpen.

Belangrijker dan vragen- en gedrags-tests acht Gardner Murphy (althans voorloopig en voor zoover het de parapsychologie betreft) de projectie-tests. Deze hebben (voor zoover het het parapsychologisch onderzoek betreft) tot op heden nog de beste resultaten opgeleverd. Onder projectie-tests hebben wij alle die tests te verstaan, waarbij de pp. volkomen onbelemmerd de gelegenheid krijgt zijn „kijk op het leven" tot uiting te brengen. De projectie-test onthult, om hier met L. K. Frank te spreken, de „private world" van den pp. Wanneer wij kinderen uit een kleuterklas met waterverf laten „knoeien", dan zullen wij opmerken dat sommige kinderen (over het algemeen de energieke en levenslustige) naar de lichte, gele en roode kleuren grijpen terwijl andere (de meer stillen en „melancholisch" geaarden onder hen) aan donkere kleuren de voorkeur geven. Het bedeesde kind zal geneigd zijn zijn teekeningen ergens in een hoekje van het papier te maken en zich minder gemakkelijk op het midden daarvan wagen als het kind, dat zich gemakkelijk te midden van zijn kameraadjes beweegt en gewend is dat zij rekening met hem houden.

Observeeren wij kinderen bij hun spel met hetzelfde speelgoed (b.v. een groep meisjes die met de poppendoos van Madeleine Rambert [1]) speelt) dan zal ons dra blijken dat elk kind met zijn poppen

1) Het poppenspel van Madeleine Rambert (zie haar in 1945 te Neuchâtel verschenen verhandeling over „La vie affective et morale de l'enfant. Douze ans de pratique psychoanalytique") wordt algemeen als een voorbeeld der meest zuivere projectie-tests beschouwd. Het bestaat uit een groote doos met poppen, zoals men deze in de poppenkast gebruikt en stelt de kinderen in de gelegenheid samen met de proefleidster tooneelstukjes op te voeren, *waarbij het kind de regisseur is.*

een ander spel opvoert. Van psychoanalytische zijde heeft men veel aandacht aan dergelijke „vrije spelen" der kinderen geschonken en op de „kathartische" (zielereinigende) werking daarvan gewezen. Een jongentje, dat bij den tandarts geweest was speelde enkele dagen achtereen tandarts, waarbij zijn jongere zusje en een paar poppen zijn patiënten waren. „Man sieht", aldus Freud, „dasz die Kinder alles im Spiel wiederholen, was ihnen im Leben groszen Eindruck gemacht hat, dasz sie dabei die Stärke des Eindruckes abreagieren und sich sozusagen Herren der Situation machen" [1]).

Laten wij kinderen en volwassenen „verhaaltjes" vertellen of schrijven bij platen welke wij hun voorleggen [2]) dan blijken wij met behulp van deze eenvoudige projectie-tests een en ander omtrent hetgeen zij hopen en vreezen, den inhoud en rijkdom hunner fantasieën te leeren kennen. Evenzeer blijken „vrije" opstellen, „vrije" teekeningen ons iets van de eigen en innerlijke wereld van den schrijver of den teekenaar te onthullen. Los van alle artistieke waarde dragen alle opstellen en teekeningen (in het bijzonder van volwassenen) een strikt persoonlijk kenmerk. Romans zijn bijzondere vormen van „vrije opstellen" waarin, naar het woord van Grillparzer [3]), de schrijvers figuren geschapen hebben die handelingen verrichten, welke zij feitelijk gaarne zelf verricht zouden hebben, maar waartoe zij (om de een of andere reden) den moed misten [4]). Zoo beschouwd is menige roman een ongezochte en spontaan ontstane projectie-test [5]). Hetzelfde geldt met betrekking tot de beeldende kunst en de metaphysische stelsels der philosofen [6]).

1) S. Freud: „Jenseits des Lustprinzips", Theoretische Schriften (1911–1925), Weenen, 1931. Zie ook R. Wälder „Die psychoanalytische Theorie des Spieles", Zeitsch. f. psychoanalytische Pädagogik, VI, 1932, pag. 184.

2) Zie de voortreffelijke vierplaten-test van D. J. van Lennep, beschreven in zijn proefschrift over de „Psychologie van projectieverschijnselen", Utrecht, 1948.

3) „Dichten heiszt denn freilich eben
Im Fremden Dasein eignes Leben".

4) Op deze „kathartische" werking van den roman is kortgeleden ook gewezen door den Vlaamschen letterkundige Paul Lebeau die met betrekking tot den titel van zijn roman „Beladen met fictieve zonden" zegt, dat deze aldus dient te worden verstaan „dat misschien alle romans wel zondebokken zijn, beladen met de fictieve zonden, die de auteurs niet durfden begaan, getooid met het geluk dat zij niet vonden. Maar daarmede herstelden zij hun evenwicht en verzoenden zich met het leven".

5) Zie Johan Neufeld: „Dostojewski", De Tijdstroom, Lochem. In deze psychoanalytische schets heeft de schrijver aan de hand van de geschriften van dezen grooten Russischen schrijver ons een beeld van diens persoonlijkheid trachten te geven. Dostojewski's romans zijn hem daarbij een soort van projectie-tests geweest.

6) „Dichterträume und Philosophensysteme sind Wunscherfüllungen" zegt E. Kretschmer in zijn „Geniale Menschen", Berlijn, 1929, pag. 190. En A. Herzberg heeft er in zijn „Zur Psychologie der Philosophie und der Philosophen", Leipzig, 1926, op gewezen, dat „die grossen Denker triebstarke Menschen sind... aber der Weg zur befreienden Tat ist ihnen versperrt. Und da schlagen die Triebe einen Umweg ein; sie schaffen philosophische Gedanken, grosse Weltbewegende Ideen, und diese Gedanken bringen nun ihrem Schöpfer das, was er ersehnte, aber durch Taten nicht erlangen konnte". Zie voorts K. Jaspers „Psychologie der Weltanschauungen", 1919, alsmede R. Müller-Freienfels: „Persönlichkeit und Weltanschauung", 1919.

In een in 1945 van haar hand (Psychol. Monogr., 58, pag. 1) verschenen verhandeling, welke tot titel draagt „Children's drawing in a projective technique" heeft Paula Elkisch er op gewezen, dat wanneer wij kinderen vrij laten teekenen, een aandachtige beschouwing der door de kinderen ingeleverde teekening ons aanleiding geeft om van „expansive" en „compressive" teekenaren te spreken. De teekeningen van hen, die tot de eerste groep behooren (die ons blijk geven dat de teekenaars de hun ter beschikking staande ruimte ten volle benut hebben) „suggereeren" vrijheid, moed, zucht naar avontuur en zijn symptomen van vitaliteit en een gezond streven om contact te zoeken met de buitenwereld. Zij doen ons de teekenaren kennen als extraverten. De teekeningen der „compressive" pp. (die ons van „pietepeuterig", een slechte ruimteverdeeling (b.v. een te kleine figuur op een te grooten achtergrond), „gedrongen" enz. doen spreken) dragen het stempel der introversie. Bij het beschouwen dezer teekeningen zijn wij geneigd te denken aan „schuwe" kinderen, die meer neiging vertoonen om zich af te zonderen, dan om het gezelschap van hun kameraden te zoeken. En dat deze „teekenen" ons over het algemeen niet bedriegen blijkt wanneer wij nader contact met de teekenaren zoeken, of het oordeel hunner onderwijzers en opvoeders over hen vragen.

Steunende op het werk van Paula Elkisch heeft Betty Humphrey [1]) nu een groot aantal teekeningen onderzocht afkomstig van pp., die aan de Stanford University door Ch. Stuart op hun paragnostische begaafdheid zijn onderzocht, waarbij hij zich bediende van de door hem bedachte „free response method" [2]) een methode waarbij de pp. op hun telepathische en helderziende „vermogens" onderzocht werden met behulp van een betrekkelijk ongelimiteerd aantal teekeningen en waarbij zij opdracht kregen al datgene op te schrijven (of in teekening te brengen), wat hun inviel, wanneer zij dachten aan de teekening, welke de pl. (onzichtbaar voor hen) ergens had opgehangen (neergelegd, enz.) [3]).

Dr. Humphrey's onderzoek bracht aan het licht dat (voor zoover het de helderziendheid betrof) pp. die, volgens haar (op grond van de door hen gemaakte teekeningen), als „expansive subjects" dienden te worden aangemerkt, over het algemeen een grooter aantal treffers

1) B. M. Humphrey: „Success in ESP as related to form of response drawings: I, Clairvoyance experiments"; „Success in ESP as related to form of response drawings: II. GESP experiments", J.o.P., Vol. X, pag. 78 en 181.

2) Zie Ch. Stuart: „A classroom ESP experiment with the free response method", J.o.P., Vol. IX, pag. 92 en „GESP experiments with the free response method", J.o.P., Vol. X, pag. 21.

3) De pp. kreeg dus bij deze proef geen opdracht om de proefteekening te reproduceeren, maar om vrij te associeeren, nadat hij zichzelf de vraag gesteld had wat de proefteekening voorstelde. De hier door Stuart voorgestelde en toegepaste methode is een psychoanalytische methode.

geproduceerd hadden dan zij, wier teekeningen aanleiding gaven hen tot de „compressive subjects" te rekenen. Voorts bleek haar dat de langs „helderzienden" weg verkregen indrukken der „compressive subjects" in een opmerkelijk aantal gevallen betrekking hadden op de „voorafgaande" teekening (zij waren dus herhaaldelijk een teekening ten achter). Men kan hierin een aanwijzing vinden dat het den „expansive" pp. (die meer op de buitenwereld gericht zijn dan de „compressive" pp.) gemakkelijker valt om paranormale „waarnemingen" te doen dan de „compressive" pp. (zij hebben er meer behoefte aan dan de „compressive" pp. om zoowel op normale als op paranormale wijze met hun omgeving in verbinding te treden, vertoonen op dit punt minder remmingen). En dit beteekent dat wij in de „vrije-teekeningen test" een middel hebben gevonden om uit te maken of iemand meer dan wel minder geschikt is om als pp. voor het onderzoek naar de helderziendheid (met toepassing van de „vrije antwoord methode") te fungeeren. Volmaakt kan men dit middel allerminst noemen [1]) maar wij staan hier nog aan het begin en het is zeer wel mogelijk dat men, langs dezen weg voortgaande, op den duur de beschikking zal krijgen over een reeks tests waarmede de parapsycholoog zijn voordeel zal kunnen doen [2]).

Als de beste projectie-test, waarover wij tot op heden bij het parapsychologisch onderzoek de beschikking hebben, noemt Murphy de algemeen bekende Rorschach-test, waarbij men met behulp van inktvlekken (die illusies verwekken) de pp. laat fantaseeren. Uit de illusies (fantasieën) kan men een reeks belangrijke gegevens met betrekking tot de onbewuste verlangens (nooden) van den pp. afleiden. Als een der eersten die zich bij het onderzoek van paragnostische verschijnselen met toepassing der quantitatieve methode van de Rorschach-test heeft bediend, dient hier Dr. G. R. Schmeidler genoemd te worden. Nadat haar (evenals zoovele andere onderzoekers, zooals wij gezien hebben) gebleken was, van hoe'n groote beteekenis het voor het welslagen der proeven is dat de pp. zichzelf in staat achten significante aantallen treffers te produceeren, ging zij er toe over de „ge-

1) Bij gelegenheid van een latere reeks proefnemingen bleek Dr. Humphrey dat bij helderziendsproeven, waarbij de mogelijkheid van telepathie *niet* werd uitgesloten (GESP-tests), de „compressive" pp. een aanmerkelijk grooter aantal treffers behaalden dan de „expansive" pp. Een bevredigende verklaring van dit onverwachte resultaat vermag zij tot op heden niet te geven.

2) Zooals ons uit het hier gevolgde artikel van Gardner Murphy blijkt is zijn medewerkster Dr. G. R. Schmeidler doende een aantal van dergelijke tests te bedenken en te ijken. Twee der door haar tot dusverre bedachte en toegepaste tests (de „thematic apperception test" en de „picture frustation test") worden door Murphy genoemd en kort besproken. De tot dusverre door haar met behulp van deze tests verkregen resultaten geven echter geen aanleiding om daar hier verder op in te gaan.

loovigen"[1]) (die significante aantallen treffers behaalden) en de „ongeloovigen" (die over het algemeen niet boven het volgens de kansrekening te verwachten aantal treffers uitkwamen) te „Rorschachen" waarbij zij een reeks gegevens verkreeg, waarop in de toekomst kan worden voortgebouwd en de verwachting rechtvaardigen, dat men zich in de toekomst bij het parapsychologisch onderzoek met succes van de Rorschach test zal kunnen bedienen om de „geiten" van de „schapen" te scheiden[2]).

Jaren geleden heb ik er reeds op gewezen[3]) dat de Rorschachfiguren naar alle waarschijnlijkheid in staat zullen blijken te zijn geloofwaardige illusies bij paragnosten te verwekken (evenals de grillige figuren welke in het indrogende koffiedik ontstaan) en derhalve min of meer als aequivalenten kunnen worden beschouwd van het „koffiedik", het „ei" en het „kristal", waarvan een aantal „waarzeggers" zich in hun praktijk wel plegen te bedienen, hulpmiddelen, die vaak den lachlust van leeken verwekken, maar waarin de deskundige middelen ziet om zichzelf in een toestand van passiviteit te brengen[5]) en het zich voordoen van geloofwaardige illusies en (pseudo-)hallucinaties te bevorderen[4]). Ook Murphy wijst in zijn verhandeling over „Personality appraisal and the paranormal" op deze zijde van de Rorschach test en spreekt daarbij de verwachting uit, dat wij in de toekomst bij het parapsychologisch onderzoek de gelegenheid zullen krijgen „to combine projective tests routinely with tests of the paranormal" waarbij sommige tests (zooals dan de Rorschach test) voor den parapsycholoog een dubbelzijdig doel zullen blijken te hebben.

Wij zullen op dit alles hier niet verder ingaan, en dit te meer niet, waar dit alles nog in staat van wording is en het nog wel een aantal jaren zal duren, eer wij de beschikking hebben over een reeks van

1) Dr. Schmeidler merkt hier onderscheid tusschen de „schapen" (sheeps) en de „geiten" (goats), termen welke in de Amerikaansche en Engelsche vaklitteratuur ingang gevonden hebben en door enkele onderzoekers overgenomen werden. (De pp. met zelfvertrouwen („geloovigen") worden door haar „sheeps" genoemd.)

2) G. R. Schmeidler: „Rorschach variables in relation to ESP scores", J. Am. S.P.R., Vol. XLI, pag. 35.

3) Zie mijn verhandeling over „„Hallucinations véridiques", waarnemingen van het paranormale en paranormale waarnemingen" in het verzamelwerk „Parapsychologische studiën", Amsterdam, 1936, pag. 226.

4) Reeds Braid en Charcot hebben er op gewezen dat het staren op een glinsterend oppervlak den pp. in een hypnotischen toestand doet geraken.
Zie mijn verhandeling over „De magische spiegel", T.v.P., IX, pag. 205.

5) In zijn verhandeling „Over de verklaring der telepathische verschijnselen", (Med. der S.P.R., No. 10) heeft Heymans mede aandacht aan het gebruik van den magischen spiegel (als een hulpmiddel om het zich voordoen van geloofwaardige illusies en (pseudo-)hallucinaties te bevorderen) geschonken en aan dit gebruik een zijner argumenten ontleend, dat telepathische verschijnselen als een soort van invallende gedachten kunnen worden beschouwd, een theorie, die W. Carington in zijn studie over „Telepathy" (Londen, 1945) nader heeft uitgewerkt.

geijkte tests, waarvan de parapsycholoog zich met redelijke kansen op succes zal kunnen bedienen en waarvan de praktische waarde niet achter staat bij die, waarvan men zich thans met zooveel succes in de psychotechische laboratoria, die ten dienste staan van de bureaux voor beroepskeuze, handel en industrie (personeelsselectie), bedient. Dit neemt echter niet weg, dat het een zeer verheugend feit moet worden genoemd, dat men een aanvang heeft gemaakt met het ontwerpen van dergelijke tests, daar wij daarin een bewijs te meer mogen zien dat de parapsychologie haar plaats in het geheel der psychologische wetenschappen ten volle waard is en steeds minder een „occulte wetenschap" blijkt te zijn.

Over één projectie-test [1]) zwijgt Murphy en toch acht ik haar van het grootste belang: de grafologie. In den loop der jaren is mij steeds meer gebleken van hoe'n groote beteekenis de (wetenschappelijke) kennis van het handschrift als uitdrukking van het karakter voor het persoonlijkheidsonderzoek dient te worden beschouwd en ik ben dan ook met onzen landgenoot L. Deen van meening, dat een handschriftanalyse een integreerend bestanddeel van het psychotechnisch onderzoek dient uit te maken.

Ongetwijfeld heeft de wetenschappelijke [2]) grafologie ook voor het parapsychologisch onderzoek groote beteekenis en ik twijfel er dan ook niet aan of zij zal in de toekomst een belangrijke taak hebben te vervullen bij ons onderzoek naar de geschiktheid van hen, die zich als pp. voor parapsychologische onderzoekingen aanbieden.

XVII. DE QUANTITATIEVE EN DE QUALITATIEVE METHODE

Zooals wij hiervoor gezien hebben vond reeds kort na de oprichting der Engelsche S.P.R. de quantitatieve methode toepassing bij het parapsychologisch onderzoek [3]) en hebben in den loop der jaren onderscheidene onderzoekers (waaronder ook Nederlandsche) haar

1) Terecht heeft van Lennep er in zijn proefschrift op gewezen dat de grafologie slechts ten deele tot de projectie-tests gerekend kan worden. Wij mogen bij het grafologisch onderzoek slechts daar van projectie spreken, waar de letter opgevat dient te worden als een representant van het ik-beeld van den schrijver en aan dien letter een houding is gegeven, welke overeenstemming vertoont met de „innere Haltung" van den schrijver.

2) Deze toevoeging is noodzakelijk omdat, blijkens de advertenties in de dagbladen, er psychoscopisten zijn die, op grond van hun voorkeur voor handschriften (die zij als inductoren benutten) zich „intuïtieve"-, meta- of psycho-grafologen meenen te moeten noemen. Tegen dit slechts verwarring stichtende misbruik van het woord grafologie is een woord van protest op zijn plaats.

3) Voor zoover ik dit na heb kunnen gaan is Oliver Lodge de eerste geweest die een wiskundige bewerking van de resultaten verkregen bij het onderzoek naar de mogelijkheid van de telepathische overdracht van kaartvoorstellingen heeft voorgesteld. Zie Proc. S.P.R., Vol. II. pag. 257.

op min of meer bescheiden schaal toegepast. Rhine en zijn medewerkers hebben hier verandering in gebracht door een zeer intensief gebruik van deze methode te gaan maken, waarbij zij hun voordeel deden met den grooten vooruitgang die de statistiek in den loop der laatste decennia gemaakt heeft, hetgeen hun de beschikking gaf over mogelijkheden, die de oudere onderzoekers nog niet kenden.

Als een van de groote voordeelen, die de toepassing van de quantitatieve methode biedt noemt men terecht het feit, dat de onderzoeker, die haar toepast, niet behoeft te wachten tot het lot hem een pp. op zijn pad brengt. Terwijl zij, die de qualitatieve methode (waarbij dus niet het aantal, maar wel de qualiteit der praestaties beslissend is) toepassen, bij hun onderzoekingen slechts gebruik kunnen maken van de diensten van personen die, wat hun paranormale praestaties betreft, verre boven den gemiddelden mensch uitsteken (en daarbij de geschiktheid en de bereidheid vertoonen om zich als pp. in dienst van het parapsychologisch onderzoek te stellen)[1]), zijn zij, die zich bij hun onderzoek overwegend van de quantitatieve methode bedienen, veel minder beperkt in de keuze van hun pp. en ook minder afhankelijk daarvan, hetgeen zeer zeker een groot voordeel genoemd dient te worden. Verschillende personen uit onze omgeving blijken voor het onderzoek met toepassing der quantitatieve methode min of meer bruikbare pp. te zijn.

De toepassing van de quantitatieve methode heeft de procedure van den parapsycholoog vereenvoudigd en deze vereenvoudiging in de werkwijze heeft de belangstelling voor het parapsychologisch onderzoek (en daarmede het aantal onderzoekers) doen toenemen, te meer waar deze vereenvoudiging tot een samenwerking met den wiskundige leidde.

Wundt[2]) heeft eenmaal een viertal eischen gesteld waaraan, volgens hem, het psychologisch experiment moet voldoen, wil het volkomen bevrediging schenken. Hij eischt 1. dat het verschijnsel, dat men wil onderzoeken, op een willekeurig tijdstip in het leven kan worden geroepen; 2. dat men er zijn volle aandacht aan kan schenken; 3. dat men hetzelfde verschijnsel onder dezelfde omstandigheden meerdere malen kan laten optreden; 4. dat men in staat is den soortelijken

1) Vooral bij het onderzoek der parergische verschijnselen heeft men met een gebrek aan voor dit onderzoek (met toepassing der qualitatieve methode) geschikte pp. te kampen. Pp. van het formaat van een Eusapia Palladino (zie H. Carrington: „Eusapia Palladino", Londen, T. Werner Laurie) of een Rudi Schneider (zie H. Price: „Rudi Schneider", Londen, 1930, alsmede E. et M. Osty: „Les pouvoirs inconnus de l'esprit sur la matière", Parijs, 1932) zijn tot op heden uiterst zeldzaam gebleken.
Zooals bekend mag worden verondersteld streeft Rhine er sinds eenige jaren naar ook de telekinetische (psychokinetische) verschijnselen met behulp van de quantitatieve methode te bestudeeren. Zie J. B. Rhine: „The reach of the mind", New York, 1947.

2) Zie A. Messer: „Psychologie", 5de dr., Leipzig, 1934, pag. 111.

invloed van een bepaalden factor (bij de telepathie b.v. de afstand) bij het optreden van het verschijnsel na te gaan, door dien willekeurig te veranderen, terwijl men de overige factoren onveranderd laat.

Aan deze eischen voldoen de proefnemingen met toepassing der quantitatieve methode, zooals ons uit de geschriften van Rhine, Carington e.a. onderzoekers blijkt, ten volle [1]). Dit beteekent dat deze methode, beter dan de qualitatieve, waarbij men steeds op de medewerking van een of meer zeldzame [2]), tot bijzondere praestaties in staat zijnde, pp. is aangewezen, het parapsychologisch onderzoek binnen het bereik van daarin belangstellenden en daartoe aangewezen onderzoekers brengt en hun in de gelegenheid stelt de uitkomsten van hun onderzoekingen aan die van anderen te toetsen.

Bij gelegenheid van een reeks proeven, welke ik in Juli 1929 met de psychoscopiste mevr. L. P.-M. nam, overhandigde ik haar o.m. een pasportret van een heer van omstreeks veertig jaren. Het portret, dat geen enkele aanwijzing gaf, was door mij in een envelop gestoken welke slechts aan één zijde open was, waardoor de pp. (die het portret tijdens de proefneming niet te zien kreeg), volgens haar gewoonte, de gelegenheid kreeg het portret met enkele vingers aan te raken (z.g. om beter „contact" te krijgen). Na enkele vingers harer rechterhand in de envelop gestoken te hebben zeide de pp.:

> „Iemand die veel leest en schrijft. Hij is op alle gebieden thuis. Hij is schriftstellerisch tätig [3]). Hij is gauw geprikkeld. Hij heeft een gehaast en onregelmatig leven. Ik zie hem schrijven en in treinen zitten. Alle nieuwtjes pakt hij op. Dat is geen nieuwsgierigheid van hem, maar hij moet op de hoogte zijn van alles wat er gebeurt. Hij kan kortaf worden. Stapels papieren

1) Bij het onderzoek met toepassing van de qualitatieve methode blijkt dit over het algemeen in mindere mate het geval te zijn. De pp. blijken daarbij vaak in meerdere mate afhankelijk te zijn van factoren, welke men niet in de hand heeft.

2) Zie J. G. Pratt: „Approaches to the investigation of ESP", J.Am.S.P.R., Vol. XXXVI, pag. 122. De schrijver van dit artikel wijst er daarin o.m. op, dat in de eerste tientallen jaren van het parapsychologisch onderzoek de onderzoekers over het algemeen „de methode van adverteeren en afwachten" toepasten. Zoo zocht b.v. de bekende Engelsche onderzoeker Malcolm Guthrie omstreeks 1885 door middel van advertenties en het uitloven van prijzen in contact te komen met personen, die over telepathische vermogens beschikten. Anderen wachtten af tot er in de een of andere „spiritistische" kring eens een „medium" ontdekt werd dat, naar men hoopte, bereid en geschikt zou blijken te zijn in een kring van wetenschappelijke onderzoekers zijn paranormale verschijnselen te demonstreeren.

Zij, die zich in de eerste plaats van de quantitatieve methode bedienen, aldus Pratt, behoeven zich zooveel moeite niet te geven om geschikte pp. te vinden en evenmin langdurig een afwachtende houding aan te nemen.

3) Mevr. L. P.-M. was Duitsche van geboorte en ofschoon zij zeer goed Nederlandsch sprak bediende zij zich hier en daar nog wel van Duitsche woorden en uitdrukkingen.

liggen op zijn bureau. Het is daar een heidensche wanorde. Hij heeft zin voor humor. Hij spreekt vreemde talen. In zijn omgeving zijn machines. Ik hoor een regelmatig stampen. Het stinkt daar. Ik ruik een eigenaardige, akelige lucht. Het is daar een reuzen-lawaai. Hijzelf werkt niet tusschen de machines, maar loopt daartusschen. Hij zit aan een schrijftafel. Hij heeft zin voor poëzie. Hij krijgt veel boeken gestuurd. Hij snijdt ze open. Een leuke kerel".

Er is niets in hetgeen de pp. zeide (en wat door mij tijdens de zitting werd opgeteekend) wat niet juist is. Het portretje was mij toegezonden door een met mij bevrienden hoofdredacteur van een onzer dagbladen. De pp. bleek niet alleen een „indruk" te hebben gekregen van zijn werkkamer, maar tevens van de zetterij.

Ofschoon het een ieder *die geen vreemdeling in het parapsychologisch Jerusalem is* met mij evident [1]) zal zijn, dat wij hier met een geval van telepathie (of gedachtenlezen [2])) te doen hebben, zoo blijken wij hier nochtans niet bij machte te zijn in een getal uit te drukken hoe onwaarschijnlijk het wel is dat de verkregen treffer op rekening van het toeval moet worden gesteld. Men kan dit ongetwijfeld als een bezwaar aanvoelen en men zal dit vooral doen, wanneer men in debat geraakt met een opponent, die er ons op wijst dat het evidentie-gevoel (dat volgens de psychologie al ons juiste denken begeleidt) door zijn subjectiviteit nimmer een criterium kan zijn van de objectieve geldigheid van een oordeel, hetgeen dus beteekent dat een *uitsluitende* toepassing van de qualitatieve (althans niet-quantitatieve) methode bij het onderzoek van paragnostische verschijnselen nimmer *volkomen* (theoretische) zekerheid zal geven en hun die er (om welke reden dan ook) op uit zijn het bestaan dezer verschijnselen te ontkennen immer eenige gelegenheid tot critiek zal bieden (zij het ook dat deze critiek in de meeste gevallen den psychiater van een autistisch denken (zie pag. 170) zal doen spreken, dat in hooge mate getuigt van een niet willen aanvaarden wat niet past in de eigen (subjectieve) wereld- en levensbeschouwing.)

Het feit nu dat wij over het algemeen bij de toepassing van de qualitatieve methode er (om onverschillig welke redenen) niet toe komen om de verkregen gegevens aan een wiskundige bewerking te onderwerpen heeft een aantal onderzoekers min of meer geneigd gemaakt de toepassing der quantitatieve (statistische) methode supe-

1) Het woord evident is afkomstig van het Latijnsche woord videre (= zien). Evident noemen wij datgene wat klaar in het oog springt, onbetwijfelbaar zeker is. Evidente oordeelen zijn oordeelen die (gelijk bij het bovenstaande voorbeeld het geval is) zich door een min of meer onweerstaanbare overtuigingskracht aan ons opdringen.

2) Zie pag. 4.

rieur te achten aan de toepassing der qualitatieve methode[1]). Het komt mij voor dat dit niet juist is en dat ik in deze meening geenszins alleen sta moge ons o.m. blijken uit hetgeen door R. H. Thouless [2]), G. N. M. Tyrrell [3]) en Whately Carington [4]) over het samengaan van beide methodes is geschreven.

Ik ben het volkomen met Tyrrell (wien men op grond van zijn voorbeeldig onderzoek met mej. J. [5]) toch wel niet zal kunnen verwijten dat hij geen oog had voor de groote beteekenis van de toepassing der quantitatieve methode) eens, dat een uitsluitende toepassing der quantitatieve methode ons slechts in staat stelt de „periferie" te onderzoeken, maar dat deze methode ons nimmer in staat zal stellen „to plunge into the paranormal depths" en ook Thouless' vergelijking (volgens welke de parapsycholoog die zich uitsluitend van de quantitatieve methode bedient te vergelijken is met den dierpsycholoog die observatie van dieren in de vrije natuur beneden zijn waardigheid acht en slechts heil verwacht van de bestudeering van de gedragingen zijner proefdieren in het laboratorium, waar hij hen voor allerlei (min of meer aan hun natuurlijke levenswijze aangepaste) opgaven stelt), kan ik ten volle onderschrijven.

Vergeleken bij de onderzoekingen van (ik noem hier slechts enkele namen) Pagenstecher met Maria Reyes de Z. [6]) en Osty met „Pascal Forthuny" [7]) dienen de verschijnselen, waarvan Rhine en zijn medewerkers gewag maken, arm aan inhoud te worden genoemd. Zij doen ons denken aan de bloedlooze praeparaten op de snijtafel van den anatoom en missen de signatuur van het volle leven, welke vooral de spontane verschijnselen (men denke hier aan werken als b.v. de „Phantasms of the living" [8]) alsmede aan de publicaties, betrekking hebbende op proscopische visioenen [9])) kenmerkt. De paragnostische verschijnselen, waarmede het onderzoek met toepas-

1) Terecht heeft Tyrrell er in zijn „Presidential address" (Proc. S.P.R., Vol. XLVII, pag. 301) op gewezen dat zij die alleen maar heil zien in een toepassing van statistische methoden hebben te bedenken dat wij strikt genomen nimmer mogen zeggen dat een resultaat significant *is*, maar daarentegen wel, dat wij het significant vinden. Toepassing der kansrekening geeft praktische maar geen theoretische zekerheid.

2) R. H. Thouless: „The present position of experimental research into telepathy and related phenomena", Proc. S.P.R., Vol. XLVII, pag. 1.

3) G. N. M. Tyrrell: „Is measurement essential in psychical research?", J.Am. S.P.R., Vol. XXXIX, pag. 35; „Presidential address", Proc. S.P.R., Vol. XLVII, pag. 301; „Perspective in psychical research", J.Am. S.P.R., Vol. XL, pag. 229.

4) Whately Carington: „Telepathy", Londen 1945.

5) G. N. M. Tyrrell: „The Tyrrell apparatus for testing extra-sensory perception", J.Am. S.P.R., Vol. II, pag. 107. Zie pag. 116.

6) G. Pagenstecher: „Psychometrie oder Hellsehen in die Vergangenheit", Leipzig, 1928.

7) E. Osty: „Pascal Forthuny", Parijs, 1926.

8) E. Gurney, F. W. H. Myers and F. Podmore: „Phantasms of the living, 2 deelen, Londen, 1886.

9) W. H. C. Tenhaeff: „Oorlogsvoorspellingen", Leopold's U.M., den Haag, 1948.

sing der quantitatieve methode ons in aanraking brengt, zijn geen volledige, in verkleind model uitgevoerde weergaven van die, waarmede wij bij het onderzoek der spontane paragnosie en dat der psychoscopisten in aanraking komen, maar qualitatief daarvan verschillende simplificaties. Allerlei verschijnselen als die (ik noem hier slechts enkele uit de veelheid) der „uitbeelding", der verschuiving en der verdichting [1]) ontgaan den onderzoeker, die zich (in zijn verlangen naar wiskundige zekerheid) beperkt tot een uitsluitende toepassing der quantitatieve methode.

Een der eersten die op een samengaan (een synthese) van de qualitatieve en de quantitatieve methode heeft gewezen is Walter Franklin Prince geweest blijkens zijn in 1924 (Proc. Am. S.P.R., Vol. XVIII) verschenen „Studies in Psychometry". In de latere jaren zijn het o.m. J. Hettinger [2]) en Whately Carington [3]) geweest die aan de hand van uitgebreide onderzoekingen het bewijs hebben geleverd dat beide methodes zeer goed vereenigbaar zijn.

Persoonlijk twijfel ik er niet aan of hun streven zal in de toekomst steeds meer navolging vinden. Het parapsychologisch onderzoek kan daar slechts mee gebaat zijn.

1) Zie mijn verhandeling over „Parapsychologie en ontwikkelingspsychologie", T.v.P., XIV, pag. 14.

2) J. Hettinger: „The ultra-perceptive faculty", Londen, 1938 (zie T.v.P., XIII, pag. 150, alsmede J.o.P., Vol. V, pag. 138).

3) W. Carington: „Telepathy", Londen, 1945. Een Nederlandsche vertaling van dit werk is zoo juist verschenen.

PARAGNOSIE OF SPIRITISTISCHE BEÏNVLOEDING

DOOR G. ZORAB

Er is een tijd geweest, dat men in de parapsychologie geneigd was het verschijnen van overledenen (die iets kwamen mededelen dat aan de betrokkene volstrekt onbekend was of, sterker nog, waar niemand ter wereld – behalve dan de overledene zelf – iets van af wist) in dromen (visioenen enz.) als een doorslaggevend bewijs te beschouwen voor een daadwerkelijke beïnvloeding door de „geest" van een overledene. Uit dergelijke „verschijningen" werd dan ook de conclusie getrokken, dat de mens na de dood persoonlijk voortbestaat in een hiernamaals en dat onder bepaalde omstandigheden een communicatie mogelijk is tussen de wereld der levenden en die aan gene zijde des grafs.

Bovenstaande opvatting zien wij ook door een der eerste Engelse S.P.R.-pioniers, E. Gurney, aangehangen, waar hij in verband met het optreden van postmortale verschijningen schrijft:

> „Bij alle bewijskrachtige gevallen, die in dit boek worden aangehaald, is de hoeksteen onzer gehele argumentatie de *coïncidentie* tussen de waarneming van de verschijning en het doodsmoment of enig ander van de percipiënt onafhankelijk feit. Dit samenvallen – en dikwijls dit gegeven alleen – vormt het enige beletsel om de gevallen op te vatten als van zuiver subjectieve aard. Is een dergelijke coïncidentie niet aan te wijzen, dan moeten zich wel zeer bijzondere kenmerken voordoen om zelfs ook maar het vermoeden te wettigen, dat er een beïnvloeding heeft plaats gevonden, die van buitenaf op de psyche van de percipiënt heeft ingewerkt. Zo zou b.v. dezelfde hallucinatie zich bij verschillende personen onafhankelijk van elkaar en op uiteenlopende tijdstippen kunnen voordoen; of *de verschijning zou een of ander feit kunnen mededelen, dat aan de percipiënt nooit bekend is geweest en dat later na onderzoek juist blijkt te zijn.* [1]) Laatstgenoemde omstandigheid is waarschijnlijk de enige die een *intelligente*, van buiten komende beïnvloeding zou kunnen bewijzen" [2]).

Zulke gevallen, waarop Gurney doelt, kan men in de loop der eeuwen bij herhaling tegenkomen, al zijn de meeste naar onze moderne parapsychologische begrippen als niet voldoende gewaarmerkt

1) Cursivering van ons.

2) E. Gurney, F. W. H. Myers & F. Podmore, Phantasms of the Living. London, 1886. Noot 1, blz. 512.

te beschouwen om daaruit zekere conclusies te trekken. Een vijf en twintig jaar geleden evenwel heeft zich een geval voorgedaan (*Case of the will of James L. Chaffin*. gepubliceerd in Proc. S.P.R., dl. XXXVI, 517–524), dat tot hetzelfde hier bedoelde type mag worden gerekend, en dat door zijn uitvoerige behandeling voor een Amerikaanse rechtbank er aanspraak op mag maken in al zijn weergegeven details juist te zijn medegedeeld. Waar het bedoelde moderne geval in zeer vele opzichten overeenstemming vertoont met verschillende dergelijke ervaringen, die uit vroegere tijden tot ons zijn gekomen, bestaat er o.i. zeker aanleiding om ook in die oude mededelingen een kern van waarheid te veronderstellen. In hoeverre evenwel ook de veronderstelling, die bij al deze gevallen steeds weer opnieuw naar voren wordt geschoven, nl. dat het werkelijk de „geest" van de als verschijning optredende overledene is, die het voor de percipiënt volslagen onbekende feit komt mededelen, geheel met de waarheid in overeenstemming is en dat wij dus in zulke gevallen inderdaad in aanraking zijn gekomen met een onvervalste spiritistische beïnvloeding, zal in de loop van dit artikel aan de hand van onze dieper gaande kennis der paranormale verschijnselen nader worden bezien. Wij hebben nl. de indruk gekregen, dat verschijningen, die hetzij tijdens dromen, hetzij tijdens de waaktoestand mededeling komen doen van aan de percipiënt geheel onbekende zaken, niet *per se* als een bewijs behoeven te worden aangemerkt, dat een contact met een overledene tot stand is gekomen. Welk criterium hier dan eventueel wel zou moeten gelden, zullen wij tevens nader bespreken.

Als prototype van de door ons bedoelde gevallen, waarbij een overledene verschijnt en iets mededeelt, dat hij alleen weet, zouden wij het verhaal willen aanhalen van het terugvinden van een zoekgeraakt gedeelte van Dante's Comedia:

> I. „Jacobo, de oudste zoon van Dante, was met zijn broeder Pietro lang vruchteloos bezig geweest om het laatste gedeelte van 's dichters zangen op het Paradijs (de laatste 13 canto's) te zoeken. Eindelijk des zoekens moede, en ook niet volkomen zeker of hun vader, die reeds verscheidene jaren gestorven was, zijn onsterfelijk werk had voleindigd, hadden zij – zelf geen onbekwame dichters – zich reeds neergezet om, zoo mogelijk aan te vullen, wat er aan den arbeid van hun dierbaren vader ontbrak... Daar ziet Jacobo, die het ijverigst in dezen was, eensklaps zijn vader in wit gewaad, en van een stralend licht omgeven. Zich in den droom bewust van zijn vaders dood, vraagt hij hem, of hij dan nog leeft. Dante antwoordt: „Ik leef, te weten, niet in het aardsche, maar in het ware leven." Daarna vraagt Jacobo zijn vader naar het verloren gedeelte zijner zangen.

Deze voert hem naar een verborgen plaats in zijn voormalige woning, en wijst hem achter een behang, dat vóór een venster gemaakt was, de plek aan, waar hij het vinden zou.

Jacobo wekt zijn broeder. Zij gaan nog dien eigen nacht naar het thans door een ander bewoond huis, worden als zonen van Dante binnengelaten, en vinden hun vaders handschrift, dat op het punt staat te vergaan.

Dit verhaal wordt door Boccacio, tijdgenoot en vriend van Dante's beide zonen, alsmede door Dante's geliefden leerling Pietro Giardino medegedeeld. Beide verhalen, blijkbaar uit verschillende bronnen geput, maar in de groote hoofdzaak één, bevestigen elkaar."

(Gecit. uit Dr. S. K. Thoden v. Velsen, „Christus Redivivus", 's-Gravenhage 1870, blz. 60).

Een analoog geval, op de hoofdpunten vrijwel gelijkluidend, maar dan uit Hollandse bron, is het navolgende:

II. „In „Het Leven van Mr. C. van Lennep (1751–1813)", beschreven door diens kleinzoon, den alom bekenden Mr. Jacob van Lennep, vindt men op blz. 308–309, dl. II, waar sprake is van het verbranden van familiepapieren der van Teylingens, het navolgende medegedeeld:

„Wat niet in dien brief staat is de bijzonderheid, die zich aan het verbranden dier papieren verbindt, en welke mijn vader (D. J. van Lennep) placht te verhalen, wanneer er *spookhistoriën* op het tapijt werden gebracht. David van Lennep (de overgrootvader van den schrijver) nl. had – het blijkt uit den brief – verzuimd de uitdrukkelijke begeerte zijner huisvrouw (vrouwe Megtelina van Teylingen) ten opzichte der bewuste papieren na te komen, en door den dood verrast, de hem opgelegde verplichting stervende op zijn zonen overgedragen. Maar hoe deze ook zochten, zij konden het verzegelde pakket, dat ze bevatten moest, maar niet terugvinden.

Nu gebeurde het, dat C. van Lennep zich in den Haag bevindende (in of na 1780), en 's nachts ter rusten liggende, zijn vader voor hem zag staan, die de gordijnen van zijn bed openschuivende, hem toevoegde: „Jonge-lief! je hebt overal rondgesnuffeld, maar je hebt niet geweten, dat in het bureau, dat in de zijkamer van mijn huis te Haarlem staat, zich aan uw rechterhand, achter de middelste lade, een verborgen kastje bevindt, waarin de bewuste papieren verborgen zijn."

Hier verdween de verschijning. C. van Lennep sprong dadelijk ten bedde uit, kleedde zich aan, bestelde een fargon en reed naar

Haarlem. Aan 't ouderlijk huis gekomen, spoedde hij zich naar de zijkamer, opende, zonder een woord te spreken tot zijn verbaasde broeder en zuster, die aldaar aan het ontbijt zaten, het bureau, de lade en het geheime kastje, haalde het pakket voor den dag en noodigde toen zijn broeder hem bij het verbranden daarvan tot getuige te strekken."

(Gecit. uit „Het Toekomstig Leven", jrg. 1917, blz. 60–61).

Bij de beide hier geciteerde gevallen (wij nemen nu maar aan, dat daarbij de toedracht, wat de hoofdpunten betreft, zich inderdaad zó heeft voorgedaan gelijk ons wordt verhaald) zouden wij graag op één punt de aandacht vestigen. Zowel Dante's zoon als Mr. van Lennep nl. bevonden zich in een toestand van geestelijke spanning, vóórdat de verschijning optrad en met haar verlossend woord een einde maakte aan de onrust, die in hun gemoed heerste. Dwingend moest iets van groot belang worden gevonden, dat zich op een voor de zoeker totaal onbekende plaats bevond, terwijl de enige die het wel wist zijn geheim mee in het graf had genomen. Wat wij zien is, dat zij, die een verschijning van hun overleden vader deelachtig werden, voortdurend werden gekweld door een vraagstuk, dat tot oplossing moest worden gebracht. Een oplossing, die tenslotte werd verkregen, doordat, naar het scheen, de enige die het juiste antwoord geven kon terugkeerde van gene zijde des grafs en zich met de levenden in verbinding stelde.

Nu is o.i. dit gericht zijn op het willen oplossen van een kwellend probleem van overwegend belang voor eventueel op te stellen verklaringshypothesen voor dit soort van gevallen. Immers, het is juist deze gerichtheid om iets te weten te komen, dat voor het zoekende individu van het grootste gewicht is, die bepaalde paragnostische vermogens manifest kan doen worden en hem aldus in het bezit kan stellen van de verlangde kennis, zonder dat aan een daadwerkelijk ingrijpen vanuit het hiernamaals behoeft te worden gedacht.

Diezelfde gespannenheid om iets op het spoor te komen, dat voor de zoeker van het grootste belang is, maar hem en alle andere stervelingen totaal onbekend, treffen wij ook aan in de twee hieronder aan te halen gevallen. Het eerste is vrijwel geheel analoog met de reeds geciteerde, maar het tweede geeft enkele opmerkelijke afwijkingen te zien, die o.i. aanwijzingen inhouden die tot een beter begrip van deze bijzondere categorie van verschijnselen zouden kunnen voeren.

III. „De beroemde Joh. Aug. Ernesti verhaalt in de levensbeschrijving van zijn schoonvader (Memoria E. A. de Apfelstadt, Opusc. Orator. Lips. 1761) de navolgende gebeurtenis. „De jonge Apfelstadt was 16 jaar oud, toen zijn vader plotseling

aan eene kwaadaardige koorts bezweek. De achtergeblevenen geraakten daardoor in gevaar van hun gansche vermogen te verliezen. De vader bekleedde eene ontvangersplaats te Erfurt en bleef thans eene aanmerkelijke som gelds, die nergens en waarvan zelfs geene rekening te vinden was, aan de keurvorstelijke kamer schuldig. Zij ging zijne gansche nalatenschap verre te boven, die nu spoedig ten voordeele der kamer moest worden te gelde gemaakt. Uitgeput van droefenis legde de jongeling zich des avonds te bed. Daar ziet hij in den droom de gedaante zijns vaders, die hem in de zittingszaal der Hofkamer geleidt en hem achter den zetel des toenmaligen stadhouders een klein kastje aanwijst, waarin hij het geld met de rekeningen had neergelegd.

De jongeling ontwaakt spoedig uit zijn zeer helderen droom en kan uit blijdschap nauwelijks aan de zaak geloof hechten. Daar echter de nood dringend was, wilde hij niets onbeproefd laten en besloot naar de Hofkamer te gaan en zich van de waarheid of valschheid van het gezicht te overtuigen. Hij komt in het vertrek, dat hij vroeger nooit gezien had, en staat verbaasd over de innerlijke inrichting daarvan, die met het nachtelijk gezicht ten volle overeenkomt. De aanwezigen weten niet, wat de jonge man wil; doch hij gaat regelrecht op de plaats toe, die hem in den droom was aangewezen, vindt het kastje en, ziedaar! het geld ligt daar met de rekeningen in volmaakte orde. Terwijl de tegenwoordige personen van verbazing verstomd zijn, snelt hij naar huis, om aan zijn moeder van het gebeurde bericht te brengen, en beiden brengen hun dank aan God voor dit zichtbaar bewijs van zijn genadige ontferming."

(Gecit. uit Dr. F. Nork, „Het bestaan van geesten enz.", Groningen 1842. blz. 107–108).

Het volgende geval beschrijft ons een paragnostische droom, die tot stand kwam onder vrijwel dezelfde omstandigheden als de drie andere reeds door ons geciteerd. Er is evenwel één onderscheid op te merken en wel, dat het feit dat tot klaarheid moest worden gebracht zelfs niet aan de overledene, die het aanging, bekend was. Dit is misschien de reden, dat de verschijning, die in de droom de juiste oplossing van het probleem aan de hand doet, niet herkend wordt en zich slechts als een „witte gedaante" deed kennen.

IV. „Het Dordrechtsche Nieuwsblad" vermeldt in zijn serie „Wonderlijke gebeurtenissen" (Jan. 1900) de volgende droom:

„In een belangrijke fabrieksplaats in ons vaderland leefde een man, vader van een groot gezin, die boekhouder aan een in-

dustrieele instelling was. Jarenlang had hij als zoodanig gearbeid, steeds tot volkomen tevredenheid van zijn chefs, die hem steeds meer hun vertrouwen schonken en bij wie hij tenslotte een functie van veel belang bekleedde, ruim gesalarieerd en bovenal zeer eervol. Totdat plotseling, bij het opmaken van de kas, een fout werd ontdekt, een tekort ten bedrage van 1800 gulden waaromtrent de boekhouder geen uitleg wist te geven. De boeken werden zorgvuldig nagegaan, de optellingen vergeleken en een fout in de boeken werd niet gevonden. Het tekort moest derhalve geweten worden aan een verduistering. Het was den boekhouder niet mogelijk daaromtrent een verklaring te geven.

Niet lang geleden was in de firma een jong vennoot getreden die, de jarenlange verdiensten van den functionaris niet zóó waardeeren kunnend, niet onduidelijk liet doorschemeren, dat hij den boekhouder verdacht.

't Verdriet over deze krenking sloopte de toch al door gestadigen arbeid verminderde krachten van den boekhouder; hij overleefde de ontdekking slechts korten tijd en nog op zijn sterfbed bezwoer hij zijn kinderen, dat hij onschuldig was en smeekte hun, niet te rusten vóór zijn onschuld was bewezen. Het vermiste bedrag werd door zijn nabestaanden aangezuiverd, maar onmogelijk was het de onschuld aan te toonen.

Kort na het overlijden van zijn vader kreeg één der zoons 's nachts in den droom een verschijning. Door de deur van zijn slaapkamer trad een witte gedaante binnen, onhoorbaar voortschrijdend tot het ledikant en die, zich dan overbuigend, duidelijk deze woorden sprak: „Kijk in het boek naar de jaartallen." Deze woorden werden driemaal herhaald.

Dadelijk begreep de zoon, dat deze verschijning betrekking had op zijn vader, van wiens lot zijne gedachten geheel waren vervuld. Reeds den volgenden dag vroeg hij verlof de boeken, waaraan de vader gewerkt had, te mogen inzien, omdat hij thans stellig geloofde diens onschuld te kunnen aanwijzen. Natuurlijk kon dit verlof onder deze omstandigheden moeilijk geweigerd worden en wat bleek thans den zoon, na zorgvuldig onderzoek?

Dat op een der pagina's de optelling verkeerd was, want dat het jaartal aan het hoofd was meegeteld in de optelling, waardoor dus een vermeerdering van het bedrag in kas met ruim *f* 1800,— dadelijk was verklaard en de onschuld van den boekhouder aangetoond."

Tot zo ver werden slechts gevallen aangehaald, waarvan weliswaar mag worden aangenomen, dat zij zich waarschijnlijk zó hebben voorgedaan, gelijk zij ons zijn overgeleverd, maar het blijven toch meest

ervaringen uit de „oude doos" zonder officiële steun. Het volgende geval evenwel (Het geval van *Chaffin's testament*) bezit die officiële sanctie wel, zodat het in alle opzichten als goed gewaarmerkt kan worden aangeduid. Het is het onderwerp geweest van een rechtsprocedure, de getuigenverklaringen, die verband houden met het terugvinden van het testament enz., zijn onder ede afgelegd, zodat aan de waarheid van het geheel niet kan worden getwijfeld.

Met de vorige vergeleken vertoont het Chaffin-geval enige frappante verschillen, die niet onmogelijk een aanwijzing vormen om dit geval in een andere categorie onder te brengen en er een andere verklaringshypothese op toe te passen dan op die, welke wij reeds hebben aangehaald.

V. *Het testament van James L. Chaffin* [1])

J. L. Chaffin, de erflater, was een boer in Davie County, N.C. in de Ver. Staten van Amerika. Uit zijn huwelijk werden vier zoons geboren en wel in de volgorde hunner geboorte 1. J. A. Chaffin, 2. J. P. Chaffin, 3. M. A. Chaffin en 4. A. C. Chaffin.

Op 16 Nov. 1905 maakte de vader een testament, naar behoren door twee getuigen gestaafd, waarbij hij zijn boerderij naliet aan zijn derde zoon, M. A. Chaffin, die tevens werd benoemd tot executeur-testamentair. De moeder en de drie andere zoons werden krachtens dit testament geheel onterfd.

Enige jaren later schijnt hij gewetenswroeging te hebben gehad inzake de eenzijdige erflating en kwam er toe om een nieuw testament op te stellen, krachtens hetwelk hij zijn bezittingen gelijkelijk onder zijn vier zonen verdeeld wenste te zien. In dit nieuwe testament, dat hij zonder de aanwezigheid van welke getuige ook eigenhandig had uitgeschreven en ondertekend, deelde hij o.m. mede, dat hij tot deze wijziging van zijn uiterste wilsbeschikking was gekomen na lezing van het 27ste hoofdstuk van Genesis (het bekende verhaal van Esau en Jacob).

Een dergelijk „in alle eenzaamheid geschreven testament" bezit volgens de wetten van de staat North Carolina volkomen rechtsgeldigheid, mits het van begin tot einde door de erflater zelf is geschreven en ondertekend, en er voldoende bewijzen kunnen worden aangebracht, dat het handschrift dat van de testateur is.

Na het opstellen van het tweede testament heeft de oude Chaffin dit opgeborgen in de oude familie-bijbel, die aan zijn vader, Ds. Nathan S. Chaffin, had toebehoord, en wel door de

1) Case of the will of James L. Chaffin, Proc. S.P.R., dl. XXXVI (1926–'28), p. 517–524.

bladzijden van het 27ste hoofdstuk van Genesis zó op te vouwen dat er een soort zakje ontstond, waarin het testament paste.

Zover is na te gaan heeft de erflater aan niemand iets van het bestaan van dit tweede testament gezegd. Wel heeft hij in een der binnenzakken van zijn overjas een reepje papier genaaid, waarop hij de woorden: „Lees het 27ste hoofdstuk van Genesis in mijn vaders oude bijbel", had geschreven.

Op 7 Sept. 1921 kwam James F. Chaffin tengevolge van een val onverwachts te overlijden. Krachtens het eerste testament, het enige dat op dat ogenblik bekend was, werd de derde zoon, Marshall, universeel erfgenaam. Aangezien bedoeld testament in alle opzichten wettig moest worden genoemd, dachten de drie andere zoons en hun moeder er geen moment aan ten aanzien van de erflating een rechtsgeding uit te lokken.

Betreffende het terugvinden van het tweede testament legde de tweede zoon, James Pinkney Chaffin, de volgende verklaring af:

„Ik heb nooit mijn vader iets horen zeggen betreffende het maken van een nieuw testament na dat door hem in 1905 opgesteld. Ik geloof, dat het in Juni 1925 was, dat ik zeer levendige dromen had, dat mijn vader mij verscheen, staande bij mijn bed, maar tot mij spreken deed hij niet.

Enige tijd later, ik meen in de tweede helft van Juni 1925, verscheen hij opnieuw bij mijn bed en was daarbij gekleed zoals ik hem vaak tijdens zijn leven had gezien. Ook droeg hij een zwarte overjas, die ik herkende als hem toebehorend. Deze keer sprak mijn vaders geest tot mij. Hij greep zijn overjas op deze wijze vast, trok de jas wat naar achteren en zeide: „Je zult mijn testament in de zak van mijn overjas vinden." Vervolgens verdween hij.

De volgende ochtend stond ik op in de vaste overtuiging, dat de geest van mijn vader bij mij was gekomen met het doel een begane vergissing te herstellen. Ik ging naar mijn moeders woning en zocht naar de overjas, maar bemerkte dat zij weg was. Moeder deelde mij mede, dat zij de jas aan mijn broeder John had gegeven, die in Yadkin County woonde, ongeveer 35 km N.W. van mijn eigen woonplaats gelegen. Op Maandag 6 Juli begaf ik mij naar mijn broeders huis en vond daar de overjas. Ik onderzocht de binnenzak van de jas en kwam tot de ontdekking, dat de voering aan elkaar was gestikt. Ik knipte de steken terstond door en vond een klein rolletje papier, dat met een eindje touw was bijeengebonden. Op dat reepje papier stond in mijn vaders handschrift slechts het volgende zinnetje:

„Lees het 27ste hoofdstuk van Genesis in mijn vaders oude bijbel.”

Ik was nu zo overtuigd geworden, dat het geheim op het punt stond te worden opgehelderd, dat ik niet zonder de aanwezigheid van een getuige naar mijn moeders woning wilde terugkeren om aldaar de oude bijbel aan een onderzoek te onderwerpen. Ik haalde mijn buurman, de heer Th. Blackwedder, over mij te vergezellen, en ook waren tegenwoordig mijn eigen dochter en die van de heer Blackwedder. In mijn moeders huis hebben we lang naar de bijbel moeten zoeken. Tenslotte vonden wij hem in de bovenste lade van de schrijftafel, die op een der bovenkamers stond. Het boek bevond zich in zulk een vervallen toestand, dat het in drie stukken uiteen viel, toen wij het uit de lade haalden. De heer Blackwedder nam dat deel op, dat het boek Genesis bevatte, en sloeg de bladzijden om totdat hij bij het 27ste hoofdstuk kwam. Hier trof hij twee omgeslagen bladzijden aan, die tot een zak waren gevouwen en in die zak vond hij het testament, dat nu (Dec. 1925) rechtsgeldigheid heeft verkregen.

In Dec. 1925, ongeveer een week vóórdat de rechtszaak Chaffin *versus* Chaffin in behandeling zou worden genomen, verscheen mijn vader mij opnieuw en zeide tegen mij: „Waar is mijn oude testament?”, en toonde zich daarbij nogal boos. Hieruit maakte ik op, dat ik mijn proces zou winnen, zoals ik ook inderdaad heb gedaan. De volgende morgen heb ik mijn advocaat medegedeeld, dat ik de laatstgenoemde verschijning had.

Vele van mijn vrienden geloven niet, dat het mogelijk is, dat de stervelingen in contact kunnen treden met de overledenen, maar ik ben er van overtuigd, dat mijn vader mij inderdaad verscheen op die verschillende tijdstippen, en dat zal ik tot mijn dood toe blijven geloven.”

Wij zijn ook in het bezit van een verklaring van de heer Blackwedder, die volkomen bevestigde wat reeds door de tweede zoon was medegedeeld. Om de wettiging van dit pas gevonden tweede testament is een proces gevoerd tussen de familie-leden onderling. De derde zoon, Marshall, die krachtens het eerste testament universeel erfgenaam was geworden, was reeds een jaar na zijn vaders dood, d.w.z. in 1922, overleden, en in zijn plaats werd het tweede testament door zijn weduwe ten behoeve van haar minderjarig zoontje betwist. Toen de weduwe echter gedurende de middagpauze van het proces het testament had gezien en het handschrift van haar schoonvader zonder enige twijfel had herkend (trouwens er waren meer dan tien

getuigen die hetzelfde onder ede wilden verklaren), zijn partijen tot een compromis gekomen, en het tweede testament werd feitelijk zonder strijd als wettig erkend.

De vraag, die ons nu moet bezig houden, is de volgende: Zijn de hier door ons geciteerde gevallen evenzovele aanwijzingen voor een spiritistische beïnvloeding, een in contact treden dus met nog actief werkzame overledenen, die b.v. iets mededelen dat zij alleen wisten, óf kunnen wij volstaan met een z.g. animistische verklaring, die het terugvinden enz. van voorwerpen aan geen levend brein bekend toeschrijft aan de paragnostische vermogens van de vinder? De spiritistisch aandoende mise-en-scène (de sprekende verschijningen van overledenen b.v.) zouden daarbij dan dienen te worden beschouwd als een in beelden opgestelde boodschap van het subliminale aan het supraliminale zelf. In dit verband zij er hier de aandacht op gevestigd dat de „indrukken", welke onze psychoscopisten tijdens hun zittingen krijgen, ook bij herhaling in een „symbolisch" (allegorisch) kleed gestoken zijn.

Merkwaardig genoeg meende reeds Augustinus (354–430 n. Chr.) een duidelijke overeenkomst te moeten zien tussen wat wij thans als paranormale verschijningen in de droom zouden kunnen noemen en de gewone beelden enz. in onze alledaagse dromen. Incidenteel bericht hij ons ook een geval vrijwel geheel analoog aan de vijf in dit artikel geciteerde gevallen van verschijningen in de droom, die iets komen mededelen, dat de dromer onbekend was.

In zijn werk „Cura de mortuis habenda" (De zorg die men voor de overledenen hebben moet) is nl. het volgende te lezen:

„Voorwaar, toen wij in Milaan verbleven, werd ons het volgende verhaal verteld. Van iemand werd betaling van een schuld geëist, waarbij de schuldbekentenis van de overleden vader van die persoon werd getoond. De vader, evenwel, had zonder dat zijn zoon het wist bedoelde schuld reeds afgelost. De zoon begon nu zeer verdrietig te worden en zich er over te verwonderen, dat zijn vader, toen hij stervende was en zijn testament maakte, hem niet had verteld wat hij nog schuldig was. In deze toestand van grote bekommernis verscheen de genoemde vader zijn zoon in een droom en vertelde hem waar zich het bewijs van schulddelging bevond. Toen de jonge man dit bewijs had gevonden en aan de schuldeiser had getoond, werd aldus niet alleen de valse schuldvordering weerlegd, maar de zoon ontving tevens zijn vaders schuldbekentenis terug, die na afdoening van de schuld niet aan de vader was teruggegeven.

Hierbij werd dus verondersteld, dat de ziel van een man zorg blijft koesteren voor zijn zoon en dat hij tot hem is gekomen in zijn slaap, opdat hij hem, door hem iets mede te delen, dat hij niet wist, van een grote last zou bevrijden. Maar ongeveer terzelfdertijd, dat wij dit vernamen, geschiedde het te Carthago, dat de redekunstenaar Eulogus, die mijn leerling in de kunst der welsprekendheid was geweest, met zijn leerlingen de werken van Cicero over de redekunst besprak. Toen hij nu op een keer (gelijk hij zelf ons heeft verhaald nadat wij in Afrika waren teruggekeerd) een deel dezer verhandelingen nakeek, teneinde zich te prepareren voor de les van de volgende dag, kwam hij daarin een passage tegen, die hij niet kon begrijpen. Hij werd hierdoor zo verontrust, dat hij nauwelijks de slaap vatten kon. In die nacht, evenwel, in zijn droom verscheen ik hem en legde hem de passage uit, die hij niet begreep. Neen, ik zelf was het niet, maar mijn gelijkenis, terwijl ik zelf onbewust van het ding en ver weg over zee iets anders aan het doen of iets anders aan het dromen kon zijn geweest, mij geen ogenblik er bezorgd over makend over zijn moeilijkheden. Hoe deze dingen tot stand komen weet ik niet; maar hoe ze ook tot stand mogen komen, waarom geloven wij niet dat het op dezelfde wijze geschiedt, dat een persoon in zijn droom een overledene ziet of dat hij een levende ziet? Beiden, de overledene of de levende, zonder dat ze zich er bewust van zijn of dat het hun een steek kan schelen wie van hun beeldvormen droomt, waar of wanneer."

Voor de pioniers van het parapsychologisch onderzoek, ongeveer tegen het einde der vorige eeuw, die slechts de telepathie als het enige paranormale vermogen erkenden, zou bovenstaande vraag betrekkelijk eenvoudig zijn te beantwoorden. Zoals uit het door ons aangehaalde citaat uit de „Phantasms" blijken kan, zou het mededelen door verschijningen van zaken aan de percipiënt geheel onbekend een duidelijke aanwijzing vormen, dat er een van buiten komende inwerking van intelligente aard heeft plaats gevonden op de psyche van de percipiënt. Kan deze inwerking van buiten af niet worden toegeschreven aan telepathie van levenden (stervenden) afkomstig, maar is kennelijk een overledene in het spel (zoals bij de door ons aangehaalde vijf gevallen) dan is er – zo werd er in die jaren geredeneerd – gegronde reden om aan te nemen dat er een beïnvloeding heeft plaats gevonden vanuit het hiernamaals.

Wij weten thans echter, dat de telepathische ontvankelijkheid niet het enige paranormale vermogen is waarover de mens beschikt. Er bestaat ook nog zo iets als helderziendheid in tijd en ruimte. En nu

is het een feit, dat met de helderziendheid als verklaringshypothese verschillende van de door ons geciteerde gevallen vrij gemakkelijk verklaard kunnen worden, zonder dat het daarbij nodig is te denken aan een van een overledene uitgegane beïnvloeding. Voor een eventueel optreden der helderziendheid bij de onderscheidene percipiënten der eerste vier hier beschreven gevallen zijn alle factoren aanwezig. Daar is vooral die gespannen geestestoestand om een of ander probleem tot oplossing te brengen, die sterke gerichtheid om iets te weten te komen, die immers zo bevorderlijk is voor de „ontplooiing" van paragnostische (of andere paranormale) vermogens bij diegenen, die daartoe de aanleg bezitten. Wat wij bij zulke gevallen zien gebeuren is feitelijk een spontane, plotseling doorbrekende, uiting van paragnosie. Meer of min dezelfde vorm van paragnosie, waardoor uitsluitsel kan worden verkregen betreffende zaken en aangelegenheden, aan geen sterveling op aarde bekend, kunnen wij ook „uitlokken" door gebruik te maken van zowel de kwantitatieve als van de kwalitatieve methode van onderzoek. Als een voorbeeld van eerstgenoemde methode zou kunnen dienen het juist „gissen" van de volgorde der kaarten in een pak Zener-kaarten, dat ongezien wordt neergelegd. Voor de kwalitatieve methode behoeft slechts te worden gewezen op het bekende, door Osty beschreven, geval, waarbij door middel van de paragnoste Mme Morel het lijk van een vermiste grijsaard werd teruggevonden [1]). Verder is er menig voorbeeld te geven van het opsporen door paragnosten van verloren voorwerpen, waarvan niemand wist waar zij zich bevonden [2]). Al zulke gevallen tonen aan, dat de mens over vermogens beschikt, die hem in staat stellen om zonder (paranormale) hulp van anderen, levenden of overledenen, dingen te weten te komen, die aan niemand bekend zijn.

Er bestaan dus ongetwijfeld mensen, die krachtens hun paragnostische vermogens niet alleen in staat zijn dingen te weten te komen, die alleen maar aan één overledene bekend waren, maar ook zulke, die noch door een levende, noch door een reeds gestorvene gekend werden. Dit zou weer kunnen corresponderen met het onder IV vermelde geval, waarbij de zoon van de van verduistering verdachte boekhouder tijdens zijn slaap een verschijning naar zijn bed ziet toekomen, die hem tot driemaal toe zegt naar de jaartallen te kijken. Daar ook de overleden vader niet wist waar de fout in de boeken school, kon hij zijn zoon daarvan moeilijk mededeling doen, zodat bij dit Dordrechtse geval, van dit standpunt uit beschouwd, moeilijk van een spiritistisch contact kan worden gesproken. Trouwens, het is niet ?de vader die zijn zoon in de droom verschijnt, maar een niet

1) Dr. E. Osty, „La Connaissance supra-normale, 2e ed., Paris, 1925, 168 e.v.

2) Voor een paar vrij recente gevallen leze men Dr. W. H. C. Tenhaeff, „Beschouwingen over het gebruik van paragnosten voor politionele doeleinden", T.v.P., 1946, 98-101.

herkenbare, een onpersoonlijke, witte gedaante komt in het nachtgezicht de juiste oplossing van het probleem aan de zoeker brengen. Driemaal wordt de mededeling herhaald – dit driemaal herhalen van uitspraken, aanwijzingen, droomgezichten enz. komen wij bij paragnostische dromen bij herhaling tegen – en na onderzoek blijkt dan inderdaad, dat aan het mee optellen van het jaartal het tekort is te wijten. Dergelijke droomgezichten, die de dromer kond doen van de oplossing van problemen, waarmede hij zich intens heeft beziggehouden, schijnen meerdere malen de grondslag te hebben gelegd van ontdekkingen en uitvindingen. De gedaante in het wit, die bij dergelijke nachtgezichten evengoed allerlei andere gedaanten en vormen kan aannemen en als een soort onpersoonlijke aankondiger van de oplossing van het gestelde probleem fungeert, moet waarschijnlijk worden opgevat als het product van het dramatiserend vermogen van dat deel der menselijke psyche, dat langs paragnostische weg het gezochte gegeven op het spoor is gekomen en het nu in een aannemelijke vorm gegoten ter kennis brengt van het supraliminale zelf. Deze witte, onhoorbaar binnentredende gedaante in het Dordrechtse geval (IV) is naar alle waarschijnlijkheid even irreëel, even onwerkelijk als de meeste in onze dromen voorkomende figuren; zij zijn van even subjectieve aard als de bomen, huizen, mensen en alle andere wezens en dingen, die onze dagelijkse dromen plegen te bevolken en de dromer zowel met intense verschrikking als met diepe blijdschap kunnen vervullen.

Accepteren wij de zo juist beschreven voorstelling van zaken, dan wordt het toch wel moeilijk om in de verschijningen in de droom, die wel als overledenen worden herkend (in de gevallen I, II en III de respectievelijke vaders der dromers) en die iets komen mededelen, dat slechts hun bekend was, iets anders te zien als ook zulke dramatiseringen van het subliminale zelf, dat in deze vorm gegoten zijn langs paranormale weg verkregen kennis doorgeeft aan het supraliminale zelf. Met andere woorden, de als overledenen herkende droomverschijningen van de eerste drie in dit artikel geciteerde gevallen zijn, figuurlijk gesproken, uit hetzelfde hout gesneden als de witte, niet nader gedefinieerde gestalte in geval IV. Alle vier aangehaalde verschijningen, zowel die als overledenen herkend als de meer of min symbolisch gehouden witte gedaante, zouden dan evengoed als evenzovele dramatiseringen van het droombewustzijn kunnen worden opgevat. En het feit, dat een verschijning in de slaap de gestalte aanneemt van een aan de dromer bekend overledene, die een aan hem alleen bekend geheim komt mededelen, *behoeft niet het bewijs in te houden, dat onbetwistbaar een communicatie heeft plaats gevonden vanuit gene zijde des grafs.*

Men begrijpe ons echter niet verkeerd. Uit het voorgaande moet

niet worden opgemaakt, dat wij ieder contact in de droom met de „geest” van een overledene uitgesloten achten. Geenszins! Een verschijning van een overledene in een droom, die iets ter kennis brengt van de dromer dat laatstgenoemde slechts langs paranormale weg te weten is kunnen komen (anders zou er immers niets zijn, dat een dergelijke verschijning van elk ander „normaal” droombeeld zou onderscheiden) behoeft niet altoos alleen maar een dramatisering van het droombewustzijn te betekenen. Zulk een verschijning in de droom *kan* ook op de een of andere wijze in verband staan met de werkelijke aanwezigheid of beïnvloeding van de overledene in kwestie. Maar wanneer er voor het eventueel tot „ontplooiing” komen der paragnostische vermogens bij de dromer, bij wie zich een verschijning voordoet, een typisch samengaan van zekere kenmerkende factoren kan worden geconstateerd (b.v. o.m. het meer of min intens gericht zijn van de dromer op het tot oplossing brengen van een bepaald probleem) dan dient o.i. in de eerste plaats aan een animistische (paragnostische) verklaringswijze te worden gedacht en *niet* aan een spiritistische. Ook al zou naar de schijn te oordelen de spiritistische verklaringshypothese het meest voor de hand liggen, zoals bij die gevallen, waarbij in de droom b.v. een overledene verschijnt en de dromer mededeling doet van iets, dat de overledene alléén tijdens zijn leven heeft geweten.

WAAROM? Hoewel wij in de eerste vier geciteerde gevallen geneigd zijn aan de animistische verklaringshypothese de voorkeur te geven, moeten wij bekennen, dat naar onze mening in het Chaffin-geval (V) aanwijzingen zijn op te merken, die op een spiritistische beïnvloeding duiden. Er is nl. één voornaam punt op te merken, dat het Chaffingeval onderscheidt van de vier andere, en wel dat degene bij wie de verschijning zich voordeed geen ogenblik er aan heeft gedacht, dat er een probleem aanwezig was, dat tot oplossing moest worden gebracht. In de vier andere gevallen zien wij een meer of min geconcentreerd zich richten op het bereiken van een oplossing ten aanzien van een vraagstuk, dat degenen, die de verschijning in hun droom waarnemen, intens bezighield. Bij Chaffin's zoon niets van dit alles. De drie onterfde zonen van de oude Chaffin wisten niet beter (en dat dacht ook een ieder uit hun omgeving) dan dat hun vader maar één testament had gemaakt, dat volkomen rechtsgeldigheid bezat en waaraan niet viel te tornen. Zij hadden zich bij de situatie neergelegd en een erfenis-kwestie bestond er voor hen niet. —
Vier jaar na het overlijden van de erflater droomt de jonge James Chaffin bij herhaling, dat zijn vader hem verscheen, zwijgend staande bij zijn bed. Op een gegeven ogenblik begon de verschijning te spreken en op de overjas duidend, die zij aanhad, gaf zij aanwijzingen waar het testament zou zijn te vinden.

— MAAR WAARSCHIJNLIJK WEL VERBETENHEID TENOPZICHTE VAN HUN VADER; WAT WEER TOT EEN ANIMISTISCHE VERKLARING KAN LEIDEN. ALS MEN DIT PERSE WIL ZOOALS DE P. PSYCHOLOGEN

Dit geval wekt de indruk, dat a.h.w. de zaak geheel van buiten af aan het rollen werd gebracht. In dit gehele geval is geen enkele aanleiding te constateren, die de paragnostische vermogens van de tweede zoon tot werkzaamheid zou kunnen hebben geprikkeld.

Wij weten uit ervaring, dat er een zekere gerichtheid aanwezig moet zijn, willen de paragnostische (of andere paranormale) vermogens in werking worden gesteld. Bij het Chaffin-geval nu is, zover althans bekend is geworden, van een zodanige, op een bepaald doel gerichte, belangstelling nergens iets te bespeuren. Ook kan moeilijk sprake zijn van een telepathische indruk door de zoon opgedaan, b.v. op het moment van sterven van de vader, die zich mogelijk nog op het laatste ogenblik heeft beziggehouden met het vraagstuk, hoe hij zijn kinderen van het bestaan van het tweede testament op de hoogte zou kunnen brengen. Zulk een telepathisch opgevangen indruk zou dan vier jaar lang latent moeten zijn gebleven in de psyche van de tweede zoon en pas na zulk een lange tijdsduur zich in de vorm van een verschijning des vaders in de droom hebben geobjectiveerd. Het latent blijven van een zodanige telepathische indruk gedurende zovele jaren achten wij zó onwaarschijnlijk, dat o.i. telepathie tussen levenden onderling (vader en zoon) zonder meer als een eventuele verklaring voor het hier besproken geval buiten beschouwing kan blijven. Op bovenstaande gronden menen wij dan ook, dat een zuiver animistische verklaringshypothese voor het geval Chaffin in zekere opzichten onbevredigend moet worden geacht.

Het is dan ook geenszins onwaarschijnlijk te achten, dat bij het terugvinden van het Chaffin-testament een daadwerkelijke beïnvloeding heeft plaats gevonden van de zijde van de reeds jaren te voren gestorven James L. Chaffin. Tot deze conclusie menen wij daarom gerechtigd te zijn, omdat het complex factoren, dat doorgaans bij het tot stand komen van een paragnostische waarneming aanwezig pleegt te zijn, bij het Chaffin-geval niet kan worden geconstateerd. Het spreekt vanzelf, dat het hierbij door ons opgestelde criterium niet betekent, dat wij het onbetwistbare bewijs geleverd achten, dat de overleden Chaffin inderdaad met zijn zoon in contact is getreden om hem de voor de familie zo belangrijke mededeling te doen van het bestaan van het tweede testament, en daarbij tevens het bewijs leverend van zijn persoonlijk en bewust voortbestaan na de dood. Wel kan worden gezegd, dat, gezien onze huidige kennis dezer problemen (een kennis die nog zeer oppervlakkig moet heten), het Chaffin-geval veel sterker wijst in de richting van een daadwerkelijke spiritistische beïnvloeding dan zulks het geval is bij de vier andere door ons aangehaalde verschijningen in de droom.

Hoe deze inwerking van spiritistische aard zich bij het geval Chaf-

fin moet hebben afgespeeld, òf de „geest" van de overleden vader in persoon (in concreto dus, al heeft niemand er ook maar een flauw denkbeeld van hoe dat „in persoon aanwezig" moet worden voorgesteld) werkelijk voor zijn zoons bed heeft gestaan, in een bepaalde overjas gekleed en zekere woorden sprekende, òf dat hij een of andere impuls of invloed heeft uitgezonden (langs telepathische weg b.v.), die door het droombewustzijn van de jonge Chaffin in de beschreven droomgezichten werd omgezet, zal wel niet nader zijn uit te maken. Maar al schijnt, naar het ons voorkomt, bij het Chaffin-geval de waarschijnlijkheid, dat zich daarbij een werkelijk spiritistisch contact heeft voorgedaan, veel groter dan zulks het geval is bij de vier andere door ons gemelde gevallen, het valt ook niet te ontkennen, dat in de reeks droomgezichten van Chaffin's tweede zoon enige elementen zijn op te merken, die met een „geesten"-communicatie weinig of niets hebben uit te staan. Wij doelen hierbij op het droomgezicht, dat de jonge Chaffin enkele dagen vóór de aanvang van het proces had, dat in verband met de wettelijke erkenning van het tweede testament aanhangig was gemaakt. Wij geloven, dat dit nachtgezicht geheel los staat van de reeks, die de directe aanleiding was geweest tot het ontdekken van het onbekende testament, en dat wij gevoeglijk kunnen aannemen dat dit droomvisioen zijn oorsprong vond in het psychisme zelf van de jonge Chaffin en hoogst waarschijnlijk niet werd veroorzaakt door een spiritistische beïnvloeding. Het is de jonge Chaffin niet kwalijk te nemen, dat hij de verschillende verschijningen in zijn dromenserie, die in betrekking staat tot het terugvinden van het testament, alle over één kam scheert en ze zonder onderscheid toeschrijft aan het optreden van zijn vaders „geest". Bij een nadere beschouwing, evenwel, valt het moeilijk het vreemde gedrag van de verschijnende vader in de laatste droom anders te verklaren dan door aan te nemen, dat de vader zelf hieraan niet heeft meegewerkt, maar dat deze verschijning moet worden opgevat als een brokje gewone droom-symboliek, waaraan o.i. zelfs niets paranormaals ten grondslag ligt.

	NAMEN (volledig)	GEBOORTE-DATUM EN JAAR	GEBOORTETIJD indien bekend *	GEBOORTE-PLAATS	NIET INVULLEN	EVENTUEEL DATUM EN JAAR VAN OVERLIJDEN **	NIET INVULLEN
VADER						in leven overl.	
MOEDER						in leven overl.	
KINDEREN						in leven overl.	
						in leven overl.	
						in leven overl.	
						in leven overl.	
						in leven overl.	
						in leven overl.	
						in leven overl.	
						in leven overl.	
						in leven overl.	
						in leven overl.	

* Het is van belang te laten blijken of men zeker is van den geboortetijd. Deze zekerheid kan worden aangegeven door onderstreping. Bovendien gaarne de bron aangeven waaruit het geboortemoment is verkregen (vul in: Burg. stand, Moeder, Vader).

** Doorstrepen wat niet ter zake dient; indien overlijdensdatum onbekend, ? plaatsen.

...., ... 19..........

ADRES : ....

.... (Handtekening)

SUMMARY

E. Gurney writing in a time that telepathy was the only accepted paranormal *vera causa* in psychical research was of opinion that „a phantasm conveying information afterwards discovered to be true of something the percipient has never known... would probably be the only condition which would prove an intelligent external cause." (Phantasms of the Living, London 1886, vol. I, p. 512, note 1).

The writer of this article, however, after collecting and discussing a few more or less well-attested cases of the Chaffin's will case type (Proc. S.P.R., vol. XXXVI, 517–524) comes to the conclusion that most of these cases, and especially those in which the percipient was looking fervently for a lost object the whereabouts of which was only known to the deceased person whose phantasm appeared (in a dream or otherwise) to the percipient in order to convey him the information wanted, need not necessarily be regarded as conclusive proof for communication with the dead.

The writer is of opinion that whenever the percipient has been directing his mind towards the finding of a lost object or the solution of some problem we have always to take into account the possibility that paranormal cognition (ESP) comes into play and supplies the desired information. The subliminal self may pass on such paranormally acquired knowledge to the supraliminal self in some symbolic and acceptable form. Whenever the knowledge to be so conveyed was only in possession of a deceased person, it is generally by mouth of the apparition of that deceased person that the sought for information is passed on from the subliminal to the supraliminal self. Exception, however, is made for such cases (the Chaffin will case is an example) in which no living human mind was directed towards finding a certain object or trying to find the solution to a certain problem, so that the paranormal faculties of the percipient were in no way prompted to activity in a certain direction. It seems to the writer that only in such cases it is reasonable to suppose that a direct intervention has taken place by the deceased person in possession of a certain knowledge which he conveys in this way to the percipient. Only when this condition has been fulfilled is it possible to take a spiritistic explanation of the phenomena into consideration. The Chaffin will case fulfils this condition, and the writer therefore is inclined to accept this case as probably one of communication with the dead.

BOEKBESPREKING

Dr. W. H. C. Tenhaeff, Oorlogsvoorspellingen. Parapsychologische Bibliotheek, Dl. VI. H. P. Leopolds U.M. N.V., Den Haag, 1948. Geb. *f* 7.90.

Het verschijnen van het hier boven genoemde boek betekent in meer dan één opzicht een evenement. Niet alleen is het het eerste in Nederland verschenen werk, dat handelt over de proscopie in haar velerlei aspecten, doch tevens is dit boek het eerste, dat na de oorlog weer in de bekende, bij Leopold's U.M. uitgegeven, Parapsychologische Bibliotheek is uitgekomen.

Het is vooral de oorlogsproscopie, voorspellingen die op de een of andere wijze met de oorlog in verband staan, die Dr. Tenhaeff's aandacht heeft gehad en waarop in dit boek in het bijzonder wordt ingegaan. Veel van het in deze studie verwerkte materiaal werd tijdens of vlak na de laatste oorlog hier te lande verzameld, o.a. door middel van een vrij uitgebreide enquête. Het is nu m.i. de grote verdienste van Dr. T., dat hij dit materiaal, te zamen met vele andere soortgelijke gevallen uit de parapsychologische literatuur, zo heeft bewerkt, gezift, gerangschikt en van commentaar voorzien, dat daardoor een voortreffelijk overzicht is ontstaan van het gehele probleem der proscopie en van onze huidige kennis betreffende deze vorm van de helderziendheid in de tijd. Er is vrijwel geen onderdeel der proscopische verschijnselen op te noemen, of op de een of andere wijze wordt het door Dr. T. in dit werk ter sprake gebracht.

Tegenstrijdigheden met hetgeen reeds voorheen door bepaalde onderzoekers (b.v. Osty) op ditzelfde gebied werd geconstateerd, zijn in het Nederlandse materiaal niet aan het licht gekomen. Er kan dan ook worden gesproken van een algehele bevestiging van hetgeen Tenhaeff's voorgangers uit hun eigen materiaal meenden te moeten concluderen. En als zodanig is Tenhaeff's werk als een belangrijke bijdrage te beschouwen tot onze kennis van de proscopie in het algemeen, als een goed gemetselde steen op de steeds hechter wordende basis, waarop men bezig is het gebouw der proscopische verschijnselen op te bouwen.

Bij het lezen van het laatste hoofdstuk (XIV, Slotbeschouwing) rezen enige vragen bij mij op. Hoewel het hier niet de plaats is om dieper op bepaalde proscopische problemen in te gaan, wil ik toch enkele punten even aanstippen, waar ik mij (nog) niet geheel kan aansluiten bij zekere gevolgtrekkingen door de auteur gemaakt.

In verband met Tenhaeff's opmerking (blz. 253) b.v., dat hij het geheel eens is met Osty's mening, dat Leon Sonrel (blz. 250–253), ook wat zijn voorspelling van de eerste wereldoorlog en zijn afloop betreft, geput zou hebben uit het psychisme van zijn vriend Tardieu,

en dat het zeer waarschijnlijk is te achten dat, was Tardieu vóór het uitbreken van die oorlog overleden, de voorspelling van Frankrijks toekomstige overwinning, en dat het weer aan de Rijn zou staan, niet gedaan zou zijn, zou ik de opmerking willen maken, dat zulk een putten uit iemands psychisme niet beslist noodzakelijk behoeft te zijn voor het krijgen van juiste proscopische indrukken. Op het gebied der helderziendheid, immers, kennen wij ook gevallen (b.v. bij het opsporen van allerhande dingen, die aan niemand op aarde bekend zijn), waarbij een putten uit iemands psychisme blijkbaar niet nodig is om tot goede resultaten te komen. Bij verscheidene van zulke gevallen zien wij de helderziendheid in de ruimte sterk gemengd met die in de tijd (doorgaans retrocognitie) optreden, zodat wij iets dergelijks ook wel als een mogelijkheid mogen veronderstellen bij gevallen van zuivere proscopie. Leon Sonrel werd sterk bewogen door het ongelukkig lot dat zijn geliefd Frankrijk in 1870/71 zou ondergaan. Zal Frankrijk dan voor goed ten ondergaan, zal waarschijnlijk Sonrels angstige vraag zijn geweest, en ziedaar, tot troost krijgt hij het antwoord dat in de volgende oorlog Frankrijk zou overwinnen en zijn vroegere grenzen terugkrijgen. Vele proscopische gezichten zijn teleologisch op te vatten, en niet onmogelijk moet Sonrel's visioen van de eerste wereldoorlog ook als doelgericht gezien worden. Dit zou m.i. ook kunnen verklaren waarom deze proscopische indruk zo vaag en in het algemene werd gehouden. Er was maar één ding dat Sonrel toen interesseerde, nl. of Frankrijk nog eens de komende nederlaag van 1870 zou uitwissen en zou triompheren over Duitsland. En dat antwoord kreeg hij, niets meer en niets minder. Allerlei bijzonderheden, die met de eerste wereldoorlog in verband zouden staan, hadden voor Sonrel geen betekenis, zodat zijn visioen daarvan dan ook geen melding maakte. Ik vermoed dan ook, dat wij de zeer algemeen gehouden voorspelling betreffende de oorlog van 1914/18 in dit persoonlijk licht moeten bezien. Ik betwijfel of wij het zeer algemeen karakter, dat Sonrel's voorspelling met betrekking tot de eerste wereldoorlog draagt, moeten zien als gevolg van een zekere wetmatigheid die de proscopische verschijnselen zou beheersen en die er toe zou leiden dat een voorspelling vager en minder gedetailleerd zou worden naar mate het tijdstip van haar vervulling verder van het heden verwijderd is. Het is m.i. meer de *aandachtsrichting*, die bepaalt wat het proscopisch visioen zal inhouden dan de tijdsduur. Trouwens, uit Tardieu's mededeling (blz. 253, bovenaan) kan men opmaken, dat de voorspellingen betreffende diens eigen leven (vele jaren na het overlijden van Sonrel) gedetailleerd waren. Van een minder gedetailleerd worden naarmate het tijdstip van het in vervulling gaan dezer voorspellingen verder weg lag, schijnt bij deze voorspellingen geen sprake te zijn geweest. Wij dienen bovendien

te bedenken, dat de tijd, zoals Tenhaeff m.i. terecht elders in zijn boek opmerkt, waarschijnlijk als een aanschouwingsvorm van het menselijk kenvermogen moet worden opgevat, hetgeen (aangenomen dat dit juist is) wel betekent dat de paragnostische verschijnselen (als vermoedelijk behorende tot een ruimte- en tijdloze werkelijkheid) zich onafhankelijk van ruimte en tijd openbaren. Indien de tijd slechts het product is van ons zintuigelijk kenvermogen, kan (aangenomen dat hetgeen hierboven met betrekking tot de paragnostische verschijnselen werd opgemerkt juist is) de tijdsduur moeilijk invloed uitoefenen op de inhoud der proscopische visioenen.

Een tweede vraag kwam bij mij op toen ik las dat Tenhaeff, gelijk ook meerderen voor hem hebben gedaan, geneigd is in het geval van Lady Z. (blz. 266) een bewijs te mogen zien dat de toekomst niet zo vast staat als de deterministen menen. Tenhaeff is n.l. geneigd in de droom van genoemde dame een „waarschuwing" te zien.

Ik vraag mij echter af, of, gezien onze huidige kennis en ervaring in zake proscopische dromen e.d., de droom van Lady Z. niet veeleer moet worden opgevat als een proscopische droom met onvolledige congruentie. Ook bij de bekende proscopische droom aangaande het auto-ongeluk van Prins Bernhard (blz. 20) zijn droom-elementen op te merken, die niet in overeenstemming bleken te zijn met de toekomstige werkelijkheid (b.v. springen van een band, rijden tegen één hek, het overlijden van de prins). Waar in Lady Z.'s droom reeds één incongruentie kon worden opgemerkt, is het m.i. niet onwaarschijnlijk te achten, dat ook enkele andere delen van de droom (b.v. koetsier viel op zijn hoofd) geen proscopisch karakter bezaten. Trouwens, het is onmogelijk achteraf met zekerheid te zeggen, dat „had zij ook maar één oogenblik geaarzeld, alles juist zóó zou zijn gebeurd als zij in haar „droom" had gezien" (blz. 266). Immers, de koetsier is *niet* gevallen en het is dan ook onmogelijk te zeggen, dat hij precies als in de droom „gezien" werd op zijn hoofd zou zijn neergestort, wanneer Lady Z. niet terstond de politie-agent had geroepen en zo meer. De koetsier had evengoed op een van zijn schouders of heupen kunnen zijn terechtgekomen, indien hij werkelijk op de grond zou zijn gevallen. Lady Z. *veronderstelt* slechts, dat alles geheel conform haar droom zich zou hebben afgespeeld, indien zij niet tijdig had ingegrepen. Maar zekerheid daaromtrent bezitten wij geenszins. En toch is het *enkel op deze veronderstelling* van Lady Z., dat de aanhangers van een (al dan niet voorwaardelijk) indeterminisme zich, ten bewijze van de juistheid van hun opvatting, wel plegen te beroepen.

Ik ben niet tot bovenstaande opmerkingen gekomen, omdat ik een overtuigd aanhanger van het determinisme ben, die in de proscopische verschijnselen slechts een bewijs te meer voor de juistheid van zijn

„leer" meent te mogen zien. Ik heb mijn standpunt in deze nog niet bepaald, want volgens mijn mening zijn de onderhavige problemen nog te gecompliceerd om daar nu reeds een vaststaande mening over te mogen verkondigen.

Maar toch zullen wij er goed aan doen bij het zoeken naar een eventuele verklaring steeds voor ogen te houden, dat het proscopisch visioen enz. a.h.w. een *tegenwoordige toestand weergeeft*, een toestand waarin a.h.w. *alle* factoren, die tot die speciale, in de toekomst geschouwde situatie aanleiding hebben gegeven, volledig zijn verdisconteerd. *Ook dus alle eventuele pogingen om een geschouwd toekomstbeeld te wijzigen of af te wenden.* Wij zouden het ook zo kunnen zeggen: Deze eventuele pogingen ter afwending van een in de toekomst „geziene" gebeurtenis falen niet omdat ze om zo te zeggen niets uitwerken tegen een als een rots vaststaande, onwrikbare toekomst, maar de geschouwde toekomst is veeleer het *uiteindelijke product van alle oorzaken*, die tot een bepaalde situatie aanleiding hebben gegeven, *met inbegrip dus van alle* afwendingspogingen enz. enz.

Laten wij hopen, dat het hier besproken boek en het werk over de proscopie in het algemeen, dat Dr. Tenhaeff ons in het vooruitzicht heeft gesteld, voor vak-philosophen aanleiding mogen zijn de betekenis der proscopische verschijnselen wijsgerig te doorvorsen. Een onmetelijk terrein ligt hier nog braak.

G. ZORAB

Ernesto Bozzano: Uebersinnliche Erscheinungen bei Naturvölkern. Vert. van E. Schneider van „Populi primitivi e Manifestazioni Supernormali". Uitg.Mij. A. Francke. Bern, 1948.

Deze vertaling van het reeds lang geleden verschenen geschrift van Bozzano brengt diens werk onder de aandacht van een veel ruimer publiek. Men kan zich afvragen of een dergelijke uitgave zovele jaren na de oorspronkelijke verschijning wel te rechtvaardigen is. Intussen is er op het gebied zowel van de parapsychologie als van de ethnologie wel een en ander gebeurd. Het kan dan ook niet anders of het theoretisch gedeelte van het werk maakt sterk de indruk verouderd te zijn. Maar het boek brengt een schat van gegevens uit reisbeschrijvingen en ethnografieën bijeen, waarvan nog altijd dankbaar gebruik kan worden gemaakt. De vertaler had hier misschien ook beter bewerker kunnen zijn en althans uit de nieuwere literatuur aanvullingen hebben kunnen geven, maar wat Bozzano indertijd verzamelde blijft ook zonder deze interessant genoeg. Het is zijn verdienste dat hij, in de voetstappen van Andrew Lang tredende, feiten heeft willen brengen die voor een beter waarderen van de „ernst van het heidendom" van groot belang zijn. Hij wil feiten geven die, zoals het in

de ethnologie van om de eeuwwisseling maar al te zeer mode was, niet kunnen worden genegeerd of kunnen worden weggeredeneerd.

Dit laatste kan echter helaas niet van alle door hem genoemde feiten worden gezegd. Bozzano maakt de indruk soms wel wat al te spoedig overtuigd te zijn. De parapsychologische wetenschap heeft zijn opkomst te danken aan het feit van de wil op rigoureuze wijze het kaf van het koren te scheiden en vindt daarom een deel van zijn opposanten juist in het kamp der „gelovigen". Met felheid richt zich de schrijver telkens tegen de „materialistische" wetenschap en behalve dat juist dit wel wat verouderd aandoet (hoe anders staat de moderne ethnologie in dit opzicht) vergeet hij te zeer hoe deze ons toch van heel wat dogmatisch weten heeft bevrijd.

Een ander bezwaar is dat Bozzano tot een poging tot „verklaring" van de feiten, zoals wij die van hem zouden mogen verwachten, nauwelijks komt. Het is hier niet zozeer dat de schrijver verouderd is als wel dat hij al heel gemakkelijk met een spiritistische verklaring (*de* verklaring van de primitieven zelve) genoegen neemt.

Ondanks al deze bezwaren blijft de uitgave toe te juichen en zij, die het Europese materiaal met dat uit buiten-Europese cultuurgebieden willen aanvullen, zullen het boek met vrucht kunnen gebruiken.

H. TH. FISCHER

HET VRAAGSTUK VAN DE INVLOED VAN WICHELROEDEZÔNES (Z.G. AARDSTRALEN) OP DE GEZONDHEID VAN DE MENS

DOOR DR. S. W. TROMP

Hoogleraar in de geologie aan de Fouad I Universiteit, Caïro

Na het verschijnen van mijn artikel in het Tijdschrift voor Parapsychologie (Jan. 1947, p. 29–56) over de invloed van magneetvelden op spiercontracties in het algemeen en wichelroedeverschijnselen in het bijzonder, werden een groot aantal nieuwe proeven en waarnemingen gedaan, die deels werden vastgelegd in mijn boek „The Religion of the modern Scientist" (Sijthoff's Uitg. Mij .,Leiden 1947, pp. 94–118) doch meer volledig besproken worden in het binnenkort verschijnende boek „The Science of divining phenomena (a physical and physiological analysis of dowsing, radiesthesia and kindred phenomena)" (Elsevier Publ. Co. Amsterdam). Deze mededeling moge tevens als antwoord dienen op een vraag van de heer Tjaden naar de stand van mijn proefnemingen, geuit tijdens de laatste jaarvergadering van de S.P.R., waarvan het verslag mij eerst kortgeleden bereikte. Nieuwe onderzoekingen over het verband tussen aardpotentiaal en wichelroedezônes [1]) zijn door mij begonnen in Caïro, doch nog niet voltooid. Laatstgenoemde onderzoekingen werden verricht in verband met de waarneming dat een enkele tientallen meters brede wichelroedezône door een bepaald deel van de zuidelijke voorstad van Caïro loopt, welke over honderden meters te vervolgen is en verschillende huizen doorloopt waar de bewoners gezondheidsklachten bleken te vertonen.

In de afgelopen jaren werd voortdurend nieuw materiaal verzameld, dat schijnt te wijzen op de invloed van wichelroedezônes op de gezondheid van de mens. In genoemde boeken is dit vraagstuk uitvoerig besproken geworden.

Wanneer men de huidige stand van het wichelroedeonderzoek zou willen samenvatten, dan kunnen we het volgende opmerken:

1. De wichelroede reactie komt tot stand door onbewuste spiercontracties in de armen als gevolg van uitwendige physische (of chemische) prikkels, die de motorische zenuwen merendeels niet direct doch indirect via het centrale zenuwstelsel prikkelen. Het is duidelijk dat door suggestieve of hypnotische invloeden gelijksoortige onbewuste spiercontracties kunnen plaats vinden. Deze verschijnselen behoren echter m.i. niet tot het werkelijk zuivere wichel-

1) Onder wichelroedezône te verstaan een band of strook in een terrein waar de wichelroede voortdurend uitgeslagen blijft, een verschijnsel dat door Mieremet e.a. (m.i. ten onrechte) aan aardstralen wordt toegeschreven.

roede phenomeen, zoals dit waargenomen wordt door de wichelroedeloper die zich alleen in een open terrein voortbeweegt.

2. Uit tal van proeven en literatuurstudie is mij gebleken dat o.a. de volgende externe physische prikkels een wichelroedereactie opwekken: zuivere magneetvelden (constant-, wisselend- of pulserend), electrische velden (electrostatische en electrodynamische), electromagnetische velden (verschillende stralingen behoren hiertoe), supersonische trillingen, variaties in de electrische potentiaal en weerstand van de bovenste lagen van de aardkorst, reukprikkels (door chemische en physische oorzaken) enz.

3. Uit tal van proeven (uitvoerig beschreven in „The science of divining phenomena") is gebleken dat magneetvelden, electrische velden en electromagnetische velden enz. biologische processen kunnen beïnvloeden, o.a. doordat zij direct, doch meestal indirect de electrische potentialen in en op het levend organisme wijzigen. Deze beïnvloeding kan zowel gunstig als ongunstig zijn en hangt o.a. af van de *wet van de constantheid der vereiste prikkelingsenergie*, de *wet van de accumulerende stimuli* en andere biologische wetten die men vooral uit de plantkunde goed kent bij de verschijnselen der z.g. *tropismen* (dat zijn bewegingen van delen van een plant onder invloed van uitwendige prikkels). De vereiste prikkelenergie varieert voor ieder organisme, zodat het volkomen begrijpelijk is dat een bepaald organisme geen merkbare prikkeling ondervindt, terwijl een ander exemplaar van dezelfde biologische soort sterke, gunstig werkende prikkelingsverschijnselen ondergaat en weer anderen overprikkeld en hierdoor vaak ongunstig beïnvloed worden. De verschijnselen waargenomen bij Röntgenbestraling vormen hiervan een goed voorbeeld.

4. Het is dus begrijpelijk, dat waar een wichelroedezône een verandering in uitwendige physische en chemische prikkels aanduidt dat een dergelijke zône een bepaalde invloed zou kunnen uitoefenen op organismen die langere tijd in zo'n zône verblijf houden. Het is echter onverantwoord à priori aan te nemen dat deze prikkels ieder organisme merkbaar moeten beïnvloeden en indien zij dit wel doen zou de invloed zowel gunstig als ongunstig kunnen zijn. Dit hangt af van de biologische structuur van het organisme en de sterkte van de uitwendige velden. Zo is het bijv. denkbaar dat twee kruisende wichelroedezônes de gezondheid zouden schaden, terwijl een der zônes alleen een gunstig effect zou hebben.

5. In de loop der jaren is door verschillende wichelroedelopers in binnen- en buitenland een enorm groot aantal gevallen gerapporteerd over de schadelijke invloed van kruisende wichelroedezônes en ook persoonlijk zijn mij verschillende treffende gevallen bekend die het in hoge mate wenselijk maken dat officiële regeringsinstanties

fondsen beschikbaar zouden stellen om dit vraagstuk critisch en snel tot een oplossing te brengen. Blijkt de invloed namelijk inderdaad zo groot te zijn als sommige waargenomen gevallen suggereren, dan behoeft nauwelijks betoogd te worden hoe belangrijk dit onderzoek zou zijn voor de gezondheid van mens en dier. Een dergelijk onderzoek vereist echter gedurende enige jaren „team work" van een aantal academici, die op verschillend natuurwetenschappelijk gebied gespecialiseerd zijn. Het is duidelijk dat een dergelijk onderzoek veel geduld en vooral critisch onderzoek vereist.

Een verbetering in gezondheid door verplaatsing van een bed buiten een wichelroedezône kan, doch behoeft geenszins het gevolg te zijn van het opheffen der wichelroedezôneprikkels. Vooral bij asthmatische, rheumatische en hypernerveuze patiënten kan soms een kleine verandering in vochtigheid van de atmospheer, lichtintensiteit, stofgehalte, enz. een belangrijke verbetering tengevolge hebben. Mochten deze veranderde factoren echter op eenvoudige wijze met een wichelroede aan te tonen zijn, dan zou dit ongetwijfeld reeds zijn waarde hebben. Anderszijds moet men het bekende argument van tegenstanders van deze wichelroedetheorie niet teveel au sérieux nemen. Het feit namelijk dat bepaalde mensen in huizen wonen met kruisingszônes en geen hinder hiervan schijnen te ondervinden, zegt niets. Ten eerste weten we dat bij normale niet nerveuze personen de vereiste prikkelgrens vermoedelijk hoog ligt. Verder weten we dat eventuele invloeden pas na jaren (vaak 10 à 20 jaren) tot uiting komen. Een kort verblijf van 1 of 2 jaar behoeft zich dus nog geenszins te uiten. Wanneer 5 personen in een kamer geplaatst worden waar het erg tocht en slechts één der personen vat gemakkelijk kou, dan zullen we na één of meer dagen slechts bij deze ene persoon verkoudheid constateren. Iedereen zal het erover eens zijn, dat het dwaasheid zou zijn indien de andere vier gezond gebleven personen op grond van hun immuniteit zouden weigeren te geloven dat de tocht de oorzaak is geweest van de ziekte van de vijfde persoon.

De moeilijkheid van dit onderzoek schuilt ook in de grote suggestibiliteit van de meeste mensen. De z.g. goede resultaten met het Poverni-apparaat van de heer Mieremet (waarvan ik de waardeloosheid reeds vermeldde in dit tijdschrift Jan. 1947, p. 29–56) zijn hier een goed voorbeeld van. Onlangs had ik de gelegenheid dit wederom te toetsen.

De heer Mieremet zond mij enige maanden geleden een afschrift van een brief van de Panter Sigarenfabrieken, getekend door de heer Janssen op 27 Jan. 1948, waaruit men de conclusie zou kunnen

trekken dat het „Poverni-apparaat" inderdaad gunstige afschermende werking vertoond heeft. Ik beloofde de heer Miermet de fabriek tijdens mijn verlof te bezoeken en eerlijk mijn bevindingen te publiceren. Op 16 Aug. j.l. bezocht ik Veenendaal en maakte kennis met de directeur, de adj.-directeur en de heer J. (juiste functie onbekend). Tijdens het onderhoud bleek mij dat dertien arbeiders gedurende het eerste jaar na de bevrijding voortdurend ziek waren. De heer J. was in contact gekomen met de heer G. A. Smit uit Nijmegen die tot het wichelroedeconcern van de heer Mieremet behoort. De heer J. en zijn echtgenote klaagden over diverse kwalen. Een familielid, ook in Veenendaal wonende, was aan kanker gestorven en bleek een groot deel van zijn leven op een kruisingszône geslapen te hebben (ik citeer de heer J.). Bij onderzoek in het huis van de heer J. had de heer Smit enige kruisingsbanen gevonden. Een Poverni-apparaat werd geplaatst en thans blijkt dat de familie geen klachten meer vertoont. Bij critische ondervraging bleek echter dat de heer J. en zijn vrouw hun bedden verplaatst hadden buiten de kruisingszônes. In hoeverre nu deze verplaatstingsinvloed uitsluitend op suggestie berust was moeilijk tijdens dit korte bezoek vast te stellen. De heer J. is ongetwijfeld een nerveuze, suggestibele persoonlijkheid, die zich thans uit liefhebberij op magnetiseren toelegt. Het verhaal van de heer J. trof de directeur, die een familielid heeft gehad met keelkanker. De heer Smit onderzocht het benedenhuis van dit familielid en vond een kruisingszône. De directeur ging alleen naar boven en constateerde dat dit kruisingspunt juist ligt onder het boveneinde van het bed van zijn familielid, m.a.w. diens hoofd en borst lagen hierin. De directeur, die mij dit mededeelde, maakt een zeer rustige, weinig suggestibele indruk. De adj.-directeur klaagde reeds maandenlang over slapeloosheid en hoofdpijnen (de details zijn mij thans ontgaan) en liet uit curiositeit zijn huis onderzoeken. Ook hij bleek op een kruisingszône te liggen. Hij verplaatste zijn bed, ligt thans nog op één der banen van de kruisinsszône doch voelt zich uitstekend. Ook hij maakte een rustige indruk. Op grond van deze ervaringen werd in Juli 1947 de heer Smit verzocht de fabriek te onderzoeken en het bleek dat het merendeel van de bovenvermelde, vaak afwezige, arbeiders op kruisingszônes werkten. Daar zij zittend werk verrichtten verbleven zij vrijwel onafgebroken iedere werkdag 8 uur in deze zônes. Volgens de heer J. openbaarden de ziekteverschijnselen zich veelal in pijn in rug of hoofd, moeheid, bronchitis, rheumatiek, enz. In genoemde brief van 27 Jan. 1948 van de Panter fabriek schrijft nu de heer J. aan de heer Mieremet te Wassenaar: „Wij hebben in Augustus 1947 een door uw bureau gedeponeerd Poverni-apparaat geplaatst, waarna wij al spoedig gunstige resultaten constateerden". „Nu deze arbeiders door de werking van uw Poverni-

apparaat niet meer bestraald hun arbeid verrichten, blijkt dat deze mensen wegens ziekte niet meer verzuimen dan de overige arbeiders die niet bestraald hun arbeid verrichten." Welnu, dit was een conclusie die het onderzoek waard was. Wat bleek echter bij nadere ondervraging: tenminste 6 van de 13 arbeiders waren na het onderzoek op andere plaatsen in de fabriek werkzaam. De verbetering is opgetreden in het tweede jaar na de oorlog gedurende welke de fabriek gesloten was en wellicht vele arbeiders ondergedoken gezeten hebben. Dat een geleidelijke psychische verbetering optrad na de oorlog is dus begrijpelijk. Zo waren er tal van feiten die of in het geheel niet in ogenschouw waren genomen of onvoldoende critisch onderzocht waren. Men had b.v. niet dertien ziektecurven over de afgelopen twee jaar exact gemaakt alvorens tot bovengenoemde conclusie te komen.

Wij hebben dit geval uitvoerig besproken ten eerste om aan te tonen hoe lichtvaardig men vaak conclusies trekt met als gevolg dat het Poverni-apparaat van de heer Mieremet nog steeds aftrek vindt. Helaas is maar al te vaak de wens de vader van de gedachte.

Tevens toont dit voorbeeld hoe gecompliceerd dit onderzoek is [1]). Feitelijk hadden de dertien arbeiders afzonderlijk ondervraagd moeten worden, hun levensgeschiedenis vóór, tijdens en na de oorlog hadden we moeten kennen, het nauwkeurig verloop van hun ziektebeeld, enz. Deze moeilijkheden verbonden aan het wichelroedevraagstuk mogen ons echter niet weerhouden het vraagstuk grootscheeps ter hand te nemen. Het probleem heeft werkelijk meer dan zuiver wetenschappelijke belangstelling nodig. Het is te hopen dat het Ministerie van Sociale Zaken, afd. Volksgezondheid, in samenwerking met het Ministerie van Onderwijs (afd. Natuurwetenschappelijk Onderzoek) in de naaste toekomst de nodige fondsen wil beschikbaar stellen teneinde dit vraagstuk snel en afdoende tot een oplossing te brengen.

NASCHRIFT

Naschrift

Na beëindiging van dit artikel ontving ik een schrijven van de heer Janssen, namens de Panter Sigarenfabrieken, gedateerd 25 Aug. 1948, waarin nauwkeuriger gegevens over het bovengenoemde geval verstrekt worden. Gaarne betuig ik hierbij nogmaals mijn oprechte dank aan de Directie van de Panter Sigarenfabrieken en aan de heer Janssen in het bijzonder, voor de grote hulp die zij mij verleend hebben ondanks hun zeer drukke werkzaamheden.

1) Het is bekend (zie ook mijn art. in T.v.P. Jan. 1947) dat proeven genomen door betrouwbare, niet suggestibele, wichelroedelopers aangetoond hebben, dat een wichelroede op een bepaalde plaats blijft uitslaan ook na plaatsing van het Poverni-apparaat.

Uit deze laatste brief blijkt dat enige kleine correcties in mijn bovengenoemd verslag, dat op een mondelinge ondervraging berustte, moeten worden aangebracht.

Ten eerste blijkt volgens de laatste opgave dat in Juli 1947 alle 13 personen op wichelroedezônes hun arbeid verrichtten. Verder werden de volgende gegevens verstrekt:

Nr. van persoon	Verzuim dagen gedurende periode Februari tot en met Juli 1947 (half jaar voor plaatsing van Poverni-app.)	Verzuim dagen gedurende periode Augustus 1947 tot en met Januari 1948 (half jaar na plaatsing van Poverni-app.)	Verzuim dagen gedurende periode Februari tot en met Juli 1948 (tweede half jaar na plaatsing)	Personen verplaatst in 1947	Personen verplaatst in 1948	Verdere bijzonderheden
1	25	0	21			
2	23	0	0	×		nog in zône
3	56	0	37		×	nog in zône
4	34	19	70	×		nog in zône
5	28	8	0			
6	32	5	20			
7	0	0	0		×	nog in zône
8	33	16	15			
9	23	0	0			
10	92	0	0	×		thans buiten de zône
11	61	0	0			
12	10	0	0			
13	0	18	0			
Totaal	417	66	163			

In verband met bovengenoemd schrijven zijn enige aanvullende gegevens gevraagd aan de heer Janssen.

1. Het is wenselijk graphisch alle ziektedagen nauwkeurig uit te zetten en niet het totaal aantal verzuimdagen over een bepaalde periode te nemen. Te meer is dit gewenst omdat het groot aantal verzuimdagen in de eerste kolom samenvalt met de abnormaal koude winter van 1947, gevolgd door een abnormaal mooie warme zomer. Dat het aantal ziektegevallen in de zomer terugliep is reeds begrijpelijk op puur klimatologische gronden.

De gevallen 1, 3, 4, 6 duiden op een toename tijdens de zachte winter 1947/48.

2. Gezien het verschil in verzuimdagen tussen de gevallen 1, 3, 4, 6, 8 enerzijds en 2, 5, 9, 10, 11, 12 anderzijds werd gevraagd of de eerste groep wellicht ander werk verrichtte of dichter bij tochtige deuren of ramen werkzaam was.

3. No. 7 behoort m.i. niet in deze kolom thuis en is vermoedelijk per abuis opgegeven.

No. 13 toont ziekte-toeneming na plaatsing van het Poverni-apparaat reeds in het eerste half jaar, No. 1, 3, 4, 6 in het tweede half jaar.

4. Het is gewenst van deze dertien personen de leeftijden te kennen, ziektefrequentie in hun familie, levensgeschiedenis tijdens de oorlog.

5. Indien men aanneemt dat wichelroedezônes de gezondheid beïnvloeden zou men ook het huis van elk dezer arbeiders moeten onderzoeken.

Dit instructieve voorbeeld toont zeer duidelijk, dat de conclusie over de gunstige werking van het Poverni-apparaat zo niet onjuist, dan toch voorbarig genoemd moet worden. Tevens zien we wederom hoe gecompliceerd het vraagstuk betreffende de invloed van wichelroedezônes op de gezondheid van de mens is en hoe uiterst voorzichtig we bij de beoordeling te werk moeten gaan.

ONDERZOEK VAN DE ASTROLOGIE

Ofschoon reeds enige jaren van voorbereiding voorbij gingen, kan thans definitief gesproken worden van een „S.P.R.-commissie tot bestudering van den samenhang van cosmische verschijnselen en het leven op aarde". Het zal voorlopig de voornaamste taak van deze commissie zijn een onderzoek in te stellen naar eventuele waarden in de astrologie.

De astrologie, die een ontwikkeling van duizenden jaren achter den rug heeft en in een bepaalden vorm reeds bij het oude bekende cultuurvolk, de Sumeriërs, werd beoefend, behelst de uitwerking van de gedachte, dat er verband bestaat tussen stand en bewegingen der hemellichamen en het leven op aarde. Zó zouden bv. karakter en lot van een mens met de planeetstanden op het moment van zijn geboorte samenhangen; het lot van een schip met de standen op het ogenblik van tewaterlating; de politieke ontwikkeling en het weer met de z.g. „actuele" standen der planeten. De astrologie is uitgegroeid tot een groot complex van stellingen en hypothesen. Men kan zelfs min of meer van een astrologische leer spreken, die als geheel in het Westen voornamelijk het eerst is samengevat door Ptolemaeus, hoewel daarna nog enkele elementen aan haar zijn toegevoegd.

Tot het midden van de 17e eeuw heeft zij in de cultuur van het Westen een groten invloed uitgeoefend; vele vooraanstaande geleerden hielden zich met haar bezig (bijv. Regiomontanus, Melanchton, Tycho Brahe). Wel heeft het nooit aan bestrijders ontbroken (Petronius, Augustinus, Pico de Mirandola), doch eerst gedurende den opbloei van het natuurwetenschappelijk onderzoek meende de wetenschappelijke wereld voldoende argumenten te bezitten om haar naar vorm en inhoud te verwerpen. Naar vorm omdat zij geocentrisch is, naar inhoud omdat zij gebouwd schijnt op een denken naar analogie en niet uit een causaal-critisch denkproces schijnt voort te komen. De astrologie werd daarna louter een zaak van almanakuitgevers en al of niet serieuze waarzeggers.

Vooral onder invloed van de theosophische beweging zien we echter tegen het einde van de vorige eeuw in Engeland onder leiding van Alan Leo een merkwaardige renaissance van de astrologie, spoedig gevolgd door een dergelijke ontwikkeling in andere West-Europese landen. Er zijn weer academisch gevormden, die zich met de astrologische problematiek bezig gaan houden. Velen van hen hebben nog een te weinig objectief standpunt. Hun geschriften hebben nog te vaak een niet nader te bewijzen grondslag om wetenschappelijk zonder meer aanvaardbaar te zijn. Geen wonder, dat hun

talrijke minder ontwikkelde volgelingen een vloed van literatuur deden en doen ontstaan, die meer beweringen dan bewijzen bevat. Temidden van al dit kaf vindt men echter het koren van meer serieus werk: Brandler-Pracht, von Klöckler, Paul Choisnard brengen bewijsvoeringen op exacter grondslag. Tevens werd van niet-astrologische, historisch-philologische zijde de ontwikkeling van de astrologie blootgelegd (Bouché Leclercq, von Boll, Bezold, Troels Lund). Experimenteel onderzoek werd beproefd, ten onzent bijv. door Mr. C. P. van Rossem (Zie „Twee occulte problemen", den Haag 1933).

Het terrein van de astrologie is zeer uitgebreid. Het vraagt dan ook een speciaal-studie die een mensen-leven vullen kan. Het geheel echter zoveel mogelijk overziende, komt men tot de conclusie, dat sommige uitspraken en voorspellingen zo treffend juist schijnen, dat een nader onderzoek gerechtvaardigd kan worden geacht. Hierbij dient ook te worden overwogen, dat, indien er waarden in de astrologie zouden kunnen worden aangetoond, een physisch (exact) uitgangspunt zou zijn gevonden, bijv. voor de indeling der menselijke karaktertypen.

De commissie heeft zich dan ook een inzicht gevormd over de mogelijke wijzen van onderzoek. Zij acht o.a. de statistische methode, waarbij eventuele waarden naar aard en grootte (qualiteit en quantiteit) komen vast te staan, van groot belang.

Alvorens op een eerste poging van statistisch onderzoek in te gaan, zij opgemerkt, dat de commissie voorlopig in staat is om werk van algemeen wetenschappelijken aard te verzetten. Bovendien hebben speciaal de psychologische en medische aspecten van het probleem haar aandacht. Gezien de reeds boven gesignaleerde uitgebreidheid van het terrein zoekt de commissie naar meer medewerking, in het bijzonder naar personen, die zich met het historisch, astronomisch en wiskundig gedeelte zouden kunnen bezighouden. Dezulken worden verzocht zich met de commissie in verbinding te willen stellen.

De genoemde poging tot statistisch onderzoek is er op gericht uit te maken of er verband bestaat tussen de zonne- e.a. standen bij de geboorte van kinderen en die bij de geboorte van hun ouders. Mogelijk zal hierdoor o.a. licht geworpen worden op het probleem van de zg. astrologische erfelijkheid, dat door von Klöckler als uitgangspunt voor zijn bewijsvoering der astrologie wordt genomen.

In dit tijdschrift vindt de lezer een formulier, waarvan de invulling voor zichzelf spreekt. Uiteraard zullen misschien velen in staat zijn meerdere formulieren in te vullen; deze kunnen worden aangevraagd

bij tweede ondergetekende. De verlangde gegevens kunnen echter ook per brief worden verstrekt aan dit adres.

Er zij uitdrukkelijk op gewezen dat geen gezinnen worden gezocht met opvallende bijzonderheden in data, doch dat ieder slechts die gegevens verstrekt die hij voor het grijpen heeft.

Van een opgegeven gezin dienen *alle* (ook de reeds overleden) kinderen vermeld te worden.

De commissie rekent voor dit werk op de medewerking van alle S.P.R -leden!

Namens de Commissie,

J. KAPPERS, Arts,
Oosterpark 84, Amsterdam (O).

K. A. BIERMASZ, Apotheker,
Apeldoornseweg 70, Arnhem.